ئۇيغۇر ئالىمى ـ ئەركىن سىدىق بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن يازما سۆھبەت

(1 ـ قىسىم)

www.meripet.com

مۇندەرىجە

كىرىش سۆز ئورنىدا.....11
1-سوئال: يۇرتتىكى توردا شلار چەت ئەللەردىكى ئۇيغۇر زىيالىيلىرىنىڭ تۇرمۇشىغا ئالاھىدە قىزىقىدىكەن، ئۆزىڭىز ۋە ئائىلە ئەھۋالىڭىز توغرىسىدا سۆزلەپ بەرسىڭىز؟.....13
2- سوئال: ھازىر ئاساسلىقى قايسى ساھە بويىچە تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىسىز؟.....20
3-سوئال: قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرىڭىز (ئېلان قىلغان ئەسەرلىرىڭىز، چوڭ ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنلىرىغا قاتناشش

ئەھـۋالىڭىز)دىـن خەۋەردار بـولغىمىز بار.بۇ ھەقتە سۆزلەپ بىرەمسىز؟28

4ـسـوئال: سـىز ئوقۇغۇچىلىـق ۋاقتىڭىـزدىن تارتىـپ ھـازىرقى نەتىجىلەرنـى قولغـا كەلتۈرۈشـكىچە ئىزچىـل ئەمەل قىلىـپ كېلىۋاتقـان ئۆگىنىش ئادىتىڭىز قايسى؟....33

5ـ سوئال: شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا سـىزنىڭ "7 مىنـۇتتىن كېـيىن مېنـى ئويغىتىـپ قويـۇڭلار" دىگەنلىكىڭىـز ھەققىدە ئەسلىمىلەر بـار ئىـكەن، بـۇ ۋاقـىـت قارىـشىڭىزنى ئىخچـام ئىپـادىلەپ بېرىـدۇ. سـىز دەم ئېلىـش بىلەن خىزمەت، ئۆگىنىـشنى قانـداق بىرلەشتۈرىسىز؟.....64

6- سوئال: بىر ئادەم ئۈچۈن ئائىلە، تۇرمۇش، ۋە خىزمەتلەرنىڭ مۇناسىۋەتتىنى توغرا بىر تەرەپ قىلىشمۇ ئىنتايىن مۇھىم. سىز ئۆزىڭىزنىڭ بۇ جەھەتتىكى تەجرىبە-ساۋاق بىلەن ئوي-پىكىرلىرىڭىزنى سۆزلەپ بەرگەن بولسىڭىز؟.....85

7- سوئال: تور بېتىڭىزدە يۇرتتىكى ياشلار بىلىشنى ئۈمىد قىلىدىغان نۇرغۇن مەسىلىگە جاۋاب بېرىپسىز. بۇ تور بەتنى ئىشلەش ئارام ئېلىشىڭىزنىڭ بىر قىسمىمۇ؟ ..118

8 - سوئال: ھازىر مەملىكەتلىك مەتبۇئاتلاردا دۆلىتىمىز مائارىپىنىڭ

يېتەرسىزلىكلىرى، چەت ئەل مائارىپىنىڭ ئىلغارلىقلىرى توغرىسىدا مۇلاھىزىلەر بولۇپ تۇرىدۇ. سىز پەرزەنتلىرىڭىزنى ئامېرىكا ئوتتۇرا مەكتەپلىرىدە ئوقۇتقان ئاتا بولۇش سۈپىتىڭىز بىلەن قانداق سېلىشتۇرىسىز؟ 151

9. سوئال: يۇرتتىكى ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىغا يەرلىك مائارىپنىڭ يېتەرسىز تەرەپلىرىنى ئۆزلىرىگە توسالغۇ بىلىپ، ئۆگىنىشتە بوشىشىشنىڭ سەۋەبى قىلىۋالماسلىقى توغرىسىدا يۇقىرىقى بايانلىرىڭىزدىن باشقا قىستۇرمىڭىز بارمۇ؟ 204

10. سوئال: يۇرتتىكى ياش-

ئۆسمۈرلەر ئىلىم-پەن ساھەسىدە ئەڭ قىزىقىدىغان تېمىلارنىڭ بىرى نوبېل مۇكاپاتى. سىزچە كەلگۈسىدە ئۇيغۇرلاردىنمۇ نوبېل مۇكاپاتى ئالىدىغان ئادەم چىقارمۇ؟ بۇ توغرىدا ئويلىغانلىرىڭىزنى سۆزلەپ بەرگەن بولسىڭىز؟ 244

11-سوئال: يۇقىرىقى سۆھبەت خاتىرىسىدىن سىزنىڭ ئۇيغۇرلار ئىچىدىكى ئۆگىنىش، خىزمەت ۋە تۇرمۇش جەھەتلەرنىڭ ھەممىسىدە بىر قەدەر مۇۋاپىقىيەتلىك ھايات كۆچۈرگەن كىشىلەرنىڭ بىرى ئىكەنلىكىڭىزنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. سىزنىڭ كىشىلىك تۇرمۇشنى

ئاشۇنداق ئېلىپ ماڭالىشىڭىزدىكى ئەڭ مۇھىم كىشىلىك خاراكتېرلار قايسىلار؟ ئۆز بېشىڭىزدىن ئۆتكەن سەرگۈزەشتىلەر بىلەن بىرلەشتۈرۈپ سۆزلەپ بەرگەن بولسىڭىز؟ ..261

12-سوئال: چەت ئەل ياشلىرىنىڭ ئۆزلۈكسىز ئۆگىنىش-ئىزدىنىش روھى ھەققىدە سۆزلەپ بەرسىڭىز؟ .361

13-سوئال: چەت ئەللىكلەرنىڭ تۇرمۇشىدا كىتاب ئوقۇش ھەققىدە كۆزەتكەنلىرىڭىز قايسىلار؟ ...412

14-سوئال: چەت ئەللىكلەرنىڭ تىل ئۆگىنىشى ھەققىدە كۆزەتكەنلىرىڭىز قايسىلار؟ ...459

15. سوئال: ئىنتېرنېت خەۋىرىدە

"ئۇيغۇرلار جۇڭگودا ئۆز تىل-يېزىقىدا تور بېكەتلىرىنى ئىشلىگەن، Windows مەشغۇلات سىستېمىسىغا ئۆز يېزىقىنى كىرگۈزگەن 2-مىللەت" دېيىلدى، ئۇيغۇر تور مەدەنىيىتى ۋە كومپيۇتېر بىلىملىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش ھەققىدە قانداق تەكلىپلىرىڭىز بار؟ 513.....

16. سوئال: سىز تۇرۇۋاتقان ھەقىقىي بازار ئىگىلىكى شارائىتىدىكى كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشتا ئىقتىسادچىل بولۇش ئېڭى ھەققىدە ھېس قىلغانلىرىڭىز قايسىلار؟.571

17. سوئال: ھازىر جەمئىيىتىمىزدە

كىشىلىك مۇناسىۋەتىنىڭ ھەممىسىنى پۈل بىلەن ئۆلچەيدىغان كەيپىيات قىسمەن باش كۆتۈرۈشكە باشلىدى. "غەرب جەمئىيىتى"دىمۇ شۇنداقمۇ؟

646.....

18- سوئال: ئامېرىكىدا يېڭى شىركەت قۇرۇش ئىشلىرى قانداق بولىدۇ؟ ئۆزىڭىزنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىگە بىرلەشتۈرۈپ سۆزلەپ بەرگەن بولسىڭىز؟ ..702

19- سوئال: بىزنىڭ ھازىرچە سىزدىن سورايدىغان سوئاللىرىمىز يۇقىرىقىلار بىلەن ئاخىرلاشتى. سىزنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا ئۇيغۇر دىيارىدىكى ۋەتەنداشلارغا

دەیدىغان يەنە قانداق سۆزلىرىڭىز بار؟.....800
خۇلاسە.....837

كىرىش سۆز ئورنىدا

مـــــۇھەررىردىن: <بىلـــــۋال>

تـــــور http://www.biliwal.com بېتىمىـــز يېڭـــى قۇرۇلغـــان بولۇشـــغا قارىمـــاي، بارغانـــسېرى دۇنيانـــڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى دوستلارنىڭ دىقـــقەت-ئېتىبارىغـــا ئېرىـــشىپ، زىيـــارەت قىلغـــۇچىلىرى ئۆزلۈكـــسىز كۆپىيـــشكە باشـــلىدى. بـــز بـــۇ جەريانـــــدا يـــــۇرتىمىزدىكى تورداشلىرىمىزنىڭ چەت ئەللەردىكى ئۇيغـــۇر زىيـــالىيلىرى ھەققـــىدىكى قىزىقىش سادالىرىنى كۆپ ئاڭلىدۇق، بـــۇ ھەقتىكـــى ئىنكاسـلار بىزنـــڭ بـــۇ جەھەتـــتە ئىزدىنـــشىمىزگە ســـەۋەب

بولـــدى. شـــۇڭا بـــز ئـــشمىزنىڭ مۇقەددىمىسى سۈپىتىدە ئامېرىكىدا ئىشلەۋاتقان ئۇيغۇر ئالىمى ئەركىن سىدىق ئەپەندىنى زىيارەت قىلىش مەقسىتىدە، ئالىمنىڭ قىممەتلىك ۋاقتىنى ئېلىشقا جۈرئەت قىلدۇق. بىزنىڭ ئالىمدىن سورىغان سوئاللىرىمىز بەلكىم ئوقۇرمەنلىرىمىزنىڭ تەلەپلىرىنى قانائەتلەندۈرەلمەسلىكىمۇ مۇمكىن، ئەگەر ئۇنداق بولۇپ قالسا جاۋابكارلىق پۈتۈنلەي بىزنىڭ تەجرىبىسىزلىكىمىزدە. لېكىن ئەركىن ئەپەندىنىڭ سوئاللىرىمىزغا بەرگەن جاۋابلىرى ھەقىقەتەنمۇ بىزنىڭ

كۆتكەن يېرىمىزدىن چىققان. شۇڭا بىز ئەركىن ئەپەندىگە ئالاھىدە رەھىمەت ئېيتىمىز. توردىشلىرىمىز ئەركىن ئەپەندى ھەققىدە يەنە چۈشەنچە ھاسىل قىلىش ئارزۇسىدا بولسا، سۆھبەتنىڭ 3-جاۋابىدا ئەركىن ئەپەندى تىلغا ئالغان تور بېتىنى زىيارەت قىلىشقا تەۋسىيە قىلىمىز.

1-سوئال: يۇرتتىكى توردىشلار چەت ئەللەردىكى ئۇيغۇر زىيالىيلىرىنىڭ تۇرمۇشىغا ئالاھىدە قىزىقىدىكەن، ئۆزىڭىز ۋە ئائىلە

ئەھــۋالىڭىز توغرىــسىدا ســۆزلەپ بەرسىڭىز؟

جــاۋاب: بىزنىــڭ ئائىلىــدە 4 جــان كــشى بــار: ئۇلار مەن، ئايــالىم ئامــانگۈل، 1985-يىلــى تۇغۇلغــان قــىزىم دىلنــارە ۋە 1989-يىلــى تۇغۇلغــان ئوغلــۇم دىلــشاتتىن ئىبــارەت. بىزنىــڭ ھــازىرقى ئۆيىمــز كــالىفورنىيە شــتاتىنىڭ LosAngeles شــەھىرىگە 40 كىلــومىتىر كېلىــدىغان Santa Clarita دېــگەن شــەھەردە بولــۇپ، دىلنــارەدىن باشــقىلار مۇشــۇ يەردە تۇرىمىز. دىلنــارە SanFrancisco شەھىرىگە 30 كىلــومىتىر كېلىــدىغان

"Hayward" دېگەن شەھەردىكى كالىفورنىيە شتات ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئىقتىساد كەسپى باكالاۋرلىقنىڭ 2-يىللىقىدا ئوقۇيدۇ. سان-فرانسىسكو بىلەن لوس-ئانژېلىس شەھرىنىڭ ئارىلىقى 500 كىلومېتىر كېلىدۇ.

مەن خىزمەت قىلىدىغان ئىدارە ئۆيىدىن 53كىلومېتىر يىراقلىقتىكى Pasadena دېگەن شەھەرگە جايلاشقان. مەن ھەر كۈنى ئەتىگەن سائەت 5 تىن 45 مىنۇت ئۆتكەندە (5:45 دە) ئورنۇمدىن تۇرىمەن. سائەت 6:15 دە ئۆيىدىن يولغا چىقىپ، 5كىلومېتىر يىراقلىقتىكى بىر يىغىلىش ئورنىغا بارىمەن. ئۇ يەردە

ئـــدارىنىڭ كىچـــك ئاپتوبۇســـىغا چىقىپ، سائەت 6:30 دە ئـدارىگە قـاراپ مـاڭىمىز. بـۇ 14 كـىشىلىك ئاپتوبۇس بولـۇپ، ئـدارىگە سائەت 7:15 ـ 7:30 دە يېتـىپ كېلىـپ، دەرھـال ئـىشقا چۈشـۈپ كېتىمىـز. چـۈش ۋاقتـى سـائەت 12 دە بىـر سـائەت دەم ئېلىـش ۋاقتىمىـز بـار بولـۇپ، مەن تـامىقىمنى ئۆزۈمنـىڭ ئىشخانىـسىدا يەيـمەن. ھەر كـۈنى چۈشلۈك تامىقىمنى ئالغـاچ كېلىـپ، ئۈنـى 15 مىنـۇت ئىچـىدە يەپ بـولىمەن. ئېـشىپ قالغـان ۋاقىتتـا، ماڭا كەلگەن ئېلخەتلىرىنى كـۆرۈپ، ئۇلارغـا جـاۋاب يـازىمەن. كەچـتە

سائەت 4:25 دە ئىداردىن ئۆيگە قاراپ يولغا چىقىمىز. ھەمدە سائەت 5:00 - 5:15 دە ئۆيگە يېتىپ بېرىپ بولىمەن. تاماق ئېتىپ يەپ، ئۆيدە يەنە 1 - 1.5 سائەت ئىشلەيمەن. كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئۇيغۇرلارنىڭ ئىشىنى، بەزىدە ئىدارىنىڭ ئىشىنىمۇ قىلىمەن. تېلېۋىزورىدا ئازراق خەۋەر كۆرۈپ، كارىۋاتقا سائەت 9:30 چىقىپ، شۇ كۈنلۈك گېزىتنىڭ مەملىكەت ۋە خەلقارا خەۋىرىنى ۋە ئىقتىساد قىسمىنى تەپسىلىي كۆرۈپ، سائەت 10:30 ئۇخلايمەن.

ئايالىم ئامانگۈلمۇ Pasadena

شـــــەھىرىدىكى بـــــىر چـــــوڭ دوختۇرخانـــــــدا كومپيـــــۇتېر پروگراممـــــسى يېـــزىش ۋە ئانـــالىز قىلـــــش ئـــــشنى ئـــــشلەيدۇ. ئىشلەيدىغان ئىدارىسى ئۆيـدىن 60 كىلـــومىتىر يىراقتـــا بولـــۇپ، ئۆزى ماشـىنا ھەيـدەپ بارىـدۇ. ئۆيـدىن ســـائەت 7:00 ئەتراپـــدا يولغـــا چىقـــپ، ســائەت 8:00 ئەتىراپـــدا ئىداريـسگە يېتـپ بارىـدۇ. كەچـتە ســـائەت 5:00 دە يولغـــا چىقـــپ، 6:00 ئەتراپـــدا ئۆيـــگە يېتـــپ كېلىدۇ.

ئوغلـــۇم دىلـــشاتنىڭ مەكتىپـــى ئۆيـــدىن 8 كىلـــومىتىر يىراقلىقتـــا

بولۇپ، مەكتەپكە بالىسى ئوخشاش مەكتەپتە ئوقۇيدىغان بىر قوشنىمىزنىڭ ماشىنىسىدا باردۇ. بىز ئۇ قوشنىمىزغا هەر ئايدا 50 دولار پۇل تۆلەيمىز. ئۆيدىن سائەت 7:00 دە يولغا چىقىپ، چۈشتىن كېيىن سائەت 4:00 لەردە ئۆيگە قايتىپ كېلىدۇ. ئالدى بىلەن هەممە تاپشۇرۇقلىرىنى ئىشلەپ تۈگىتىپ، بىر تېلېۋىزور كۆرۈپ، كەچ سائەت 10 لاردا ئۇخلايدۇ. دىلشات بۇ يىل 4-ئايدا ماشىنا كېنىشكىسى ئالىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن مەكتەپكە ئۆزى ماشىنا هەيدەپ باردۇ.

قىزىم دىلنارەنىڭمۇ ئۆز ماشىنىسى

بار. ئۇ مەكتەپتىن 20كىلومىتىر يىراقلىقتىكى بىر شەھەردە ئىجارىگە ئالغان ياتاقتا تۇرۇپ، مەكتەپكە بېرىپ-كېلىپ ئوقۇيدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، ھەر ھەپتىدە 20 سائەت ئەتىراپىدا ئىشلەپ، ئۆزىنىڭ پارچە-پۇرات تۇرمۇش خىراجىتى بىلەن ياتاق ئىجارىسىنى ئۆزى ئىشلەپ تاپىدۇ. ئوقۇش پۇلىنى بىز چىقىرىپ بېرىمىز.

2- سوئال: ھازىر ئاساسلىقى قايسى ساھە بويىچە تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىسىز؟

جاۋاب: مەن ھازىر "JPL" دېگەن ئىدارىدە بىر "ئالىي دەرىجىلىك

ئوپتىكا ئىزىنبىرى" بولۇپ ئىشلەۋاتىمەن. ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ ئالەم بوشلۇقى تېخنىكىسىنى باشقۇرۇش مەركىزى (ئىنگلىزچىسى " National Aeronautics and Space Administration" بولۇپ، ئۇنى قىسقارتىپ "NASA" دەپ يازىدۇ) (http://www.nasa.gov) نىڭ قارىمىقىدا 10 تەتقىق-تەرەققىيات مەركىزى (Research and Development Center) بار بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ يۇقىرى تېخنىكا مەركىزى "JPL" دۇر. ئۇ ئىنگلىزچىدە " Jet Propulsion

Laboratory" دەپ ئاتلىــــــــــپ، قىــــــــــسقارتىلىپ "JPL" دەپ يېزىلىــــــــــــــــــدۇ. (JPL (http://www.jpl.nasa.gov مەمــۇرىي جەھەتــتىن كــالىفورنىيە تېخنىكا ئىنــستىتۇتى (ئىنگلىزچــىسى " California Institute of Technology" بولۇپ، قــسقارتىلىپ "Caltech" دەپ يېزىلــــــدۇ) گە قاراشلىق بولۇپ، ئۇنــىڭ ئىقتىــسادىي چىقىمىنى NASA چىقىرىپ بېرىدۇ. JPL خىزمەتچىلىرىنــــىڭ ســـانى 2004-يىلـــى 6000 ئەتراپــــىدا، ئۇنــــىڭ ئىچــــىدە 2000 ئادەمنــــىڭ دوكتۇرلـــــۇق ئۇنــــــۇانى، 2000

ئادەمنىڭ ماگىستىرلىق ئۇنۋانى، قالغان 2000 غا يېقىن ئادەمنىڭ باكالاۋرلىق ئۇنۋانى بار بولۇپ، 2004-يىللىق ئىقتىسادىي چىقىمى 1.6 مىليارت دولار ئەتراپىدا بولغان. يېقىندا ئېلان قىلىنغان بىر دوكلاتتا ئاساسلانغاندا، Caltech پۈتۈن دۇنيادىكى ئالىي مەكتەپلەر ئىچىدە 3-ئورۇندا تۇرىدىكەن (خارۋارد ئۇنىۋېرسىتېتى 1-ئورۇندا، ستانفورد ئۇنىۋېرسىتېتى 2-ئورۇندا ئىكەن Caltech تا نوبېل مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن پروفېسسورلارنىڭ سانى جەمئىي 30 ئىكەن).

http://pr.caltech.edu/events/caltech_nobel /

ھازىر مەن 2 چوڭ ئالەم قۇرۇلۇشنىڭ تېخنىكىلىق كۆرسەتكۈچىنى ھېسابلاپ چىقىش ئۈشىنى قىلىۋاتىمەن. ئۇنىڭ بىرىنچىسى 2006-يىلى يەر شارى تۆۋەن ئورۇپتىسغا قويۇپ بېرىلىدىغان بىر يېڭى تېپتىكى ئالەم تېلېسكوپى بولۇپ، ئۇنىڭغا ئاجرىتىلغان پۇل 200 مىليون دوللاردىن ئاشىدۇ. يەنە بىرسى ئالەم بوشلۇقىدىن يېڭى پىلانېتا تاپقۇچى (Terrestrial Planet Finder) دەپ ئاتىلىپ، قىسقارتىلىپ TPF دەپ

يېزىلىدۇ.

http://planetquest.jpl.nasa.gov/TPF/tpf_index.html

ھازىر ئامېرىكا تاپقان، قۇياش (بىزنىڭ كۈن) دىن باشقا 150 ئەتراپىدىكى ئۆزى نۇر چىقىرىدىغان يۇلتۇزلار بار بولۇپ، كىشىلەر بۇ يۇلتۇز (پىلانېتا)لارنىڭ ئىچىدە ئادەمگە ئوخشاش جانلىقلار ياشايدىغان پىلانېتىلارمۇ بولۇشى مۇمكىن، دەپ پەرەز قىلىشۋاتىدۇ. TPF نىڭ مەقسىدى ئاشۇنداق پىلانېتىلارنىڭ ئىچىدىكى 30 نەچچىسىنى تەكشۈرۈشتىن ئىبارەت. TPF 2014-يىلى قويۇپ

بېرىلمەكچى.

مەن دۇنيادىكى ئوپتىكا ئېنژىنېرلىرى ئىچىدە بىر قەدەر ئومۇمىيۈزلۈك تەرەققىي قىلغان كىشىلەرنىڭ بىرى ھېسابلىنىمەن، ئۆزۈم ھەر خىل كومپيۇتېر تىللىرىدا مۇرەككەپ، يۇقىرى دەرىجىلىك پروگراممىلارنى يازالايمەن. مۇرەككەپ ئوپتىكىلىق ئۈسكۈنە ۋە زاپچاسلارنى لايىھىلەيمەن. ئۇلارنى تەجرىبىخانىدا ئۆزۈم ياساپ چىقالايمەن. ھەمدە ھەرخىل ئوپتىكىلىق زاپچاس-ئۈسكۈنىلەرنى تەجرىبىخانىدا سىناق قىلىپ تەكشۈرۈپ چىقالايمەن. شۇڭلاشقا

هازىرغىچە ئىشلىگەن 3-4 ئىدارىنىڭ ھەممىسىدە تېخنىكا جەھەتتىن ئەڭ ئەتىبارلىق خادىم قاتارىدا ئورۇن تۇتۇپ كەلدىم. مەن JPL گە 2004-يىلى 1-ئايدا كىرگەن بولۇپ، شۇ يىل 8-ئايدا "تۆھپىسى ئالاھىدە بولغان خادىم" دېگەن مۇكاپاتقا ئېرىشتىم.

JPL گە خىزمەتكە كىرىش ئىنتايىن قىيىن بولۇپ، بەزىلەرنىڭ مۆلچەرلىشىچە، ئۇيغۇر، تۈرك، قازاق، قىرغىز قاتارلىق تۈركىي مىللەتلىرىنىڭ ئىچىدە، ئالدىنقى 20 يىل ئىچىدە JPL گە ئىشقا كىرەلىگەنلەر يالغۇز مەن ئىكەنمەن

(هـازىرموُ JPL دە مەنـدىن باشـقا تۈركـي مىللەتلەردىن ئادەم يوق).

3-سـوئال: قولغـا كەلتـۈرگەن نەتىجىلىرىڭىـز (ئېـلان قىلغـان ئەسـەرلىرىڭىز، چـوڭ ئىلمـي مۇھـاكىمە يىغىنلىرىغـا قاتنـىشىش ئەھـۋالىڭىز)دىـن خەۋەردار بـولغىمىز بار.بۇ ھەقتە سۆزلەپ بىرەمسىز؟

جـاۋاب: مەن 1986-يىلـدىن ھازىرغـا قەدەر خەلقئارادىكـى ئەڭ ئالـي دەرىجىلىك ئىلمـي-تەتقىقـات ژورناللىرىـدا جەمئـي 20 پـارچە ئىلمي ماقالە ئېلان قىلدىم. ئوپتىكـا ئىلىـم-تېخنىكـىسى ساھەسـىدە، ئامېرىكىدا 3 پارچە "كىتـاپ بـاپى"

(Book Chapter) چىقاردىم. بۇ رىقابىتى ۋە شان- شەرىپى ئىنتايىن يۇقىرى بولغان ئىلمىي ئەمگەك بولۇپ، ئامېرىكىدىكى بىر قىسىم ئىلىم- پەن جەمئىيەتلىرى بىرنەچچە زىيالىي- مۇتەخەسسىلەردىن تەشكىل تاپقان گۇرۇپپىلارنى ئورۇنلاشتۇرۇپ، بىردىن كىتاپ باپى يازدۇرۇپ، بۇ يېزىلغان باپلارنى بىرلەشتۈرۈپ، بىر يۇقىرى سەۋىيەلىك تېخنىكىلىق كىتاپ قىلىپ چىقىرىدۇ. مەن يۇقىرىدا ئېيتقان "كىتاپ باپى" دەل ئەنە شۇ نەرسىدىن ئىبارەت. مەن يەنە ئامېرىكىدا 4 پارچە كەشپىيات

پـاتېنتى چىقـاردىم. ھەمـدە خەلقئارالــق ئىلمــي-تەتقىقـات يىغىنلىرىــدا جەمئىــي 28 پــارچە ئىلمــي ماقــالە ئېلان قىلــدىم. بـۇ ماقالىلىرىمنىـــــڭ تەپــــسىلاتىنى "

http://www.meripet.com/Main/Er kin_Bio.htm" دېگەن تـور بېتىـدىن كۆرۈش مۇمكىن.

بـۇلاردىن باشـقا، مەن دۇنيـادىكى ئەڭ يــۇقىرى دەرىجىلىــك ئوپتىكـا ئىلمـــي-تەتقىقـــات ژورنـــاللىرى "Journal of ،Optics Letter"" "Optical Society of America" ۋە "Applied Optics" قاتـــارلىق

ژورناللارغا تەھرىر ھەيئەت (مۇھەررىردىن: ئامېرىكىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ژورنىلىغا ماقالە ئەۋەتسىڭىز، ئۇلار ماقالىڭىزنى شۇ ساھەدىكى يۇقىرى دەرىجىلىك مۇتەخەسسىستىن 3 كىشىگە يوللاپ، شۇلارغا تەستىقلىتىدۇ. ئەگەر بۇ 3 كىشىنىڭ تەستىقىدىن ئۆتسە، ماقالىڭىز ئاندىن ژورنالغا بېسىلىدۇ) بولۇپ ئىشلەپ بەردىم. ئوپتىكا ساھەسىدىكى بىر قانچە يۇقىرى تېخنىكىلىق زاپچاس ۋە ئۈسكۈنە بويىچە دۇنياندىكى ئەڭ ئالدىنقى مۇتەخەسسىلەر قاتارىدا ئورۇن تۇتتۇم. ئامېرىكا، گېرمانىيە

ۋە ياپونيەدىكى كۆپلىگەن ئىدارە ۋە ئالىي مەكتەپلەردە تەكلىپ بويىچە ئىلمىي دوكلات بەردىم.

يۇقىرىقىلاردىن باشقا، مەن كالىفورنىيە شتاتىنىڭ Sacramento شەھرىدىكى كالىفورنىيە شتات ئۇنىۋېرسىتېتى (California State University, Sacramento) بىلەن داۋىس شەھرىدىكى كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتى (University of California, Davis) دە لېكتور بولۇپ ئىشلەپ، ئوقۇش پۈتتۈرۈش ئالدىدىكى باكلاۋۇر ئوقۇغۇچىلىرىغا كەسىپي دەرس ئۆتۈپ،

ئوقۇغۇچىلارنىڭ مەۋسۇملۇك ئوقۇتقۇچى باھالىشىدا شۇ مەكتەپلەرنىڭ رەسمىي پروفىسورلىرىدىنمۇ كۆپ يۇقىرى باھاغا ئېرىشىپ، 3 قېتىم مۇكاپاتلاندىم.

4-سوئال: سىز ئوقۇغۇچىلىق ۋاقتىڭىزدىن تارتىپ ھازىرقى نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈشكىچە ئىزچىل ئەمەل قىلىپ كېلىۋاتقان ئۆگىنىش ئادىتىڭىز قايسى؟

جاۋاب: مەن 4-5 ياشلارغا كىرگەن ۋاقتىتىن تارتىپ، پۈتۈن جەمئىيەت ئىنتايىن كەمبەغەل بولۇپ، ئاشلىق ئىنتايىن قىس بولۇپ

كەتكەنىدى. دادام ئوقۇش بىلەن باشقا يەرگە كەتكەن، ئاپام ئىشلەۋاتقان بولۇپ، چۈشلۈك تامىقىمىز ئۈچۈن ئاكام بىلەن ئىككىمىزگە بىردىن كىچىك توقاچ تەييارلاپ قويىاتتى. چۈش بولغىچە مىنىڭ قورسىقىم ئېچىپ كېتىپ، چىدىيالماي مەكتەپنىڭ بىر بىناسىغا ئېسىقلىق سائەتنىڭ ئالدىغا چۈش بولغان-بولمىغانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن قايتا-قاتلاپ بېرىپ قاراپ كېلىدىغانلىقىم ھازىرمۇ ئېسىمدە. مەن ئاكامدىن "سائەتنىڭ چوڭ تىلى مانچىگە، كىچىك تىلى مانچىگە كەپتۇ. ئەمدى توقاچنى يېسەك

بولامـــــــدۇ؟" دەپ هەر قېـــــتىم سورايتتىم. داۋاملىق ئاچ يۈرەتتىم. نـــېمە ســـەۋەب بولغـــانلىقى هـــازىر ئېـــسىمدە يـــوق. ئـــشقىلىپ مەن باشـــــلانغۇچىنىڭ 1-ســـــىنىپىدىن تارتىپلا مەكتەپكە ئىنتـايىن ئامـراق ئىدىم. ئەخلەت دۆۋىلىرىـدە ياتقـان ئالقانـدەك قەغەزنـى كۆرسـەم، ئۇنـى دەرهال تېرىپ، "هېساب ئـشلەشكە ئـــشلىتىمەن" دەپ يانچۇقۇمغـــا ســـېلىۋالاتتىم. ئۇ چاغـــدا قـــارا قەلەمدىن باشقا قەلەم يـوق بولـۇپ، هەر بـــر قەلەمنـــى تەكـــرار ئۇچـــلاپ ئـــشلىتىپ، ئۇنـــىڭ ئۇزۇنلـــۇقى ئەڭ ئاخىرىدا 1cm ئەتراپـــدا قېلىـــپ،

بارماق بىلەن تۇتۇش پۈتۈنلەي مۇمكىن بولمىغاندا ئاندىن تاشلىۋىتەتتىم. . باشلانغۇچنىڭ يۇقىرى يىللىقىغا چىقىپ، بىر ئاز ئاق-قارىنى پەرق قىلالايدىغان بولغان ۋاقىتتا، مەن ياخشى ئوقۇپ، ئىقتىسادىي جەھەتتە ئۆز تەقدىرىمنى ئۆزگەرتىش ئىرادىسىگە كەلدىم. "قانچىلىك ئوقۇش بولسا، ھەممىسنى تۈگەتكىچە ئوقۇيمەن،" دەپ ئويلايتتىم. ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققاندىن كېيىن، بىلىمنىڭ نەقەدەر زۆرۈرلىكىنى چۈشىنىپ يەتتىم. بۇ توغرىسىدا مۇشۇ قىسمىنىڭ ئاخىرىدا يەنە بىر ئاز تەپسىلىيرەك

توختىلىمەن. ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە يېزىدا "قايتا تەربىيە ئېلىش" جەريانىدا باشقا مىللەتلەر تەرىپىدىن قاتتىق كەمسىتىلىش ئىشلىرى بېشىمدىن ئۆتۈلۈپ، ئۇ مېنىڭ ياش قەلبىمگە ناھايىتى قاتتىق تەسىر قىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن، ھەممە جەھەتتىن تولۇق قابىلىيەت يېتىلدۈرۈپ، باشقا مىللەتلەر قىلالىغان ئىشنى بىز ئۇيغۇرلارنىڭمۇ قىلالايدىغانلىغىنى ئىسپاتلاش ئىرادىسىگە كەلدىم. شۇنداق قىلىپ، مەن ئالىي مەكتەپكە چىقىشتىن بۇرۇن، ياخشى ئوقۇپ، ئۆزۈمنىڭ ئىقتىسادىي

تەقدىرىمنى ئۆزگەرتىش؛ بىلمىنى ئىمكانىيەت بار ئەڭ يۇقۇرى دەرىجىگىچە ئىگىلەش؛ ھەمدە ئۇيغۇرلارنىڭمۇ باشقىلار قىلالىغان ئىشنى قىلالايدىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ، شۇ ئارقىلىق مىللەتتە ئۈمىد پەيدا قىلىشتىن ئىبارەت بىر قانچە غايە ۋە ئىرادىنى تۇرغۇزغان ئىدىم. مانا بۇلار ئىزچىل تۈردە مېنىڭ ئۆگىنىش ئادىتىمنىڭ ئاساسى بولۇپ كەلدى: مەن ھەرگىز ۋەزىپە ئۈچۈن ئۆگەنمىدىم. ھەرگىز ئىمتىھانىدىن ئۆتۈش ئۈچۈن ئۆگەنمىدىم. ھەرگىز مەكتەپ پۈتتۈرۈۋېلىش ئۈچۈن ئۆگەنمىدىم. ئۆزۈم ئېرىشەلىگەن

پۇرسەتنىڭ ھەممىسىدىن تولۇق پايدىلىنىپ، ئالدىمغا كەلگەن ھەممە نەرسىنى ئۆگەندىم.

تۆۋەندە، مېنىڭ يۇقىرىقىدەك ئىدىيەلەرنىڭ شەكىللىنىشىدىكى تارىخىي ئارقا كۆرۈنۈشىنىڭ بىر قىسمى ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتىمەن. مەن كىچىك ۋاقتىمدا، ئائىلىمىزدە جان سانى كۆپ (بىز جەمئىي 6 بالا) بولۇپ، دادام يالغۇز ئىشلەيتتى (ئاپام مېنىڭ ئىنىم تۇغۇلۇپ، بىر قانچە يىل ئۆتكەندە بالىلارنى بېقىشتا بەك قىينىلىپ كېتىپ، ئۆزىنىڭ ئىشچىلىق خىزمىتىدىن چېكىنگەن ئىدى).

ئىقتىسادىي قىينچىلىق تۈپەيلىدىن، مەندىن 2 ياش چوڭ ئاكام بىلەن ئىككىمىز بىر ئاز پۇل تېپىشنىڭ ھەر خىل ئامالى ئۈستىدە قاتتىق ئىزدەندۇق. مەن تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە (ئاقسۇ 1-ئوتتۇرا مەكتەپتە) ئوقۇۋاتقان ۋاقتىتا، ئاكام بىلەن ئىككىمىز رادىئو قۇراشتۇرۇشنى ئۆگەندۇق. ئۇ چاغدا رادىئو ئىنتايىن قىس بۇلۇپ، پەقەت ئىقتىسادىي ئەھۋالى ئالاھىدە ياخشى كىشىلەرنىڭلا رادىئوسى بار ئىدى. بىز دەسلەپتە يۈز سوپۇنىنىڭ پلاستىك قۇتىسى ئىچىگە بىر كۈچەيتكۈچلۈك، پەقەت بىرلا باتېرىيە بىلەن

ماڭىدىغان رادىئو قوراشتۇردۇق. ئەخلەتخانىلاردىن تۆمۈر-تەسەك ۋە سۆڭەك قاتارلىقلارنى تېرىپ، ئۇنى تۆمۈر، سۆڭەك يىغىش دۇكانلىرىغا ئاپىرىپ سېتىپ، تاپقان پۇلىمىزنىڭ ھەممىسىگە رادىئو زاپچاسلىرى ئالاتتۇق. رادىئودىن ئاۋاز چىقىرىش ئۈچۈن، كېچە-كېچە ئۇخلىماي تاڭ ئاتقۇزغان كېچىلىرىمىزمۇ كۆپ بولاتتى. ئۇ چاغدا رادىئو قۇراشتۇرۇش توغرىسىدا ھېچ قانداق ئۇيغۇرچە كىتاب-ماتېرىيال يوق بولۇپ، بىز خەنزۇچە كىتابلارنى ئوقۇيالمايتۇق. بىراق، ئاكام بىلەن ئىككىمىز بارا-بارا رادىئوغا ئائىت

خەنزۇچە كىتابلاردىكى تۇك يولى خەرىتىسىنى كۆرەلەيدىغان بولدۇق. ئۇزاق ئۆتمەي ئاكام بىلەن ئىككىمىز ئۇيغۇر دېھقانلارنىڭ بۇزۇلۇپ قالغان رادىئوسىنى ئوڭشاپ، بىر ئاز پۇل تاپاۋىتى قىلىدىغان بولدۇق. مەن ھەر يەكشەنبە كۈنى ئەتىگەندىلا خەنزۇلارنىڭ رادىئو رېمونتخانىلىرىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ساقلاپ تۇراتتىم. ئۇيغۇر دېھقانلار رادىئوسىنى ئەكەلگەندە، مەن ئۇلارغا بىزنىڭمۇ رادىئو ئوڭشايدىغانلىقىمىزنى ئېيتىپ، ئۇلارنى بىزنىڭ ئۆيگە باشلاپ كېلەتتىم. ئۆيدە ساقلاپ تۇرغان

ئاكـــام دەرهـــال ربمـــونتچىلىقنى باشلايتى. مەن يېڭى خېرىدار تېپىش ئۈچۈن بازارغا يەنە كېتەتتىم. بىزنىڭ ئالـــدىغان ئـــش ھەققىمـــز خەنـــزۇ دۇكانلىرىنـــڭ 1/3 قـــسمىدىنمۇ ئاز، ئۇنـــڭ ئۈستـــىگە ئۇيغـــۇر دېھقـــانلار بـــــزگە ھېچقـــــانچە قىينالمـــــايلا مەقـــــسىدىنى ئۇقتۇرالايـــــدىغان بولغاچقـــا، ئۇلار بىزنـــى تاپقـــانلىقى ئۈچۈن ئىنتايىن خۇشال ئـــدى. بـــر ئاز پـــۇل تاپقانغـــا بىزمـــۇ ناھـــايىتى خۇشال ئىدۇق. بىز خېرىـــدارلىرىمىزغا چاي، ئەگەر چۈشلۈك تامـــاق ۋاقتـــى بولـــۇپ قالـــسا، بەزىـــدە چۈشـــلۈك تامـــاقمۇ بېرەتتـــۇق. بـــز مەزگـــل

ئۆتكەندىن كېيىن، ئاقسۇ شەھىرى ئەتراپىدىكى دېھقانلار بىر-بىرىدىن ئاڭلاپ، بىزنى ئۆزلىرى ئىزدەپ كېلىدىغان بولدى. ساقاللىرىغا ئاق كىرگەن چوڭلارمۇ بىزنى "ئۇستام" دەپ ئاتىغاندا، بىز ھەم ئوڭايسىزلىناتتۇق ھەم خۇشال بولاتتۇق.

ئەنە شۇ ۋاقىتلاردا، بىز بەزىدە كاشىلىسى چوڭراق رادىئولارنى تۈزەلمىدۇق. ئاكام بىلەن ئىككىمىز "ئەگەر خەنزۇچە كىتاب ئوقۇيالىغان بولساق، نېمە دېگەن ياخشى بولاتتى؟" دەپ ئويلايتتۇق. كۆپرەك بىلگەنسېرى، بىلىمىزنىڭ قانچىلىك

ئازلىقىنى ھېس قىلاتتۇق. بۇ ئىشلار ماڭا ئىنتايىن چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغاندى. بىلىمنىڭ نەقەدەر قەدىرلىكلىكىنى، ئۇنىڭ ئادەم ئۈچۈن نەقەدەر كېرەكلىكىنى چوڭقۇر چۈشىنىپ يەتكەنىدىم. شۇڭلاشقا، مەن ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغدا، ھەممەيلەن دېڭ شياۋپىڭنى پىپەن(تەنقىد) قىلىش ھەرىكىتى، "بىلىمنىڭ كېرىكى يوق" نەزەريىسى ھەممە يەرنى بېسىپ كەتكەن بولسىمۇ، مەندە "بىلىمنىڭ چوقۇم لازىمى بار" دېگەن مۇستەھكەم كۆزقاراش بولغاچقا، مەن ئۆزۈمنىڭ كۈندىلىك

دەرسلىرىمنى پۇختا ئۆگىنىپلا قالماي، تاپالىغان ھەممە شەرت-شارائىتتىن تولۇق پايدىلىنىپ ئۆگەندىم. ماتېماتىكا ۋە فىزىكا دەرسلىرىدە، ئوقۇتقۇچى تەلەپ قىلغان-قىلمىغانلىقىدىن قەتئى نەزەر، مەن كىتابتىكى مەشقلەرنىڭ ھەممىسىنى بىرنىمۇ قويماي ئىشلىدىم. ئۇ چاغدا ئۇيغۇر ئۆسمۈرلىرى ئۈچۈن ھېچ قانداق ئوقۇش كىتابلىرى يوق بولۇپ، 1972- يىلىدىن 1973-يىللىرى تۇنجى قېتىم "قىزىل پۆپۈكلۈك نەيزە" دېگەن خەنزۇچىدىن تەرجىمە قىلىنغان كىتاب چىقتى.

مەن سىنىپىمدىكى ھەممە ئوقۇغۇچىنى سەپەرۋەر قىلىپ، ئۇلاردىن پۇل يىغىپ، ئاقسۇ شەھەرلىك كىتابخانىغا بېرىپ ھېلىقى كىتابنى سېتىۋېلىپ ئەكېلىپ، سىنىپتىكى ساۋاقداشلارغا تارقىتىپ بەردىم. بۇ مەزگىل مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ ئاخىرقى ۋاقتلىرى بولۇپ، پۈتۈن جەمئىيەت ۋە مەكتەپ ئەخلاقى پۈتۈنلەي ئاستىن-ئۈستۈن قىلىۋېتىلگەنىدى. بىزنىڭ سىنىپتىكى كەپسىز ئوقۇغۇچىلار كۆپىنچە ۋاقىتلاردا بىر دەرسنىڭ نورمال ئۆتۈلۈشىگە يول قويمايتتى. قىش كۈنلىرى مۇئەللىم

سىنىپقا كىرىشتىن بۇرۇن، ئوت قالاپ ئىسسىندىغان مەشىنىڭ ئۈستىنكى ياپقۇچىنى ئېلىۋېتىپ، سىنىپنى ئىسقا لىق تولدۇرۇپ، ئادەم بىر-بىرىنى كۆرەلمەيدىغان ھالەتكە ئەكېلىپ قويىاتتى، شۇ سەۋەبتىن سىنىپقا كىرگەن ئوقۇتقۇچى دەرس ئۆتەلمەي، سىنىپتىن يىغلاپ چىقىپ كەتكەنلىكىنى كۆپ قېتىم ئۆز سىنىپىمدا بېشىمدىن بىۋاسىتە ئۆتكۈزگەنىدىم. ئۇ مەزگىل ئوقۇتقۇچىلارمۇ پىپەنگە ئۇچراۋاتقان، ياخشى ئوقۇغانلارغىمۇ ياخشى كۈن يوق چاغلار بولغاچقا، ئوقۇغۇچىلار ئوقۇشتىن ئاساسەن ۋاز

كەچكەنـــدى. مەن ئادەتتتىكـــى ۋاقىتتـــا ھەر خـــل زەربـــگە ئۇچرىـــساممۇ، ئەممـــا ئىمتىھاننـــڭ ئالدىـــدا نۇرغـــۇن كـــشىلەرنىڭ خۇشـــامىتىگە ئۇچرىغـــان ۋاقىتىممـــۇ كـــۆپ بولـــدى. بىـــر قېـــتىم فىزىكـــا ئوقۇتقۇچـــسى يىللـــىق ئىمتىھـــاننى ئوچـــۇق ئىمتىھـــان قىلـــىپ، سـۇئالنى بىـــزگە 3 كۈنلـــۈك تارقىتـــىپ بەردى. سىنىپ بويىچە پەقەت مەنـــلا ھەمـــمە ســـۇئالنى ئۆزۈم ئـــشلىدىم. قالغـــان ساۋاقداشـــلارنىڭ ھەممـــسى ئەتـــسى بىزنـــڭ ئۆيـــگە كېلـــىپ، جـــاۋابنى مەندىن ئەينەن كۆچۈردى. شـۇنداق قىلـــىپ، بـــۇ ئىمتىھانـــدىكى ھەمـــمە

ئوقۇغۇچىلارنىڭ جاۋابى ئوپ-ئوخشاش بولدى. نېمە ئىش بولغانلىقى ئوچۇق-ئاشكارە بولۇپ، ئۇنى ھەممەيلەن "توغرا" چۈشىنەتتى. شۇنىڭ بىلەن فىزىكا ئوقۇتقۇچىسى ماڭا 100 نومۇر بېرىپ، قالغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسگە 50 نومۇر قويدى. مەدەنىيەت ئىنقىلابىنى باشتىن كەچۈرۈپ باقمىغان ياشلار ئۈچۈن ئەينى ۋاقىتتىكى ئەھۋالنى كۆز ئالدىغا ئەكېلىش ئاسان ئەمەس. ياخشى ئوقۇغاننى پىپەن قىلىدىغان بىر دەۋردە ياخشى ئوقۇش ناھايىتى يۇقىرى دەرىجىدە شىجائەت تەلەپ

قىلاتتى.

"بىلىم مەڭگۈ لازىم بولىدۇ" مانا بۇ شۇ ۋاقىتتىن باشلاپ ئۆزۈمگە ھەمراھ قىلىپ كەلگەن بىردىن- بىر دۇنيا قارىشى. مەن شۇنىڭدىن باشلاپ، ئالدىمغا قانداق بىلىم كەلسە، شۇنى ئەستايىدىل ئۆگەندىم. بىز تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققاندا، "ئىشكنى ئېچىپ قويۇپ، مەكتەپ باشقۇرۇش" سىياستى بويىچە، بىزنىڭ مەكتەپنىڭ تولۇق ئوتتۇرىنىڭ 3 سىنىپىنى "دېھقانچىلىق ماشىنىسازلىق سىنىپى"، "دېھقانچىلىق سىنىپى"، ۋە

"دوختۇرلـــۇق ســـــنىپى" دەپ 3 ئايرىدى. بىزنىڭ سىنىپتا 24 ئوغـۇل بـــالا بـــار بولـــۇپ، دوختۇرلۇقنـــڭ ھەممـــسى قـــزلار، دېھقانچىلىقنـــڭ بولسا قىز-ئوغـۇللار ئارىـلاش ئـدى. بىز ئاقسۇ تىراكتۇر پونكىتىغا بېرىـپ يېرىم يىل ئىشچى بولۇپ ئـشلىدۇق. مەن ئۇ يەردە تىراكتـــۇر رېمونـــت قىلىـشنى، چويۇنـدىن ياسـلىدىغان قـوش (ساپان)قۇيۇشـنى ناھـايىتى ياخشى ئۆگەندىم. ھەمـدە تىراكتـۇر ھەيدەشـنىمۇ ئۆگىنىۋالـدىم (سـىنىپ بـــويىچە پەقەت مەنـــلا شـــۇنداق قىلغانـــدىم). مەكتەپنـــڭ يېـــزا ئىگىلىـك مەيـدانىغا بېرىـپ، يېـرىم

دېھقانچىلىق قىلدۇق. مەن ئۇ يەردە قوناق تېرىشنى، كېسەك قويۇشنى، يېپمش دەرىخنى ئۇلاشنى، ۋە تىراكتۇر بىلەن يەر ھەيدەشنى ياخشى ئۆگەندىم. ئۇيغۇرلارنىڭ ئەدەبىي ئەسەرلىرىنى كۆپ ئوقۇپ، شېئىر يازالايدىغان بولدۇم. ئاقسۇ 1-ئوتتۇرا مەكتەپتە بىر قېتىم ئۆزۈم باش تەھرىر بولۇپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىر شېئىرلار توپلىمىنى چىقاردىم. ئاقسۇ گېزىتىدە بىر قانچە پارچە شېئىر ئېلان قىلدىم. ھېكايە يېزىشقىمۇ تەييارلىق قىلغان بولساممۇ، ئۇنى باشلىيالماي قالدىم. لۇشۈن فېلىيەتونلىرىنىڭ ئۇيغۇرچە

تەرجىمىسىنىڭ ھەممىسىنى ئوقۇپ چىقىپ، ۋىلىيەتتىن يازالايدىغان دەرىجىگە يەتتىم. مەكتەپنىڭ ئەمگەك مەيدانىدا تۇرۇۋاتقان مەزگىلدە، بىر 5 كىشىلىك ئوقۇغۇچى گۇرۇپپىسىنى يېتەكلەپ جەمئىيەت تەكشۈردۇم. ئەسلى مەقسىدىمىز خۇددى ماۋ زېدۇڭنىڭ "خۇنەن جەمئىيىتىنى تەكشۈرۈشتىن دوكلات" دېگەنگە ئوخشاش بىر دوكلات يېزىش بولسىمۇ، ئۇيغۇر دېھقانلىرىنىڭ ئەھۋالى ماۋ تەسۋىرلىگەن ئەھۋالغا ئۇيغۇن كەلمىگەچكە، بىز رەسمىي دوكلات يېزىشنى رەت قىلدۇق.

بۇلاردىن باشقا، تۇرمۇش ئېھتىياجى تۈپەيلىدىن، ئاكام بىلەن ئىككىمىز ئۆيىدە تامچىلىق، ياغاچچىلىق ۋە تۆمۈرچىلىكمۇ قىلىپ باقتۇق. مەن ئاپامغا يارده‌ملىشىپ، ئارام ۋاقىتلىرىمدىن پايدىلىنىپ، ئۆيىدە بىر مەزگىل گىلەم توقۇدۇم. تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپكە چىقىشتىن بۇرۇن، يازلىق ۋە قىشلىق تەتىللەرنىڭ ھەممىسىدە يېزىدىكى تۇققانلىرىمىزنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇلارغا يارده‌ملىشىپ ئەمگەك قىلدىم. 5 ياشلىق ۋاقىتلىرىمدا كالىغا مىنۋېلىپ خامان ھەيدىدىم. ئۇنىڭدىن كېيىن

كالا هارۋىسى ۋە ئېشەك هارۋىسى هەيدىدىم. زەمبىل ۋە غالتەك بىلەن ئوغۇت تۈشۈدۇم. شاللىقتا ئوت تەردىم. بۇغداي ۋە قوناق ئوردۇم. سەل چوڭراق بولغاندا سۆرەم سۆرىدىم (نەچچە قېتىم سۆرەمدىن يىقىلىپ چۈشۈپ، سۆرەمنىڭ ئاستىدا قالغان ۋاقىتلىرىمۇ خېلى كۆپ بولغان)، قوش هەيدىدىم مەن 7 يېشىمدا تاماق ئېتىشنى ئۆگەندىم. ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققاندا، تونۇرغا نان ياقالىغىدەك بولغاندىم.

تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، مەن

كونـــشەھەر (ھـــازىرقى ئونـــسۇ) ناھىيـــسىنىڭ شـــال ئۇرۇقچىلـــق مەيـــدانىغا "قايتـــا تەربـــيە" گە چۈشـــكەن بولـــۇپ، ئۇ يەردە يېـــرىم يىلنـــىڭ ئىچـــىدىلا مەيـــدان بـــويىچە ئەڭ ئالدىنقى قاتاردىكى شال تېرىش تېخنىكى بولـــۇپ قالـــدىم. بـــۇ يېزىـــدا ئېلېكتىر توكى يوق بولۇپ، ئاخشىمى ئۆزىمىز ياسىۋالغان كىرسىن چىرىغى بـــلەن يـــاتقىمىزنى يورۇتـــاتتۇق. سائەتمۇ يوق بولـــۇپ، تـــاڭ ئاتقانـــدا ئـــشقا بېرىـــپ، كـــۈن ئولتۇرغانـــدا ئىشتىن قايتىتاتتۇق. مەن بىر يىلنـــىڭ ئىچىدە 4ـ ئايدا شاللىقنىڭ سـۈيىگە كىرىـــشنى باشـــلىغان بولـــۇپ، 10ـ

ئايغـچه شـۇ سـۇدا ئـشلىدىم. 4- ئايدا يەر تېخـى ئېـرىمگەن بولـۇپ، بـــز رېـــزىنكە ئۆتـــۈك كېيىۋېلىـــپ، مۇزنـــاڭ ئۈستىگە دەسسەپ تـۇرۇپ ئـــشلەيتتۇق. شـــۇ جەرياندا مەن يېزىمـــزدا قايتـــا تەربىيە ئېلىۋاتقـــان ئۇيغـــۇر ياشـــلارنى يىغـــپ، بـــر ئەدەبىيـــات-ســـەنئەت ئەترىتىمـــۇ تەشـــكىللىدىم (بىزنـــاڭ ئۆيـــدە ھېچقانـــداق ســـاز يـــوق بولـــۇپ، مەن ئوتتـــۇرا مەكتەپنـــاڭ يېـــزا ئىگىلـــك مەيدانـــدا ئـــشلىگەن مەزگىلـــدە، ساۋاقداشـــلىرىمنىڭ دۇتتـــرى بـــلەن دۇتتـــار چېلىـــشنى ئۆگىنىۋالغـــان ئىـــدىم). مەن ئۆزۈم تېكـــســـت

يازغۇچى، مۇزىكا رەتلىگۈچى، ساز چالغۇچى، ۋە باشقۇرغۇچى بولۇپ، كونشەھەر ناھىيىلىك كىنو كۇلۇبىدا تېخى بىر قېتىم ئويۇن قويدۇق. مەن بىر دەم داپ چالسام، بىر دەم راۋاپ، يەنە بىر دەم دۇتتار چالاتتىم. ئەترىتىمىزدە مەندىن باشقا سازچى يوق ئىدى. يېزىدىكى بىر يېرىم يىل جەريانىدا، مەن بىر ئاي پادىمۇ باقتىم. كەڭرى كەتكەن جاڭگال. مەندىن باشقا ھېچ قانداق ئادەم قارىسى كۆرۈنمەيدۇ. مەن 30 دەك قوي، 4-5 كالا، ۋە بىر قانچە ئات بىلەن بىرگە. ھەر كۈنى 10 نەچچە سائەت ۋاقتىنى ئاشۇ ھايۋانلار بىلەن

بـــــرگه ئۆتكۈزۈشـــــۈم كېـــــرەك. ئوقۇيدىغان باشقا كىتاب يـوق. مەن شـــۇ جەرياندا مـــاۋ زېـــدوڭنىڭ 5 قىسملىق ئەسرىنى ئوقـۇپ چىقـتىم (ئۇنـــىڭ بـــر قـــسمىنى مەن بۇرۇنمـــۇ ئوقۇپ چىققان ئىـدىم). ھەمـدە بـر ئاز خەنـــزۇچە ئۆگەنـــدىم. ئالـــي مەكـــتەپ ئىمتىھـــانى 1977-يىلـــى 12-ئاينـــىڭ 10-كۈنـــدىن باشـلاپ ئېلىنغـــان بولـــۇپ، 12-ئاينـــىڭ 5-كـــۈنى تـــېخىچە پۈتۈمغـــا رېـــزەنكە ئۆتۈك كېيىۋېلىپ، مۇزنـــىڭ ئۈستىگە دەســـــسەپ تـــــۇرۇپ، زەيـــــكەش چېپىۋاتـــاتتىم. ئاقـسۇ شـەھىرىدىكى ئوقۇغـــــان مەكتـــــپىمگە قايتـــــپ،

ئىمتىھانغا تەييارلىق قىلىشىمغا رۇخسەت قىلىشمىدى. ھەر كۈنى ئەمگەكتىن قايتىپ كېلىپ، كىرسىن چىرىغى (جىن چىراق) نى يېقىپ قويۇپ، ئىمتىھانغا تەييارلىق قىلاتتىم. ئەتىگىنى بۇرنۇمنى سىلىسام، بۇرنۇمنىڭ تۆشۈكىگە يىغلىپ كەتكەن ئىس قولۇمنى قاپقارا قىلىۋەتەتتى. يېرىم كېچە بولۇپ، پۈتۈن دالان ئۇيقىغا كەتكەن ۋاقىتتا، ياتقىمنىڭ پۈتۈن تاملىرى ۋە تورۇسلىرىدا ئۇۋا توتۇپ ياشاۋاتقان چاشقانلار ئۇۋىلىرىدىن چىقىپ، يېڭىدىن تۆشۈك كولاپ، بەزىدە ئوقۇۋاتقان كىتابىمنىڭ

ئۈستىگە چالما تاشلايتتى. مەن ئاشۇنداق شارائىتتا، كونىشەھەر ناھىيە بازىرىدا ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بەردىم. ئاز ۋاقىتتىن كېيىن، پۈتۈن ئاقسۇ ۋىلايىتىگە "بىر ئوقۇغۇچى ئاپتونوم رايون بويىچە ئالاھىدە يۇقىرى نەتىجە ئاپتۇ،" دېگەن گەپ تارقالدى. ھەممە كىشىلەر ئۇ بالىنىڭ كىملىكىنى بىلمەكچى بولۇشاتتى. ئاخىرىدا قارىسام، ئۇ مەن ئىكەنمەن - مەن ئاپتونوم رايون بويىچە ئۇيغۇر تىلىدا ئېلىنغان ئىمتىھاندا 2-بولۇپتىمەن.

شۇنداق قىلىپ، مەن ئالىي مەكتەپكە بېرىشتىن بۇرۇن، ئۆزۈمگە

ئۆگىنىشتىكى مۇنداق نىشاننى تىكلىدىم:

1) بىلىمنى ئىنتىھاندىن ئۆتۈش، مەكتەپ پۈتتۈرۈش ئۈچۈن ئەمەس، ئۆزۈمنىڭ بىلىم دائىرىسىنى ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە كېڭەيتىپ، ئىلىم-پەننىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىسىگە چىقىش ئۈچۈن ئۆگىنىش.

2) بىلىمنى باشقىلار قىلالىغان ئىشنى ئۇيغۇرلارنىڭمۇ قىلالايدىغانلىغىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن ئۆگىنىش.

3) بىلىمنى ئۆزۈمنىڭ ئىقتىسادىي تەقدىرىنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن ئۆگىنىش.

شۇ چاغدىن باشلاپ، مانا يۇقىرىقىلار مېنىڭ ئۆگىنىش ئادىتىمگە ئايلاندى.

5- سوئال: شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا سىزنىڭ "7 مىنۇتتىن كېيىن مېنى ئويغىتىپ قويۇڭلار" دىگەنلىكىڭىز ھەققىدە ئەسلىمىلەر بار ئىكەن، بۇ ۋاقىت قارىشىڭىزنى ئىخچام ئىپادىلەپ بېرىدۇ. سىز دەم ئېلىش بىلەن خىزمەت، ئۆگىنىشنى قانداق بىرلەشتۈرىسىز؟

جاۋاب: مەن ئاقسۇ 1-ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان ۋاقتىمدا سىنىپنىڭ ئۆگىنىش باشلىقى، سىنىپ

باشلىقى ۋە ئاخىرقى 2 يىل مەكتەپ ئوقۇغۇچىلار ئۈيۈشمىسىنىڭ رەئىسى بولۇپ ئىشلىگەن ئىدىم. شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىگە كېلىپ، 1-يىلى خەنزۇچە ئۆگىنىش ۋاقتىدا، سىنىپ باشلىقلىق خىزمىتىنى ئۈستۈمگە ئېلىپ ئىشلىدىم. مەن ھەممە ئىشتا ئۆزۈمگە ئەڭ يۇقۇرى تەلەپ قويۇپ، ھەممە ئىشنى ئىمكانىيەتتىڭ بارىچە يۇقۇرى ئۆلچەم بىلەن ئەستايىدىل بىجىردىغانلىقىم، ھەمدە ئۆگىنىشنى ئىزچىل ياخشى قىلىدىغانلىقىم ئۈچۈن، بىر يىللىق ئوقۇشنى تۈگەتكەندىن كېيىن، ماڭا ئارقا-ئارقىدىن يېڭى ۋەزىپىلەر يۈكلەندى.

مەن مەكتەپ ئىتتىپاق كومىتېتىنىڭ دائىمى ھەيئىتى، مەكتەپ ئوقۇغۇچىلار ئۇيۇشمىسى (ئۇ چاغدا ھازىرقىدەك ئوقۇغۇچىلار بىرلەشمىسى دېيىلمەيتتى- مۇھەررىردىن) نىڭ رەئىسى، ئۇيغۇر ئاپتونوم رايۇن (ئۇئار) لۇق ياشلار بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ئۇئار لۇق ئوقۇغۇچىلار بىرلەشمىسىنىڭ رەئىسى، ۋە مەملىكەتلىك ئوقۇغۇچىلار بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆز ئۈستۈمگە ئالدىم. ھەر ھەپتىدە بېجىرىدىغان، يۇقىرىقى ۋەزىپىلەرگە ئائىت نۇرغۇن

ئىشلاردىن باشقا، مەن ھەر ھەپتىدە دەرستىن ئايرىلىپ، ئاز دېگەندە 3 قېتىم ھەر خىل يىغىنلارغا قاتناشمىسام بولمايتتى. ئۇنىڭدىن باشقا، 1-يىلدىكى خەنزۇچە ئۆقۇشنى تۈگىتىپلا، مەن خەنزۇچىگە تايىنىپ، ئىنگلىز تىلى ئۆگىنىشنى باشلىدىم. دەسلەپتە ئۆزۈم ئۆگەندىم. كېيىنچىرەك ئۆزۈمنىڭ دەرسلىرىنىڭ بەزىلىرىگە قاتناشماي، فىزىكا فاكۇلتېتىدىكى ۋە چەت ئەل تىللىرى فاكۇلتېتىدىكى خەنزۇ ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىنگلىز تىلى دەرسلىرىگىمۇ قوشۇمچە كىرىدىغان بولدۇم. ئۆزۈمنىڭ ئوقۇشى،

ئوقۇغۇچىلار خىزمىتى ۋە ئىنگلىز تىلى ئۆگىنىشى قاتارلىق ئىشلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ھۆددىسىدىن مۇكەممەل چىقىش ئۈچۈن، مەن ۋاقىتتىن ئەڭ يۇقۇرى دەرىجىدە ئۈنۈملۈك پايدىلانمىسام بولمايتتى. مەن ھەر كۈنى 14 سائەتتىن 16 سائەتكىچە ئۈگۈنۈش قىلاتتىم. بىر ھەپتىدە 7 كۈن ئىشلەيتتىم. مېنىڭ دەم ئېلىش ۋاقتىم پەقەت ھەر شەنبە كۈنى كەچلىكى بولۇپ، ئۇ ۋاقىتتا مەن ئىمكانقەدەر بىرەر ئولتۇرۇشقا، دوست ياكى تۇققانلارنىڭ ئۆيىگە باراتتىم. قالغان ۋاقىتنىڭ ھەممىسىدە ئۈگۈنۈش قىلاتتىم . ھەر

كـۇنى ئەتىگەنلىكـى سـائەت 6 دە ئورنۇمدىن تـۇرۇپ، كەچـتە سـائەت 11 دىـــن كېـــيىن ئانـــدىن دەم ئالاتـــتىم. يىغىنلارنـــڭ ئالـــدى-كەينىدە، تاماققا ئۆچىرەت تۇرغاندا، ئاپتوبۇسدا يول ماڭغاندا ئىنگلىـزچە سۆزلۈك يادلايتتىم.

ماڭـــا نـــسبەتەن ۋاقىتنىـــڭ قـــس بولۇپ كەتكەنلىكىدىن، مەن قانـداق قىلغاندا ۋاقىتنىڭ ئۈنـۈمىنى يـۇقىرى كۆتـــــۈرگىلى بولـــــــدىغانلىقى توغرىـــسىدىمۇ ئىزدەنـــدىم. شـــۇنىڭ نەتىجىسىدە، مۇنـداق 2 ھەقىقەتنـى تېپىپ چىقتىم:

1) ۋاقىتنـــــى مىنـــــۇت بـــــويىچە

هسابلايدىغان ئادەمنىڭ ۋاقتى، ۋاقىتنى سائەت بويىچە هسابلايدىغان ئادەمگە قارىغاندا 60 هەسسە كۆپ بولىدۇ.

2) ئادەم بىر خىل ئىشنى قىلىپ چارچىغاندا، باشقا بىر خىل ئىشنى قىلسا، يەنىلا ئۇنۇملۇك ئىشلىيەلەيدۇ. مەسىلەن، سىز ئەگەر ماتېماتىكا ئۆگىنىپ چارچىغاندا، ئۆگىنىشنى تىل ئۆگىنىشكە ئۆزگەرتسىڭىز، ئۆگىنىشىڭىزنى يەنىلا ئۇنۇملۇك داۋاملاشتۇرالايسىز. بۇ خۇددى دوسكىغا خەت يازغانغا ئوخشاش. ئەگەر سىز ئاق رەڭلىك بوردا خەت يېزىۋەرسىڭىز، بىر ئازدىن

كېيىن دوسكىغا نېمە يېزىلغىنىنى كۆرەلمەي قالىسىز. ئەمما ئۇنىڭ ئۈستىگە سىز قىزىل بور بىلەن خەت يازسىڭىز، خەتنى يەنە بىر مەزگىل كۆرگىلى بولىدۇ.

ئادەم بىر ئىشتا ئالاھىدە نەتىجە قازانماقچى بولىدىكەن، چوقۇم باشقا بىر قىسىم ئىشلاردىن ۋاز كېچىشى كېرەك. ھەممە ئىشلارنى تەڭ ئېلىپ مېڭىپ، ھەممىسىدىن ئالاھىدە نەتىجە قازىنىش ئاسان ئەمەس. مەن ئىزچىل ئەمەل قىلىپ كەلگەن ئادەتنىڭ بىرسى شۇكى، مەن خىزمەتنىڭ ئىشى، ئۇيغۇرنىڭ ئىشى ۋە ئائىلىنىڭ ئىشى قاتارلىق 3

تۇرنـــڭ هەممـــسدە، ئـــشلارنىڭ مۇھملـــق دەرىجـــسىگە قـــاراپ، بـــردىن تىزىملـــىك تـــۇتىمەن. شـــۇ تىزىمغـــا قـــاراپ، ئـــشنى ئەڭ مۇھمـــدىن باشـــلاپ، بـــر-بـــرلەپ قىلـــمەن. بىكـــار قالـــدىغان ۋاقـــتىم ئاساسەن يوق.

بەزى يـــاش ئۆســـمۈرلەر، "ياشـــلىقتا تـــازا قـــانغىچە ئوينـــۋېلىش كېـــرەك"، دەپ ئويلايـــدۇ. بـــۇ ئىنتـــايىن خاتـــا. سىز ياش ۋاقتىڭىزدا، ياشاش ئۈچۈن پۈتۈنلەي ئاتا-ئانىڭىزغا تايىنىـــسىز. ئۆزىڭىزنىڭ هـــېچ نېمىڭىـــز بولمايـــدۇ. ئاشـــۇنداق تـــۇرۇپ، قانـــداق ياخـــشى ئوينىيالايـــسىز؟ ئۇنىڭـــدىن باشـــقا،

ئەڭ مۇھىم بىر نۇقتا شۇكى، سىزنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپتىن تارتىپ تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگىچە بولغان 12 يىل ئۆمرىڭىز سىزنىڭ كېيىنكى 50-60 يىل ئۆمرىڭىزنىڭ قانداق ئۆتۈشىنى بەلگىلەيدۇ. شۇڭا،ئاشۇ 12 يىلدىن ناھايىتى ياخشى پايدىلىنىشىڭىز كېرەك. شۇ مەزگىلدە ھەقىقىي بىلىم ۋە ھەقىقىي تۇرمۇش ئىقتىدارىنى ئىگىلىشىڭىز كېرەك. بۇ مەزگىلدە ھەر بىر ئاتا-ئانىنىڭ ۋەزىپىسى ئىنتايىن ئېغىر ۋە مۇھىم. سىز يۇقىرىقى ئۇقۇمنى پەرزەنتلىرىڭىزگە زېرىكمەي داۋاملىق چۈشەندۈرۈشىڭىز كېرەك.

"بالام، سەن چوڭ بولغاندا قانداقراق ياشاي، دەپ ئويلاۋاتسەن؟"، "هازىر ياخشى ياشاشقا تەييارلىقىڭ بارمۇ؟" "ئۇ يولدا هازىر قانداق ئىش تۇتتۇڭ؟" دەپ سوراپ تۇرۇش كىرەك. بالىڭزدا تۇرمۇشقا كىرەكلىك ئىقتىدارلارنى يېتىشتۈرۈشىڭز، ئۆزىڭزنىڭ تۇرمۇش تەجرىبىڭزلىرىنى ئۆگىتىشىڭز كېرەك. بالىڭزنىڭ هەممە ئىشنى سىز قىلىپ بەرسىڭز، بالىڭزنى ئورۇنسىز ئەركىلەتسىڭز، ئۇ هەرگىز بالىڭزنى ئەتىۋارلىغانلىق بولمايدۇ. ئۆيدە بالىڭزنى ئاشۇنداق ئەركىلەتكەن بىلەن،

بالىڭىز چوڭ بولغاندا جەمئىيەتتە خارلىنىپ قېلىشى مۇمكىن. ھەتتا ئۆز جېنىنى يولدا باقالماسلىغىمۇ مۇمكىن. شۇڭا بالىڭىزغا، "ئەگەر باشقىلاردىن ياخشىراق ياشايمەن، دېسەڭ، باشقىلاردىن بەكرەك تىرىشىشىڭ كېرەك. باشقىلاردىن كۆپرەك ۋاقىتنى ئۆگىنىشكە سەرپ قىلىشىڭ كېرەك." دىگەن ئۇقۇمنى كىچىگىدىن تارتىپلا سىڭدۈرۈشىڭىز كېرەك.

مەن ۋاقىتتىن يۇقىرىقىدەك پايدىلىنىپ، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدىكى ئاخىرقى 4 يىل جەريانىدا، ئۆزۈمنىڭ ئوقۇشى،

ئوقۇغۇچىلارنىڭ خىزمىتى ۋە چەت ئەل تىلى ئۆگىنىش قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىدە ئالاھىدە نەتىجە قازاندىم. پەقەت بىر قېتىمقىنى ھىسابقا ئالمىغاندا، 4 يىلنىڭ مەۋسۇملۇك ۋە يىللىق ئىمتىھانلارنىڭ ھەممىسىدە 100 دىن نومۇر ئالدىم. كەسىپ ئوقۇغان 1- ۋە 2-يىلدىن ئىبارەت 2 يىل ئىچىدە ئىنگلىز تىلىدا خەنزۇ تەبىئى پەن ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ 3 يىللىق دەرسىنى تۈگىتىپ، خەنزۇ ئوقۇغۇچىلار بىلەن ئوقۇش تاماملاش ئىمتىھانىسىغا قاتنىشىپ، سىنىپ بويىچە 5-بولدۇم. كەسىپ ئوقۇغان

3- ۋە 4-يىلىدا جەريانىدا ئۆزلۈكۈمدىن ياپون تىلى ئۆگىنىپ، ئوقۇش پۈتتۈرۈشتىن بۇرۇن ياپون تىلىنىڭ گىراماتىكىسىنىمۇ ئۆگىنىپ تۈگەتتىم. 1983-يىلى شاڭخەي قاتناش ئۇنىۋېرسىتېتىغا بېرىپ، "مىكرو دولقۇن تېخنىكىسى" بويىچە بىر يىل بىلىم ئاشۇردۇم. بۇ ئۆزۈم بۇرۇن ئوقۇپ باقمىغان كەسىپ بولۇپ، ئەينى ۋاقىتتا پۈتۈن ئۇئار بويىچە بۇ ساھەدە بىرمۇ كەسپىي خادىم يوق ئىدى. مەن ئۆز ۋەزىپەمنىڭ ئېغىرلىقىنى تولۇق تونۇپ، ھەر كۈنى كەچ سائەت 11 دە چىراغ ئۆچۈرۈلگىچە مەكتەپ

كۇتۇپخانىسىدا، چىراغ ئۆچۈرۈلگەندىن كېيىن "سۇ ئاستى پاراخودى رادار سىستېمىسى" تەجرىبىخانىسىغا بېرىپ ئۆگىنىش قىلدىم. يازلىق تەتىلدىكى 2 ئاي ۋاقىت ئىچىدە يۇرتقا قايتماي، شاڭخەينىڭ ھەددىدىن تاشقىرى تىنجىق ئىسسىقىغا بەرداشلىق بېرىپ، كۈنىگە 10 نەچچە سائەت مىكرو دولقۇنغا ئائىت كەسپىي كىتابنى خۇددى رومان ئوقۇغاندەك ئوقۇدۇم.

بۇرۇن بىر داڭلىق ئادەم ئۆزىنىڭ جاپاغا بەرداشلىق بېرىش قابىلىيىتىنى ئاشرۇش ئۈچۈن، بىر تاختاينىڭ بىر يۈزىگە نۇرغۇن مىخ قېقىپ، شۇ مىخ

قېقىلغان يۈزىدە ئۇخلاپىتىكەن. مەن ئىسسىقتا بەرداشلىق بېرەلمىگەندە، ئەنە شۇ ئادەمنى ئويلىدىم. بۇ مەكتەپنىڭ رەھبەرلىرى كېيىن شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىغا خەت يېزىپ، "ئەگەر ئەركىندەك ئادەملىرىڭلار بولسا، قانچىنى ئەۋەتسەڭلار شۇنچىنى قوبۇل قىلىمىز،" دەپتۇ. 1985-يىلى 9-ئايدا ياپونىيەگە باردىم. يېڭى بارغاندا، مېنىڭ ئۇستازىم ماڭا ئانچە قارىمىدى. ئەتىگەنلىكى مەن ياپون تىلىدا سالام بەرسەم، ئىلىك ئالماي ئۆتۈپ كەتتى. مەن ئۇ كىشىنىڭ مېنى بىر يۈك، دەپ

هسابلاۋاتقانلىقىنى هېس قىلدىم. هەر كۈنى ئەتىگىنى سائەت 8 دە 1-بولۇپ تەجرىخانىغا بېرىپ، كېچە سائەت 12 گىچە ئىشلىدىم. 3 ئايدىن كېيىن، ياپونىيەنىڭ بىر قېتىملىق مەملىكەتلىك پەن تەتقىقات يىغىنىغا ئۆزۈمنىڭ 1-ماقالىسىنى يوللىدىم. قاتتىق ئىشلەشتە ئۆزۈم تۇرغان مەكتەپتىكىلەرنىڭ ھەممىسىنى ھەيران قالدۇردۇم. كېيىن ھەممەيلەن ماڭا ئالاھىدە قارايدىغان بولۇپ كەتتى. يېقىندا ماڭا مېنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى ئۇستازىمدىن بىر خەت كەلدى. ئۇ

كشى هازىر 80 ياشقا يېقىنلاشقان بولۇپ، خېتىدە مۇنداق دەپتۇ: "ئەركىن، سېنى ئامېرىكىدىكى ئوقۇشنى تۈگىتىپ، ياپونىيەگە كەلسە، يەنە بىرگە تەتقىقات ئېلىپ بارساق، دەپ ئويلىغانىدىم. ئۇ هازىر مۇمكىن ئەمەس بولۇپ قالدى. بۇنىڭدىن كېيىن ماڭا ئامېرىكىغا بېرىش ئىمكانىيىتىمۇ يوق ئوخشايدۇ. مەن يېقىندا ئۆزۈمنىڭ بۇرۇنقى ئۆمرىنى ئەسلەپ چىقتىم. قارىسام، مېنىڭ ئىلمىي تەتقىقاتتا ئەڭ كۆپ ۋە ئەڭ مۇهىم نەتىجە چىقارغان ۋاقتىم سەن بىلەن بىرگە ئىشلىگەن ۋاقتىم بوپتۇ...." . مەن

ئامېرىكىدا ماگىستېرلىق ئوقۇغاندا ماڭا ئۇستاز بولغان كىشى بىر ياپونلۇق بولۇپ، ئۇ دەرسنى كالىفورنىيە شتات ئۇنىۋېرسىتېتى Northridge شۆبىسىدە ئۆتۈپ، تەتقىقاتنى Caltech تە قىلىدىغان بولۇپ، تەتقىقات جەھەتتە فاكۇلتېتنىڭ ئەڭ ئالدىدا بولغاچقا، مەن شۇ كىشىگە تەقسىم بولغان ئىكەنمەن. بۇنىڭدىن بىر قانچە يىل بۇرۇن ئۇ كىشى مېنىڭ تەتقىقات نەتىنجىلىرىمنى كۆرۈپ، ماڭا يازغان ئېلخېتىدە مۇنداق دەپتۇ: "ئەركىن، بىر ئوقۇتقۇچى ئۈچۈن، ئۆز ئوقۇغۇچىسىنىڭ ئۆزىدىن ئېشىپ

كېتىشىدىن بەختلىك ئىش يوق. سەن ئۇچۇن مەن ئۆزۈمنى ئىنتايىن بەختلىك بەختلىك ھەس قىلىمەن...."

قىسقىسى، مەن ئۆگىنىش ۋە خىزمەتتە ئىزچىل تۇردە "ئاق بوردا خەت يېزىپ كۆرگىلى بولمىسا، قىزىل بور بىلەن خەت يېزىش" ئۇسۇلىنى قوللاندىم. 1978-يىلىدىن 1995-يىلى دوكتۇرلۇق ئۇنۋانى ئېلىشقىچە ھەر كۈنى 14-16 سائەت ئىشلىدىم. ھازىرمۇ ھەر كۈنى 10 سائەتتىن كۆپرەك ۋاقىتنى ئەقلي ئەمگەككە سەرپ قىلىمەن. ئويۇن-تاماشا ۋاقتىدىمۇ ئىنتايىن

ئاكتىپ. يىغىلىشقا بارسام، تانسا-ئۇسسۇلنى ھەممەيلەندىن كۆپرەك ئوينايمەن. ئۇيغۇرچە ناخشا، مۇزىكا، ساز، VCD لارغا ئىنتايىن ئامراق. ئۆيۈمدە دۇتتار، تەمبۇر، گىتتار ۋە پىيانولار بار (كۆپىنچە ئۆيگە كەلگەن مېھمانلارغا چالدۇرىمەن). ئۆيىمىزدە پات-پات "ئائىلە ۋاقتى" ئۆتكۈزىمىز. ئۇ ۋاقىتتا بىز ياكى ئائىلە بويىچە كىنو كۆرۈمىز، ياكى تۆتىمىز بىرلىشىپ قەرت ئوينايمىز. بىزنىڭ ئەتراپىمىزدىكى ۋەتەنداشلار بىلەن بىرگە بولۇشنىمۇ ناھايىتى ياخشى كۆرىمەن. بىرگە پاراڭلىشىشتىن

ئىنتـــــــايىن هـــــــوزۇرلىنىمەن. ئەتراپىمىزدىكـى ۋەتەنداشـلار بـىلەن خۇددى ئۇرۇق-تۇققاندەك بېـرىش-كېلىش قىلىپ، يـېقىن ئۆتىمـىز. مانـا بۇلار مېنىڭ ئەڭ ياخشى دەم ئېلىـش ۋاقىتلىرىمدۇر.

6- ســوئال: بــىر ئادەم ئۈچــۈن ئائىـلە، تۇرمـۇش، ۋە خىزمەتلەرنىـڭ مۇناســىۋىتىنى تــوغرا بــىر تەرەپ قىلــىشمۇ ئىنتــايىن مــۇھىم. ســىز ئۆزىڭىزنـــڭ بـــۇ جەھەتتىكـــى تەجـــرىبە-ســاۋاق بـــىلەن ئوي-پىكىرلىرىڭىزنـــى ســـۆزلەپ بەرگەن بولىسىڭىز؟

جـــاۋاب: ئائىـــلە، تۇرمـــۇش ۋە

خىزمەتنىڭ مۇناسىۋىتىنى توغرا بىر تەرەپ قىلىش ھەققەتەنمۇ ئىنتايىن مۇھىم. ئۇ بىر ئائىلە ئەھۋالىنىڭ قانداق بولۇشىنى، پەرزەنتلەرنىڭ قانداق يېتىلىپ چىقىشىنى بەلگىلەيدۇ. بۇ مەسىلىنى مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلىشتا، بىز ئۇيغۇرلاردا ساقلىنىۋاتقان مەسىلە خېلى كۆپ.

بۇنىڭدىن 7-8 يىل بۇرۇن، بىر داڭلىق ئۇيغۇر پەلسەپە فرافىسسورى ماڭا مۇنداق دېگەنىدى: "بىر ئەر ئۈچۈن مۇنداق 3 نەرسە ھەممىدىن مۇھىم: ① بىلىم، ② پۇل، ③ بىر ياخشى خوتۇن." مەن ھازىرغىچە بىر ئايال ئۈچۈن قانداق

نەرسىلەرنىڭ ئەڭ مۇھىملىقىنى بىر كىمدىن ئاڭلاپ باقمىدىم. ياكى بىرەر يەردە ئوقۇپ باقمىدىم. شۇڭا ئۇ جەھەتتە بىر نەرسە يازالمايمەن. ئوخشىمىغان ئادەم ئائىلە ۋە خىزمەتتىكى مۇناسىۋەتلەرنىڭ مۇھىملىق دەرىجىسىنى ئوخشىمىغان تەرتىپتە تىزىدۇ. ئۇنى ئوخشىمىغان مىللەتلەرمۇ ئوخشىمىغان تەرتىپتە تىزىدۇ. بىز ئۇيغۇرلار ئۈچۈن، ھەممە ئادەم قوبۇل قىلالايدىغان بىر تەرتىپنى تۈزۈپ چىقىش ئانچە ئاسان ئىش ئەمەس. مەن بۇ يەردە پەقەت ئۆزۈم كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئەمەل قىلىدىغان تەرتىپنى ئوتتۇرىغا

قويۇپ، ئۇنى قىسقىچە چۈشەندۈرۈپ ئۆتۈپ كېتەي:

مەن ئائىلە، تۇرمۇش ۋە خىزمەتتىكى ھەر خىل مۇناسىۋەتلەرنىڭ مۇھىملىق تەرتىۋىنى مۇنداق تىزىمەن:

1) ئەر ئۈچۈن ئايالى، ئايال ئۈچۈن ئېرى ھەممىدىن مۇھىم.

2) پەرزەنتلەر

3) ئاتا-ئانىلار

4) خىزمەت

بۇلاردىن كېيىن، قېرىنداش، ئۇرۇق-تۇققان، ۋە دوست-بۇرادەرلەر تۇرىدۇ. تۆۋەندە بۇنىڭ سەۋەبى توغرىسىدا قىسقىچە

چۈشەندۈرۈش بېرىمەن:

1) مەيلى رېئاللىقتا بولسۇن، ياكى كىنولاردا بولسۇن، ياشىنىپ قالغان بىر جۈپ ئەر-خوتۇننىڭ بىر-بىرىنى يۆلەپ كېتىۋاتقانلىغىنى بىز داۋاملىق ئۇچرىتىپ تۇرىمىز. ئاشۇ ياشقا بارغاندا، ئۇلارنىڭ ئاتا-ئانىلىرى ئاللىقاچان ئالەمدىن ئۆتكەن. بالىلىرى چوڭ بولۇپ، مۇستەقىل ھاياتنى باشلاپ كەتكەن بولىدۇ. ئۇلار نۇرغۇن قېتىم خىزمەت، نۇرغۇن قېتىم دوست-بۇرادەرلەرنى ئالماشتۇرۇپ بولغان بولۇشى مۇمكىن. لېكىن، بۇ ئىككەيلەن يەنىلا بىرگە. بىرسى كېسەل بولۇپ

قالسا، یاکی یەنە بىرسىدىن جىق ئاجىزلاپ كەتكەن بولسا، یەنە بىرسى ئۇنىڭ ئېغىرىنى ئۇن-تىنسىز كۆتۈرىدۇ. ساپ دىللىق، ھەقىقىي ساداقەتلىك، ھەقىقىي سەممىيلىك ۋە ھەقىقىي مۇھەببەت ئاساسىدا تۇرمۇش قۇرغان بىر جۈپ ئەر-خوتۇن ئۈچۈن، بۇ دۇنيادا بىر-بىرىدىن ئۈستىن تۇرىدىغان مۇھىم ئادەم بولمايدۇ. ئەر ئۈچۈن ئۇنىڭ خوتۇنى، ئايال ئۈچۈن ئۇنىڭ ئېرى بۇ دۇنيادىكى ھەممىدىن مۇھىم نەرسىدۇر. بۇ ئىككىيلەن 20 ياشلارغا كىرگەندىن كېيىنكى پۈتۈن ئۆمرىنى بىرگە ئۆتكۈزىدۇ. جاپادىمۇ

ۋە ھالاۋەتتىمۇ بىرگە بولدۇ. ئۆزىنىڭ بارلىقىنى جۆرىسىگە تەقدىم قىلىدۇ. شۇڭا يۇقىرىقى تىزىمدا ئەر ئۈچۈن خوتۇنى، ئايال ئۈچۈن ئېرى 1-ئورۇندا تۇرۇشى كېرەك. مەن بۇ يەردە مۇنداق بىر قانچە نۇقتىنى تىلغا ئېلىپ ئۆتۈپ كېتىشنى لايىق كۆردۈم.① مۇھەببەتنىڭ ئۆزىمۇ بىر ئىلىم. سىز مۇھەببەت يولىغا قەدەم تاشلاشتىن بۇرۇن، چوقۇم بىر ئاز ئىزدىنىپ، ئۇنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى چۈشىنىۋېلىڭ.② مۇھەببەت مەسىلىسىدە ياشلار بىر-بىرىگە ئوخشىمايدۇ. بەزىلەر ئۇ يولغا بالدۇرلا كىرىپ، مۇھەببەتسىز باشقا

ئىشلارنى ياخشى ئېلىپ ماڭالمايدۇ. بۇ بىر نورمال ئەھۋال. بەزىلەر مۇھەببەتنى خېلى كەينىگە كېچىكتۈرۈپ، ئۆزىنىڭ ئوقۇشى ۋە باشقا ئىشلىرىنى مۇھەببەتسىزمۇ ياخشى ئېلىپ ماڭالايدۇ. بۇمۇ بىر نورمال ئەھۋال. قالغانلار يۇقىرىقى 2 تۈرلۈك كىشىنىڭ ئارىلىقىدا بولىدۇ. سىز ئۆزىڭىزنىڭ قايسى خىلدىكى ياش ئىكەنلىگىڭىزنى دەسلەپتىلا ئوبدان چۈشىنىپ يېتەلىسىڭىز، كېيىنكى ئىشلىرىڭىزنىڭ، يەنى ئوقۇش بىلەن مۇھەببەت ئىشلىرىڭىزنىڭ، مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇشىغا پايدىسى ئىنتايىن كۆپ

بولىدۇ.③ ئۆز مۇھەببىتىنى ئىزدەش، ھەرگىز بىر "ياخشى ئادەم" نى تېپىش ئەمەس. ئۇ بىر "ياخشى كۆرگەن ئادەم" نى تېپىش جەريانى. "ياخشى" نىسبىي بولىدۇ، ھەمدە ئۇنىڭ چېكى بولمايدۇ. بۇگۈن "ئەڭ ياخشى" دىن بىرنى تاپسىڭىز، بىر مەزگىلدىن كېيىن "ياخشراق" قا يەنە ئۇچرايسىز. ئەمما، نورمال ئىنسانلار ئۇچۇن، كۆپىنچە ۋاقىتلاردا "ياخشى كۆرىدىغان ئادەم" دىن پەقەت بىرسىلا بولىدۇ. شۇڭا سىز مۇھەببەتتىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى، ئۆزىڭىزنىڭ قايسى خىلدىكى ياش ئىكەنلىگىڭىزنى ھەقىقىي چۈشىنىپ

يەتكەنـــدىن كېـــيىن، ئۆزىڭـــزگە قانـداق بـىر جۆرىنىـڭ كېرەكلىكىنـى كـــۆڭلىڭىزدە تولـــۇق ئېنىقلىۋېلىـــڭ. ئانـدىن سـىز "ياخـشى كۆرىـدىغان ئادەم" نى ئىزدەشكە باشلاڭ. بىرنـى ئۇچراتقاندا، بـارلىق ئىقتىـداريڭىزنى ئـىشقا سېلىپ، ئۇنـىڭ ئارقـىسىدىن قوغلـــىشىڭ. بەزىـــدە قارشـــىلىق ۋە توسالغۇغا ئۇچراپ قالـسىڭىز، ئەگەر ئۆزىنىڭىزنـــــىڭ نـــــېمە ئىـــــش قىلـــۋاتقىنىڭىزنى ھەقىقـــي تـــۇردە بىلـــــسىڭىز، ئۆزىڭـــــزگە تولـــــۇق ئىشەنچىڭىز بولسا، ئۇنداق قارشـىلىق ۋە توســـــالغۇلارغا پەرۋا قىلمـــــاڭ . ياخشى كۆرگەن كىشىڭىز بىلەن توي

قىلماقچى بولغان ئادەم دەل ئۇزىڭىز. ئاتا-ئانىڭىز، قېرىنداش-تۇققانلىرىڭىز، ۋە ياكى دوست-ئاغىنىلىرىڭىز ئەمەس. ئەگەر سىز بىرى بىلەن ئۇنى ئەخمەق قىلىپ، كۆڭۈل ئېچىۋېلىش مەقسىتىدە يۈرسىڭىز، ئۇ كۆپىنچە كېيىن ئۆزىڭىزگە يانىدۇ: ئۆمرىڭىزنىڭ مەلۇم بىر مەزگىلىدە سىز باشقىلارنىڭ ئۆزىڭىزنى بوزەك قىلىشىغا ئۇچرايسىز. بەزىدە "ياخشى كۆرۈش" نىڭ سەۋەبى بولمايدۇ. بىراق، ئەگەر يۇقىرىقى تەييارلىقلارنى پۇختا قىلسىڭىز، چوڭ ئوڭۇشسىزلىقنىڭ ئالدىنى

ئالالايسىز. مۇھەببەتنى ئىلمىي يوسۇندا توغرا چۈشىنىپ، ئۇنىڭغا مۇۋاپىق مۇئامىلە قىلىسىڭىز، ئۇ سىزنىڭ ئوقۇش ۋە باشقا ئىشلىرىڭىزنى تېخىمۇ ئىلگىرى سۈرىدۇ. ئۇنداق قىلمىسىڭىز، ئۇ سىزگە زور زىيانلارنى ئېلىپ كېلىشى مۇمكىن.④ ئەر-ئاياللار ھەممە ئىشنىڭ ئالدىدا باراۋەر يارىتىلمىغان. گەرچە قىلالايدىغان ئىشلىرىنىڭ ئۆز ئالدىغا ئىش تەقسىماتى بولمىسىمۇ، ئومۇملاشتۇرۇپ ئېيتقاندا، ئاياللار ئەرلەردىن بەكرەك جاپاكەش بولىدۇ. ئۇيغۇر ئاياللىرى ئۈچۈن بۇ تېخىمۇ شۇنداق. مەن ئوتتۇرا

مەكتەپتە ۋاقتىدا، "ئاھ ۋەتەن، ئۇلۇق ئانام!" دېگەن شېئىرلارنى كۆپ ئاڭلايتتىم. شۇ چاغدا، "نېمە ئۈچۈن ئاھ ۋەتەن، ئۇلۇغ ئاتام! دېمەيدىغاندۇ؟" دەپ ئويلايتتىم. بۇنىڭ سەۋەبىنى قىزىم تۇغۇلغاندىن كېيىن ئاندىن چۈشەندىم. مەن ياپونىيەگە مېڭىشتىن بۇرۇن، قىزىم بىلەن پەقەت 3 ئايلا بىرگە تۇرالىغان بولساممۇ، شۇ قىسقىغىنا 3 ئاي ئىچىدە، ئاننىڭ نەقەدەر ئۇلۇغلۇقىنى تولۇق تونۇپ يەتتىم. مەن 1985-يىلى ياپونىيەگە بارغاندا، تېلېفون تېخى ئانچە تەرەققىي قىلمىغان بولۇپ،

ئۈرۈمچىدە ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون قىلىش ياكى تېلىفون ئېلىش ئۈچۈن پوچتىخانىغا بارمىسا بولمايتتى. ياپونىيەگە ياكى ياپونىيەدىن خەت يازسىمۇ، 15 كۈن ئەتراپىدا ئاران تېگەتتى. مەن ياپونىيەدە تۇرغان ئىككى يېرىم يىلنىڭ ھەممىسىدە، ئامانگۈلگە ھەر ھەپتىدە بىر پارچە خەت يازدىم. بىر ئەر ئۈچۈن، ئۆز خوتۇننى ئۆزىدىن بىر دەرىجە تۆۋەن كۆرۈش، ھەتتا بەزىدە ئۇرۇش، ئۆزىنىڭ دۇنيادىكى ئەڭ قەدىرلىك نەرسىسىنى دەپسەندە قىلغىنى بىلەن باراۋەر. بولۇپمۇ، خوتۇننى ئۇرۇش، دۇنيادىكى ھەر

قانـداق ئەخلاقـي ئۆلـچەم بـلەن قارىغاندىمۇ ھەرگىز قوبۇل قىلغىلى بولمايدىغان بىر ناچار قىلىق. ئەگەر سىز ئۆزىڭىزنىڭ بۇ دۇنيادىكى ئەڭ قەدىرلىك نەرسىڭىزنى ئاشۇنداق دەپسەندە قىلسىڭىز، سىزنىڭ ئاتا-ئانىڭىز سىزدىن نېمىنى كۈتەلەيدۇ؟ سىزنىڭ پەرزەنتلىرىڭىز، قېرىنداشلىرىڭىز، تۇققانلىرىڭىز ۋە دوست-ئاغىنىلىرىڭىز سىزدىن نېمىنى ئۈمىد قىلالايدۇ؟ ⑤ مۇھەببەت- توي قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئۆزلۈكىدىن مەڭگۈ ساقلىنىدىغان نەرسە ئەمەس. ئۇنى دائىم، ئاڭلىق ھالدا پەرۋىش قىلىپ

تۇرۇشىڭىز كېرەك. شۇنداق قىلسىڭىز، سىزلەرنىڭ يۈرگەن ۋە يېڭى توي قىلغان ۋاقتىڭلاردىكى بەختلىك سىزلەرگە مەڭگۈ ئەسرا بولىدۇ. ھەتتا ئۇ مۇھەببەت تەرەققىي قىلىپ، كۈچىيىپ ماڭىدۇ. پەرۋىش قىلمىغان مۇھەببەتنىڭ ئۆمرى چەكلىك بولىدۇ.

2) پەرزەنتلەر. "مەن بالامنى باقىمەن. بالام بالىسىنى باقىدۇ." بۇ دۇنيادىكى ھەممە مىللەتلەر ئەمەل قىلىدىغان بىر ئىنسانىي قائىدىدىن ئىبارەت. ئاتا-ئانىلار پەرزەنت كۆرۈشنى قارار قىلغان ۋاقتىنىڭ ئۆزىدىلا ئۆز پەرزەنتلىرىنى ياخشى

تەربىيلەش مەسئۇلىيىتىنىمۇ ئېتىراپ قىلغان ۋە ئۇنى ئۆز ئۈستىگە ئالغان بولىدۇ. بىز ئۇيغۇرلار ئۈچۈن ئېيتقاندا، شەرت-شارائىت يول قويغان دائىرىنىڭ ئىچىدە ئىمكان قەدەر كۆپ بالىلىق بولۇش، ئۇ مىللەت ئۈچۈن قوشقان بىر تۆھپە ھېسابلىنىدۇ. لېكىن، بالىنى تېپىپ قويۇپ، ئۇنى يولدا تەربىيلەش مەسئۇلىيىتىدىن ۋاز كېچىش جەمئىيەتكە ۋە مىللەتكە قىلىنغان جىنايەتتىن ئىبارەت. مەن پەرزەنت مەسىلىسىدە، تۆۋەندىكى بىر قانچە نۇقتىنى تىلغا ئېلىپ ئۆتۈپ كېتىشنى لايىق كۆردۈم. ① "بالا" دېگەننىڭ

مەنسى، "كىچىك، گۆدەك، ساددا، ئىش بىلمەيدۇ" دېگەنلەردىن ئىبارەت. بالىغا ئىش ئۆگىتىش، ئىش قىلىشنىڭ توغرا يولىنى ئۆگىتىش، بۇ ئاتا-ئاننىڭ مۇقەددەس بۇرچى. سىز بالىڭىزنىڭ يېشىغا قاراپ، ھەر بىر باسقۇچتا بالىڭىزغا ئىشنىڭ توغرىسىنى ئۆگىتىڭ؛ ھەرىكەت دائىرىسىنىڭ چېگرىسىنى سىزىپ بېرىڭ. بالىڭىز سىز ئۆگەتكەن بويىچە ئىشنى ياخشى قىلسا، ئۇنى مۇكاپاتلاڭ. سىزنىڭ دېگىنىڭىزگە خىلاپلىق قىلىپ، خاتالاشسا، ئىلمىي ئۇسۇلدا جازالاڭ. ئەمما، ھەرگىز ئۇرماڭ. بالىنى ئۇرۇش ئۇنى

جازالاش ئۈچۈندۇر. ئەمما، بالىنى جازالاشنىڭ نۇرغۇن ئىلمىي ئۇسۇلى بار. مەسىلەن، بىر ئوروۇنداققا چىقىرىپ، 5-10 مىنۇت توختىتىپ قويۇش؛ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان ئويۇنچۇقنى ئويناش ھوقۇقىدىن بىر كۈن ياكى بىر ھەپتە مەھرۇم قالدۇرۇش. بالىڭىزنى ئۇرسىڭىز، سىز يالغۇز ئۇنى جازالاپلا قالماستىن، سىز ئۇنىڭ ئۆز-ئۆزىگە بولغان ھۆرمىتى (ئىنگلىزچە "self-esteem" دەيدۇ) ۋەيران قىلىسىز. بالىڭىز جەمئىيەتتە ئۆزىنى تۆۋەن دەرىجىلىك ئادەم ھىساپلايدىغان بولۇپ چىقىدۇ. ② ئەگەر

بالىڭىز سىز تېخى ئۆگەتمىگەن بىر ئىشنى قىلىپ، ئۇنى خاتا قىلىپ قويسا، ئۇ بالىڭىزنىڭ ئەمەس، سىزنىڭ مەسئۇلىيىتىڭىز بولۇپ، بۇنداق ئەھۋالدا، سىزنىڭ بالىڭىزنى جازالاش ھوقۇقىڭىز يوق. ③ دادىسىنىڭ ياكى ئاپىسىنىڭ خاتالىغى ئۈچۈن بالىسىنى جازالاش، بۇ دۇنيادىكى ئەڭ قالاق ئادەتلەرنىڭ بىرى؛ سىز ئۇنىڭدىن مۇتلەق ساقلىنىڭ. ④ ئېرىڭىز ياكى خوتۇنۇڭىز بالىغا تەربىيە بېرىۋاتقاندا، ياكى بالىنى ئەدەپلەۋاتقاندا، ئەگەر سىز بۇ ئەدەپلەشكە قوشۇلمىسىڭىز، ھەرگىز

بالىڭىزنىڭ ئالدىدا خوتۇنىڭىزنى ياكى ئېرىڭىزنى ئەيىبلىمەڭ-مەن يۇقۇرىدا تىزغانىدەك، ئېرىڭىز ياكى خوتۇنىڭىز بالىڭىزدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ. بۇ ئىش تۈگىگىچە ساقلاپ (بۇ جەريانىدا ئاسمان ئۆرۈلۈپ چۈشىمەيدۇ)، ئاندىن جۆرىڭىزنى بالىڭىز يوق بىر يەرگە چاقىرىپ، ئۆز-ئارا چۈشەنچە ھاسىل قىلىڭ. بۇنىڭ نەتىجىسىدە، ئەگەر بالىنى ئەدەبلىگىنىڭىز خاتا بولۇپ قالغان بولسا، قىلچە ئىككىلەنمەي، بالىڭىزنىڭ ئالدىدا ئۆز خاتالىقىڭىزنى ئىقرار قىلىڭ. ھەمدە بالىڭىزغا كۆيۈدىغانلىقىڭىزنى، شۇڭا

مۇشـــــــــۇنداق تەربـــــــــيە
بېرىۋاتقانلىقىڭىزنى ھەر قېتىم ئىزھـار
قىلىـــڭ. ⑤ بـــالىڭىز جـــۆرىڭىزدىن
قالـسىلا ھەممـــدىن مـــۇھىم. شـــۇڭا
بالىڭىزنىـــڭ بـــر ئـــشى ســـزنىڭ بـــر
مېھمانـــــــدارچىلىقىڭىز بـــــــلەن
توقۇنۇشـــــۇپ قالـــــسا، چوقـــــۇم ئۇ
مېھمانـــــــدارچىلىقتىن ۋاز كېچىـــــڭ.
ئەگەر سىزگە بـــر دوســـتىڭىزنى 10-
20 سوملۇق بـــر قۇتـــا ھـــاراق ئېلىـــپ
مېھمـــــان قىلـــــش بـــــلەن بـــــالىڭىز
ئۇزۇنـــدىن بۇيـــان تەلەپ قىلىۋاتقـــان
بـــر قەلەم، دەپـــتەر، كىتـــاب يـــاكى
ئويۇنچۇقنى ئېلىپ بېرىشتىن ئىبارەت
2 يولـــدىن بىرىنـــى تاللاشـــقا تـــوغرا

كەلسە، دوستىڭىزنى ھاراق بىلەن كۆتۈشتىن ۋاز كېچىڭ. ئەگەر سىزگە بىر چوڭ مېھمان چاقىرىش بىلەن بالىڭىزغا بىر كومپيۇتېر ئېلىپ بېرىشتىن ئىبارەت 2 يولدىن بىرىنى تاللاشقا توغرا كەلسە، بالىڭىزغا كومپيۇتېر ئېلىپ بېرىڭ.

3) ئاتا-ئانا. ئۇيغۇرلار ئاتا-ئانىغا مېھرىبانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىشتا دۇنيادىكى ئەڭ ئىلغار مىللەتلەرنىڭ بىرى. شۇڭا مەن بۇ مەسىلىدە تەپسىلى توختالمايمەن. تىلغا ئېلىپ ئۆتۈشكە تېگىشلىك بىر مەسىلە شۇكى، نورمال ئەھۋالدا، بالىڭىزدىن ياخشى خەۋەر ئېلىش

ئاتا-ئانىڭىزدىن ياخشى خەۋەر ئېلىشتىن مۇھىم. بۇنى ھەر دائىم ئەستە تۇتۇش كېرەك. بۇنىڭ سەۋەبى، ئاتا-ئانىڭىز نورمال ئەھۋالدا ئۆز-ئۆزىدىن خەۋەر ئالالايدۇ، ئەمما بالىڭىز تېخى ئۇنداق قىلالمايدۇ (ئۇلار تېخى كىچىك-دە).

4)خىزمەت. ئىنسانلار ئۆمرىنىڭ كۆپىنچىسىنى خىزمەت بىلەن ئۆتكۈزىدۇ. خىزمەت بىلەن كىرىم تېپىش يۇقىرىدا تىزغان باشقا ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى يولدا قىلىشنىڭ ئالدىنقى شەرتى. لېكىن، خىزمەت بىر-ئىككى كۈندە

تۈگەيدىغان نەرسە ئەمەس. خۇڭا، جىددى ئەھۋالدا، مەسىلەن، ئايالڭىز، بالڭىز ياكى ئاتا-ئانڭىز ئاغرىپ قالغاندا، چوقۇم ئالدى بىلەن ئۇلاردىن خەۋەر ئېلىشڭىز كېرەك. مەن كالىفورنىيەنىڭ سىلىكون جىلغىسى (ئىنگلىزچە " Silicon Valley " دەپ ئاتىلىدۇ. ئامېرىكا بويىچە يۇقىرى تېخنىكىلىق شىركەتلەر ئەڭ كۆپ يىغىلغان ئورۇن بولۇپ، بەزىلەر ئۇ يەرنى "ئامېرىكىنىڭ ئامېركىسى"، دەپمۇ ئاتايدۇ. ئورنى سان فرانچىسچو شەھىرىنىڭ يېنىدا) دا 7 يىلدىن كۆپرەك ئىشلىدىم. ئۇ يەرنىڭ

شىركەت مەدەنىيىتى "ئىشقا ئادەم ئېلىش، ئىشتىن ئادەم بوشۇتۇش" بولۇپ، ھەر قېتىم پەن-تېخنىكىدا بىر چوڭ ئىلگىرىلەش بولغاندا، بۇ جايدا بىر-ئىككى يىلنىڭ ئىچىدىلا 2-3 مىڭ يېڭى شىركەت قۇرۇلۇپ كېتىدۇ. ئۇنىڭدىن 3-5 يىل ئۆتكەندىن كېيىن، تاقلىدىغنى تاقلىپ، سېتىلىدىغنى سېتىلىپ، ھېلىقى شىركەتتىن بىر نەچچە ياكى بىر قانچە ئونلا قالىدۇ. ئەگەر سىزنىڭ قابىلىيەت-تەجرىبىڭىز ئۇلارغا زۆرۈر بولۇپ قالسا، سىزنى يالۋۇرۇپ بولسىمۇ ئىشقا ئالىدۇ. ئەگەر شىركەت ئوبدان ماڭماي

قالسا، سىزنى رەھىمسىزلىك بىلەن ئىشتىن بوشىتىدۇ. 2001-يىلى دېكابىردا مەن بىزنىڭ "Wawesplitter" دېگەن شىركەتكە يارەملىشىپ، بىر شەنبە كۈنى بىر كۈننىڭ ئىچىدىلا 30 ئادەم ئالغان ئىدۇق. 2002-يىلى 3-ئايدا شىركەتتىكى خادىملارنىڭ% 30 تىنى ئىشتىن بوشاتتۇق (ئېلېكتىر ئىنژىنىرلىقى كەسپى بويىچە دوكتورلۇق ئۇنۋانى بار ئادەملەردىنمۇ 10 نەچچىسى بار ئىدى. بىر ۋاقىتتا ئاشۇلارنىڭ ئىچىدىكى 6 كىشىدىن تەركىب تاپقان "لايىھلەش گۇرۇپپىسى" نى

باشقۇراتتىم. كېيىن ئامېرىكىنىڭ نۇرلۇق-تالا خەۋەرلىشىش تېخنىكىسى توغرىسىدىكى مۆلچەر خاتا چىقىپ قېلىپ، يېڭى قۇرۇلغان شىركەتلەردىن 2000-3000 ئى ئارقا-ئارقىدىن تاقىلىشقا باشلىدى. بىزنىڭ شىركەتمۇ 125 مىليون دوللار مەبلەغنى 4 يىلدا خەجلەپ تۈگىتىپ، ئامالسىزلىقتىن شىركەتنىڭ تەتقىقات، تەرەققىيات ۋە ئىشلەپچىقىرىش ئىشلىرىنىڭ ھەممىسنى تەيۋەنگە يۆتكەشكە مەجبۇر بولدى. ھېلىقى 10 نەچچە دوكتورنىمۇ ئىشتىن بوشىتىپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە مەن يالغۇز قالدىم.

شركەت مېنىڭ تەيۋەنگە بېرىشىمنى، ئەگەر بارسام، ماڭا بۇ شىركەتنىڭ% 1 تىنى بېرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. مەن ئۇنى رەت قىلىپ، 2003-يىلى 4-ئايدا بۇ شىركەتتىن چىقىپ كېتىپ، FBI ئۈچۈن بىئولوگىيە ۋە خىمىيەلىك قوراللارنى تەكشۈرۈپ بېرىدىغان ئۈسكۈنىنىڭ تەتقىقاتىنى قىلىدىغان يەنە بىر بىئولوگىيە تېخنىكىسى شىركىتىگە ئىشقا كىردىم). بۇنداق بىر مەدەنىيەت ئاستىدا، سىز بىر شىركەت بىلەن "مۇھەببەت باغلاش"، ئۇنىڭغا ئۆمۈر بويى سادىق بولۇشىڭىز مۇمكىن ئەمەس. خىزمەت بىر ئادەم ئۈچۈن

ئىنتايىن مۇھىم. لېكىن ئۇ ئۆمۈرلۈك ئەمەس. سىزنىڭ بالىڭىز، ئاتا-ئانىڭىز ۋە ئۇرۇق-تۇققانلىرىڭىز سىز ئۈچۈن ئۆمۈرلۈكتۇر.

ئۇلاردىن باشقا، قېرىنداش، ئۇرۇق-تۇققان، ۋە دوست-بۇرەدەرلەر بار. بىر كىشىنىڭ بۇ كاتېگورىيەدىكى ئادەملەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ئېنىق تەسۋىرلەش ئانچە ئاسان ئەمەس. ئۇنىڭ ئۈستىگە، سىز چەت ئەلدە بولسىڭىز، بۇ ئادەملەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىڭىز سىز ۋەتەندە بولغان ۋاقتىڭىزدىكى بىلەن مۇتلەق ئوخشىمايدۇ. شۇڭا بۇنىڭ

تەپسىلاتىنى ھەر بىر ئادەم ئۆزى ئويلىنىشۇبلىشىنى تەۋسىيە قىلىمەن.

مەن جاۋابىمنىڭ ئەڭ ئالدىدا ئېيتىپ ئۆتۈپ كەتكەندەك، يۇقىرىقى مۇناسىۋەت ئوخشىمىغان ئائىلىلەر ئۈچۈن ئوخشاش بولمايدۇ. لېكىن، مېنىڭ كۆزىتىشىمچە، ئىناق ئۆتۈدىغان، پەرزەنتلىرىنىڭ ساغلام ۋە ئەتراپلىق ئۆسۈپ يېتىلىشىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلىدىغان ئاتا-ئانىلارنىڭ ھەممىسى مۇناسىۋەتتىكى مۇھىملىق تەرتىپىنى مەن يۇقىرىدا تىزغانغا ئوخشاش تىزىدۇ. ھەر بىر ئائىلە

ئۈچۈن ئەر-خوتۇن هەر ئىككىلىسى ماقۇل كۆرگەن مۇشۇنداق بىر تەرتىپنىڭ بولۇشى تولىمۇ مۇهىم. ئەگەر سىزلەردە ئاشۇنداق بىر تەرتىپ بولسا، نۇرغۇن ۋاقىتلاردا قايسى ئىشنى قىلىش، قايسى يولنى تاللاش مەسىلىسىدىكى پىكىر ئىختىلاپىدىن ساقلانغىلى، بۇنىڭدىن كېلىپ چىقىدىغان ئەر-خوتۇن مۇناسىۋىتىدىكى كۆڭۈلسىزلىكلەرنى زور دەرىجىدە ئازايتقىلى بولىدۇ. يۇقىرىقى تەرتىپ ئوخشىمىغان مىللەتلەر ئۈچۈنمۇ ئوخشاش بولمايدۇ. مەسىلەن، ياپونلۇق ئەرلەر ئۈچۈن خىزمەت 1-ئورۇندا،

شــــركەتتىكى باشــــلىق 2-ئورۇنــــدا تۇرىــدۇ. يــاپونلۇق ئايــاللار ئۆچــۈن ئېــــرى 1-ئورۇنــــدا، بــــالىلىرى 2-ئورۇنــــدا تۇرىــــدۇ (ئۇلار ئاساســـەن خىزمەت قىلماي ئاشۇ ئىككەيلەندىن خەۋەر ئالــدۇ). ئامېرىكــدىكى ئاق تەنلىكــــلەر ئۆچــــۈن، ئــــرى يــــاكى خوتۇنى 1-ئورۇنــدا، بــالا ۋە ئائــلە 2-ئورۇنــدا، خــــزمەت 3-ئورۇنــدا تۇرىــــــدۇ. ئەممــــــا، ئۇلارنــــــڭ كۆپىنچىسىنىڭ تۇققان بــلەن ئانــچە كــارى بولمايــدۇ. دوســت-ئاغــــنە، خولــۇم-خوشــنا ۋە خىزمەتداشــلارغا ئېتىبار بېرىپ كەتكەنلىكىنىمۇ ئانــچە كۆرمــدىم. مېنــــڭ مەن دوكتۇرلــۇق

ئوقۇغاندا بىر ئۇستازنىڭ قولىدا ئىشلىگەن 4-5 بالىلار بىلەن چۈشكەن بىر پارچە رەسىمىم يوق (ئامېرىكىلىقلار ئۇنداق قىلمايدىكەن)؛ ھازىر بىر-بىرىمىز بىلەنمۇ ھېچقانداق ئالاقە قىلمايمىز. بىر شىركەتتە 3-4 يىل ئىشلىگەن، ھەمدە خېلى يېپقىن ئۆتكەن كىشىلەرمۇ، بۇ شىركەتتىن ئايرىلىدىكەن، پۈتۈنلەي يوق بولۇپ كېتىدىكەن. بۇ جەھەتتە بىز ئۇيغۇرلار ئۇلارغا ھەرگىز ئوخشىمايمىز.

7- سوئال: تور بېتىگىزدە يۇرتتىكى ياشلار بىلىشنى ئۈمىد

قىلىدىغان نۇرغۇن مەسىلىگە جاۋاب بېرىپسىز. بۇ تور بەتنى ئىشلەش ئارام ئېلىشىڭىزنىڭ بىر قىسمىمۇ؟

جاۋاب: مەن باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ۋاقتىمدىن تارتىپلا، ساۋاقداشلىرىمغا ئۆگىنىشتە يارداەم بېرىشنى باشلىغان بولۇپ، باشقىلارغا يارداەم بېرىشنى ئۆزۈم ئۈچۈن شەرەپلىك ئىش، دەپ ھېسابلاش ماڭا شۇ چاغدىن باشلاپ ئادەت بولۇپ قالغان ئىدى. بۇ ئادەتنى مەن ئىزچىل داۋاملاشتۇرۇپ كەلدىم. ئىمكانىيەتلا يار بەرسە، مەيلى بىرەر شەخسكە ياكى پۈتۈن مىللەتكە بولسۇن، پايدىلىقلا ئىش بولىدىكەن،

مەن ئۇنداق ئىشنى قىلىشتىن زادىلا باش تارتمىدىم. ھەمدە پۈتۈن ۋۇجۇدۇم بىلەن ئەتراپىمدىكىلەرنى ئۆزۈم بىلەن بىرگە ئېلىپ مېڭىشقا، ئۇلارنى توغرا يولغا باشلاشقا تىرىشتىم. قولۇمدىن كەلسىلا، مەن ھېچكىمدىن ھەر قانداق يارداىمنى ئايىمدىم. 1976-1978-يىللىرى مەن قايتا تەربىيە ئېلىش ئۈچۈن بارغان يېزىدا، غالىپ ئىسملىك بىر بالا بار ئىدى. ئۇ كونىشەھەر (ھازىرقى ئونسۇ) ناھىيىسىدىكى بىر باشلىقنىڭ بالىسى بولۇپ، باشقىلار بىلەن ئۇرۇشۇشتا داڭق چىقىرىپ، "غالىپ جودا"، دەپ ئاتىلىكەندۇق.

مەن يېزىدا ئۇنىڭ بىلەن دوست بولۇپ، ھەر جەھەتتە ئۇنى يېتەكلىدىم. بۇنىڭ نەتىجىسىدە، ئۇ بىر ئىنتايىن مۇلايىم، قولىدىن كېلىشچە باشقىلارغا يارىدەم قىلىدىغان يېڭى بىر ئادەمگە ئۆزگەردى. ئۇ چاغدا بىزگە يېزىدا 2 يىل ياخشى ئىشلەپ، شۇ ئارقىلىق بىرەر مائاشلىق ئىشقا ئېرىشىشتىن باشقا ھېچقانداق چىقىش يولى يوق ئىدى. يېزىدا ياخشى ئىشلىمىگەنلەر 2 يىلدىن كېيىنمۇ بىرەر خىزمەتكە ئېرىشەلمەيتتى. شۇڭا مېنىڭ تۇتقان يولۇم ئاشۇنداق بىر "پارلاق ئىستىقبال يولى" غا ماسلاشقان

ئىدى.

مېنىڭ چەت ئەلگە چىقىپ ئوقۇماقچى بولغان ئۇيغۇر ياشلارغا بىر ئاز يارده‌م قىلىشنى باشلىشىمدا يۇقىرىقىدىن باشقا يەنە بىر ئالاهىده سەۋەبمۇ بار. مەن 1988-يىلى ئاپرېلدا ياپونىيەدىكى ئۆگىنىشىمنى تۈگىتىپ، يۇرتقا قايتىشتىن بۇرۇن، ئەينى ۋاقىتتىكى شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ۋە ئۇئار لۇق مائارىپ كومىتېتىنىڭ بىر قانچە پېشقەده‌م ئۇيغۇر ۋە قازاق ره‌هبىرى (ئۇلارنىڭ بىرسى تۈگەپ كەتتى؛ ئۇ ئاتىمزنىڭ ياتقان يېرى جەنئەتتە بولغاي. مەن ئۇلارنىڭ يارده‌مىنى مەڭگۈ

ئۇنۇتمايمەن) نىڭ يارىدىمى بىلەن، ئامېرىكىدىكى كالىفورنىيە شتات ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ Northridge شۆبىسى (CSUN) بىلەن ئالاقىلىشىپ، TOFLE ئىمتىھانىدىن ياپونىيەدە ئۆتۈپ، ئۇ مەكتەپكە قوبۇل قىلىنىپ بولغان ئىدىم. ئوقۇش پۇلۇمنى مەكتەپ تولۇق كۆتۈرىۋەتكەن بولۇپ، تۇرمۇشۇمنى يارەمچى ئوقۇتقۇچىلىق قىلىپ تاپىدىغان كىرىمىمگە تايىنىپ باقىدىغان بولغان ئىدىم (ئەما، ماگىستېرلىق ئوقۇشىنى تۈگىتىپ، دوكتۇرلۇق ئوقۇيدىغاندا، مېنى قوبۇل قىلغان 5

ئالـــي مەكتەپنـــڭ ھېچقايســـسى ئېلېكتىر ئىنژېنېرلىقى كەسپى بـويىچە چەت ئەللىك ئوقۇغۇچىلارغا 1-يىلى ئوقـۇش يـاردەم پـۇلى بەرمەيـدىغان بولغاچقا، كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتى داۋىـس شۆبـسى (Davis UC) گە 1-يىلـى 13 مـڭ دولـلار ئوقـۇش پـۇلى تۆلـدىم. بۇنچىلىـك پـۇلنى تېپىش ئۈچـۈن مەن ئۆزۈم ئـشلەپلا قالماســـتىن، بىـــز 2 بـــالىمزنى ئۈرۈمچىدىكى تۇققانلارغـا قالـدۇرۇپ قويـــــۇپ، بـــــۇرۇن شـــــىنجاڭ ئۇنىۋېرســـىتېتىنىڭ ئوقۇتقۇچـــسى بولۇپ ئىشلىگەن ئايالىم ئامـانگۈلمۇ ئامېرىكـــــدىكى ئەڭ جاپـــــالىق

ئـــشلارنى قىلـــدى. UCD نـــڭ ئوقۇغـــــۇچىلار ئاشخانـــــــسدا ئـــشلەۋاتقان مەزگىلـــدە، ئـــشتىن چۈشـۈپ، ئۆيـگە قايتـــپ كېلـــپ، مايكـــــسنى ســـېلىپ سقـــسا، مايكـــسگە يىغىلـــپ قالغـــان تەر سـۈيى يەرگە تـــامچىلاپ ئاقـــاتتى). يۇرتقـــا قايتـــپ، CSUN نـــڭ ئوقتـــۇرۇش قەغىزىنـــى تاپـــشۇرۇپ ئېلـــپ قارىـــسام، ئۇ مېنىڭـــدىن 5- ئاينـــڭ ئاخـــىرىغىچە مەكـــتەپكە تىزىملىتىشىمنى تەلەپ قىلىپتۇ. مەن قىزىم 3 ئايلىق بولغانـدا يـاپونىيىگە كەتـكەن بولـۇپ، 3 ياشـقا كـىرەي دېگەنـده قايتـــپ كەلـدىم (ئىككـى

هەپــتىگىچە قــزىم مىنــى "دادا" دېگىلــى ئۇنمــاي، مىنــى "ئەركــن ئاكــا" دەپ چــاقىردى). ئۇ چاغــدا ئائىلىمىزدىكىلەرنــى يــاپونىيەگە چاقىرتــشقا يــاكى بىزنــىڭ يۇرتقــا ئارىلىقتــا تۇققــان كــۈرۈش ئۈچــۈن قايتىشىمىزغا رۇخسەت قىلىنمىغاچقا، يۇرتتىن ئىككى يېرىم يىل ئايرىلىپ، ئۆيىنــى ناھــايىتى سېغىنغان ئىــدۇق. ئۇنــــىڭ ئۈســــتىگە، مەن قايتــــىپ كېلــــشىمگىلا، فــــاكۇلتېتتىن ئېغــــىر كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قالغــان بىــر ئوقۇتقۇچىنــىڭ ئوقــۇش پۈتتــۈرۈش ئالدىــدىكى 4 ئوقۇغۇچــىسىنى ماڭــا تاپــشۇردى. مەن ئۇلارنــىڭ ئوقــۇش

پۇتتۇرۇش ماقالىسىنى يېزىشىغا بىر يېرىم ئاي يېتەكچىلىك قىلدىم. بۇلارنى ئاز دەپ، ماڭا ئامېرىكىدىن 1-قېتىم ماڭىدۇرغان ئوقۇش چاقىرىق قەغىزى ئۈرۈمچىگە كەلگەندىن كېيىن يوقاپ كېتىپ، مەن پوچتىخانىمۇ پوچتىخانا سۈرۈشتە قىلىپ، ئۇنىڭ ئۈچۈنمۇ خېلى ئاۋارە بولدۇم. شۇ چاغدا مەن ھېلىقى مەكتەپكە تىزىملىتىش ۋاقتىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىش ئۈچۈن، ئامېرىكىدا ئوقۇۋاتقان بىر ئۇيغۇر تونۇشۇمغا خەت يازدىم. ئەمما، ماڭا ئۇنىڭدىن خەت كەلمىدى. مەن ئامالسىز 7-ئاينىڭ

ئوتتۇرىسى كېلىدىغان قۇربان ھېيتقىمۇ قارىماي، بېيجىڭگە بېرىپ ۋىزا ئېلىپ، 7-ئاينىڭ ئاخىرىغىچە ئامېرىكىغا كېلىپ بولدۇم. كېلىپ قارىسام، مەكتەپكە 9-ئايغىچە تىزىملاتقىلى بولمايدىكەن. ھېلىقى مېنىڭ ئۇقتۇرۇش خېتىمدىكى تىزىملىتىش ۋاقتى ئەسلىدە ئامېرىكىدىكى ئوقۇغۇچىلارغا قارىتىلغان ئىكەن. شۇنداق قىلىپ، ئاشۇ بىر كىچىككىنە ئۇچۇرغا ئېرىشەلمىگەنلىكىم ئۈچۈن، مەن ئىككى يېرىم يىل ئايرىلىپ كەتكەن ئۆيۈمدە ئاران 3 ئاي تۇرۇپ، ئامېرىكىغا بىر ئاي بالدۇر كېلىپ،

ياتاق پۇلى تۆلەپ، بىكار ياتتىم. بۇ ئىش ماڭا ناھايىتى قاتتىق تەسىر قىلدى.

مېنىڭ غايەم بۇ دۇنيادا بار ئوقۇشنىڭ ھەممىسنى ئەڭ يۇقىرى پەللىگىچە ئوقۇش ئىدى. ياپونىيەگە بېرىشتا، ئۈرۈمچىدىكى ئالىي مەكتەپلەردىكى 50 كە يېقىن ياش ئوقۇتقۇچىلاردىن 3 پەن بويىچە ئىمتىھان ئېلىنىپ، ئۇلاردىن 15 كىشى تاللىنىپ، ياپونىيەگە ئەۋەرتىلدى. مەن ئۇ ئىمتىھانلاردا جەمئىي 240 نومۇر ئېلىپ، 1- ئورۇنغا ئېرىشتىم. ئىچكىرى ئۆلكىدە ئوقۇغان بىر ئوقۇتقۇچى 180 نومۇر

بـــــلەن 2-ئورۇنغـــــا ئېرىـــــشتى. ئاڭلىـــــشىمچە ئاخىرىـــــدا 40-50 نومـــۇر ئالغـــانلاردىنمۇ ھېلىقـــى 15 كـــشىنىڭ ئىچـــىگە كـــىرگەنلەر بـــار ئىكەن. ئەمما، مەن تەقـسىم بولغـان يـــــــاپونىيەدىكى مەكتەپـــــــتە ئاسـپىرانتلىق ئوقۇشـى يـوق ئىـكەن. شۇنىڭ بىلەن مەن بىلەن بىـر قـاراردا يـاپونىيەگە بارغانلارنـىڭ ئىچـىدىكى ئاســـــــپىرانتلىقتا ئوقۇشـــــــنى خالايـــــــدىغانلارنىڭ ھەممـــــــسى ماگىستېرلىق ئوقۇشىغا كـىردى، مەن بـــــر يـــــۇقىرى ئۇنـــــۋان ئۈچـــــۈن ئوقۇيالمىدىم. بۇنىڭ ئۈچۈن 2 يىـل قـــــاتتىق ئازاب يـــــىدىم (لـــــېكىن،

چۈشكۈنلەشـــــمىدىم. تارتقـــــان دەرتلىرىمنـــى كـــۈچكە ئايلانـــدۇرۇپ، ئىمكان قەدەر كۆپرەك ئىلمىي ماقـالە چىقىرىـــشقا تىرىـــشتىم. بـــۇ ھەقتىمـــۇ نۇرغۇن ھەكايىلىرىم بـار. ئەمما، بـۇ سـۆھبەتنىڭ ھەجـــم چەكلىمـــسىنى كـــۆزدە تۇتـــۇپ، ئۇلارنـــى بـــۇ يەرگە يازمـــــايمەن. يـــــاپونىيەدىكى مەن ئوقۇغان مەكـتەپ مېنـى مەملىكەت بـــــويىچە 3-ئورۇنـــــدا تۇرىـــــدىغان ئوســـاكا ئۇنىۋېرســـىتېتىگە يـــۆتكەپ قويمـــــاقچى بولغانـــــدى، مەســـــئۇل ئورگـــانلىرىمىز ئۇنىڭغـا قوشـۇلمىدى. بـــۇ ئـــش ئۇ مەكـــتەپكە بەك تەســـىر قىلـــدى، مەن يـــاپونىيەدىن قايتـــپ

ئۇزۇن ئۆتـــمەي، ئۇلار ماگـــستېرلىق ئۇنـــۋاننى تەســـس قىلىپتـــۇ-ئاشـــۇ مەكتەپنـــڭ مـــۇدىرى ماڭـــا 1991-يىلى ئېيتىپ بېرىشچە، ئۇلارنـــڭ بـــۇ ئىشنى شۇنچە تېز پۈتتۈرۈشـــگە مەن ســـەۋەبچى بولـــۇپتىمەن. ئۇنـــڭـــدىن كېـــــيىن ئۇ مەكتەپـــــتە يەنە 10 ئەتراپـــدىكى ئۇيغـــۇرلار ئوقـــۇدى). تەلىيىمگە يارىشا، پېشقەدەم ئۇيغـــۇر ئۇســـتازلىرىمىزنىڭ يـــاردىمى بىـــلەن، مەن ئۆچۈن بىر يامان ئىش ياخـــشى ئـــشقا ئايلانـــدى. مەن يـــاپونىيەدە ئۇنـــۋان ئالالمىغـــانلىقىم ئۆچـــۈن، ئامېرىكىغـــا كـــېلىش پۇرســـــتىگە ئېرىشتىم. مەندە ئۆزۈمگە ئوخـــشاش

ئوقۇش ئارزۇسى بار هەمە ئۇيغۇر ياشلىرىغا چوڭقۇر هېسداشلىقىم بار. شۇلارغا بىر ئاز بولسىمۇ ئاسانلىق تۇغدۇرۇپ بېرىش ئۈچۈن، 1994- يىلى مەن ۋەتەندىكى ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلارغا ئامېرىكىدىكى ئالىي مەكتەپنىڭ ئۇچۇرلىرىنى ماڭدۇرۇپ بېرىش ئىشىنى باشلىدىم. چىقمىنى (يەنى كوپىي قىلىش راسخودى بىلەن پوچتا راسخودىنى) ئەينى ۋاقىتتىكى تەڭرىتاغ ئوقۇغۇچىلار ئۇيۇشمىسى (ئىنگلىزچە قىسقارتىلىپ "TOSSA" دەپ ئاتىلىدۇ) كۆتۈردى. ئىشلىرىنى مەن قىلدىم. بىر ئوقۇغۇچىدىن قايسى كەسپتە

ئوقۇماقچى بولغانلىقى توغرىسىدا بىر خەت تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن، مەن " Peterson's Guide " دېگەن ئامېرىكىدا چىققان كىتابنىڭ شۇ كەسپىكە ئائىت قىسمىنى كوپىي قىلىپ (نۇسخىلاپ)، ئامېرىكىدىكى مەكتەپلەرگە ئىلتىماس قىلىشنىڭ قەدەم-باسقۇچلىرىنى تونۇشتۇرۇپ بىر پارچە خەت يېزىپ، ئۇلارنى ھېلىقى ئوقۇغۇچىغا پوچتا ئارقىلىق ئەۋەرتىپ بەردىم. بىر ئوقۇغۇچى ئۇچۇن كوپىيخانىغا بېرىپ كىتابنى كوپىي قىلىش، خەت ۋە لىپاپلارنى تەييارلاش، ۋە پوچتىخانىغا بېرىپ تەييارلىغان خەتنى سېلىش ئۇچۇن

مېنىڭ بىر شەنبە كۈندىكى يېرىم كۈن ۋاقىتىم كىتەتتى. 1998-يىلىدىن كېيىن، مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلاردىن ماڭا تەلەپ يازىدىغانلار، مەن بىلەن ئالاقىلىشىدىغانلار ناھايىتى ئازلاپ كەتتى. مەن بۇنىڭغا ئىنتايىن ئۆكۈندۈم.

مەن ئامېرىكىغا ئەڭ بۇرۇن كەلگەنلەرنىڭ بىرى بولغاچقا، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئامېرىكىدىكى تۇرمۇش ۋەتەندىكىگە قارىغاندا خېلى كۆپ مۇرەككەپ بولغاچقا، كېيىن كەلگەن ۋەتەنداشلار مەندىن ئوقۇش، خىزمەت، تۇرمۇش، ۋە ئاتا-

ئانىلارنى چاقىرتىش توغرىسىدا داۋاملىق يارىدەم ۋە مەسلىھەت سوراپ تۇردى. ۋەتەندىكى ياشلاردىنمۇ خەت-تەلەپلەر كېلىپ تۇردى. ئۆزۈم ھازىرغىچە يىغقان تەجرىبىلەردىن ھەممەيلەننىڭ پايدىلىنىشى، ھەمدە ۋەتەندىكى ياشلارغا قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن، مەن 2004-يىلى يازدا "http://www.meripet.com" دېگەن تور بېتىنى ياساپ، ۋەتەندىكى ۋە چەت ئەلدىكى يۇرتداشلارغا پايدىلىق دەپ قارىغان بىر قىسىم ئۇچۇرلارنى شۇنىڭغا كىرگۈزۈپ قويدۇم. ھەمدە ماڭا

كەلگەن سوئاللارغا قاراپ، يېڭى نەرسىلەرنى ئۇنىڭغا كىرگۈزۈپ تۇرۇۋاتىمەن.

بۇ تور بېتىدىن باشقا، مەن باشقا ۋەتەنداشلار ۋە تونۇش-بىلىشلەرگە داۋاملىق قىلىپ بېرىپ تۇرىدىغان ئىشلار خېلى بار. مەسىلەن، ئالدىمىزدىكى بىر ھەپتە (2005-يىلى 13- دىن 19-كۈنلىرىگىچە) ئىچىدە مېنىڭ باشقىلارغا قىلىپ بەرگەن ئىشلىرىم مۇنداق:

(1) ھەر كۈنى ۋەتەندىن ۋە باشقا جايلاردىن كەلگەن ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 5 ئېلخېتىگە جاۋاپ بېرىش.

(2) ۋەتەندىكى بىر قانچە

ئوقۇغۇچىغا ئامېرىكىدىن ئوقۇش ئىلتىماسى يولىدىكى يارده‌مچىله‌رنى تېپىپ بېرىش.

(3) www.biliwal.com سورىغان سوئالغا جاۋاب يېزىش.

(4) ئاۋىستراليىه‌دىكى بىر ئوقۇغۇچىغا "ته‌شه‌ببۇس خېتى" (ئىنگلىزچه " Recommendation Letter " ده‌يدۇ) يېزىپ بېرىش.

(5) ياپونىيه‌دىكى بىر ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىغا ئامېرىكىغا ۋىزا ئېلىشتا ته‌له‌پ قىلىنغان "سایاهه‌ت پىلانى" (Travel Schedule) يېزىپ بېرىش.

(6) یاپونیەدىكى بىر ئۇيغۇر زىيالىينىڭ كانادادىكى بىر پروفېسسورغا يازغان ئىنگلىزچە خېتىنى تەھرىرلەپ بېرىش.

(7) ئوپتىكىدا دوكتۇرلۇق ئۇنۋانى ئالغان بىر تۈرك تونۇشۇمنىڭ "مۇتەخەسىس كاتېگورىيەسى" بويىچە ئامېرىكىدا قېلىپ قېلىشى ئۈچۈن، ئۇنىڭ كەسپىنىڭ ئامېرىكا دۆلەت مەنپەئەتىگە ئىنتايىن زۆرۈر ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدىغان "مۇتەخەسسىنىڭ باھالاش خېتى" نى يېزىپ بېرىش.

(8) فرانسىيەدە دوكتۇرلۇق ئۇنۋانى ئېلىپ، ئامېرىكىغا كېلىپ، بۇرۇن

مېنىڭ قولۇمدا ئىشلىگەن بىر فرانسىيەلىك ئىنژېنېر يېڭى خىزمەتكە كىرىش ئۈچۈن، كۆرۈشۈش (job interview) غا بارماقچى بولۇپ، مەندىن 5 خىل تېخنىكىلىق سوئال سوراپ ئېلىخەت يېزىپ، مۇمكىن بولسا بىر كۈننىڭ ئىچىدە جاۋاب بېرىشىمنى سوراپتۇ. مەن ئۇنىڭغا دەرھال جاۋاب يېزىپ ماڭدۇردۇم.

مەن قوشۇمچە ئىشلار بىلەن داۋاملىق ئالدىنقى بىر ھەپتىدىكىدەك ئالدىراش بولۇپ كەتمەيمەن. ئالدىنقى ھەپتە بىر ئاز ئالاھىدىرەك بولۇپ، مەن بىر قانچە

كۈن كەچ سائەت 10 دىن ئاشقىچە ئىشلەشكە مەجبۇر بولدۇم. لېكىن، ماڭا ئاشۇنداق تەلەپلەر داۋاملىق كېلىپ تۇرىدۇ.

كىشىلىك تۇرمۇشنىڭ 3 قىسمى بولىدۇ:

1) ماددىي تۇرمۇش (تاماق يېيىش، كىيىم كىيىش، ئۇخلاش قاتارلىقلار).

2) روھىي تۇرمۇش (مەھمانداچىلىققا بېرىش، كونسەرت-كىنولارغا بېرىش، تېلېۋىزور كۆرۈش، ئارام ئېلىش، مۇھەببىتى بىلەن بىرگە بولۇش قاتارلىقلار).

3) ئىجادىيەت تۈرمۈشى (ئۆگىنىش، خىزمەت قاتارلىقلار). باشقىلارغا يارەدەم قىلىش، مەن ئۈچۈن روھىي تۈرمۈش بىلەن ئىجادىيەت تۈرمۈشىنىڭ بىرلەشمىسىدۇر. مەن بىر ئادەمگە بىر ئىشتا يارەدەم قىلالىسام، بىر نەتىجىگە ئېرىشكەن بىلەن ئوخشاش ئۆز-ئۆزۈمدىن خۇشال بولىمەن. بىر كىشىنىڭ ھاياتىغا چوڭراق تەسىر كۆرسىتەلىسەم، ئۆزۈمنى ئىنتايىن بەختلىك ھېس قىلىمەن. بىر ھەپتىنىڭ ئىچىدە يۇقىرىقى ئىشلارنى قىلمىغان بولسام، ئېھتىمال تېلېۋىزوردا بىر قانچە كىنونى ياكى

بىر قانچە نىيا ۋاسكېتبول مۇسابىقىسىنى (مەن ئۇ مۇسابىقىلەرنى كۆرۈشنىمۇ ناھايىتى ياخشى كۆرىمەن) كۆپرەك كۆرگەن بولاتتىم. لېكىن، مەن ئۇچۇن يۇقىرىقى ئىشلار بىلەن سېلىشتۇرغاندا، تېلېۋىزور كۆرگەننىڭ قىممىتى كۆپ تۆۋەندۇر.

ئامېرىكىغا كەلگەن 16 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيان، مەن جاۋاپ قايتۇرمىغان بىر پارچە خەت يوق. ماڭا پوچتا ۋە ئېلىخەت ئارقىلىق كەلگەن خەتلەرگە بىرسىنىمۇ قويماي جاۋاب يېزىپ كەلدىم. (ئەگەر سىز ماڭا ئېلىخەت يېزىپ،

مەندىن جاۋاب كەلمىگەن بولسا، ئۇ چوقۇم سىزنىڭ ئېلخېتىگىزدىن چاتاق چىققانلىقىدىن بولدى- مېنىڭ بەزى جاۋابلىرىم ئىگىسىگە يېتىپ بارالماي قايتىپ كەلدى. 3-4 قېتىم ماڭدۇرۇپ باقساممۇ قايتىپ كەلدى. ئەگەر سىزگە مەندىن جاۋاب كەلمىگەن بولسا، ماڭا قايتا ئېلخەت يېزىڭ. مەن چوقۇم جاۋاب قايتۇرىمەن.) بىز داۋاملىق مىللەتلەرنىڭ سۈپىتى، ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ سۈپىتى توغرىسىدا گەپ ئاچىمىز. بىر مىللەتنىڭ سۈپىتىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەنلىكىنىڭ مۇھىم بىر كۆرسەتكۈچى، شۇ مىللەتتە "راست

ئادەم" بىلەن "يالغان ئادەم" نىڭ نىسبىتىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىدۇر. مېنىڭ بۇ يەردە "راست ئادەم" دېگىنىم، سىز بىر پارچە خەت يازسىڭىز، سىزنىڭ خېتىڭىزگە جاۋاب قايتۇرىدىغان ئادەم؛ سىزگە "مۇنداق مۇنداق ئىشنى قىلىپ بېرىمەن"، دەپ، داستىخان ئۈستىدە ياكى ھاراق سورۇندا ۋەدە بېرىپ، ئەمەلىيەتتە بەرگەن ۋەدىسىنى ھەقىقەتەنمۇ قىلىدىغان ئادەمدىن ئىبارەت بولۇپ، "ساختا ئادەم" لەر بولسا يۇقىرىقىنىڭ ئەكسىچە كىشىلەردۇر.

2002-يىلى فېۋرالدا مەن

یاپونیەگە بىر قېتىم خىزمەت ئىشى بىلەن باردىم. شۇ چاغدا، ئۆزۈمگە يـاپونيەدە تىكىلگەن كاستيۇم-بۇرۇلكىدىن بىرنى ئېلىۋېلىش ئۈچۈن بىر كۈنى بازار چۆگىلىدىم. دۇكانلاردىكى كېيىملەر ئاساسەن جۇڭگودا ئىشلەنگەن بولۇپ، مىڭ تەسلىكتە ياپوندا تىكىلگەن كېيىم بار دۇكاندىن بىرنى تاپتىم. بىراق، مەن ياخشى كۆرگەن بىر قۇر كېيىمنىڭ نومۇرى مەن ئۈچۈن 1-2 نومۇر كىچىك ئىكەن. مەن دۇكاننىڭ ئىگىسىدىن ئۇ كېيىمنىڭ 1-2 نومۇر چوڭى بار-يوقلۇقىنى سورىسام، ئۇ كىشى "ھازىر دۇكىنىمدا يوق. سەل

تـۇرۇپ تـۇرۇڭ. مەن بـىر سۈرۈشـتە قىلـــىپ باقـــاي"، دېـــدى. بەش مىنۇتتىن كېيىن مېنـى چاقىرىـپ، ئۇ كېيىمنى 3 كۈنـدىن كېـيىن دۇكانغـا كەلتۈرەلەيدىغانلىقىنى ئېيتتـى. مەن ئامېرىكىغـــــا ئەتـــــسى قايتـــدىغانلىقىمنى، شـــۇڭا ســـەل كىچىكرەك بولسىمۇ ھېلىقـى دۇكانـدا بار كېيىمنى ئېلىش قارارىمنى ئېيتتىم. لـېكىن، ئۇ دۇكاننـىڭ ئىگـىسى، "ئۇ ســىزگە بەك كىچـىك ئـىكەن. ئۇنـى ئالمـاڭ" دەپ تۈرۈۋالـدى. بـۇ بـىر كىچىك دۇكان بولۇپ، ئۇ چاغـدا بـۇ دۇكاندا مەندىن باشقا ھـېچ قانـداق خېرىدار يوق ئىدى. شۇ بـىر كۈننـىڭ

ئىچىدە ئۇ كىشىنىڭ قانچىلىك سودا قىلالىغانلىغىنى بىلمەيمەن. ئەمما، مەن ئەتىسى ئامېرىكىغا قايتىدىغانلىقىمنى ئېنىق ئېيتسامۇ، ئۇ كىشى ماڭا "بۇ كېيىم سىزگە ناھايىتى ياخشى كەلدى. ئۇنىڭدىن 2-3 نى ئېلىۋېلىڭ"، دېمەي، بىرنى ئالىمەن، دىسەمۇ، ماڭا ساتمىغىلى تاس قالدى.

" راست ئادەم" دېگەن ئەنە شۇ. مەن كىچىكىمدىن تارتىپ ھازىرغىچە بولغان ھايىاتىم جەريانىدا ئۇچراتقان ئۇيغۇرلارنىڭ ئىچىدە "يالغان ئادەم" گە قارىغاندا،"راست ئادەم" لەرنىڭ سانى خېلىلا كۆپ.

ئەممـا، بـۇ "راسـت ئادەم"لەرنـڭ كۆپىنچىسى يېزىلاردا. مەن شـۇلار بىلەن بىرگە بولۇپ، ئۇلاردىن نۇرغۇن ئالىيجاناب خىسلەتلەرنى ئۆگەندىم. 2004-يىلى يازدا مېنىڭ 2 بالام يۇرتقا بېرىپ، مەن بۇرۇن ئوينىاپ چوڭ بولغان يېزىلارغا باردى. ئۇ يەردە بىزنىڭ دېھقان تۇققانلارنىڭ ئۆيىدە قونۇپ، ئۇلار ئەتىكەن تاماقنى ۋە ئۇلارنىڭ بېغىدىكى يېمىشلەرنى يەپ، ئۇلار ئۆتكۈزۈپ بەرگەن، داپ بىلەن لىگەننى بىرلەشتۈرۈپ چېلىپ، جۈپ-جۈپ بولۇپ ئۇسسۇل ئوينايدىغان، ھەمدە بىر-بىرىگە پوتا سالىدىغان، بىزنىڭ

ئەڭ ئەنئەنىۋى كۆڭۈل-ئېچىش ئويۇنىمىز "مەشرەپ" كە قاتناشتى. شۇ چاغدا مەن بىر قېتىم ئۇلارغا تېلېفون قىلغاندا، ئۇ ئىككىسى ماڭا ئايرىم-ئايرىم ھالدا: "دادا، بۇ يەردىكى ئادەملەر ئاجايىپ ياخشى ئىكەن. مەن بۇ دۇنيادا مۇنداق ياخشى ئادەملەرنىڭ بارلىقىنى زادىلا بىلمەپتىكەنمەن. سىزنىڭ قانداق قىلىپ ھازىرقىدەك ئادەم بولۇپ چوڭ بولغانلىقىڭىزنى ئەمدى چۈشەندىم"، دېدى.

ياپونىيەگە بارغاندىن كېيىن، خۇددى ياپونىيىگە بارغان باشقا ئۇيغۇر ۋەتەنداشلارغا ئوخشاش،

"يۇقىرى سۈپەتلىك مىللەت" نىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى تېخىمۇ تولۇق چۈشەندىم. ئاشۇنداق "راست ئادەم" لەرنىڭ ساننى كۆپەيتىپ، مىللىتىمىزنىڭ سۈپىتىنى يۇقۇرى كۆتىرىش يولىدا ھەر بىر ئادەم بىر كىشىلىك تۆھپە قوشالايدۇ. مەن ھەممىز ئورتاق تىرىشىدىغانلا بولساق، بىز ئۇيغۇرلارنىڭ كەلگۈسىدە خۇددى ياپونلۇقلار، يەھۇدىيلار ۋە گېرمانلارغا ئوخشاش بىر "تايىنى بار" مىللەت قاتارىدا دۇنياغا تونۇلىدىغانلىقىغا قەتئىي ئىشىنىمەن.

8 ـ سوئال: ھازىر مەملىكەتلىك

مەتبـۇئاتلاردا دۆلتىمىز مائارىپىنىڭ يېتەرسىزلىكلىرى، چەت ئەل مائارىپىنىڭ ئىلغارلىقلىرى توغرىسىدا مۇلاھىزىلەر بولۇپ تۇرىدۇ. سىز پەرزەنتلىرىڭىزنى ئامېرىكا ئوتتۇرا مەكتەپلىرىدە ئوقۇتقان ئاتا بولۇش سۈپىتىڭىز بىلەن قانداق سېلىشتۇرىسىز؟

جاۋاب: جۇڭگو مائارىپى بىلەن ئامېرىكىنىڭ مائارىپى ئوتتۇرىسىدا ھەقىقەتەنمۇ خېلى چوڭ پەرق بار. جۇڭگو مائارىپىنى يېغىنچاقلاپ، بىر ئېغىز سۆز بىلەن "يادلاش مائارىپى"، ئامېرىكىنىڭكىنى بولسا "ئەمەلىيەتكە تەدبىقلاش

مائارپپی"، دەپ ئېيتتش مۇمكىن. بۇنداق ئىككى مائارپ سىستېمىسىدا تەربىيىلەنگەن كىشىلەرنىڭ ئىقتىدارىدىمۇ خېلى چوڭ پەرق بولىدۇ. تۆۋەندە مەن بۇ مەسىلىنى ئۆزۈم ئۇچراتقان ئەھۋاللار ئارقىلىق چۈشەندۈرۈپ ئۆتىمەن:

ئامېرىكىنىڭ دەرس ئۆتۈش ئۇسۇلى باشلانغۇچ مەكتەپتىن تارتىپلا جۇڭگونىڭكى بىلەن ئوخشىمايدۇ. مەسىلەن، 1-سىنىپ بالىلىرىغا ھېساب ئۆتكەندە، جۇڭگودا كۆپىنچە ئەھۋالدا "بىرگە بىرنى قوشسا 2"، "ئىككىگە بىرنى قوشا ئۈچ"، دەپ يادلىتىدۇ. ئامېرىكىدا

بولسا، باللارغا مەلۇم ساندىكى رەڭلىك بۇيۇملارنى تارقىتىپ بېرىپ، "قىزىلدىن 3 نى بىر يەرگە، يېشىلدىن 4 نى بىر يەرگە قويۇڭلار. ئەمدى ئىككى رەڭدىكىلەرنى بىرلەشتۈرۈڭلار. ئەمدى ھەممىسنى قوشۇپ ساناپ بېقىڭلار"، دەپ ھەممەيلەننى ئىشقا سېلىپ، مۇشۇ بىر پائالىيەت ئارقىلىق "3 كە 4 نى قوشسا، 7 بولىدۇ"، دېگەن نەرسىنى ئۆگىتىدۇ. بۇ يەردىكى ئەڭ تۈپ پرىنسىپ، باللارنىڭ مېڭىسىگە بېسىم ئىشلەتمەي، يېڭى نەرسىلەرنى ئۆزلىرى قوبۇل قىلالايدىغان تەرىقىدە ئۆگىتىشتىن ئىبارەت.

شۇڭلاشقا، ئامېرىكىنىڭ باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ سىنىپلىرىغا قارىسىڭىز، ساندۇق ساندۇقتا، ھەر خىل رەڭدىكى بۇيۇملارنى كۆرىسىز.

باشلانغۇچتىن باشلاپلا، بالىلارنىڭ ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل تەپەككۇر قىلىش، ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل يېڭى نەرسىلەرنى ئۆگىنىش، ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل يېڭى نەرسىلەرنى ئىجاد قىلىش ئىقتىدارىنىڭ يېتىلىشىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈنىدۇ. مەن بۇرۇن ئوقۇغان بىر ماقالىدە، بىر زىيالىي بۇ ئىككى دۆلەتتىكى بالا تەربىيىلەش ئۇسۇلىدىكى پەرق ئۈستىدە توختىلىپ، مۇنداق دەپتۇ:

"جۇڭگودا ھەممەيلەن بالىسغا: باشقىلارنىڭ بالىسى قانداق قىلغان بولسا، سەنمۇ شۇنداق قىل، دەپ تەربىيىلەيدۇ. ئامېرىكىلىقلار بولسا بالىسغا: ئىمكان بار باشقىلار قىلمىغاننى قىل، دەپ تەربىيىلەيدۇ". مۇشۇنداق بالا تەربىيىلەش ئۇسۇلىنىڭ نەتىجىسىدە، ئامېرىكىدا ھەممە كەسىپ تۈرلىرى بويىچە يېڭى كەشپىياتچىلار دۇنيا بويىچە ئەڭ كۆپ چىقىدۇ.

مېنىڭ ئوغلۇم باشلانغۇچنىڭ 5- سىنىپىدىلا ئىلمىي تەجرىبىنى قانداق ئىشلەش، ئۇنىڭدىن چىقارغان ئىلمىي يەكۈننى قانداق قىلىپ بىر

ئلمي دوكلات شەكلىدە باشقىلارغا يەتكۈزۈشنى ئۆگەندى. مەن يۇقىرىقى سوئالنى (يەنە 8-سوئالنى) كۆرگەندىن كېيىن، ئوغلۇمدىن "سەن 5-سىنىپتا 1-قېتىملىق ئىلمي تەجرىبىنى ئىشلەپ، ئۇنىڭدىن دوكلات يازغان ئىدىڭ. سەن شۇ چاغدا ئۆگەنگەن ئىلمي تەجرىبە ئۇسۇللىرى قايسى؟" دەپ سورىسام، ماڭا تۆۋەندىكىلەرنى ئېيتىپ بەردى:

1) ئىلمي پەرەزنى ئوتتۇرىغا قويۇش

2) تەجرىبە ئۈچۈن زۆرۈر بولغان ماتېرىياللارنى تەييارلاش ۋە

تەجربە ئۇسۇلىنى لايىھىلەش

3) تەجرىبىنى ئىشلەپ، سان-سىفىرلارنى خاتىرىلەش

4) تەجرىبە نەتىجىسىگە قاراپ، يۇقارقى 1) قىسمىدىكى ئىلمىي پەرەزنىڭ توغرا ياكى ناتوغرىلىقىنى، ئۇنداق بولۇشىنىڭ سەۋەبىنى، ھەمدە بۇ تەجرىبە ئارقىلىق يەكۈنلەپ چىقارغان ئىلمىي خۇلاسىنى يېزىپ چىقىش.

ئۇلار ئاشۇ ۋاقىتتىن باشلاپلا، ئۆزى ئىشلىگەن تەجرىبىنىڭ نەتىجىلىرىنى x-y رەسىمى (ئىنگلىزچە " x-y plot " دەپ ئاتىلىدۇ) ئارقىلىق ئىپادىلەشنى باشلىدى. مېنىڭ

ئېسىمدە قېلىشچە، مەن ياپونىيەگە يېڭى بارغاندا، ئىلمىي تەتقىقاتنى قانداق ئىشلەش جەھەتتە يۇقىرىقىچىلىك بىلىمىم يوق ئىدى (ئېھتىمال بۇ خىل ۋەزىيەت ھازىر ئۆزگەرگەن بولۇشى مۇمكىن)

ئامېرىكىدا باشلانغۇچنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدىن باشلاپ، تولۇقسىز ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگىچە، ئوقۇغۇچىلارغا ھەر مەۋسۇمدە بىر قېتىم دەرس پروجەكتىسى (ئىنگلىزچە "Class Project" دەپ ئاتىلىدۇ) ئورۇنلاشتۇرىدۇ. بەزى ئوقۇتقۇچىلار سىنىپىدىكى 30 غا يېقىن ئوقۇغۇچىغا 15

ئەتراپىدىكى بىر-بىرىگە ئوخشىمايدىغان پروجەكت ماۋزۇسىنى چىقىرىپ بېرىپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆزلىرى ياخشى كۆرگەنلىرىنى تاللىۋېلىشا قويىدۇ. بەزىلىرى بولسا، پروجەكت ماۋزۇسىنى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ تېپىشىغا قويۇپ قويىدۇ. مۇشۇنداق پروجەكتلار ئاساسىدا، ھەر يىلى مەكتەپ بويىچە بىر قېتىم ئىلىم-پەن كۆرگەزمىسى (ئىنگلىزچە "Science Fair" دەپ ئاتىلىدۇ) ئورۇنلاشتۇرۇلىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، "ئوچۇق ئۆي" (ئىنگلىزچە "Open House"

دەپ ئاتىلىدۇ) پائالىيەتلىرىمۇ بىر يىلدا بىر قانچە قېتىم بولۇپ تۇرىدۇ. بۇ كۆرگەزمە ۋە ئوچۇق ئۆي جەريانىدا، ئاتا-ئانىلار بەلگىلەنگەن ۋاقىت مۇددىتى ئىچىدە مەكتەپكە كېلىپ، ئۆز پەرزەنتلىرىنىڭ ۋە باشقا ئوقۇغۇچىلارنىڭ قىلغان ئىشلىرىنى كۆرىدۇ. بۇ ئادەمنى خېلىلا ھوزۇرلاندۇرىدىغان پائالىيەت بولۇپ، بالىلارنىڭ قىلغان ئىشلىرى ئادەمنى ناھايىتى ھەيران قالدۇرىدۇ. مەن ھازىرغا قەدەر ئۆز بالىلىرىمنىڭ مۇنداق پائالىيەتلىرىنىڭ بىرەرسىگىمۇ بارمىغان ۋاقتىم يوق. مېنىڭ ئوغلۇم

تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئىشلىگەن پروجەكتنىڭ بىرسى، ئوخشىمىغان رەڭلىك نۇرنىڭ تېمپېراتۇرىسىنىڭ ئوخشىمايدىغانلىقىنى ئۆلچەپ ئىسپاتلاپ چىقىشتىن ئىبارەت بولدى. بىر قىسىم ماتېرىياللارنى بازاردىن سېتىۋالدۇق. تېمپېراتۇرىنى ئۆلچەش ئەسۋابىنى مەن ئۆزۈمنىڭ شىركىتىدىن ئارىيەت ئېلىپ ئەكەلدىم. قىزىمنىڭ ئىشلىگەن بىر پروجەكتىسى، نۇر ئىسسىق ھاۋادىن ئۆتكەندە، ئىسسىق ھاۋا ئۇنىڭ يۇنىلىشىنى بىر ئاز ئۆزگەرتىدىغانلىقىنى ئىسپاتلاش

بولـــدى. مەن قىزىمنـــى ئۆزۈمنـــڭ شىركىتىگە ئاپىرىپ، قىزىل رەڭلىك لازىر (قوزغىتىلغان نۇر) دىن بىرىنى ماڭـــدۇرۇپ قويـــۇپ، ئۇنـــڭ نـــۇر يولىنىڭ ئاستىغا شام يېقىپ ھاۋانى ئىســـىتىپ، شـــۇ ئارقىلىـــق قـــزىم ئـــسپاتلىماقچى بولغـــان نەرســـنى ئىسپاتلاپ چىقتى.

ئامېرىكـــــدا ئىجتىمـــــائي پەن ساھەسىدىمۇ ئوقۇغـۇچىلار ئىنتـايىن جانلىق تەربىيىلىنىدۇ. مېنىڭ ئىككىلا بـالام تولۇقـسىز ئوتتـۇرا مەكتەپـتە ھـازىر دۇنيـادا مەۋجـۇت بولغـان 4 چوڭ دىننـى ئۆگىنىـپ چىقتـى. مەن ئۇلارنىڭ ئىسلام دىنى توغرىـسىدىكى

دەرسلىك كىتابىنى تۇنجى قېتىم كۆرگەندە ئىنتايىن ھەيران بولدۇم: مەن ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان ۋاقتىمدا دىن توغرىلىق بىرەر دەرسلىك ئەمەس، ھازىرغا قەدەر بۇنداق ياخشى يېزىلغان ئىسلام توغرىسىدىكى كىتابنى كۆرۈپ باقمىغانىدىم. قىزىم تولۇقسىزدىكى ۋاقتىدا، ئىجتىمائى پەن بويىچە بىر قېتىم ئېلىپ بارغان پروجەكتىسى مۇنداق بولدى: 3 ئوقۇغۇچى بىر گۇرۇپپا بولۇپ، شۇ ۋاقىتتا ئامېرىكا جەمئىيىتىدە مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان ئەڭ چوڭ مەسىلىلەردىن 5 نى تىزىپ چىقىش. ئاندىن بۇ 3

كشىدىن بىرنى "ئامېرىكىنىڭ پرېزىدېنتى" قىلىپ تاللاپ، بۇ "پرېزىدېنت" ئۆزىنىڭ يۇقارقى مەسىلىلەرنى قانداق ھەل قىلىدىغانلىقى توغرىسىدىكى ئۇسۇل لاھىيىسىنى تۈزۈپ چىقىش. (شۇ چاغدا قىزىم "ئامېرىكا پرېزىدېنتى" بولۇپ تاللىنىپ، بۇ پروجەكت ۋە قىزىمنىڭ "پرېزىدېنت" بولغانلىق خەۋىرى بىز تۇرۇۋاتقان شەھەرنىڭ يەرلىك گېزىتىگە بېسىلدى). ئەڭ ئاخىرىدا بۇ "پرېزىدېنت" ئۆزىنىڭ ئويلىغانلىرىنى ئەينى ۋاقىتتىكى ئامېرىكىنىڭ راست پرېزىدېنتى بېل كلىنتونغا يېزىپ ماڭدۇرۇش. بۇ

ئـشتىن ئۇزۇن ئۆتـمەي، قـزىم بېـل كلىنتوننىـڭ ئىمزاسـى بېـسىلغان، كلىنتوننىڭ ئىشخانىـسىدىن كەلـگەن كلىنتوننىـڭ نامـىدىكى بىـر جـاۋاب خەتنـى تاپـشۇرۇۋالدى. يەنە بىـر ئىجتىمـائى پەن پروجەكتىـسىدە، قىزىمغـا "ئەگەر سـەن Haway شتاتىنىڭ شتات باشلىقى بولساڭ، ئۇ شـتاتنىڭ سـايا‌ھەت ئىـشلىرىنى قانـداق قىلـىپ تەرەققـي قىلدۇرىـسەن؟ ئۆزۈڭنىـڭ بـۇ جەھەتتىكـى سـودا پىلانىڭنـى (ئىنگلىـزچە "business plan" دەپ ئاتىلىـدۇ) يېزىـپ چىققىـن." دىيىلگەنىـدى. ۋەتەنـدە بۇنـداق

ئىشلارنى تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن بولمىسا كېرەك. مەن "سودا پىلانى" يېزىپ باقتىم: 1996-يىلى ۋە 2002-يىلى مەن باشقا 2 نەپەر ئۇزۇن يىللىق تەجرىبىسى بار، چوڭ شىركەتلەردە باشلىق بولۇپ باققان كىشىلەرگە شېرىك بولۇپ، ئىككى يۈقىرى تېخنىكىلىك شىركەت قۇرۇشقا قاتناشتىم. مانا شۇ چاغدا، بىز ئامېرىكىدىكى كاپىتالىستلاردىن مەبلەغ ئېلىش ئۈچۈن، ناھايىتى تەپسىلىي "سودا پىلانى" تەييارلاپ چىققان ئىدۇق (ئامېرىكا ئىقتىسادىدا يۈز بەرگەن شىددەتلىك ئۆزگىرىشلەر تۈپەيلىدىن، بىزنىڭ بۇ

شركەتلەر ماڭماي قالدى. ئۇلارنىڭ بىرسى هازىرمۇ بار. مەن بۇ ئىككى شىركەتتە "باش تېخنىك" دېگەن ۋەزىپىنى ئۈستۈمگە ئالغان ئىدىم. بۇ ۋەزىپە ئىنگلىزچە " Chief Technology Officer, CTO " دەپ ئاتىلىدۇ.)

مائارىپتىكى بۇنداق پەرقتىن كېلىپ چىققان نەتىجىلەرنىڭ ئوخشىماسلىقىنى مەن ئۆزۈمنىڭ ئامېركىدىكى خىزمىتىم جەريانىدا ئوبدان هېس قىلدىم. مەن كالفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ داۋىس شۆبىسىدە (UDC دە) يۇقىرى يىللىقلارغا دەرس ئۆتۈۋاتقان ۋاقتىمدا، بىر

قېتىملىق يېرىم مەۋسۇملۇق ئىمتىھاننىڭ ئورنىدا، مۇنداق بىر لايىھىلەش پروجەكتى ئورۇنلاشتۇردۇم: ھەر بىر ئوقۇغۇچى مۇستەقىل ھالدا مەن چىقىرىپ بەرگەن تېخنىكلىق كۆرسەتمە بويىچە بىردىن ئېلېكتىر توك يولى لايىھىلەپ چىقىدۇ. ئىمتىھان نەتىجىسى، بۇ توك يولى ئىشلىتىدىغان ئېلېكتىر توك قۇۋۋىتىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەنلىكىگە (قانچە تۆۋەن بولسا، شۇنچە ياخشى)، سىگنال كۈچەيتىش ئىقتىدارىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەنلىكىگە (قانچە يۇقىرى بولسا، شۇنچە

ياخشى) ۋە پۇل چىقىمىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەنلىكىگە (قانچە تۆۋەن بولسا، شۇنچە ياخشى) قاراپ، مۇشۇ 3 كۆرسەتكۈچنى argument قىلغان بىر تەڭلىمىگە ئاساسەن بېرىلىدۇ. نومۇرى ئەڭ يۇقىرى ئوقۇغۇچىغا "A+" بېرىلىدۇ. ئەڭ تۆۋەن ئوقۇغۇچىغا "F" بېرىلىدۇ (ئىمتىھانىدىن ئۆتەلمەيدۇ). قالغانلار مۇشۇ ئىككىسىنىڭ ئارلىقىدىكى نومۇرلارنى ئالىدۇ. ئەگەر 2 ئوقۇغۇچىنىڭ ماڭا تاپشۇرغىنى ئوپ-ئوخشاش بولۇپ (يەنى بىر-بىرىدىن كۆچۈرگەن بولۇپ)، ئۇلار 100 دىن نومۇر

ئېلىشقا تېگىشلىك بولسا، بۇ ئىككەيلەن بىر 100 نومۇرنى تەڭ بۆلۈشىدۇ (يەنى، ئۇلارغا 50 تىن نومۇر بېرىلىدۇ). ۋاقتى بىر ھەپتە (دەرستىن سىرتقى ۋاقىتلاردا تۈگىتىشى كېرەك). بۇ ئېلېكتىر شىركىتىدە ئىشلەيدىغان بىر ئېلېكتىر ئىنژىنېرىنىڭ ۋەزىپىسى بىلەن ئوخشاش ئىش بولۇپ، ئامېرىكا جەمئىيىتىنىڭ ھەقىقىي رىقابەتلىك ھالىتىگە ماسلاشقان، ناھايىتى ئەمەلىي پروجەكت ئىدى. ئامېرىكىلىك ئوقۇغۇچىلار پروجەكت تەلەپلىرىنى چۈشىنىۋالغاندىن كېيىن يوقاپلا كەتتى. بىراق، مېنىڭ

سىنىپىمدىكى 5 ئەتراپىدىكى ۋېتنام، شاڭگاڭ، تەيۋەن ۋە جۇڭگو قاتارلىق دۆلەتلەردىن كەلگەن ئاسىيالىق ئوقۇغۇچىلار بۇ بىر ھەپتىنىڭ ئىچىدىكى ھەر بىر كۈنى ئىشخانامغا سوئال سوراپ كىرىۋېلىپ، مېنى خېلىلا ئاۋارە قىلدى (ئامېرىكىدا كۆپىنچە پروفېسسورلار ئىشكىنى تاقاپ قويۇپ، مەخسۇس بەلگىلەپ بەرگەن ۋاقىتتىن باشقا چاغلاردا ئوقۇغۇچىغا ئىشىك ئېچىپ بەرمەيدۇ. ئەمما، مەن ئىشكىمنى ياپمايتتىم.)

مەن شۇغۇللىنىپ كەلگەن ئېلېكترو-ماگنېتلىق دولقۇن،

مىكــــرو-دولقـــۇن تېخنىكـــــسى ۋە ئوپتىكا قاتــارلىق كەسپلەر ئېلېكتىــر ئىنژىنېرلىقـــــى بـــــويىچە ئەڭ تەس كەســـــپ. شۇڭلاشـــــقا ئامېرىكـــــا گىراژدانلـــرى ئىچـــدە بـــۇ كەســـپتە ئوقۇيـــدىغانلار ئانـــچە كـــۆپ ئەمەس بولـــۇپ، ئامېرىكـــدا بـــۇ كەســـپتە ئوقۇيـــــدىغان ۋە ئـــــشلەيدىغان جوڭگولۇق خەنزۇلار ناھايىتى كـــۆپ. بولۇپمۇ، چىڭخۇا ئۇنىۋېرسىتېتىدا بـــۇ كەسپلەر ئۆتۈلـــدىغان بولغاچقـــا، ئۇ مەكتەپنـــــــــڭ باكـــــــالاۋرلىقىنى پۈتتـــــۈرگەن ئوقۇغۇچىلارنـــــڭ تەڭ يېرىمى دېگىدەك ئامېرىكىغا كېلىـــپ، دوكتۇرلـــــۇق ئۇنـــــۋانلىرىنى ئېلـــــپ،

ئامېرىكىدا تۇرۇپ قالىدىكەن. شۇڭا مەن ئۆزۈمنىڭ كەسپىي ساھەسىدە بۇنداقلارنى ناھايىتى كۆپ ئۇچرىتىپ تۇرىمەن. مەن "Wawesplitter" دېگەن شىركەتتە ئىشلەۋاتقاندا، بىر مەزگىل ئىككى گۇرۇپپا كىشىگە مەسئۇل بولدۇم. ئۇنىڭ بىرسىدە، جۇڭگونىڭ چىڭخۇا ئۇنىۋېرسىتېتىدا باكالاۋرلىق ئۇنۋانى ئېلىپ، ئامېرىكىدا دوكتۇرلۇق ئۇنۋانى ئالغان 2 خەنزۇ ئىنژىنېر، چىڭخۇانى پۈتتۈرۈپ، ئامېرىكىدا ماگىستېرلىق ئالغان بىر خەنزۇ ئىنژىنېر، ئامېرىكىلىق دوكتۇرلۇق ئۇنۋانى بار 2 ئىنژىنېر ۋە

باشقا بىر قانچە تېخنىكلار بار ئىدى. يەنە بىر گۇرۇپپىدا بولسا، تەيۋەننىڭ چىڭخۇئا ئۇنىۋېرسىتېتىدا باكالاۋرلىقنى ئېلىپ، ئامېرىكىدا دوكتۇرلۇق ئالغان بىر ئىنژىنېر، ئامېرىكلىق ماگىستېرلىق ئۇنۋانى بار بىر ئىنژىنىر ۋە ئامېرىكلىق بىر تەرەپتىن بىر ئالىي مەكتەپتە ئوقۇپ، بىر تەرەپتىن بىزنىڭ شىركەتتە ئىشلەۋاتقان بىر ياش بار ئىدى. مەن ئامېرىكىلىقلارغا ئىش تاپشۇرسام، مەيلى بىۋاستە بولسۇن ياكى تېلېفون ئارقىلىق بولسۇن، ئۇلار مېنىڭ تەلىپىمنى بىر دەمدىلا چۈشىنىپ، تېلېفون قىلىدىغان يەرگە

تېلېفـون قىلـىپ، كۆرۈشـىدىغانلارنى ئۆزلىرى تېپىپ كۆرۈشـۈپ، ناھـايىتى يۇقىرى ئۈنۈم بىـلەن ئـىشلەپ، ئـىش پۈتكەنـدە ماڭـا دوكـلات قىلاتتـى. ھېلىقى جۇڭگولۇق ئىنژىنېرلار بولـسا، مېنىڭ قېشىمغا كۈندە نەچچە قېـتىم كېلىـپ، ئـىشنىڭ ھەر بىـر قەدەم- باسـقۇچىنى مەنـدىن سـورايتتى. ئامېرىكـىدىكى ئالـي مەكـتەپلەردە جۇڭگولـۇق ئوقۇغـۇچىلار ئىمتىھـان نومۇرىدا داۋاملىق سىنىپنىڭ ئالدىـدا بولسىمۇ، ئەمىلي خىزمەتكە چىقىپ ئىشلەشكە باشلىغاندا ئۆزلىرى بىـلەن ئوخـشاش ئورۇنـدىكى ئامېرىكىلىقلارنىـڭ ئالدىـدا خـېلىلا

چانـــدۇ. قــول ســېلىپ ئــشلەشكە كەلگەنـــدە، ئۇلار ئامېرىكىلىقلارغـــا قارىغاندا كۆپ ئاجىز كېلىدۇ.

شـۇنىڭ ئۈچـۈن، ئىمكـانىيەتلا يـار بېرىـدىكەن، بـالىڭىزنى قـول سـېلىپ ئـــشلەشكە ئادەتلەنـــدۈرۈڭ. قـــول ســـېلىپ ئـــشلەشنى ئۆگـــتىش دېگەنلـــــىك ھەرگـــــز بـــــر تەجرىبىخانـــــدىكى يـــــۇقىرى تېخنىكىلـــــق ئـــــشلارنى كـــــۆزدە تۇتقـانلىق ئەمەس. ئوتـۇن يېـرىش، گەمە كـولاش، تـام سـېلىش، غـالتەك ياساش، ۋېلىسىپىتنى رېمونـت قىلـش قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى قول سـېلىپ ئـــشلەشكە كىرىـــدۇ. بـــۇ ئەرزىـــمەس

ئـــشلاردەك كۆرۈنـــسمۇ، ئاشـــۇنداق ئـــــشلارنى قىلـــــش جەريانـــــدا يېتىلـــدىغان قـــول سـىلىپ ئـــشلەش قابىلىيىتى كېيىنكى ھاياتتا ئىنتايىن جانغـــا ئەســـقاتىدۇ. مەن ئۆزۈمنـــڭ كىچىكـــــدىن باشـــــلاپ ئۆگەنـــــگەن ئىقتىـــــدارىمنىڭ ھەممـــــسى مېنـــــڭ كېيىنكى كەسپي ھاياتىمغا ئىنتايىن زور پايـــــــدا يەتكـــــــۈزدى. مەن ئۆگەنگىنىمنـــڭ ھەممـــسىنى ھـــازىر ئەمەلىيەتـــــتە ئـــــشلىتىۋاتىمەن. قولـــدىن ئـــش كەلمەيـــدىغان ئادەم داۋاملـــــــق بـــــــر ئـــــــشنىڭ بولمايـــدىغانلىقىنى ئـــسپاتلايدىغان باھـــانە ئىزدەيـــدۇ. قولـــدىن ئـــش

كېلىدىغان ئادەم بولسا، داۋاملىق شۇ ئىشنى قىلىشتا مۇمكىنچىلىكى بار بولغان يولنى ئىزدەيدۇ. بىر بالىنىڭ قولىدىن ئىش كېلىدىغان بولۇپ يېتىلىشىدە، ئاتا-ئانىلار ئىنتايىن مۇھىم رول ئوينايدۇ.

ئامېرىكىنىڭ بالا تەربىيىلەش سىستېمىسىدا، ئاتا-ئانىغا تايىنىدىغان تەرىكىب خېلى چوڭ سالماقنى ئىگىلەيدۇ. تۆۋەندە مەن مۇشۇ نۇقتا ئۈستىدە بىر ئاز توختىلىپ ئۆتىمەن:

1) باشلانغۇچ ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ئاتا-ئانا يىغىنى. ھەر بىر مەكتەپ ھەر يىلى كەم دېگەندە

بىر قېتىم مەخسۇس ۋاقىت ئاجرىتىپ، ئاتا-ئانا يىغىنى ئورۇنلاشتۇرىدۇ. بۇ يىغىن ھەر بىر ئوقۇتقۇچى ھەر بىر ئوقۇغۇچىنىڭ ئاتا-ئانىسى بىلەن ئايرىم-ئايرىم كۆرۈشىدىغان يىغىن بولۇپ، ئادەتتە بىر كىشىگە بېرىلگەن ۋاقىت 15 مىنۇت ئەتراپىدا بولىدۇ. بۇ ۋاقىتتا ئوقۇتقۇچى ئوقۇغۇچىنىڭ مۇشۇ بىر دەرىستە ئىشلىگەن سىنىپ پروجەكتى، تاپشۇرۇقلىرى ۋە يازغان ماقالىلىرىنى بىر-بىرلەپ كۆرسىتىپ، بۇ ئوقۇغۇچىنىڭ قايسى تەرەپتە كۈچلۈك، قايسى تەرەپتە ئاجىز ئىكەنلىكى، بۇنىڭدىن كېيىن قايسى

تەرەپــــتە قانـــــداق تىرىشـــــشى زۆرۈرلىكىنى تەپسىلىي ئېيتىدۇ. شۇ ئارقىلىق ئاتا-ئانىلار ئۆز بالىسىنىڭ مەكتەپتىكى ئىپادىسى توغرىسىدا ئومۇمىيۈزلۈك ۋە ۋاقتى-ۋاقتىدا خەۋەردار بولۇپ تۇرىدۇ. مېنىڭ ئوغلۇم باشلانغۇچتىكى ۋاقتىدا، بىر قېتىملىق مەملىكەتلىك "Star" دېگەن ئىمتىغاندا (مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتۇش سەۋىيىسىنى تەكشۈرۈپ تۇرۇش ئۈچۈن، بۇ ئىمتىهان ئامېرىكا بويىچە يىلىغا بىر قېتىمدىن ئېلىنىدۇ) ناھايىتى يۇقىرى نومۇر ئېلىپتۇ. توققۇز ساھەنىڭ بەشىدە% 99 گە، ئەڭ تۆۋەن بولغىندا%

87گە كىرىپتۇ (ئامېرىكىدا بۇنداق ئىمتىھانلاردا ھەر بىر ئوقۇغۇچىنى قانچە پىرسەنت ئوقۇغۇچىلاردىن يۇقىرى نومۇر ئالدى، دەپ تىزىدۇ. 99% دېگىنى بۇ ئوقۇغۇچى شۇ قېتىم ئىمتىھانغا قاتناشقانلارنىڭ ئىچىدە 99% ئادەمدىن يۇقىرى تۇرىدۇ، يەنى ئەڭ يۇقىرى نومۇر ئالغان 1% ئادەمنىڭ ئىچىگە كىرىدۇ، دېگىنى بولىدۇ). ئوغلۇمنىڭ ئوقۇتقۇچىسى ئىنتايىن خۇشال بولۇپ، ئامېرىكىغا نەدىن كەلگەنلىكىنى سوراپتۇ. ئوغلۇم "جۇڭگونىڭ ئۇيغۇر رايونىدىن" دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. بۇ ئوقۇتقۇچى

ئامېرىكىدا بېسىلغان بىر خەرىتىنى ئاختۇرۇپ، بۇ يەرنى تاپالماي، بىر قېتىملىق ئاتا-ئانا يىغىندىن كېيىن مېنى ئەپقېلىپ، بىزنىڭ نەدىن كەلگەنلىكىمىزنى سوريدى. ئەسلىدىكى 15 مىنۇتلۇق يىغىن 45 مىنۇت داۋاملىشىپ، مەن ئۇ كىشىگە ئۇيغۇر توغرىسىدا تەپسىلىي سۆزلەپ بەردىم. ئاخىرىدا ئۇ كىشى ماڭا: "دىلىشات ئامېرىكىغا 4.5 يېشىدا كېلىپ، ئىمتىھاندا ئامېرىكىلىقلارنىڭ ھەممىسىدىن يۇقىرى نومۇر ئېلىۋاتسا، مەن ئۆزىمىز ئۈچۈن نومۇس ھىس قىلىمەن"، دېدى. يەنە بىر ئاتا-ئانا يىغىندا، ئوغلۇمنىڭ

ئىنگلىزچە يېزىقچىلىق ئوقۇتقۇچىسى ئۇنىڭ يازغان بىر ماقالىسىنى ماڭا كۆرسىتىپ، "مەن بۇ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتقىلى 20 يىلدىن ئاشتى. لېكىن، بۇنىڭچىلىك تەسىرلىك يېزىلغان ماقالىنى كۆرۈپ باقمىغانىدىم. مەن ئۇنى ئىرىمگىمۇ ئوقۇپ بەردىم. ئىككىلىمىز يىغلاپ كەتتۇق. مەن بۇ ماقالىنى بىر رەسىم رامكىسىغا ئېلىپ، ئۆيۈمگە ئېسىپ قويدۇم"، دېدى. بۇ ماقالىنىڭ ئىسمى "بىرتالمۇ ئويۇنچۇقى يوق بىر كىچىك بالا" (ئىنگلىزچە " A Boy without a Toy ") بولۇپ، ئوغلۇم ئەسلىدە مېنىڭ كىچىك

ۋاقتىمنى يازغان ئىكەن. بىزنىڭ يۇرتىمىزدا ئويۇنچۇقى بار باللارغا قارىغاندا، ئويۇنچۇقى يوقلارنىڭ سانى جىق كۆپ. ئەممە، ئامېرىكىلىقلار ئۇچۇن، بىر بالىنىڭ ھەچ قانداق ئويۇنچۇقى بولماسلىق، ئۇلارنى ئىنتايىن ھەيران قالدۇرىدىغان، ئۇلارغا قاتتىق تەسىر قىلىدىغان بىر ئىش ئىكەن.

2) ئامېرىكىدا كىچىك باللىرى بار ئاق تەنلىكلەرنىڭ كۆپىنچىسى ئۆيىدە كەم دېگەندە بىردىن ئىت، مۈشۈك، ياكى شۇنىڭغا ئوخشىغان ئائىلە ھايۋىنى (ئىنگلىزچە "Pet" دەپ ئاتايدۇ) باقىدۇ. بۇ ئامېرىكا

جەمئىيىتىگە ناھايىتى ئومۇملىشىپ كەتكەن بولغاچقا، مەخسۇس ئائىلە ھايۋانلىرىنى ساتىدىغان سودا دۇكانلىرىمۇ ئىنتايىن كۆپ. ھەمدە ئادەملەرنىڭ يېمەك-ئىچمەكلىرىنى ساتىدىغان سودا دۇكانلىرىنىڭ ھەممىسىدە ئائىلە ھايۋانلىرىنىڭ يېمەكلىرىنمۇ ساتىدۇ. كىچىك بالىلارنىڭ ھايۋان بېقىشى، ئائىلە ھايۋانلىرى بىلەن بىللە ئوينىشى، ئۇلارنىڭ روھىي دۇنياسىنىڭ ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشىدە ئالاھىدە رول ئوينايدۇ. شۇڭا ئىمكانىيىتى يار بېرىدىغان ئۇيغۇر ئائىلىلىرى بۇ ئىشقا ھەرگىز سەل قارىماسلىقى

كېرەك. مەن كىچىك ۋاقتىمدا ئىت، توشقان، تۇرمۇنچۇق ۋە جىڭسىرلارنى باققان ئىدىم. توشقاننى سېتىش ئۈچۈن باققان بولسامۇ، توشقىنىم ھەر قېتىم تۇغۇپ، بالىلىرىنى ساتقىدەك بولغىچە، ئۇلار بىلەن ناھايىتى كۆپ ئوينىۋالاتتىم. تۇرمۇنچۇق ۋە جىڭسىرلار بولسا، پۈتۈن ئائىلىمىزگە ئىنتايىن چىرايلىق سايراپ بېرەتتى. بىر قېتىم مەن بىر ئىگىز دەرەخقە يامىشىپ چىقىپ، بىر قارا قۇشقاچنىڭ ئۇۋۇسىدىن ئەمدىلا كۆزى ئېچىلغان بىر قۇشقاچ بالىسىنى تۇتۇپ چۈشتۈم. ھەمدە ئۇنىڭغا

ئاغزننى قايرىپ ئېچىپ يېمەك يىگۈزۈپ، ئاغزننى قايرىپ ئېچىپ سۇ ئىچۈرۈپ، ئاشۇ يول بىلەن بېقىپ چوڭ قىلدىم. بۇ قارا قۇشقاچ مېنىڭ ئاشۇنداق بېقىشىم بىلەن ئۇچۇرۇم بولدى. ئەتىگىنى ئۆينىڭ ئالدىدا ئاياقتا ئۇماچ ئىچىۋاتىسام، ئۇ قۇشقاچ بەزىدە ئۇچۇپ كېلىپ، ئاياقنىڭ قىرغىقىغا قونۇۋالاتتى. بەزىدە مەن سىرتتا ماڭغاندا، ئۇ قۇشقاچ ئۇچۇپ دەرەخقە قونۇپ، ئاندىن ئۇچۇپ كېلىپ مۇرەمگە قوناتتى. بۇنداق ۋاقىتلاردا مەن ئىنتايىن هاياجانلىنىپ كېتەتتىم. مەن ئۇچۇن بۇ بىر قولغا كەلتۈرگەن

چوڭ غەلبە ئىدى. مەن دوكتۇرلۇق ئوقۇۋاتقاندا بىز مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىلار ياتىقىدا تۇردۇق. بىزنىڭ ئۇ ياتاقلاردا ئائىلە ھايۋىنى بېقىشمىزغا يول قويۇلمايتتى. بىر كۈنى قىزىم 3 دانە چۆجە كۆتىرىپ كەپتۇ. بىر ساۋاقدىشى بەرگەن ئىكەن. ئۇنى باقمەن، دەپ چىڭ تۇرىۋالدى. بىز ئۇنىڭغا يول قويدۇق. بۇ چۆجىلەر بىر ئايغىچە بىزنىڭ پۈتۈن ئائىلىگە نۇرغۇن خۇشاللىق ئېلىپ كەلدى. 1997-يىلى بىز ئۆي ئېلىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا، باللىرىمىزغا بىر جۈپ توشقان ئېلىپ بەردۇق. نەچچە ئايدىن كېيىن بۇ توشقانلار

2 قېتىم تۇغۇپ، جەمئىي 18 توشقان بولدى. ئۆينىڭ ئارقا هويلىسىنىڭ نەرىگە قارىساق توشقان. ئۇلار ئۆرە تۇرۇپ يەپ، ئارقا هويلىدىكى خادىسمان قارىغاي دەرىخىنىڭ ئاستىنقى قىسمىنى پاك-پاكىز يەپ بولدى. بىزنىڭ قولىمىزدىكى سەۋزىنى يېيىشكىمۇ ئۆگىنىپ كەتتى. سەۋزىنى كىچىك تايچە قىلىپ، ئىككى قولىمىزدا تۇتۇپ بەرسەك، توشقاننىڭ 16 بالىسىنىڭ هەممىسى بىر-بىرىنى ئىتتىرىپ يۈرۈپ يەيتتى. هەر كۈنى مەكتەپتىن ۋە ئىشتىن قايتىپ كېلىپ، توشانغا سەۋزە ياكى

لەتـــس (ئىنگلـــزچە "Lettuce" بولـــۇپ، توخماقـــسەي تۈرىـــدىكى كۆكتـــات) بەرگـــچە ھەممـــز ئالـــدىراپ كېتەتتـــۇق. ئۇلار چـــوڭ بولغانـــدا، ئامېرىكـــدا بـــۇ 18 توشقاننى بىر تەرەپ قىلىش ئىنتايىن قىيىنغـــا توختـــدى. ئۇلارنـــڭ ھېكايـــسىنى يېـــزىش ئۈچـــۈن بـــر كىتاب يېزىشىم كېرەك. ئىشقىلىپ بىز ئۇ توشـقانلارنىڭ ئەڭ ئاخىرقـــسىنى 2004-يىلـــى يـــازدا شـــمالي كـــالىفورنىيەدىن جەنـــۇبي كـــالىفورنىيەگە كۆچـــۈپ كەلگـــچە باقتۇق.

3) بـــالىلارنى ئۆزلـــرى ياخـــشى

كۆرىدىغان تەنتەربىيە قاتارلىق پائالىيەتكە قاتناشتۇرۇش. ئامېرىكىنىڭ ھەر بىر ناھىيىسىدە 10-20 شەھەر بار. ھەر بىر شەھەرنىڭ ئۆز ئالدىغا بىردىن كوللېكتىپ باغچىسى ۋە كۆتۈپخانىسى بار. بۇ شەھەر باغچىسىدا ياش ئۆسمۈرلەر ئۈچۈن ياسالغان ھەر خىل تەنتەربىيە مەيدانلىرى بار. ئۇنىڭدىن باشقا، شەھەر ۋە شەخسىي شىركەتلەر ھەر يىلنى ئەتىياز، ياز، ۋە كۈز پەسلى قاتارلىق 3 مۇددەتكە بۆلۈپ، بالىلار ئۈچۈن ھەر خىل تەنتەربىيە گۈرۈپپىسىنى تەشكىللەيدۇ. بىر

مۇددەتنىڭ ئۇزۇنلىغى 3 ئاي ئەتراپىدا بولۇپ، ئۇنىڭغا قاتنىشىش ئۈچۈن بىر ئاز پۇل تۆلەش كېرەك. پۇللا تۆلىسە، بۇنداق تەنتەربىيە تۈرلىرىگە ھەر قانداق ئادەم قاتنىشالايدۇ. مېنىڭ ئوغلۇم بۇرۇن Hockey (مۇزنىڭ ئۈستىدە ئوينايدىغان توپ تۈرى) ۋە ۋاسكېتبول ئوينىغان. ھازىر بىر تەنتەربىيە سارىيىنىڭ ئەزاسى بولۇپ، ئېغىرلىق كۆتىرىش، تېز سۈرئەتتە يۈگۈرۈش ۋە سۇ ئۈزۈش قاتارلىقلارنى قىلىۋاتىدۇ. قىزىم بۇرۇن بالېت ئۇسسۇلى، پىيانو ۋە ئامېرىكىچە مەكتەپ ئۇسسۇلى

قاتارلىقلارغا قاتناشقان. هازىر تاغدا قار تېيىلىش (ئوغلۇممۇ تاغدا قار تېپىلىيالايدۇ)، تاغقا چىقىش ۋە مۇشتلىشىش هەرىكەتلىرىگە قاتنىشۋاتىدۇ. 1997-يىلى بىز ئەمدىلا ئۆي ئېلىپ (ئامېرىكىدا ئۆينى بانكىدىن قەرز ئېلىپ ئالىمىز. شۇنداقتىمۇ، قەرز ئېلىش ئۈچۈن ئۆي پۇلىنىڭ دەسلەپكى5%-20 تىنى ئۆزىمىز تۆلىشىمىز كېرەك)، بانكىدىكى پۇلىمىز قۇرۇقدىلىپ كەتكەندە، قىزىم سان فرانسىسكو شەھىرىدىكى بىر شىركەتنىڭ تېلېۋىزىيە ئارتىسلىكىگە ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىدىغانلىق خەۋىرىنى

ئاڭلاپ كېلىپ، ئۇنىڭغا قاتنىشىشتا چىڭ تۇرۇۋالدى. بىر شەنبە كۈنى مەن قىزىمنى ئېلىپ، تەپسىلىي ئەھۋالنى ئۇقۇش ئۈچۈن سان فرانسىسكوغا باردىم. ئۇلار قىزىمنى تېخىمۇ قىزىقتۇرۇپ، شۇ ۋاقىتتىڭ ئۆزىدىلا 2600 دولىلار تاپشۇرۇشنى تەلەپ قىلدى. مەن ئۇ پۈلنى تاپشۇردۇم. سەۋەبى، ئەگەر بىر ئادەم بىر ئىشنى قىلىپ سىناپ باقمىسا، ئۆزىنىڭ ئۇ ئىشتا قانداق ئىكەنلىكىنى بىلەلمەيدۇ. ئەگەر بىر ئىشنى قىلىپ كۆرمەيدىكەن، ئۇ ئىشنى قىلىش ئېھتىماللىغى نۆل پىرسەنت بولىدۇ. مەن قىزىمنى 2

ئاي ۋاقىت ھەر ھەپتىنىڭ پەيشەنبە كۈنى كەچتە ۋە شەنبە كۈنى چۈشتىن بۇرۇن بولۇپ 2 قېتىم ئاشۇ مەكتەپكە ئاپاردىم. ئوقۇش تاماملانغاندا، قىزىمنى رەسمىي تېلېۋىزىيە ئارتىسى تاللاشقىمۇ بىر قانچە قېتىم ئاپاردىم. ئەمما، قىزىم تاللىنالمىدى. ئامېرىكىدا تېلېۋىزىيە ئېلانلىرىغا قاتناشتۇرۇلىدىغانلار ئاساسەن ئاق تەنلىك، قارا تەنلىك ۋە خەنزۇ، كورىيەلىك قاتارلىق ئاسىيالىقلار بولۇپ، باشقا مىللەتلەرنى ئانچە تاللىمايدىكەن. لېكىن، شۇنىڭدىن كېيىن قىزىمنىڭ كۆڭلىدە بۇ جەھەتتە بىر ئارمان

قالمدی. ئۇ بىر قېتىم سناپ باقتى. ئامېرىكىدىكى ئاق تەنلىكلەر نەچچە بالىسى بولسا شۇنچە بالىسنى ھەر خىل تەنتەربىيە تۈرلىرىگە قاتناشتۇرىدۇ. باشلانغۇچتا بالىلىرى بار ئانىلار ئاساسەن ئىشلىمەي، بالىلىرىنى مەكتەپكە، مەكتەپتىن كېيىن يۇقىرىقىدەك تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىگە توشۇش بىلەن ئۆتىدۇ. ھەر شەنبە ۋە يەكشەنبە كۈنلىرى بالىلىرىنى يۇقىرىقى تەنتەربىيە گۇرۇپپىلىرى ئارىسىدا ئۆتكۈزۈلگەن مۇسابىقىلەرگە ئاپىرىدۇ. بالىلىرى مۇسابىقە ئوينايدۇ. ئۆزلىرى بولسا تاماشا

كۆرىدۇ. بۇ ئىش ئاق تەنلىكلەر ئارىسىدا خىپلىلا ئومۇملاشقان. ئۇنىڭدىن باشقا، ئاق تەنلىكلەر ئۆزلىرىنىڭ بالىلىرى 10 نەچچە ياشقا كىرگەندە، ئۇلارنى ئىنتايىن چىڭ تۇتىدۇ. دەم ئېلىش كۈنلىرى كەچتە دوستىنىڭ ئۆيىگە بارماقچى بولسا، ئاتا-ئانىلار "كىمىڭ ئۆيىگە بارىسەن؟ نىمە ئىش قىلىسىلەر؟ ئۇ دوستۇڭنىڭ تېلېفون نومۇرى قانچە؟ سائەت قانچىدە قايتىپ كېلىسەن؟ كەچ سائەت 10 ياكى 11 دىن كېيىن قالساڭ قەتئىي بولمايدۇ" دېگەن سوئاللارنى سورايدۇ ۋە ئۆزى بەلگىلىگەن تۈزۈمنى بالىسىغا

تاپلایدۇ. ئارىلىقتا بالىسىنىڭ دوستىنىڭ ئۆيىگە تېلېفون قىلىپ، بالىسىنىڭ ئۇ يەردە راست بار-يوقلۇقىنى سۈرۈشتە قىلىدۇ. بالىسى ئۇ يەردە ياكى كىنوخانىدا كىنو كۆرمەكچى بولسا، قايسى كىنونى كۆرسە بولىدۇ، قايسىنى كۆرسە بولمايدۇ، ئۇنى بەلگىلەپ بېرىدۇ. دوستىنىڭ ئۆيىنىڭ ئىگىسىمۇ بۇ ئىشنى نازارەت قىلىدۇ. مەسىلەن، مېنىڭ قىزىم بىزنىڭ ئۆيىگە بىر دوستىنى باشلاپ كېلىپ، بىرەر DVD كىنوسىنى بىرگە كۆرمەكچى بولسا، بىز ئۇ قىزدىن "ئاتا-ئانىڭىزدىن بۇ كىنونى كۆرۈشكە

رۇخسەت ئالدىڭىزمۇ؟" دەپ سوراپ باقىمىز. بۇ جەھەتتە يۇرتىمىزدىكى ئۇيغۇر جەمئىيىتى ناھايىتى ئارقىدا قالغان. سىز ھەپتىمۇ-ھەپتە، ئايمۇ-ئاي، يىلمۇ-يىل ھەر شەنبە ۋە يەكشەنبە كۈنلىرى توي، نەزىر، ئولتۇرۇش قاتارلىقلاردا يۈرگەندە، ئۆيدە قالغان بالىڭىزنىڭ نەدە، كىم بىلەن، نېمە ئىش قىلىۋاتقىنىنى بىلەمسىز؟ بىر يىلنىڭ ئىچىدە ئۆزىڭىزنىڭ بالىلىرى بىلەن قانچە شەنبە ۋە يەكشەنبە كۈنلىرىنى بىرگە ئۆتكۈزۈپ باقتىڭىز؟ ھەقىقەتەن توي-ئولتۇرۇشلار كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئۆيىڭىزدە بالىلىرىڭىز بىلەن بىرگە

بولغان بىلەن سېلىشتۇرغاندا كۆپ كۆڭۈللۈك بولىدۇ. توي-ئولتۇرۇشلار كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرى. بالا تەربىيىلەش بىر جاپالىق ئىش. لېكىن، بالىغا ئوبدان قارىماي، بالىنى ئوبدان تەربىيىلىمەي، بالا يولدىن ئېزىپ، ئاق چېكىملىككە ئۆگىنىپ قېلىپ ياكى جىنايەت ئۆتكۈزۈپ، تۈرمىگە كىرىپ قالغاندا، يەنىلا هېلىقى توي-ئولتۇرۇشتىكى ۋاقىتلاردىكىدەك خۇشال-خورام، بەختلىك ئۆتەلەيدىغان ئاتا-ئانىلاردىن بىرەرنى كۆرۈپ باقتىڭىزمۇ؟ بۇ دۇنيادا ئۇنداق ئاتا-ئاننى ئاساسەن تاپالمايسىز.

مىللەتنىڭ سۈپىتىنى ئۆستۈرۈشنى بالىلارنى ياخشى تەربىيىلەشتىن باشلاش كېرەك. بالىلارنى ياخشى تەربىيىلەش ئۈچۈن، ھازىر ئۇيغۇر جەمئىيىتىدە ئەۋج ئېلىپ كەتكەن ھەشەمەتلىك توي-تۆكۈن، چاي-ئولتۇرۇشلارنىڭ سانىنى زور دەرىجىدە ئازايتىش كېرەك. مەن يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتۈپ كەتكەندەك، ئاتا-ئانىلار ئۈچۈن بالىلار ئەڭ مۇھىم. بالا سىلەرنىڭ بارلىقىڭلار. مېنىڭ بىر يېقىن يەھۇدىي دوستۇم بار. ئۇ كىچىك ۋاقتىدا، دادىسى مائاشى يۇقىرى ئەمەس خىزمەتتىن ئىككىنى ئىشلەپ، ئوغلىنى باكالاۋرلىق ئۈچۈن

يىلىغا 30-40 مىڭ دولىلار ئوقۇش پۇلى تۆلەيدىغان، دۇنيا بويىچە 4-5- ئورۇندا تۇرىدىغان MIT ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇتۇپتۇ. دوكتۇرلۇق ئۇنۋانى ئۈچۈن كالفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ Berkeley شۆبىسىدە ئوقۇتۇپتۇ. يەھۇدىيلار ئۆزلىرى ھەممە ھالاۋەتتىن ۋاز كېچىپ، بالىلىرىنى ئەڭ يۇقىرى سەۋىيەلىك مەكتەپلەردە ھەمدە دۇنيادىكى ئەڭ قىيىن كەسپلەردە ئوقۇتقاچقا، ئۇلار ھازىر مەلۇم مەنىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا بۇ دۇنيانى سوراۋاتىدۇ. ھازىر ئىسرائىلىيە ئاھالىسىنىڭ25%

تـــى ئىنژىنېـــر ئـــكەن. يـــاپونلۇق ئايالارنـــڭ خـــزمەت قىلمـــاي، بـــالىلىرىنى قانـــداق باقـــىدىغانلىقىنى ھەممىز بىلىمىز. شـۇڭا ئۇلار ھـازىر ئىقتىـــسادىي جەھەتـــتە دۇنيـــانى سوراۋاتىدۇ. ئۇيغـۇرلار بـۇ جەھەتـتە ئويلىنىشى كېرەك. قاتتىق ئويلىنىشى كىرەك. ھەمـدە دەرھـال ئويغىنـىشى كېرەك.

9. ســـوئال: يـــۇرتتىكى ئوتتـــۇرا مەكـــتەپ ئوقۇغۇچىلىرىغـــا يەرلـــىك مائارىپنـــڭ يېتەرســـىز تەرەپلىرىنـــى ئۆزلىرىگە توسالغۇ بىلىپ، ئۆگىنىشتە بوشىشىشنىڭ سەۋەبى قىلىۋالماسلىقى توغرىسىدا يۇقىرىقى بايـانلىرىڭىزدىن

باشقا قىستۇرمىڭىز بارمۇ؟

جاۋاب: يۇرتىمىزدا بىر جايدىكى مەكتەپ بىلەن يەنە بىر جايدىكى مەكتەپنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھەقىقەتەنمۇ پەرق بار. ئۇرۇمچىدىكى مەكتەپلەر بىلەن ھەر قايسى ۋىلايەتلەردىكى مەكتەپلەرنىڭ سەۋىيىسى ئوخشىمايدۇ. بىر شەھەرنىڭ ئىچىدىكى بىر قانچە مەكتەپلەر ئوتتۇرىسىدىمۇ پەرق بولىدۇ. كۆپ ساندىكى ياش ئۆسمۈرلەر ئوقۇتۇش ئەھۋالى ياخشىراق مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ. بۇ بىر نورمال ئەھۋال. لېكىن، سىز ئۆز

مەكتىپىڭىزنىڭ سەۋىيىسىنىڭ باشقا مەكتەپلەردىن سەل تۆۋەنلىكى تۈپەيلىدىن ياخشى ئوقۇمىسىڭىز، ئىنتايىن چوڭ زىيان تارتىسىز. جۇڭگو مائارىپىنىڭ بىر پايدىلىق تەرىپى ياكى بىر ئالاھىدىلىكى شۇكى، جۇڭگودا دەرسلىك كىتابلار بىر تۈتاش تەييارلىنىدۇ. شۇڭا سىز يۇرتىمىزنىڭ قەيىرىدە ياشاۋاتقانلىغىڭىزدىن قەتئىينەزەر، سىزگە ئۆتۈلۈۋاتقان دەرسلىك كىتابلار سىز تۇرۇۋاتقان جايدىكى باشقا مەكتەپ ۋە باشقا جايلاردىكى مەكتەپلەرنىڭكى بىلەن ئوپ-ئوخشاش. دەرسخانا ۋە ئوقۇتقۇچى

سىزنىڭ ئۆگىنىشىڭىزدىكى بىر ۋاستىدىن ئىبارەت بولۇپ، سىزنىڭ ئۆگىنىشىڭىز سۈپىتىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەن بولۇشى ئاساسىي جەھەتتىن ئۆزىڭىزگە باغلىق. مەكتەپ ۋە ئوقۇتقۇچى تاشقى ئامىل، سىز بولسىڭىز ئىچكى ئامىل. بىر ئوقۇغۇچىنىڭ ۋىلايەتلىك مەكتەپتە تۇرۇپ، ئۈرۈمچى تەجرىبە ئوتتۇرا مەكتىپىدىكى بىر قىسىم ئوقۇغۇچىلاردىن ياخشىراق ئوقۇيالىشى پۈتۈنلەي مۇمكىن. سىز مەلۇم بىر يېزىدا تۇرۇپ، ۋىلايەت مەركىزىدىكى بىر قىسىم ئوقۇغۇچىلاردىن ياخشىراق

ئوقۇيالىشىڭىزمۇ پۈتۈنلەي مۇمكىن. بۇ ئىشنىڭ ئاخىرقى نەتىجىسىنىڭ قانداق بولۇشى، پۈتۈنلەي ئۆزىڭىزنىڭ تىرىشچانلىقىغا باغلىق.

مەكتەپ سەۋىيىسىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەنلىكىدىن باشقا، بىر ئوقۇغۇچىنىڭ ئوتتۇرا مەكتەپتىكى نەتىجىسىنىڭ قانداق بولۇشى، يەنە مۇنداق بىر قانچە ئامىلغا باغلىق:

ئاتا-ئانىنىڭ ئۆز بالىسىنىڭ ئوقۇشىغا تۇتقان پوزىتسىيىسى.

دوست ۋە ساۋاقداشلىرىنىڭ تەسىرى.

ھەمدە شۇ چاغدىكى سىياسىي ۋە ئىجتىمائىي ۋەزىيەت.

تۆۋەندە مەن بۇ مەسىلىلەر ئۈستىدە قىسقىچە توختىلىمەن:

مەن تۈنۈگۈن (2005-يىلى 27-فېۋرال، يەكشەنبە) تېلېۋىزوردا ئامېرىكا كىنو ئاكادېمىيەسىنىڭ ئوسكار مۇكاپىتىنى تارقىتىش مۇراسىمىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىنى كۆردۈم. ئايال باش رولچى تۈرىدە ئوسكار مۇكاپىتىنى ئالغان قىزچاقنىڭ ئىسمى ھىلاري سۋانك بولۇپ، مۇكاپاتنى تاپشۇرۇپ ئېلىش نۇتقىنى سۆزلىگەندە، ئۇ مۇنداق دىدى: "مەن بۇ مۇكاپاتقا لايىق بولۇش ئۈچۈن بۇ ئۆمرۈمدە نېمە ئىش قىلغىنىمنى بىلمەيمەن. مەن بىر

"ۋاگون ئۆي"ده (يەنى، بىر ماشىنغا سۆرىتىپ بىر يەردىن يەنە بىر يەرگە يۆتكىگىلى بولىدىغان ئۆينى دېمەكچى بولۇپ، ئىنگلىزچىدە "trailer home" دەپ ئاتىلىدۇ. ئامېرىكىدىكى ئەڭ كەمبەغەل كىشىلەر ئەنە شۇنداق ئۆيدە ياشايدۇ) بىر غايە بىلەن چوڭ بولغان بىر ئادەتتىكى قىز. كىچىكىمدە هازىرقىدەك بىر كىنو چولپىنى بولۇش ئۇخلاپ چۈشۈمگىمۇ كىرمەيتتى. مەن ئەڭ ئالدىدا ئاتا-ئانامغا رەھمەت ئېيتىمەن. ئەگەر ئۇلارنىڭ ماڭا بولغان ئىشەنچى ۋە ماڭا قىلغان

ئىزچىل يارىدىمى بولمىغان بولسا، مېنىڭ بۇگۈن بۇ سەھنىگە چىقالىشىم مۇمكىن ئەمەس ئىدى." ئەر باش رولچى تۈرى بويىچە ئوسكار مۇكاپىتىنى ئالغان بىر Jamie Foxx ئىسىملىك قارا تەنلىك بولۇپ، ئۇ نۇتقىدا مۇنداق دېدى: "بۇ مۇكاپات مېنىڭ چوڭ ئانامغا مەنسۇپ. مەن كىچىكىمدە ئۆرە تۇرغاندا ئوبدان تۇرالمىسام ۋە يول ماڭغاندا ئوبدان ماڭالمىسام، چوڭ ئاپام قولىدىن ئىش كېلىدىغان ئادەمدەك تۇرۇر! قولىدىن ئىش كېلىدىغان ئادەمدەك ماڭ! دەپ ئۇراتتى. مەن بۇگۈن چوڭ ئانامنىڭ

شۇ تەنبىھلىرىگە رەھمەت ئېيتىمەن. چوڭ ئانام بۇگۈنكى بۇ ئىشلارنى كۆرەلمەيدۇ. بىراق، مەن ئۇنىڭ بىلەن چۈشۈمدە داۋاملىق كۆرۈشۈپ تۇرىمەن. مەن ھازىر ئۆيگە قايتىپ كېتىپ ئۇخلاشقا ئالدىراۋاتىمەن. مېنىڭ بۇگۈن چوڭ ئانام بىلەن سۆزلىشىدىغان نۇرغۇن گەپىم بار."

ئۇ كىشى ئارىلىقتا كۆز ياشلىرىنى تۆكۈپ، سۆزىنى داۋاملاشتۇرالمىغىلى تاسلا قالدى. يۇقىرىقى نۇتۇقلاردىن چىقىپ تۇرغىنىدەك، بۇ ئىككەيلەننىڭ ئاشۇنداق مۇۋۇپپەقىيەتكە ئېرىشەلىشىدە، ئۇلارنىڭ ئاتا-ئانىسى ناھايىتى

چوڭ رول ئوينىغان. شۇنداق. بەزىلەر ئاتا-ئانا جەھەتتە تەلەيلىك. ئۇلار ئۆز پەرزەنتىنىڭ ساغلام، كارغا كېلىدىغان بولۇپ چوڭ بولۇشىغا چوڭقۇر كۆڭۈل بۆلىدىغان، ئىزچىل تۈردە ئۆز پەرزەنتلىرىگە ياخشى شەرت-شارائىت يارىتىپ بېرىدىغان ھەمدە باشتىن ئاخىر باللىرىغا مەسئۇل بولىدىغان بىر ياخشى ئاتا-ئانىنىڭ ئۆيىدە تۇغۇلىدۇ. ئەگەر سىزنىڭ ئۆيىڭىز ئۇنداق ئائىلىلەردىن بولمىسا، قانداق قىلىشىڭىز كېرەك؟ ئاتا-ئانىڭىز ھە دېسىلا سىزنى ئەگەشتۈرۈپ ئولتۇرۇش-

مېھماندارچىلىققا بارسا، سىز تاماكا ئىسى ۋە ھاراق پۇرىقى بىلەن لىق توشقان ئۆينىڭ ئىچىدە كېچە-كېچە ئۇخلىماي يۈرسىڭىز بولامدۇ؟ ئوتتۇرا مەكتەپ دەۋرىدە، ئەگەر سىز 8-9 سائەت ياخشى ئۇخلىمىسىڭىز، سىزنىڭ مېڭىڭىز نورمال ئىشلىمەيدۇ. ئاتا-ئانىڭىز سىزنىڭ مەكتەپكە كېرەكلىك بولغان كىتاب، قەلەم-دەپتەرلەرنى ئېلىپ بەرمىسچۇ؟ سىزگە باشقىلارنىڭ ئالدىدا يۈزىڭىز چۈشۈپ كەتمىگىدەك كېيىم ئېلىپ بەرمىسچۇ؟ ئەگەر سىز ئاشۇنداق ئەھۋالغا دۇچ كەلسىڭىز، مېنىڭ سىزگە بىرلا نەسىھىتىم بار: سىز

ئاتا-ئانىڭىزغا يۆلەنمەڭ-ئۆز تەقدىرىڭىزنى ئۆز قولىڭىزدا تۇتۇڭ. ئەگەر ئاتا-ئانىڭىزنىڭ يۇقىرىقىدەك ئىشلىرىنى باھانە قىلىپ، ئوبدان ئوقۇمىسىڭىز، كەلگۈسىدە زىياننى كىم تارتىدۇ؟ ئاتا-ئانىڭىز سىزنى مەڭگۈ باقمايدۇ. ھەمدە مەڭگۈمۇ بېقىپ بولالمايدۇ. ئۇلار ئەڭ مەرت بولغاندىمۇ، سىزنى ئۆزلىرىنىڭ كىرىمى توختىغىچە باقالىشى مۇمكىن. ئۇنىڭدىن كېيىن قانداق قىلىسىز؟ بىر كىشىنىڭ يېشى 18 دىن ئاشقاندىن كېيىن، يەنىلا ئاتا-ئانىغا يۆلىنىپ جان بېقىش ئىنتايىن نومۇسلۇق ئىش. ئۇنى سىز ھازىر

هـــپس قىلالماســـلىقىڭىز مـــۇمكىن. ئەگەر هـازىر ياخـشى ئوقۇمـسىڭىز، كەلگۈســـىدە مۇســـتەقىل جـــان باقالايـــدىغان بـــر ئىقتىـــدارنى يېتىلدۈرمـسىڭىز، ۋاقتـى كەلگەنـدە ســـزگە چىقـــپ كېـــتەي دېـــسىڭىز ئاســـمان يـــراق، كىرىـــپ كېـــتەي دېسىڭىز يەر قـاتتىق بـر ئاقـۇەتكە دۇچ كېلىـــسىز. شۇڭلاشـــقا ھەرگـــز ئاتـــا-ئانىڭىزغـــا قېيـــداپ، ياخـــشى ئوقۇماسلىق يولىغا كىرىپ قالماڭ.

مېنىـــڭ ئاپـــام بـــلەن رەھمەتلىـــك دادام مەن كىچـــك ۋاقتىمـــدا بالىغـــا بەكمـــۇ كۆيـــۈنەتتى. لـــېكىن، ئائىلىمـــزدە بـــالا كـــۆپ، تۇرمۇشـــمىز

قـــيـن بولغاچقـــا، ئاكـــام بـــلـەن ئىككىمىز نۇرغۇن ئىشلاردا ئۆزىمىزگە تايىنىـــشقا مەجبـــۇر بولـــدۇق. مەن ئوتتـــۇرا مەكتەپـــتە ئوقۇۋاتقـــان چاغلارنـــڭ قـــش كـــۈنلىرى بـــز ئەتىگەنلىـــك تـــامىقىمىز ئۈچـــۈن ھەر كـــۈنى ئۇمـــاچ چېلىـــپ ئىچەتتـــۇق. ئەتىگەنلىكـــى ئۆيـــدىكى مەشـــىنىڭ ئوتـــى ئاللىقاچـــان ئۆچـــۈپ بولغـــان بولغاچقـــا، ئۆينـــڭ ئىچـــى ئىنتـــايىن سوغۇق بولۇپ، ئوت قالاشتىن بـــۇرۇن ئورۇنـــدىن تـــۇرۇش ئەڭ مۇشـــكۈل ئىـــشلارنىڭ بـــرى ئىـــدى. مەن مەكتەپكە بەك ئامراق بولغاچقا، ھەر كـــۈنى ئەتىگەنـــدە 1-بولـــۇپ

ئورنۇمدىن تۇرۇپ، مەشكە ئوت قالايىتتىم (ئېھتىمال ئاكام بىلەن نۆۋەتلەشكەن بولۇشۇممۇ مۇمكىن. ئەمما ئۇنداق قىلغانلىقىمىز ھازىر مېنىڭ ئېسىمدە قالماپتۇ). ئوت تۇتاشقاندىن كېيىن، مەن ئۇماچ چالاتتىم. ئۇماچ تەييار بولاي دېگەندە قالغانلار ئورۇنلىرىدىن تۇراتتى. ئۇ چاغدا بىر ئايلىق نورمىلىق ئۇن بىلەن ماينى بىراقلا ئالاتتۇق. بەزىدە، دادام ئاخشىمى ئۇخلاشتىن بۇرۇن مېنىڭ ئەتىسى مەكتەپتىن سوراپ كېلىپ، ئۇن پونكىتىدىن ئۇن ئەپكېلىشكە بىرگە بېرىشىمنى تاپىلايىتتى. مەن "ماقۇل"

دەيتتىم. لېكىن، ئەتىگىنى قالغانلار قوپۇشتىن بۇرۇن، سومكامنى ئېلىپ، ئاستا تالاغا چىقىپ، ئۇنى بىر يەرگە تىقىپ قويۇاتتىم. ئەتىگەنلىك تاماقنى يەپ بولغاندا، مەن دادامغا "مەن مەكتەپكە بېرىپ سوراپ كېلەي"، دەپ تالاغا چىقىپ، يوشۇرۇپ قويغان سومكامنى ئېلىپ مەكتەپكە كېتىپ، شۇ كەتكەنچە قايتىپ كەلمەيتتىم. مەن ئۈچۈن بىر كۈنلۈك مەكتەپتىن قېلىش ئىنتايىن ئېغىر مەسىلە بولۇپ، مەن دەرس قالدۇرۇشقا قاتتىق ئۆچ ئىدىم. مۇشۇنداق سەۋەب بىلەن، مەن دادامدىن نەچچە قېتىم جازا يېگەن

ئـــدىم. بـــر كۈنمـــۇ مەكتەپـــتىن قالماســـلىق مېنىـــڭ شـــۇ چاغـــدا باشـــلانغان ئادىـــتىم بولـــۇپ، ئۇ ئادەتنـــى ئۆز بـــاللىرىمغىمۇ ئىزچىـــل تـــۈردە قوللىنىـــپ كېلىـــۋاتىمەن. ئاپامنىـــڭ ۋاقتـــى يەتمىگەنـــدە، مەن رەختنىـــى كەســـتۈرۈۋېلىپ، ئۆزۈم ماشـــىنىچىلىق قىلـــىپ، ئىچكـــى كېيىملىرىمنى ئۆزۈم تىكىپ كەيـــدىم. ئايىغـــم يىرتىلـــىپ كەتـــسە، ئۆزۈم موزدۇزلۇق قىلـــىپ، ئايىغىمنـــى ئۆزۈم يامـــاپ كەيـــدىم. ئاكـــام بـــىلەن ئىككىمىزنىـــڭ ھەر كـــۈنى مەكتەپـــتىن كەلگەندە ئىنتـــايىن كـــۆپ ۋەزىپىمىـــز بار ئىدى. كۈز ۋاقتـــى تونۇرغـــا قـــالاپ

نان يېقىش ئۈچۈن غازاڭ يىغاتتۇق. ئۆيدىن 5 كىلومىتىر يىراقلىقتىكى جاڭگالغا بېرىپ، قۇرۇپ قالغان يانتاق-يۇلغۇنلارنى يىغىپ، ئۇنى ئارغامچا بىلەن يوغان بىر توپ قىلىپ تېڭىپ، يۈدۈپ ئۆيگە ئەپكېلەتتۇق. قىش كۈنلىرى مەكتىۋىمىزدىكى ئوقۇغۇچىلار تۆكۈۋۈۋەتكەن كۆمۈر كۈللىرىنى تاسقاپ، ئۇنىڭ ئىچىدىكى شاخارنى يىغاتتۇق. بۇنى "شاخار تېرىش" دەپ ئاتايتتۇق. ياز كۈنلىرى ئۆيدىن 5-6 كىلومىتىر يىراقلىقتىكى يېزىلارغا بېرىپ، ئىگىز ئۆسكەن ئوت-چۆپلەرنى ئورۇپ

يىغىپ، يۈدۈپ كېلىپ، ياكى ساتاتتۇق، ياكى توشقانغا بېرەتتۇق. شۇ چاغدا مېنىڭ بىر ئاق رەڭلىك كۆينىكىم سۈتلۈك ئوتنىڭ سۈتى بىلەن بويىلىپ، قاپ-قارا بولۇپ كەتكەندى. تولۇقسىزنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدىن باشلاپلا، مەن ھەر يىلى يازلىق تەتىلدە قۇرۇلۇشتا ئىشلىدىم. بىر كۈن 8 سائەت ئىشلىسەم، 80 تىيىن (يەنى 8 موچەن) پۇل تاپاتتىم. تام ئۈلى كولاش، تام ئۈلى چىڭداش، سامانلىق ۋە سېمونت لاي ئېتىش، ئەپكەشتە لاي توشۇش، تام قوپۇرۇش، تام سۇۋاش ئىشلىرىنى قىلاتتىم. سامانلىق لاي ئەتكەندە،

لايغا يالاڭ ئاياغ كىرىدىغان بولغاچقا، پۇتۇمنى سامان غاجاپ، قىپقىزىل بولۇپ كەتەتتى. ھاك ئارىلاشتۇرۇپ سىمونت لاي ئەتكەندە، پۇتۇمغا ھاك چاچراپ، پۇتۇمنى يىرىپ قانتۇتەتتى. ئۇ چاغدا رادىئو ياساش ئۈچۈن كېرەكلىك بولغان بىر دانە 3 قۇتۇپلۇق لامپا بىر يۈەن بولۇپ، تاپقان پۇلۇمنىڭ بىر قىسمىدا رادىئو سايمىنى ئالاتتىم. قالغىنىنى كىيىمگە خەجلەيتتىم. بۇنداق ئىشلارنى يازسام، يەنە ئىنتايىن كۆپ. مەن ئاشۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى قىلىپ، يەنە كېچىسى يېرىم كېچىگىچە

ئۆگـــــنش قىلاتـــــتىم. ئۆيـــــدىكى
ھەممەيلەنـدىن كېـيىن ئۇخلايـتىم.
تەبـــئى پەنـــلەردە مەن كىتـــابتىكى
ئۆتۈلمىگەن مەزمۇنلارنى ئالدىن ئالا
كۆرۈۋالـــــدىغان بولغاچقـــــا، دەرس
ۋاقتـــــدا كـــــۆپىنچە ئوقۇتقۇچىنـــــڭ
ســـۆزلىگىنىنڭ تـــوغرا-خاتـــالىقىنى
باھالاپ ئولتۇراتتىم. مېنىڭ چـىرايىم
سەل ئۆزگىرىـپ قالـسا، ئوقۇتقـۇچى
دەرھال توختاپ، "ئەركىن، بىر يېرى
خاتـــــا بولـــــۇپ قالـــــدىمۇ؟" دەپ
ســـورايتتى. بـــىر قېـــتىم ماتېماتىكـــا
ئوقۇتقۇچـــــسى بـــــىر يېڭـــــى بـــــاپنى
باشـــلىغاندا، ئۇنـــى ئۆزۈم ئالـــدىنئالا
ئۆگىنـــــپ، كىتـــــابتىكى مەشـــقلەرنىڭ

بىرىنىمۇ قويماي ئىشلەپ بولغان بولغاچقا، ئوقۇتقۇچىمىز: "ئەركىن، تالاغا چىقىپ ئوينا" دەپ، مېنى ئويناشقا قويۇپ بەرگەن ئىدى. مەن پۈتۈن مەيداندا ئۆزۈم يالغۇز ۋاسكېتبول ئوينىغان ئىدىم. ھازىرقى ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى يۇقىرىقىدەك شارائىت ئاستىدا ئوقۇشقا مەجبۇر بولمىسا كېرەك. ئەگەر ئەمەلىي ئەھۋال ياكى سىزنىڭ ئاتا-ئانىڭىز سىزنىڭ ياخشى ئوقۇشىڭىزغا پايدىلىق شەرت-شارائىت يارىتىپ بەرمىگەن بولسا، ئۇ شارائىتنى ئۆزىڭىز يارىتىڭ. مەن شۇنداق

قىلغان. سىزمۇ شۇنداق قىلالايسىز.

مەن 1971-يىلىدىن 1976-يىلىغىچە ئاقسۇ 1-ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇدۇم. تولۇقسىزنى پۈتتۈرۈپ بولماي تۇرۇپلا، "ئىشكنى ئېچىپ قويۇپ مەكتەپ باشقۇرۇش" سىياستى يولغا قويۇلدى. ئىچكىركى ئۆلكىدىكى ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدا ئاق قەغەز تاپشۇرغان جاڭتىپشىڭنىڭ نىڭ "ئىش-ئىزلىرى" كەڭ تۈردە تەشۋىق قىلىنىپ، ئوقۇتقۇچىلار "سېسىق 9-ئۇنسۇرلار" دەپ تەنقىد قىلىندى. نۇرغۇن ئاتا-ئانىلار كۆرەشكە تارتىلىپ، بالىلىرىنىڭ ھالىدىن

خەۋەر ئېلىشقا ئامالسىز قالدى. ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ ھەممىسى "ياشلار بەربىر يېزىغا باردىغان بولغاندىكەن، شۇ يېزىدا لازىم بولىدىغان بىلىملەرنى ئۆگىتەيلى"، دەپ، بىزگە يەرنى قانداق ئاغدۇرۇش، زىرائەتنى قانداق تېرىش، قانداق ئاسراش، قانداق پەرۋىش قىلىش، كۆچەتنى قانداق ئۇلاش قاتارلىق نەرسىلەرنى ئۆتۈشكە باشلىدى. نېمىدىگەن "پارلاق" ئىستىقبال؟ پۈتۈن مەكتەپ پالەچ بولدى. لېكىن، ئالدىنقى قىسىملاردىمۇ تىلغا ئېلىپ ئۆتۈپ كەتكەندەك، مەن ئۆگىنىشىمنى

داۋاملاشتۇردۇم. ئوقۇتقۇچىلىرىمنىڭ ئەھۋالى ئىنتايىن قىيىن بولسىمۇ، ئۇلار شۇ ۋاقىتتىكى ۋەزىيەتنىڭ ئىنتايىن خاتالىقىنى ماڭا مەخپىي ھالدا ئېيتىپ تۇراتتى. بىر مەزگىل ھەممە ئادەم ھەممە سۆزنىڭ بېشىغا "ئەڭ ئالىي يولىيورۇق"، "پارتىيىنىڭ رەھبەرلىكىدە" دېگەن سۆزنى قىستۇرمىسا بولمايدىغان بولۇپ قالدى. ئوقۇتقۇچۇم سىنپىتا، "ئەگەر يەرگە بۇغداي تېرىسىڭىز، پارتىيىنىڭ رەھبەرلىگىدە، بۇغداي ئۈنۈپ چىقىدۇ"، دەيتتى. دەرستىن چۈشكەندىن كېيىن، مېنىڭ قۇلىقىمغا ئاستا "ئەگەر پارتىيىنىڭ

رەھبەرلىگى بولمىسا، يەرگە بۇغداي تېرىسىڭىز، يەردىن قوناق بولۇپ ئۈنۈشى مۇمكىن ئەمەس"، دەيتتى. مانا مۇشۇنداق ۋەزىيەت ئاستىدا، مېنىڭ ساۋاقداشلىرىمنىڭ ھەممىسى دېگىدەك نورمال ئوقۇشتىن ۋازكەچتى. ياخشى ئوقۇمىسا، ھېچكىم ھېچنېمە دېيەلمەيتى. ئاخىرقى نەتىجە قانداق بولدى؟ بىز 1977-يىلى 12-ئايدا ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بەرگەندە، مەن بىلەن ئوخشاش يىللىقتا ئوقۇغان ئاقسۇ 1-ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ 3 سىنىپىدىن ئاران 3 ئوقۇغۇچى ئالىي مەكتەپكە ئۆتتى. ئۇنىڭ بىرى مەن.

قالغان ئىككىسى قىز ئوقۇغۇچى. ئۇنىڭ بىرى تولۇق ئوتتۇرا مەزگىلىدە كوناشەھەردىن يۆتكىلىپ كەلگەن بولۇپ، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تارىخ كەسپىگە كىردى. يەنە بىرى شىنجاڭ تېببىي ئىنستىتۇتىغا كىردى. قالغانلارنىڭ بەزىلىرى ئىشچى بولدى. بەزىلىرى شوپۇر، بەزىلىرى ساقچى، يەنە بەزىلىرى بولسا يېزىغا بېرىپ دېھقان بولدى. مەن 1989-ۋە 1991-يىللىرى يۇرتقا بارغاندا، ئۇلارنىڭ بەزىلىرىنى كوچىدا ئۇچراتتىم. مېنىڭ ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇلار بىلەن بەكمۇ پاراڭلاشقىم بار ئىدى. لېكىن، ئۇلار

مېنى كۆرۈپلا ئۆزىنى ئەپقاچتى. مەن ئىنتايىن ھەسرەتلەندىم. ئىنتايىن ئازابلاندىم. ئۇلار ئاشۇنداق بىر تارىخىي دەۋردىكى سىياسەتنىڭ قۇربانى بولۇپ كەتتى. مەن ئۇلارنى داۋاملىق ئەسلەيمەن. لېكىن، پەقەت بىر قانچە ساۋاقدىشىمنلا كۆز ئالدىمغا كەلتۈرەلەيمەن. بىزنىڭ بىرەر پارچە سىنىپ رەسىمىز يوق. ئەمليەتتە باشقا خلدىكى رەسىملەردىنمۇ ھېچقاندىقى يوق. ئۇ چاغدا كىچىك تىپتىكى رەسىم ئاپاراتى تېخى يوق ئىدى. ئامېرىكىدا باشلانغۇچنىڭ 1- سىنىپىدىن تارتىپ تولۇق ئوتتۇرا

مەكتەپ ئاخىرلاشقىچە، مەكتەپتىن ھەر يىلى "يىلنامە" دېگەن ئىسمىلىك بىر كىتاپ ئىشلەپ بېرىدىكەن. ئۇ كىتابقا شۇ يىلى شۇ مەكتەپتە ئوقۇغان ھەممە ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئايرىم چۈشكەن رەسىمى، سىنىپ رەسىمى، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ رەسمى ۋە شۇ بىر يىلدىكى ئالاھىدە پائالىيەتلەرنىڭ كۆرۈنۈشلىرىنى مەزمۇن قىلغان رەسىملەرنى كىرگۈزىدىكەن. ھەر بىر رەسىمنىڭ ئاستىغا شۇ رەسىمدىكى كىشىنىڭ تولۇق ئىسمى يېزىلىدىكەن. بۇ كىتابنىڭ باھاسى 65 دولىلار ئەتراپىدا. مەن

باللىرىمغا ھەر يىلى ئېلىپ بېرىپ، ساقلاپ قويۇۋاتىمەن. ۋەتەندىكى ياش-ئۆسمۈرلەرگە بىر تەۋسىيەم: رەسىمگە چۈشۈپ، خاتىرە قالدۇرۇڭلار. ياخشى ئۆتكەن بولساڭلارمۇ، ياخشى ئۆتمىگەن بولساڭلارمۇ خاتىرە قالدۇرۇڭلار. سىلەرنىڭ زامانىڭلار بىر گۈزەل زامان. ئۇ بىر كەتسە، مەڭگۈ قايتىپ كەلمەيدۇ.

يېقىندا مەن بىز تام قوشنىمىزنىڭ يەنە بىر ئادەم بىلەن پاراڭلىشىۋاتقان سۆزىنى ئاڭلاپ قالدىم. ئۇ قوشنىمىزنىڭ شەخسىي شىركىتى بار بولۇپ، قۇرۇلۇش بىلەن

شـــۇغۇللىنىدۇ. ئۇ كـــشى مۇنـــداق دەيـدۇ: "مەن كىچىكىمـده ياخـشى ئوقۇمـــاي، مۇشـــۇ كەســپكە كىرىـــپ قالغـــانىكەنمەن. ئەمـــدى كەســـپ ئۆزگەرتەي دېـسەم، باشـقا ســاهەدە هېچقانـداق بىلـم يـاكى ئىقتىـداريم يـوق. بـۇ ئـشتىن بـىر ئاز زېـرىكتىم. ئەمدى بىر ئالي مەكتەپكە ئوقۇسام بولـــــدىغان ئوخـــــشايدۇ." مەن ئۆتكەن يىلى ئۆي ئېلىش جەريانـىدا تونۇشـۇپ قالغـان يەنە بـىر قوشـنام بار. يېقىندا ئۇ كىشى بىلەن ئۆينىـڭ ئالدىـــدىكى كوچـــدا ئۇچرىـــشىپ قېلىـــپ، "ئىـــشلىرىڭ قانـــداقراق؟ ئالدىراشـــمۇ؟" دەپ سورىـــسام، ئۇ

كـــشى: "خىزمىتىمغـــۇ ئالـــدىراش ئەمەس. لېكىن، يېقىندىن بۇيان بىر ئاز بىلىمـــگە ئېھتىيـــاجىم چۈشـــۈپ قېلىـــپ، ئالـــي مەكتەپنـــىڭ بىـــر ماتېماتىكا دەرسىنى تاللىغان ئىدىم. ھـــازىر شـــۇ دەرسـنىڭ تاپـــشۇرۇقلىرى مېنى ئىنتايىن ئالدىراش قىلـــۋەتتى. قېرىغاندا ئۇنداق نەرسـنى ئۆگـــنىش ئاسان ئەمەسكەن". بـــۇ كـــشىنىڭمۇ خوتـــۇنى بىـــلەن بىرلـــشىپ ئاچقـــان شەخـــسي شـــىركىتى بـــار. ھـــازىر 50 ياشلارغا يېقىنلىشىپ قالغاندا، ئالـــي مەكـــتەپ ماتېماتىكـــا دەرســـنى ئوقۇشقا باشلاپتۇ. مەن 1990-يىلى ماگـــستېرلىق ئۇنـــۋانى ئالغانـــدا،

ئوقـــۇش پۇتتـــۇرۇش مۇراســـىمىدا سـىـــەھنىگە چىقىـــپ، كېنىـــشكە ئالغانلارنىڭ ئىچىدە 65 ياشلىق بىـر كىشى بار ئىدى. ئۇ كىـشى سـەھنىگە چىققانـــدا، زالـــدىكىلەر ئۇنـــىڭ ئاشـۇنداق قېرىغانـدا ئوقۇغـانلىقىنى تەبرىكلەپ، قـاتتىق چـاۋاك چېلىـپ كەتكەنـــدى. مېنـــىڭ بـــر ئۇيغـــۇر دوسـتۇمنىڭ 3 كىچىـك بالـسى بـار بولۇپ، يېقىندىن بۇيـان ھەم پۇتـۇن كـــۇن ئـــشلەپ، ھەم بـــر ئالـــي مەكتەپتە پۇتـۇن كـۇن ئوقۇۋاتـدۇ. ئائـــلە كىرىمىنـــى ئۆزى تاپمـــسا بولمىغاچقـــا، ئاشـــۇنداق قىلىـــشقا مەجبـــۇر بولغانـــدى. يېقىنـــدا مەن

ئۇنىڭغا بىر قېتىم تېلېفون قىلسام، ئۇ ماڭا مۇنداق دېدى: "ئەركىن، مەن ھازىر دەھشەت ئالدىراش بولۇپ كەتتىم. ئۆينىڭ ئىچىدە ماۋۇ ئۆيدىن ئاۋۇ ئۆيگە ماڭسامۇ قولۇم قۇرۇق ماڭمايدۇ. تاپشۇرۇقۇمنى تاماق يەۋېتىپ ئىشلەيمەن. كېچىسى ئەڭ كۆپ بولغاندا 4 سائەت ئۇخلايمەن. خۇدايىم نېمىشقىمۇ ئادەملەرنى كېچىسى ئۇخلايدىغان قىلىپ قويغانكەن. بەزىدە كۈنگە 24 سائەت ئىشلەۋېرىدىغان قىلىپ ياراتسا بولماسمىدى، دەپ ئويلايمەن".

مەن ئامېرىكىغا كەلگەندىن بۇيان،

مەن بىلەن بىرگە ئىشلىگەن جۇڭگولۇق خەنزۇ ئوقۇغۇچىلاردىن نۇرغۇنلىرى مەندىن جۇڭگودىكى قايىسى ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلىكىمنى سوراپ بولدى. مەن ھەر قېتىم ناھايىتى پەخىرلەنگەن ھالدا "شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنى" دەپ جاۋاب بېرىپ كەلدىم. مەن ھازىرغىچە ئەنگلىيەنىڭ ئوكسفورد ئۇنىۋېرسىتېتىنى، ئامېرىكىنىڭ خارۋارد، ستانفورد، MIT، Caltech قاتارلىق مەكتەپلىرىدە دوكتورلۇق ئۇنۋانى ئالغان كىشىلەردىن نۇرغۇنلىرى بىلەن

ئىشلەپ باقتىم. ياپونىيەدە ئوساكا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورى بىلەن ئىشلەپ باقتىم. شاڭخەي قاتناش ئۇنىۋېرسىتېتىدا بىر يىل بىلىم ئاشۇرۇپ باقتىم. ئامېركىلىق، ياپونىيىلىك، ئەنگلىيىلىك، فىنلاندىيەلىك، ئىرانلىق، ھىسدىستانلىق، شاڭگاڭلىق، تەيۋەنلىك، كورىيەلىك، ۋېنگىرىيەلىك ۋە كانادالىق قاتارلىق يوقۇرى دەرىجىلىك ئىنژىنېرلار ۋە يۇقىرى تېخنىكىلىق شىركەت باشلىقلىرى بىلەن ئىشلەپ باقتىم. ئۇلارنىڭ چوڭقۇر ھۆرمىتىگە ئېرىشتىم. كەسپ جەھەتتە مەندىن ئالاھىدە ئېشىپ

چۈشىدىغان بىرەر جۈڭگولۇق خەنزۇ ئىنژىنېرنى ئۇچرىتىپ باقمىدىم. ھازىرغىچە مېنىڭ ئاقسۇ 4- باشلانغۇچ مەكتەپتە، ئاقسۇ 1- ئوتتۇرا مەكتەپتە ۋە شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇغانلىقىم چېنىپ باققان ئەمەس. ئۆزۈمنىڭ بىر ئۇيغۇرلۇقۇم چېنىپ باققان ئەمەس. ئۆزۈمنىڭ ئاشۇ مەكتەپلەردە ئوقۇغانلىقىمدىن ئىنتايىن پەخىرلىنىمەن. كۆپ ساندىكى كىشىلەر ئىقتىدارىنىڭ يوقلۇقىدىن ئەمەس، رىقابەتنىڭ دەرىجىدىن تاشقىرى يۇقىرىلىقى ۋە پۇرسەتنىڭ بولماسلىقىدىن داڭلىق مەكتەپكە

كىرەلمەيدۇ. ئەگەر داڭلىق مەكتەپكە كىرەلىسىڭىز، ئۇ يەردە سىزمۇ ئوقۇپ كېتەلەيسىز.

شۇڭا ئوبدان ئويلاڭ. قانداق بىر ئائىلىدە تۇغۇلۇشنى سىز بەلگىلىيەلمەيسىز. قايسى باشلانغۇچ مەكتەپ، قايسى ئوتتۇرا مەكتەپكە كىرىشنى سىز ئاساسەن بەلگىلىيەلمەيسىز. سىز ياشىغان دەۋردىكى سىياسەتنىڭ قانداق بولۇشى سىزنىڭ ئىرادىڭىزگە باغلىق ئەمەس. ئۆزىڭىز كونترول قىلالمايدىغان ئىشلار ئۈستىدە قانچىلىك ئاھ ئۇرۇۋاڭ، يولىڭىزنى تۈز قىلمىغان باھانە-سەۋەبلەر ئۈستىدە

قانچىلىك شىكايەت قىلىڭ، بۇ جەھەتتە سىزنىڭ دەۋاتقىنىڭىز قانچىلىك ئەقىلگە مۇۋاپىق بولسۇن، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ سىز ئۈچۈن، سىزنىڭ ئىستىقبالىڭىز ئۈچۈن ھەچ قانداق قىممىتى يوق. كۈن بويى باشقا ئىش قىلماي، باشقىلار ۋە جەمئىيەت ئۈستىدە شىكايەت قىلسىڭىزمۇ، سىز يەنىلا ئۆزىڭىزنىڭ بۇرۇنقى ھالىتىڭىزدە تۇرۇپ قېلىۋېرىسىز. شۇڭا ياخشى ئوقۇماسلىققا باھانە ئىزدىمەڭ. ياخشى ئوقۇشقا يول ئىزدەڭ. سىزگە يۆلەنچۈك بولمىسا، ھېچ كىمگە يۆلەنمەڭ. ھازىرقى سىزگە تەۋە

بولمىغان نەرسىلەرگە ئالدىنىپ، كەلگۈسىدىكى رىقابەتنى ئۇنتۇپ قالماڭ. سىزنىڭ ھاياتىڭىزنى باشقا ھېچكىم ياشاپ بېرەلمەيدۇ. ئۇنى ئۆزىڭىز ياشايسىز. ئۇزۇل-كېسىل ئىزدىنىپ، ئۆزىڭىزنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى، سىزنىڭ ئالاھىدىلىكىڭىزنىڭ نېمە ئىكەنلىگىنى، ئۆزىڭىزنىڭ كەلگۈسىدە قايسى تەرەپتە ئەڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولالايدىغانلىقىڭىزنى تېپىپ چىقىڭ. شۇنىڭغا ئاساسەن ئۆزىڭىزنىڭ كەلگۈسى نىشانىڭىزنى تۇرغۇزۇپ چىقىڭ. ئاندىن ئاشۇ نىشانىڭىزنى

ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئاتلىنىڭ. ئەتە باشلايمەن ئەمەس، بۈگۈن باشلاڭ. ھېلىراق ئەمەس، ھازىر باشلاڭ. ئاندىن مەڭگۈ بوشاشماڭ. ئاشۇنداق قىلسىڭىز، سىز چوقۇم مۇۋەپپەقىيەت قازىنىسىز. مەن شۇنىڭغا قەتئى ئىشىنىمەن.

10. سوئال: يۇرتتىكى ياش-ئۆسمۈرلەر ئىلىم-پەن ساھەسىدە ئەڭ قىزىقىدىغان تېمىلارنىڭ بىرى نوبېل مۇكاپاتى. سىزچە كەلگۈسىدە ئۇيغۇرلاردىنمۇ نوبېل مۇكاپاتى ئالىدىغان ئادەم چىقارمۇ؟ بۇ توغرىدا ئويلىغانلىرىڭىزنى سۆزلەپ بەرگەن بولسىڭىز؟

جاۋاب: مەن ئالدى بىلەن نوبېل مۇكاپاتىنى قىسقىچە چۈشەندۈرۈپ ئۆتەي. نوبېل مۇكاپاتى 1-بولۇپ تەسىس قىلىنغان خەلقئارالىق مۇكاپات بولۇپ، ئۇ 1901-يىلى فىزىكا، خىمىيە، فىزىئولوگىيە ياكى مېدىتسىنا، ئەدەبىيات ۋە تىنچلىق قاتارلىق ساھەلەر بويىچە بېرىلىشكە باشلىغان. 1968-يىلى Sweden (شۋېدسىيە) بانكىسى ئالفرېد نوبېلنىڭ خاتىرىسى ئۈچۈن ئىقتىساد ئىلمىي ساھەسىدىمۇ نوبېل مۇكاپاتىنى تەسىس قىلغان. ھەر بىر مۇكاپات بىردىن مېدال، خۇسۇسىي دىپلوما (گۇۋاھنامە) ۋە پۇلدىن

تەركىب تاپىدۇ. نوبېل مۇكاپاتىنى ئەڭ كۆپ ئالغان ئالدىنقى 10 دۆلەت تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت (1901-2002):

1.ئامېرىكا: (261)؛ 2.ئەنگلىيە: (79)؛ 3.گېرمانىيە: (61)؛ 4.فرانسىيە: (28)؛ 5.شۋېتسارىيە: (22)؛ 6.شۋېدسىيە: (18)؛ 7.روسىيە: (11)؛ 8.گوللاندىيە: (9)؛ 9.دانىيە: (8)؛ 10.ياپونىيە: (7). جۇڭگو تېخى بىرنىمۇ ئالالمىغان.

ياشلار ئۆزلىرىگە تۇرغۇزۇشقا تېگىشلىك نىشان 2 خىل بولىدۇ. ئۇنىڭ بىرى، ئۆزىنىڭ تالانتى بىلەن

ئۆز تىرىشچانلىقىغىلا مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، يېتەرلىك دەرىجىدە تىرىشسا، ئەمەلگە ئاشۇرغىلى بولىدىغان نىشاندۇر. مەسىلەن، ئەگەر سىز كىچىكىڭىزدىلا "مەن چوڭ بولغاندا چوقۇم بىر دوختۇر بولىمەن"، دېگەننى ئۆزىڭىزگە نىشان قىلىپ، شۇ نىشانغا يېتىش ئۈچۈن يېتەرلىك تىرىشچانلىق كۆرسەتسىڭىز، سىز چوقۇم دوختۇر بولالايسىز. بۇ جۈڭگودىمۇ، ئامېرىكىدىمۇ شۇنداق. مەن كىچىكىمدىن تارتىپ رادىئو ئېلېكترونىكا كەسپىگە قىزىققان ئىدىم. مانا ھازىر ئاشۇ كەسپىنىڭ بىر تارمىقىدا ئىشلەۋاتىمەن. يەنە بىرى

بولـــــــــــــسا، ئۇ پەقەت ئۆز تىرىشچانلىقىڭىزغىلا مۇناسىۋەتلىك بولمىغان، دەرىجىدىن تاشقىرى رىقابەت ۋە بەلگىلىك دەرىجىدىكى تۇغما تالانت تەلەپ قىلىدىغان نىشاندۇر. مەسىلەن، بىر ناخشىچى بولۇش، هوللىۋۇدقا كېلىپ، كىنو چولپىنى بولۇش ۋە نوبېل مۇكاپاتى ئېلىش. 2-خىلدىكى نىشاننىڭ ئەمەلگە ئېشىش-ئاشماسلىقى پەقەت ئۆزىڭىزگىلا مۇناسىۋەتلىك بولمىغاچقا، ئۇنى هەرگىز ئۆزىڭىزنىڭ ئاساسلىق نىشانى قىلماسلىقىڭىز كېرەك (ئەگەر سىزنىڭ ئاۋازىڭىز ياخشى بولسا، ناخشىچى بولۇشنى

ئاساسلىق نىشان قىلىشىڭىز ئەلۋەتتە بولۇپېرىدۇ). كۆپىنچە ئەھۋالدا، ئۆزىڭىزگە 1-خىلدىكى نىشاندىن بىرنى تۇرغۇزۇۋېلىپ، ئاندىن 2-خىلدىكىنى قوشۇمچە قىلىشىڭىز كېرەك.

نوبېل مۇكاپاتى ھەر يىلى ھەر بىر ساھەدە دۇنيا بويىچە پەقەت بىرلا ئادەمگە ياكى بىر گۇرۇپپا ئادەمگە بېرىلىدۇ. بۇ مۇكاپاتنى ئالغانلار كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئۆزلىرىنىڭ ئۇنى ئالالايدىغانلىقىنى تاكى ئەڭ ئاخىرىدا نوبېل مۇكاپاتى كومىتېتىنىڭ ئاۋاز بېرىش نەتىجىسى چىقمىغىچە بىلمەيدۇ. شۇڭا ئۇلار

هەرگىز ئۆمۈر بويى نوبېل مۇكاپاتى ئېلىش ئۈچۈن تىرىشقانلار ئەمەس. لېكىن، ئىلىم-پەننىڭ يۇقىرى پەللىسىگە چىقىش ئۈچۈن پۈتۈن ئۆمرىنى ئاتىغانلاردۇر. بۇ ئادەملەرنىڭ كۆپىنچىلىرى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ئەڭ ھوزۇرلىنىدىغان، ھەممىدىن مۇھىم ئىشى ئۆزلىرى شۇغۇللىنىۋاتقان ئىلمىي تەتقىقاتتىن ئىبارەتتۇر. شۇڭا، بۇ ئادەملەرنىڭ كۆپىنچىلىرى ئۈچۈن، مەن بۇ سۆھبەتنىڭ ئالدىنقى قىسمىدا بايان قىلغان ئىشلارنىڭ مۇھىملىق تەرتىپىنىڭ ئەڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ تەتقىقاتى تۇرىدۇ.

مەن يېقىندا بىر قېتىم Caltech (يەنى، " California Institute of Technology" دېگەن ئالىي مەكتەپنى دېمەكچى. بىزنىڭ ئىدارە JPL ئاشۇ مەكتەپكە قارايدۇ) زىيارەت قىلدىم. باكالاۋۇر ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ياتاقلىرىغا كىرىپ باقتىم. بۇ مەكتەپكە كىرگەن ھەر قانداق باكالاۋۇر ئوقۇغۇچىسى 1- يىلى چوقۇم مەكتەپ تەمىنلىگەن، مەكتەپنىڭ ئىچىدىكى ياتاقتا تۇرۇشى كېرەك ئىكەن. بۇ مەكتەپكە ھەر يىلى ئالىدىغان باكالاۋۇر ئوقۇغۇچىنىڭ سانى ئىنتايىن ئاز بولۇپ، 200 ئەتراپىدا ئىكەن.

هەمدە ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى تالانت جەھەتتىن "نورمال ئادەم" لەردىن ئەمەس بولۇپ، ئوتتۇرا مەكتەپتە بىرەر نەرسە ئىجات قىلىپ باققانلار ئىكەن. مەكتەپتىكى پروفېسسور بىلەن ئوقۇغۇچىنىڭ نىسبىتى 1:3 ئىكەن. يەنى، ھەر 3 ئوقۇغۇچىغا بىردىن پروفېسسور توغرا كېلىدىكەن. دېمەك، بۇ مەكتەپتىكى پائالىيەتنىڭ ئاساسىي قىسمى دەرس ئۆتۈش ئەمەس، پەن تەتقىقاتى ئىكەن. Caltech تە ھازىرغىچە نوبېل مۇكاپاتىغا ئېرىشكەنلەرنىڭ سانى 30 نەپەر ئىكەن.

مەن ئالدىنقى سوئالنىڭ جاۋابىدا

ئېيتقانـــدەك، ئۇيغۇرلارنـــڭ بـــۇ دۇنيادىكى باشقا مىللەتلەردىن ھـىچ قانـداق پەرقـى يـوق. ئۇيغۇرلارمـۇ باشـقا مىللەتـلەر قىلالىغـان ئـىشنىڭ ھەممىسىنى قىلالايدۇ. يۇرتىمىزدىكى يـاش-ئۆسـمۈرلەر ئۈچـۈن ھـازىر "مەدەنـيەت ئىنقىلابـى"، "قايتـا تەربـيە ئېلىـش" دېـگەن ئـىشلار بولمىغاندىكىن، ئۇلار ئىلىم-پەننىڭ يۇقىرى پەللىسىگە چىقىشقا ھەقىقي ئـىرادە بـاغلاپ، قـاتتىق تىرىشـسىلا، 28 ياشقا كىرمەي تۈرۈپ دوكتورلۇق ئۇنـۋانىنى ئالالايـدۇ. مانـا شـۇ ياشـلارنىڭ ئىچـىدىن، ھەمـدە ھـازىر چەت ئەلـدە ياشـاۋاتقان ئۇيغـۇر

پەرزەنتلىرىنىڭ ئىچىدىن ئامېرىكىدىكى خارۋارد، ستانفورد، Caltech ، MIT گە ئوخشاش داڭلىق مەكتەپكە كىرەلەيدىغانلىرى چىقىپ، ئاشۇ مەكتەپلەرنىڭ بىرەرسىدە تەتقىقات ئېلىپ بارسا، ئۇيغۇرلار ئىچىدىنمۇ نوبېل مۇكاپاتى ئالىدىغانلار چوقۇم چىقىدۇ. مەن بۇنىڭغا قەتئىي ئىشىنىمەن.

مەن بۇ يەردە تەكىتلەپ ئۆتۈپ كېتىشنى لايىق كۆرگەن مۇنداق بىر ئىش بار. بالىلارنى ئىلىم-پەننىڭ يۇقىرى پەللىسىگە چىقىشقا رىغبەتلەندۈرۈش، ھەرگىز ئۇلارنى باشلانغۇچنىڭ 1-سىنىپىدىن باشلاپ

هەر كـــۈنى 10 نەچـــچە ســـائەت ئۆگـــنىش قىلـــشقا مەجبـــۇرلاش دېگەنلىـــك ئەمەس. ئۇنـــداق قىلـــش باللارنىڭ نورمال ئۆسۈپ يېتىلىشىگە ئىنتـــايىن زىيـــانلىق. ئامېرىكـــدا باشـــلانغۇچ مەكـــتەپ باللىرىغـــا ئاساســـەن تاپـــشۇرۇق بېرىلمەيـــدۇ. تولۇقـــسىز ئوتتـــۇرا مەكتەپتىمـــۇ تاپشۇرۇق بىر قەدەر يەڭگىل بولـــۇپ، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققاندىن كېـــيىن تاپـــشۇرۇق ئېغىرلـــشىدۇ. باشلانغۇچتا ئاتا-ئانىلاردىن پەقەت باللىرىغـــا كـــۆپلەپ كىتـــاب ئوقـــۇپ بېرىش ھەمدە باللىرىنى ئۆزلۈكىدىن كىتـــاب ئوقۇشـــقا رىغبەتلەنـــدۈرۈش

تەلەپ قىلىندۇ. باللارنىڭ ھەر كۈنى 3-4 سائەت ئوينىشىغا كاپالەتلىك قىلىش تەلەپ قىلىنىدۇ. ئامېرىكىدىكى ئاق تەنلىكلەرنىڭ باللىرىغا كىتاب ئوقۇپ بېرىش ۋە كىتاب ئوقۇتۇش ئادىتى ئىنتايىن ئومۇملاشقان بولۇپ، بەزىلەر قورسىقىدىكى تېخى تۇغۇلمىغان باللارغىمۇ كىتاب ئوقۇپ بېرىۋاتقىنىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم. ياش ئۆسمۈرلەر كىتابتىن نۇرغۇن كىشىلىك تۇرمۇش تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنەلەيدۇ. شۇڭا ھەر بىر ئاتا-ئانا بۇ مەسىلىگە ھەرگىز سەل قارىماسلىقى كېرەك.

ئەگەر ئىمكانىيەتلا يار بەرسە، بالىڭىزغا ئۇلار ياخشى كۆرىدىغان كىتابلارنىڭ ھەممىسىنى ئېلىپ بېرىڭ. ئامېرىكىدىكى ئاق تەنلىكلەرنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ بىر ئورتاق ئالاھىدىلىكى، ئۇلار گەپ-سۆزگە، باشقىلار بىلەن مۇناسىۋەت قىلىشقا ئىنتايىن ئۇستا. ئۆزلىرى شىركەت ئېچىشقا ئىنتايىن ماھىر. شۇنداق بولغاچقا، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىر قىسىملار بىرەر ساھەدە ئالاھىدە ئىقتىدارنى يېتىلدۈرمىگەن تەقدىردىمۇ، ئۆزلىرىنىڭ راۋان تىلى ئارقىلىق باشقىلار بىلەن ئۈنۈملۈك مۇناسىۋەت قىلىش ئىقتىدارىغا

تايىنىپ، ناھايىتى ئوبدان جان باقالايدۇ. بۇ جەھەتتە كىچىكىدىن تارتىپ كىتاب ئوقۇشقا ئادەتلىنىشنىڭ رولى ئىنتايىن چوڭ. جۇڭگو مائارىپىدا كىچىك ياش-ئۆسمۈرلەرگە بولغان بېسىم ھەددىدىن تاشقىرى يۇقىرى. بۇنى ئالىي مەكتەپكە كىرىشتىكى رىقابەتنىڭ كۈچلۈكلۈكى كەلتۈرۈپ چىقارغان بولۇپ، مېنىڭچە ياشلارنىڭ نورمال ئۆسۈپ يېتىلىشىگە ئىنتايىن ئېغىر زىيىنى بولۇۋاتىدۇ. يۇقىرىقىلاردىن باشقا، مەن ئالدىنقى قىسىملاردا ئېيتىپ ئۆتۈپ كەتكەن، ياش-ئۆسمۈرلەرنىڭ ئۆزى ياخشى

كۆرگەن بىرەر ئۆي ھايۋىننى بېقىشى ۋە ئۆزلىرى ياخشى كۆرگەن بىرەر تەنتەربىيە ھەرىكەتلىرىگە قاتنىشىشمۇ ئۇلارنىڭ ساغلام، ئىقتىدارلىق بولۇپ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە ئىنتايىن پايدىلىق. مېنىڭ ئوغلۇم باشلانغۇچتا ئىشلىگەن بىر پروجەكت، ئۆزىنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان تۇغقىنى، دوستى، كىتابى، تامىقى، ئويۇنى، ئۆي ھايۋىنى، تەنتەربىيە تۈرى قاتارلىقلارنى رەسىملەر بىلەن بىر چوڭ تاختايغا تىزىپ، ئۇلار توغرىسىدا چۈشەندۈرۈش يېزىپ ئاندىن بۇ تاختاينى مەكتەپتە

كـۆرگەزمە قىلىـش بولـدى. دېـمەك، ئامېرىكىدا كىتاب ئوقۇش، ئوينـاش، ئۆي هايۋىنى بېقىش ۋە تەنتەربىيىگە قاتنـــشىش قاتـــارلىقلار بـــالىلار هاياتىدىكى كەم بولسا بولمايـدىغان بىر تەرىكىبكە ئايلانغان.

ئامېرىكـــدا هەر قانـــداق ئادەم، "مەن كەلگۈســـــدە ئامېرىكـــا پرېزىـدىنتى بـولىمەن" دېيەلەيـدۇ. هەمـدە ئاشـۇ يـولنى بـويلاپ، ئۆز ئىقتىـدارى يـار بەرگەن ئەڭ يـۇقىرى پەللىگـــچە چىقالايـــدۇ. يـــاش ئۆسمۈرلەردە ئۇلارنىڭ تىرىشىسلا هەر قانـــداق ئىـــشنى قىلالايـــدىغانلىقى توغرىـــــسىدىكى ئىشەنچـــــسنى

يېتىلدۈرۈش ئىنتايىن مۇھىم. ئاتا-ئانىلار بالىلىرى كىچىك ۋاقتىدىن باشلاپلا، ئەگەر ئۇلار ياخشى ئوقۇسا، ئۇلار كەلگۈسىدە چوڭ ئالىم بولالايدىغانلىقى، چوڭ شىركەت قۇرالايدىغانلىقى توغرىسىدا سۆزلەپ تۇرۇشى كېرەك. شۇنداق قىلغاندا بالىلارنىڭ يۈكسەك غايىلەر بىلەن چوڭ بولۇشىغا ناھايىتى زور تەسىر كۆرسىتەلەيدۇ.

11-سوئال: يۇقىرىقى سۆھبەت خاتىرىسىدىن سىزنىڭ ئۇيغۇرلار ئىچىدىكى ئۆگىنىش، خىزمەت ۋە تۇرمۇش جەھەتلەرنىڭ ھەممىسىدە بىر قەدەر مۇۋاپىقىيەتلىك ھايات

كۆچـــۇرگەن كـــشلەرنىڭ بـــرى ئىكەنلىكىڭىزنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. ســـىزنىڭ كـــشىلىك تۈرمۇشـــنى ئاشـۇنداق ئېلىـپ ماڭالـشىڭىزدىكى ئەڭ مـــۇھىم كـــشىلىك خـــاراكتېرلار قايـسىلار؟ ئۆز بېـشىڭىزدىن ئۆتـكەن سەرگۈزەشتىلەر بىـلەن بىرلەشـتۈرۈپ سۆزلەپ بەرگەن بولسىڭىز؟

جـاۋاب: بىـر ئادەمنىـڭ كـشىلىك هاياتىنىـــڭ قانـــداق بولۇشـــنى بەلگىلەيـدىغان بىـر مـۇهىم ئامـىل، هەقىقەتەنمـۇ شـۇ كـشىنىڭ ئۆزىـگە خـــاس مـــجەز-خاراكتېرىـــدىن ئىبارەت.

مېنىـــڭ مـــجەز-خـــاراكتېرىمنى

تۆۋەندىكى 5 ئېغىز سۆزگە يىغىنچاقلاش مۇمكىن:

1) سەممىيلىك

2)قىينچىلىققا بەرداشلىق بېرىش

3) ئىجادكار بولۇش

4) ئىشنى تەلەپتىن يۇقىرى قىلىش

5) توختىماي ئىزدىنىش

بۇنىڭدىن 30 نەچچە يىل بۇرۇن مەن ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان مەزگىلدە، مېنىڭ سىنىپ مۇدىرىم ماڭا مۇنداق سۆزلەرنى ئېيتقان ئىدى: "ھەر بىر ئادەمنىڭ ئارتۇقچىلىقى بولىدۇ. يېتەرسىزلىكىمۇ بولىدۇ. ئەگەر ئۇنى سىزنىڭ مۇرىڭىزدىكى بىر

خۇرجۇننىڭ ئىچىدىكى نەرسىلەرگە ئوخشاتساق، ئارتۇقچىلىقىڭىز خۇرجۇننىڭ ئالدى خالتىسىدا، يېتەرسىزلىكىڭىز بولسا خۇرجۇننىڭ ئارقا خالتىسىدا بولىدۇ. ئادەملەر كۆپىنچە ۋاقىتتا، خۇرجۇننىڭ پەقەت ئالدىدىكى خالتىسىنلا كۆرۈپ، ئارقىسىدىكىنى كۆرەلمەيدۇ. بۇ ئىنتايىن خەتەرلىك. ئادەم خۇرجۇننىڭ ئارقىسىنىمۇ كۆرەلىگەندىلا، ئاندىن ئۆزىگىمۇ ۋە باشقىلارغىمۇ توغرا مۇئامىلە قىلالايدۇ، ھەمدە توختىماي ئالغا باسالايدۇ". مەن شۇنىڭدىن باشلاپ بۇ سۆزلەرنى ئېسىمدىن چىقىرىپ

باقمىدىم. مەن ئىزچىل تۈردە ئۆز-ئۆزۈمگە، ئائىلەمدىكىلەرگە، دوستلىرىمغا، خىزمەتداشلىرىمغا، ۋە باشلىقىمغا راستچىل، سەممىي بولۇشقا تىرىشىپ كەلدىم. ئۆز-ئۆزۈمنى توغرا چۈشىنىشكە، ئۆز-ئۆزۈمگە توغرا باھا بېرىشكە، ئاجىزلىقىمنى تولۇق بىلىپ، توختىماي ئالغا ئىلگىرىلەشكە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈپ كەلدىم. ئۆز-ئۆزۈمنى داۋاملىق ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدە توغرا چۈشىنىپ تۇرغان بولغاچقا، ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن ئادالەتسىزلىككە، ناھەقچىلىككە، كەمستىشكە ۋە باشقىلارغا زىيان

سېلىشنىڭ بەدىلىگە پايدا ئېلىشقا ئىنتايىن ئۆچ ھەم قارشى بولۇپ، ئۇنداق ئىشلارنى قىلىشتىن قەتئىي ساقلىنىدىغان، باشقىلارنىڭ كۆڭلىنى ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدە ئايايدىغان بولغاچقا، ئۆزۈم توغرا دەپ قارىغان يولۇمنى مېڭىۋېرىپ، باشقىلارنىڭ ماڭا قانداق باھا بېرىشىگە ئانچە كۆڭۈل بۆلمىدىم. چۈنكى، باشقىلار ماڭا ئەڭ توغرا باھا بىرەلىگەندىمۇ، پەقەت مېنىڭ ئۆزۈمچىلىك باھا بېرەلەيتتى.

مەن كىچىكىمدىن تارتىپلا جەمئىيەتنىڭ ۋە خەلقىمنىڭ ماختىشىغا كۆپ سازاۋەر بولدۇم.

هەر قېتىم باشقىلارنىڭ ماڭا بەرگەن باھاسىنى ئاڭلىغاندا، مېنىڭ 1- بولۇپ ئۆز-ئۆزۈمدىن سورايدىغىنىم: "مەن بۇنىڭغا ئەرزىيمەنمۇ؟" دېگەندىن ئىبارەت بولدى. رادىئو-گېزىتلەردە مەن توغرىلىق بىر نەرسە ئېلان قىلىنسا، مەن دەرھال ئۇنىڭ مەزمۇنىنى تەپسىلىي تەكشۈرۈپ، ئۇنىڭ قانچىلىك دەرىجىدە توغرىلىقىنى، يېزىلغان نەرسىنىڭ تەسىرىنى كۆچەيتىش ئۈچۈن كۆتۈرۈۋېتىلگەن قىسمىلىرىنىڭ بار-يوقلۇقىنى ۋە ئۇنىڭ دەرىجىسىنى ئەستايىدىل تەكشۈرۈپ تۇردۇم. ھەرگىز ئۆزۈمدە يوق نەرسىلەر بىلەن

ئۆز-ئۆزۈمنى ئالداپ يۈرمىدىم. ئامېرىكىدا شىركەتلەردە ئىشلەشنى باشلىغاندىن بۇيان، مەن ئۆزۈمدىن داۋاملىق تۆۋەندىكى سوئاللارنى سوراپ تۇردۇم: "مەن ئالغان مائاشىمغا چۈشلۈق ئىشلەۋاتىمەنمۇ؟ مەن يېڭى ئىقتىدار، يېڭى بىلىم ئۆگىنىۋاتىمەنمۇ؟ ئەگەر بۇ شىركەتتىن چىقىپ كېتىپ قالسام، باشقا يېڭى خىزمەت تاپالايمەنمۇ؟ مەندە باشقا شىركەتلەرنى جەلىپ قىلالايدىغان قانداق نەرسىلەر بار؟ مېنىڭ ھازىر قىلىۋاتقان ئىشىم مەندە يېڭى ئىقتىدار يېتىلدۈرەلەمدۇ؟"

ئامېرىكا جەمئىيىتى رىقابەت بىلەن

تولغـــان، بـــر پـــارچه گۆشـــنی تالـــشۆاتقان بـــر تـــوپ یولـــۆاس- بۆرلەرنـــڭ ئۇۋۇســـغىلا ئوخـــشایدۇ. كۆچلـــۆك بولـــسڭىز پەللىمـــۇ پەلـــله ئۆرلەپ كېتىۋېرىـــسىز. ئەگەر ئاجـــز بولـــسڭىز، ئاز كۆنـــدىن كېـــيىن جەمئىيەتـــته لەيـــلەپ قالـــسىز. مەن هازىرغـــا قەدەر بـــر خـــزمەت بىـــلەن يەنە بىر خىزمەتنىـــڭ ئارىلىقىـــدا ئەڭ ئۇزۇن خىزمەتـــسىز تـــۇرۇپ باققـــان ۋاقـــتىم 3 هەپـــته بولـــۇپ، هەر قېـــتىم يېڭـــى خـــزمەتكە كىرگەنـــدە، ماڭـــا ئەڭ كەم دېگەنـــدە 2 شـــىركەتتىن چـــاقىرىق كەلـــدى. مەن بـــۇرۇن ئىـــشلىگەن "Wawesplitter" دېـــگەن

شىركەتتىن 2002-يىلى نويابىردا چىقىرىۋەتكەن دوكتۇرلۇق ئۇنۋانى بار بىر ئامېرىكىلىق تېخى ئۆتكەن يىلى (2004-يىلى) 7-ئايدا ئاران خىزمەت تاپتى. شۇ ۋاقىتتا چىقىرىۋەتكەن دوكتۇرلۇق ئۇنۋانى بار بىر فرانسىيىلىك ئىنژىنىر تېخىچە خىزمەت تاپالماي، ھازىر بىر تەرەپتىن خىزمەت ئىزدەپ، بىر تەرەپتىن پارچە-پۇرات ئوقۇتقۇچىلىق خىزمەتلىرىنى تېپىپ ئىشلەپ كېۋن كەچۈرىۋاتىدۇ. مەن باشقىلار بىلەن بىرلىشىپ قۇرغان 1-شىركەتكە يارداملىشىپ، فىزىكىدا ماگىستىرلىق ئۇنۋانى بار، سىلىكون

جىلغىسىدا 10 نەچچە يىل ئىنژىنىر بولۇپ ئىشلىگەن بىر كىشى بار بولۇپ، ئالدىنقى بىر قانچە يىلنىڭ ئىچىدە ئۇ خىزمەت تاپالمىدىم، دەپ يۈرگەن ئىدى. يېقىندا ئۇنىڭغا تېلېفون قىلىسام، ئۇ ھازىر بىر كوفىخانىدا ئىشلەۋېتىپتۇ. "مۇشۇ يەردە كوفى دەملەشنى ئۆگىنىۋېلىپ، ئاندىن ئۆزۈم ئايرىم كوفىخانا ئېچىشنى ئويلاۋاتىمەن"، دەيدۇ. بۇ كىشى بۇرۇنقى يىلىغا 80 نەچچە مىڭ دوللار مائاش ئالىدىغان ئىنژىنىرلىق خىزمىتىدىن ئايرىلىپ، ھازىر يىلىغا 30 مىڭ دوللار ئەتراپىدا مائاش ئالىدىغان

كوفىخانىنىڭ ئىشنى قىلىۋېتىپتۇ.

بىر كىچىك بالىنىڭ قانداق ئادەم بولۇپ ئۆسۈپ-يېتىلىشىدە، ئاتا-ئانىنىڭ ئۈلگىلىك رولى ھەممىدىن چوڭ بولىدۇ. بالىلار سەل ئەقلىنى تاپقاندىن تارتىپ، دەسلەپكى نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئاتا-ئانىدىن ئۆگىنىدۇ. شۇڭا مەن بالىلىرىمنىڭ ئالدىدىمۇ سەممىيلىك ۋە راستچىللىق جەھەتتە ئۆزۈمگە ئىنتايىن يۇقىرى تەلەپ قويىدۇم. بالىلىرىمغىمۇ راستچىل بولۇش جەھەتتە تەربىيىنى ئىزچىل بوشاشتۇرمىدىم. ھەمدە ھالاۋەتتە ھەممىدىن كېيىن، جاپادا ھەممىنىڭ

ئالدىدا تـۇرۇپ، باللىرىمغـا ھەمـمە جەھەتتىن ياخشى ئۈلگە يارىتىـشقا تىرىشتىم. ئامېرىكىغـا مەن 1988-يىلـى، ئايـالىم ئامـانگۈل 1989-يىلى، قىزىم 1991-يىلى، ۋە ئوغلۇم 1993-يىلـى كەلـگەن بولـۇپ، مەن 1985-يىلى يـاپونىيەگە بارغانـدىن تارتـىپ ئاشـۇنداق تېـرە-پېـرەك تۇرمۇشنى باشلىغان ئىدىم. 1993-يىلى ئاخىرى ئائىلـىدىكى ھەممىـز جەم بولۇپ ياشىيالايدىغان بولدۇق. ئوغلـۇم باشـلانغۇچنىڭ 1-سـىنىپىدا ئادەتتىكـــــى ھېـــــسابلارنى ئىشلىيەلەيدىغان بولغانـدا، مەن بىـر كـۈنى قـىزىم بىـلەن ئىككـىسىنى

چاقىرىپ كېلىپ، ئۇلارغا ئامانگۈل بىلەن ئىككىمىزنىڭ بىر ئايدا ئۆيگە ئەكىرگەن مائاش چېكىمىزنىڭ كۆتىكى بىلەن شۇ بىر ئاي ئىچىدە چوڭ-چوڭ ئىشلارغا خەجلىگەن پۇلنىڭ ھۆججەتلىرىنى بېرىپ، ئۇلاردىكى پۇلنىڭ سانلىرىنى قوشۇپ، ئاخىرىدا پەرقنى ھېسابلاپ چىقىشنى تاپشۇردۇم. ئۇ چاغدا مېنىڭ ئاتا-ئانام ئامېرىكىغا بىزنىڭ يېنىمىزغا كەلگەن بولۇپ، ئۇ بىر ئاينىڭ ئىچىدە بىزنىڭ كىرىمىمىزگە قارىغاندا، چىقىمىمىز يۇقىرى بولغاندى. ئۇلار پۇلنى ھېسابلاپ بولغاندىن كېيىن، مەن ئۇلارغا ھازىر

بىزده پۇلنىڭ كۆپ ئەمەسلىكىنى، شۇڭا ئۇلار ئويۇنچۇق توغرىسىدا كۆپ جېدەل قىلىسا بولمايدىغانلىقىنى چۈشەندۈردۈم. ئۇلارنىڭ ئالدىدا سانلىق مەلۇماتلار بولغاچقا، ئۇلارمۇ مېنىڭ سۆزۈمگە تېزلا قايىل بولدى. شۇنىڭدىن كېيىن دۇكانلارغا بېرىپ، بالىلار ئويۇنچۇق توغرىسىدا ئارتۇقچە جىدەل قىلغاندا، ھېلىقى ھېسابنى تىلغا ئالسام، ئۇلار يامانلىمايدىغان بولدى. بالىلارنى ئۆينىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىدىن داۋاملىق، ئەينەن خەۋەرلەندۈرۈش بىزنىڭ ئائىلىنىڭ بىر ئادىتىدۇر. ئوغلۇم 1-سىنىپتا

ئوقۇۋاتقاندا، بىر كۈنى ئۇنىڭ ئوقۇتقۇچىسى سىنىپتىكى بالىلاردىن مۇنداق بىر نەرسىنى سوراپتۇ: "ئەگەر سىلەر كوچىدىن 100 دوللار پۇل تېپىۋالساڭلار، ئۇ پۇلنى نېمىگە خەجلەيسىلەر؟" كۆپىنچە ئوغۇللار ئۇنىڭغا ئويۇنچۇق ئالىمىز، دەپتۇ. قىزلار قوچاق ئالىمىز، دەپتۇ. بەزىلىرى دىسىپي باغچىسىغا بارىمىز، دەپتۇ. دىلشاتقا كەلگەندە، ئۇ "مەن پۇلنى دادامغا بېرىمەن. دادام ئۇنىڭغا ئۆي ئالىدۇ"، دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئوقۇتقۇچى قاتتىق تەسىرلىنىپ، ئۇنىڭ كۆزىدىن ياش چىقىپ كېتىپتۇ. كېيىن مەن بىر

ئاتا-ئانىلار يىغىنىغا بېرىپ، ئۇ ئوقۇتقۇچى بىلەن كۆرۈشكەندە، ئۇ ماڭا بۇ ھېكايىنى سۆزلەپ بېرىپ (مەن ئۇنى دىلىشاتتىن ئاڭلىمىغان ئىدىم)، ئاندىن "سىلەر ئۆيىدە داۋاملىق بىر ئۆي ئېلىشنىڭ گېپىنى قىلىشامسىلەر؟" دەپ سوردى. ئەمەلىيەتتە بىز ئۇنداقمۇ قىلمايتتۇق. مېنىڭ مەكتەپتىن كىرىدىغان مائاشىم ئېيىغا 1000 دوللار ئەتراپىدا بولۇپ، ئوقۇش پۇلى ۋە تۇرمۇش راسخودىغا ئۇ ھەرگىزمۇ يېتىشمەيتى. شۇڭا، ئۇ چاغدا ئايالىم بىزنىڭ شەھەردىكى بىرسىنىڭ ئۆيىدە بالا باققان ئىدى. ئۇ

ئۆيدىمۇ بىر ئوغۇل، بىر قىز بار بولۇپ، ئۇلارنىڭ يېشى بىزنىڭ باللارنىڭكى بىلەن ئوخشاش ئىدى. ئامانگۈل ئۇ ئۆيگە بىزنىڭ باللارنىمۇ ئاپىرىپ، تۆت بالىنى ئوينىغىلى قويۇپ بېرىپ، ئۆزى ئۆگىنىش قىلاتتى. ئۇ كىشىلەرنىڭ بىر چوڭ ئۆيى بولغاچقا، بىزنىڭ باللار مەندىن داۋاملىق: "دادا، بىز قاچانلىققا ئۆي ئالىمىز؟" دەپ سورايتتى. بىر قېتىم مەن: "كېيىن ئالىمىز. ھازىر ئالىدىغانغا پۇلىمىز يوق"، دېسەم، ئۇلار دەرھال: "دادا، سەندە چەك بارغۇ؟ چەك يېزىپ بەرسەڭ بولمىدىمۇ؟" دەپ سوردى.

ئامېرىكىدا سىز بىر بانكىغا پۇل قويىسىڭىز، ئۇلار سىزگە شەخسىي بانكا چېكى بېرىدۇ. سىز بۇ چەكلەرگە پۇلنىڭ قىممىتىنى يېزىپ، ئىمزا قويۇپ، ئۇنى خۇددى نەق پۇل خەجلىگەندەك ئىشلىتەلەيسىز. چەكنى تاپشۇرۇپ ئالغان كىشى ئۇ پۇلنى سىزنىڭ بانكا ھېسابىڭىزدىن ئېلىۋالىدۇ. مەندىكى ئۇ چەك بانكىدا پۇل بولمىسىمۇ يازغىلى بولىدىغان چەك ئەمەس ئىدى (چاخچاق). بالىلار ئۇنى چۈشەنمەيتتى. بىر قېتىم بىز بىر دوستىمىزنىڭ ئۆيىگە بارغىچە دىلشات بىر قۇتا ئىچىملىكنى ئىچىپ

ماڭدى. ئۇلارنىڭ ئۆينىڭ ئالدىغا كەلگەندە، ئۇ قۇتنى تاشلايلى دېسەك، ئەخلەت ساندۇقى تاپالمىدۇق. شۇنىڭ بىلەن مەن ئۇ قۇتنى ياتاق بىناسىنىڭ ئىشكى ئالدىغا قويۇپ قويسام، دىلىشات: "دادا، بۇنداق قىلساڭ قانداق بولىدۇ؟ سەن بىزنى ئۇنداق قىلماڭلار دەيتتىڭغۇ؟" دەپ تۇرۇۋالدى. شۇنىڭ بىلەن مەن ھېلىقى قۇرۇق قۇتنى دوستۇمنىڭ ئۆيىگە كۆتۈرىپ كىرىپ كەتتىم. بىر قېتىم تۆتىمىز قەرت ئويناۋاتقاندا، بالىلار ئۇقۇشماسلىقتىن مېنى يالغانچىلىق قىلدى، دەپ، "ھە دادا،

سەنمۇ يالغانچىكەنسەنغۇ؟ بۇگۈن يالغانچىلىق قىلىدىغۇ؟" دەپ، ئۆينىڭ ئىچىدە "دادام يالغانچى! دادام يالغانچى!" دەپ، سەكرىشىپ كەتتى. مەن ھەرگىز يالغان گەپ قىلمايدىغان بولغاچقا، ئۇقۇشماسلىقتىن ئاشۇنداق بىلىنگەن بۇ بىر قېتىملىق "يالغانچىلىق" بالىلىرىم ئۈچۈن بىر چوڭ ۋەقە بولۇپ كەتكەندى.

ماڭا كىچىكىدىن سىڭىپ كەتكەن بىر ئاڭ شۇكى، ئادەم جاپا چەككەنگە ئۆلۈپ قالمايدۇ؛ ئۆلۈپلا قالمىسا، باشقا ئىشنىڭ كارى چاغلىق. مەن كىچىك ۋاقتىمدا

يېزىدىكى رەھمەتلىك چوڭ ئاپامنىڭ قېشىغا يازلىق تەتىلدە بارغاندا، چوڭ ئاپام مېنى ئۆيدىن 2 كىلومېتىر يىراقلىقتىكى بىر تۈگمەنگە بېرىپ، ئۇن تارتىپ كېلىشكە بۇيرۇيتتى. ئۆچىرەتتە ئادەم كۆپ بولغاچقا، ماڭا نۆۋەت تېگىپ، ئۇننى تارتىپ بولغاندا، ۋاقىت يېرىم كېچە بولۇپ كېتەتتى. تۈگمەندىن ئۆيگە قايتىدىغان يولدا باشقا ئۆيلەر ئاساسەن يوق، يولنىڭ ئىككى تەرىپى مايماق-سايماق جىگدە دەرىخى بىلەن توشقان، ئۇنىڭ ئۈستىگە زەرەتگاھلىقتىن ئۆتەتتى. مەن كىچىكىمدىن تارتىپلا جىننىڭ

ھېكايىسىنى كۆپ ئاڭلاپ، يېزىدا كېچىسى يول ماڭسام خېلىلا قورقۇدىغان بولۇپ قالغان ئىدىم. شۇڭا، بۇ بىر زەرەتگاھلىقتىن كېسىپ ئۆتىدىغان 2 كىلومېتىر يولنى مېڭىپ، ئۆيگە قايتىپ كېتىش، مەن ئۆمرۈمدە دۇچ كەلگەن ئەڭ مۇشكۇل ئىشلارنىڭ بىرى ئىدى. چوڭ ئاپامغا "مەن قورقمەن"، دېيىشتىن نومۇس قىلاتتىم. شۇڭا، ئەڭ ئاخىرىدا، "مەن مۇشۇ يول بىلەن ئۆيگە قايتسام، چوقۇم ئۆلۈپ كەتمەيمەن. باشقىسى مەيلى"، دەپ يولغا چىقاتتىم. زەرەتگاھلىقتىن ئۆتكىچە پۇتلىرىم تىترەپ ھەم

جانسزلىنىپ، يول ماڭالمىغلى تاس قالاتتىم. جىگدىلەرنىڭ ئاي نۇرى ئاستىدىكى شولىلىرى كۆزۈمگە ئاجايىپ-غارايىپ كۆرۈنىدىغان بولغاچقا، ئاسمانغا قاراپ ناخشا ئېيتىپ ماڭسامۇ، ھېلىقى زەرەتگاھلىققا كەلگەندە ناخشىنىمۇ داۋاملاشتۇرالمايتتىم. لېكىن، ئۆزۈم ئويلىغاندەك، ھەر قېتىم ئۆيگە ئۆلۈپ قالماي ساق-سالامەت يېتىپ بارغاندىم. بىز قايتا تەربىيەگە بارغاندا، زىيالىي ياشلار ("قايتا تەربىيە"گە بارغان ياشلار شۇنداق ئاتىلاتتى) يېزىدا كاپالەتكە ئىگە بولغان نەرسە پەقەت بىرلا ئىدى. ئۇ

بولسمۇ، بىز ئاش قېلىپ ئۆلۈپ قالمايتتۇق-بىزگە پەقەت تاماقنى بىكارغا بېرەتتى. ئەمما، بىزگە بىر تىينمۇ پۇل بەرمەيتتى. يىلبويى بىكارغا ئىشلەيتتۇق. كىيىم-كېچەكتە يەنىلا ئاتا-ئانىمىزغا تايىناتتۇق. مەن قايتا تەربىيە ئېلىشقا بارغان يېرىزا بىزنىڭ ئۆيىدىن 12 كىلومېتىر يىراقلىقتا ئىدى. كونىشەھەرنىڭ ناھىيە بازىرىدىنمۇ يىراق بولغاچقا، ناھىيە بازىرىغا بېرىپ، ئاپتوبوسقا چۈشۈشمۇ قولايسىز ئىدى. ئائىلىمىزنىڭ ئىقتىسادىي قىينچىلىقى تۈپەيلىدىن، مەن بىرەر ۋېلىسىپىتقا

چىقىنالمىغان ئىدىم. شۇڭلاشقا، ھەر شەنبە كۈنى كەچتە ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن، ئاقسۇدىكى ئۆيىمىزگە پىيادە قايتىپ كېلەتتىم. ئاقسۇدىن بارغان باشقا ئوغۇل بالا بولمىغاچقا، ئۆزۈم يالغۇز ماڭاتتىم. يولنى قىسقارتىش ئۈچۈن، ئېتىزلىقلارنىڭ قىرلىرىدا، ئۆستەڭ بويلىرىدا ماڭاتتىم. 12 كىلومېتىر يولنى 2 سائەتتە مېڭىپ، ئاندىن ئۆيگە كېلەتتىم. يەكشەنبە كۈنى كەچتە يەنە 2 سائەت يول يۈرۈپ، ئۇ يېزىغا قايتىپ كېتەتتىم. يېزىدا قايتا تەربىيە ئالغان بىر يېرىم يىلدىن كۆپرەك ۋاقتتىڭ

هەممىسىدە ئاشۇنداق قىلدىم.

1983- يىلىنى يانۋاردا، مەن شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنى پۈتتۈرۈپ بولۇشۇمغىلا، فاكۇلتېتتىن مېنى شاڭخەي قاتناش ئۇنىۋېرسىتېتىگە ئېلېكترو-ماگنىتلىق دولقۇن بىلەن مىكرو-دولقۇن تېخنىسكى بويىچە بىلىم ئاشۇرۇشقا ماڭدۇردى. ئۇ چاغدا شىنجاڭدا بۇ كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىدىغان 2-بىر كىشى بولمىغاچقا، بىر يىلنىڭ ئىچىدە ئۆگىنىشكە تېگىشلىك نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆگىنىپ، بۇ ساھەدە بىر نوپۇزلۇق ئادەم بولۇپ چىقىشقا بەل باغلىدىم. بەلگىلەنگەن دەرسلەرنى

ئوقۇشتىن سىرت، مەن يەنە يېتەكچى ئوقۇتقۇچۇمغا يارده‌ملىشىپ، مىكرو دولقۇن تەجربەخانىسىنى تەييارلاپ، هەمده ئۇ دەرسنى ئۆتۈشۈپ بەردىم. بىر يىلنىڭ ئىچىدىكى 2 مەۋسۇمنىڭ هەر ئىككىلىسىده ئاشۇنداق قىلدىم. يازلىق تەتىلده يۇرتقا قايتماي، نەنجىڭده ئېلىپ بېرىلىدىغان بىر 4 هەپتىلىك پراكتىكىغا قاتنىشىشنى تەلەپ قىلدىم. ئەينى ۋاقتتىكى فىزىكا فاكۇلتېتىنىڭ مۇدىرى، ئوقۇتقۇچۇم سۇلتان ئاكا مەكتەپتىن ئۇ پراكتىكىنىڭ خىراجىتىنى هەل قىلىپ بەردى. پراكتىكىنى

نەنجىگدىكى بىر مەخپىي ھەربىي رادار زاۋۇتىدا ئېلىپ باردۇق. بۇ زاۋۇتنىڭ رادارنى سىناق قىلىدىغان ئورنى نەنجىگدىكى بىر چەت يېزىدا ئىكەن. بىز ئۇ سىناق ئورنىغا 1- كۈنى بارغاندا، چۈشلۈك تاماق ئۈچۈن ئۇ يەردىن ھېچقانداق بىر مۇسۇلمان ئاشخانىسى تاپالمىدىم. شۇنىڭ بىلەن چۈشلۈك تاماق يېمىدىم. ئۇ چاغدا جۇڭگودا تېخى توڭلاتقۇ دېگەندەك نەرسىلەر چىقمىغان ئىدى. ئىككىنچى كۈندىن باشلاپ، مەن ئەتىگەنلىك تاماق ۋاقتىدا چۈشلۈك تاماقنىمۇ قوشۇپ، 100 گراملىق ھور نېنىدىن

3-4 يەۋالدىم. چۈشتە تاماق يېمىدىم. مەن پات- پات مۇشۇنداق ئىشلار بىلەن ئۆزۈمنىڭ ئىرادىسىنى سىناپ تۇرىمەن. ئوغلۇمغا مۇشۇنداق ھېكايىلەرنى داۋاملىق ئېيتىپ بېرىپ، "ئوغلۇم، ئەگەر ھازىر سەن بىر جاڭگالدا قېلىپ، يەيدىغان بىر نەرسەڭ بولمىسا، ئۇ يەردە جېنىڭنى بىرەر ھەپتە ساقلىيالامسەن؟ ساقلاش ئۈچۈن قانداق قىلىسەن؟" دەپ سوراپ قويىمەن. ئۇ كۆپىنچە: "دادا، مېنىڭ سىزنىڭ ئۆتمۈشىڭىزگە ئىچىم ئاغرىيدۇ. ئەمما، ھازىر ئۆتمۈش ئەمەس. بىزدە ھازىر ئاش كەڭرى"

دەپ جـــاۋاب بېرىـــدۇ. شـــۇنداق بولسىمۇ، مەن شۇ ئوخشاش گەپنى تەكرارلاپ تۇرىمەن.

مەن يـــاپونىيەدە ئـــشلىگەن تەتقىقـــات بىـــر مـــاگنىتلىق مىكـــرو دولقـۇن زاپچىـسى ئۈستىدە بولـۇپ، ئۇنـــــــــڭ ماتېمـــــــــاتىكىلىق فورمۇلالاشتۇرۇلـــــشى ئىنتـــــايىن مـۇرەككەپ ئىـدى. بىـر فورمۇلانىـڭ ئۇزۇنلۇقى نورمـال ئىـش قەغىزىـدە 2 بەت كېلىدىغان بولۇپ، بىرەر پىلـۇس يـاكى مىنـۇس بەلگۈسـىدە خاتـالىق بولـــۇپ قالـــسىمۇ، ئەڭ ئاخىرقـــى نەتىـــجە تـــوغرا چىقمـــايىتتى. بـــۇ زاپچاسـنىڭ ئاساسـلىق فورمۇلاسـنى

كەلتۈرۈپ چىقىرىش ئۈچۈن، 20-30 فورمۇلا چىقىرىشقا توغرا كېلەتتى. مەن ئاشۇنداق ماتېماتىكىلىق مەسىلىنى يېشىپ، ياپونىيەگە بېرىپ 3 ئايدىن كېيىن، بىرىنچى ئىلمىي ماقالىنى مەملىكەتلىك يىغىنغا يوللىدىم. ئالتە ئايدىن كېيىن 2-ماقالىنى يوللىدىم. مەن ئىككىنچى قېتىمقى يىغىندا ماقالەمنى دوكلات قىلىپ بولغاندا، ئوساكا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ بىر پروفېسسورى قېشىمغا كېلىپ، بۇنىڭدىكى فورمۇلانى كىم ئىشلەپ چىقارغانلىقىنى سوردى. مەن ئۆزۈم قىلغانلىقىمنى ئېيتتىم. ئۇ كىشى

هەیران قېلىپ، دەرھال مېنىڭ ئۇستازىم بىلەن كۆرۈشتى. ئەسلىدە، بۇ پروفېسسورنىڭ بىر ماگىستىرلىق ۋە بىر دوكتۇرلۇق ئوقۇشىدىكى ئوقۇغۇچىسىمۇ بىزنىڭكى بىلەن ئوخشاش مەسىلە ئۈستىدە تەتقىقات ئېلىپ بېرىۋاتقان بولۇپ، ئۇلارنىڭ گۇرۇپپىسى بۇ مەسىلىنىڭ ماتېماتىكىلىق فورمۇلاسىنى ئىشلەپ چىقىرالمىغان ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن بۇ 2 گۇرۇپپا بىرلىشىپ، بىر ماقالە ئېلان قىلىدىغان بولدۇق. ئۇ ماقالە ئامېرىكىدا چىقىدىغان، مىكرو دولقۇن ساھەسىدە دۇنيا بويىچە ئەڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ژورنال

بولغان " ieee transachtions on michrowawe technology" دېگەن ژورنالغا چىقتى. مەن 1-ئاپتور بولدۇم. شۇنىڭدىن كېيىن ئوساكا ئۇنىۋېرسىتېتىدىكى ھېلىقى پروفېسسور ئۆزىنىڭ تەتقىقات راسخوتىدىن پۇل چىقىرىپ، مېنىڭ بارلىق يول كىرايىمنى تۆلەپ، ئۆزلىرىنىڭ ھەر ھەپتىدە بىر قېتىم ئۆتكۈزۈلىدىغان تەتقىقات مۇزاكىرە يىغىنىغا قاتناشتۇردى. مەن ئۆزۈم ئىشلەۋاتقان ئالىي مەكتەپتە ئالاھىدە كۆزگە كۆرۈنگەندىن كېيىن، ئۇلار ماڭا يارداەم قىلىشنى قارار قىلىپ، 1987-يىلى ئوساكا

ئۇنۇۋىرسىتېتنىڭ ماگىستىرلىق ئوقۇشىغا يۆتكەپ قويىدىغان بولدى. ئوساكا ئۇنۇۋىرسىتېتىمۇ مېنى ئىمتىھانسىز قوبۇل قىلدى. دەل شۇ چاغدا شىنجاڭدىن بىر ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكى كەلگەن بولۇپ، بىزنىڭ مەكتەپنىڭ 1-مۇدىرى بىر يىغىندا مېنىڭ مەكتەپ ئالماشماقچى بولغان ئىشىمنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ ۋەكللەردىن ھىچ قانداق ئىنكاس چىقمىغاچقا، مەكتەپ مۇدىرى ئۇلارغا تازىم قىلىپ تۇرۇپ، مۇنداق دىدى: "ئەركىن بىر ئالاھىدە تالانتلىق ياش ئىكەن. ئۇنىڭغا يارەدەم قىلىساڭلار، ئۇ

كەلگۈسىدە قالتىس ئىشلارنى قىلالايدۇ. سىلەر ھەرگىز زىيان تارتمايسىلەر. بىر ئويلىشىپ باقساڭلار". بۇنىڭغا يەنە جاۋاب چىقمىدى. يىغىندىن كېيىن، ئۇستازىم مېنى ئۆز يېنىغا چاقىرىپ، "ئەركىن، ياپونلۇقلارنىڭ بىر ئادىتى، ئۇلار ھەرگىز باشقىلارغا باش ئەگمەيدۇ. باشقىلارغا تازىم قىلىشقا توغرا كەلگەندە، ئۇلار ئۇنىڭ ئورنىغا ئۆز قارنىغا پىچاق تىقىپ، ئۆزىنى ئۆلتۈرىۋالىدۇ. بۇگۈن بىزنىڭ مەكتەپنىڭ 1-مۇدىرى سەندەك بىر ئۇيغۇر ئۇچۇن بىر قانچە جۇڭگولۇققا باش ئەگدى .ئۇلارغا

تازىم قىلىپ تۇرۇپ يالۋۇردى. سەن بۇنىڭ قىممىتىنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالما". بۇ گەپلەرنى دەۋاتقاندا، ئۇستازىمنىڭ ئاۋازى تىترەپ، كۆزلىرى ياش بىلەن لىق تولغان ئىدى. مەن ئۇنتۇپ قالمىدىم. بۇنىڭدىن كېيىنمۇ مەڭگۈ ئۇنتۇپ قالالمايمەن.

ئوساكا ئۇنىۋېرسىتېتىدىكى ھېلىقى ئۇستازىم مەن كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىدىكى ۋاقتىمدا مېنىڭ قېشىمغا كېلىپ، مەن ئىشلەيدىغان تەجرىبىخانىنى كۆرۈپ، بىزنىڭ ياتاقتا مېھمان بولۇپ باققان ئىدى. ئۇ بۇ يىل ئاپرېلدا ئامېرىكىغا

يىغىنغا كېلىدىغان بولۇپ، مەن بىلەن كۆرۈشكىلى بىزنىڭ ئۆيگە يەنە كەلمەكچى.

مېنىڭ شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇغىنىم رادىئو ئېلېكترونىكىسى كەسپى بولۇپ، ئامېرىكىدا مېنى دەسلەپتە ئوقۇشقا قوبۇل قىلغان فىزىكا فاكۇلتېتى ئىدى. مەن 1-مەۋسۇمدە 3 دەرس تاللىدىم. جۇڭگودا ئوقۇغاندا، ئوقۇتقۇچى ھەر بىر دەرستىن بۇرۇن دوسكىغا بۇگۈن قايسى باپ، قايسى پاراگرافنى ئۆتىدىغانلىقىنى يېزىپ قويىاتتى. ئامېرىكىدا ئۇنداق قىلمايدىكەن. دەرسنى كىتابتىكى تەرتىپ بويىچىمۇ

ئۆتمەیدىكەن. مەن ئۇنى ئۇقمىغاچقا، دەسلەپتە ئۆتۈلگەن دەرسلەرنى "ئوقۇتقۇچى كىرىش سۆز سۆزلەۋاتىدۇ" دەپ ئويلاپتىمەن. تاللىغان دەرسنىڭ بىرى كۇۋانتوم فىزىكىسى بولۇپ، ئوقۇتقۇچى نىۋزەيكۇ كىيىۋالغان، كۆينىكىنى ساڭگىلىتىپ قويغان، ھەمدە گالىستۇك تاقىۋالغان بولۇپ، داۋاملىق قولىدا ئۈزۈم كۆتۈرۈۋېلىپ، بىر تەرەپتىن ئۈزۈم يەپ، بىر تەرەپتىن دەرسنى سۆزلەيتتى. مەن "كىرىش سۆز قىسمىنى نېمىشقا بۇنچىۋالا ئۇزۇن سۆزلەيدىغاندۇ؟" دەپ ئويلايتتىم. ئۇ پروفېسسور 3

هەپتە ئۆتكەندىن كېيىنكى بىر كۈنى "كېلەر دۈشەنبە كۈنى ئىمتىھان ئالىمەن" دېدى. مەن ھەيران قېلىپ، "پروفېسسور، سىز دەرسنى قاچان باشلىغان ئىدىڭىز؟" دەپ سوردىم. ئۇ كىشى "مۇشۇ مەۋسۇمنىڭ 1-سائىتىدىلا باشلىغان" دەپ جاۋاب بەردى. مەن چۆچۈپ كەتتىم. ئەسلىدە ئۇ كىشىنىڭ سۆزلەۋاتقىنى كىرىش سۆز ئەمەس، رەسمىي دەرس ئىكەنىدۇق! مەن ئۇ ئىمتىھاننى ئىنتايىن ناچار بەردىم. فىزىكا توغرىسىدا ئىنگلىزچە سۆزلۈكلەر ئۇ ياقتا تۇرسۇن، خەنزۇچە ھەتتا ئۇيغۇرچىنىمۇ

بىلمەيتتىم. لېكىن، كىتاب ئوقۇيدىغانغا ۋاقىتلا بولسا، ھەر قانداق نەرسىنى ئۆگىنەلەيدىغانغا ئىشەنچىم بار بولغاچقا، بۇ مەكتەپكە ھېچقانداق ئىككىلەنمەيلا كەلگەندىم. بىراق، مېنىڭ ئىشىم پەقەت ئوقۇشلا ئەمەس. ھەر ھەپتىدە 3 تەجرىبە دەرسى ئۆتۈپ، 20 سائەت ئىشلىمىسەم بولمايتتى. ئىنگلىز تىلىنى ئۇ تىلنى سۆزلىمەيدىغان جۇڭگو بىلەن ياپونىيەدە ئۆگەنگەن بولغاچقا، دەسلەپتە مېنىڭ سۆزلەش ئىقتىدارىمۇ ئانچە ياخشى ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەر بىر

تەجربە دەرسنی ئۆتۈش ئۈچۈن، 30 بەتلىك دەرسلىكنى كۆرۈپ، دەرس ئۆتۈشكە تەييارلىق قىلىشىم كېرەك ئىدى. مەن ئۈچۈن ۋاقىت ئىنتايىن قىس بولۇپ كەتتى. كىتاب كۆرۈشكە ۋاقىت يېتىشمەيتى. ئىلاج بولماي، ئوقۇش باشلىنىپ 3 ھەپتە ئۆتكەندە، كۇۋانتوم فىزىكىسى دەرسىدىن چىقىۋالدىم. بىرىنچى مەۋسۇمدە پەقەت 2 دەرسنىلا ئوقۇپ، ھەر ئىككىلىسىدىن "A" ئالدىم. ئىككىنچى مەۋسۇمدىن باشلاپ سىنىپنىڭ ئەڭ ئالدىغا ئۆتتۈم. ئوقۇش پۈتتۈرگىچە ھەممە دەرسلەردە "A" ئېلىپ، پەقەت بىرلا

دەرستە "B" ئالدىم. بۇ دەرس "ئېلېكترو ماگنىت مەيدانى" دېگەن دەرس بولۇپ، ئۇ مېنىڭ كەسپىم ئىدى. ئۇ دەرسنى ئۆتكەن ئوقۇتقۇچى گېرمانىيەلىك رىكتەر ئىسملىك پروفېسسور بولۇپ، دەرستە يۇقىرى تەلەپ قويۇشتا مەكتەپ بويىچە داڭقى بار ئىكەن. دەرس سۆزلىشى ئىنتايىن ياخشى بولۇپ، دوسكىغا بىر نەرسە يازسا، بىرەر پەش-چەكتىنمۇ ئۇنتۇلۇپ قالماي تولۇق يازىدىكەن. ئۇ كىشى ھەر قېتىم دەرس ئۆتكەندە سىنپتىكى قىز ئوقۇغۇچىلار ئىمتىھانىدىن ئۆتەلمەي، مەكتەپكە ئەرز قىلىپ

باردىكەن. لېكىن، ئامېرىكىدا بىر پروفېسسور نىڭ بىر پادىشاھ بىلەن ئوخشاش ھوقۇقى بولغاچقا، مەكتەپتىن ئۇ كىشىنى ھېچ نېمە قىلالمايدىكەن. بۇ پروفېسسورنىڭ يەنە بىر ناچار يېرى، ئەگەر سىز ئۇنىڭ دەرسىنى تاللاپ بولۇپ، كېيىن ئۇنىڭ دەرسىدىن چىقىۋالسىمەن دېسىڭىز، ئۇنىڭغا يول قويمايدىكەن (ئادەتتە بۇنىڭغا يول قويۇلىدۇ). فاكۇلتېتتىكى قالغان ئوقۇتقۇچىلارمۇ ئۇنىڭغا ئۆچ بولغاچقا، ئۇنىڭغا باشقا بىر بىنادىن ئىشخانا بەرگەنىكەن. ئۇ كىشى بۇ دەرستە بىزنىڭ ئىمتىھاننىڭ يېرىمىنى

يېپىق، يېرىمنى ئوچۇق ئالدى. سز ئالدى بىلەن يېپىق قىسمنى تۆگىتىپ، ئىمتىھان قەغىزىنى تاپشۇرغاندىن كېيىن، ئاندىن ئوچۇق قىسمنى ئىشلىگىلى يول قويىاتتى. ئىمتىھانى ئىنتايىن تەس بولۇپ، مەن ئۇ دەرسنى ئوقۇغان چاغدا ئۇ كىشى ھېچكىمگە "A" بەرمىدى. شۇڭا مەن "B" ئالدىم. لېكىن، بۇ دەرسنى ئىنتايىن پۇختا ئۆگىنىۋالدىم. بۇ دەرسنى تۆگەتكەندىن كېيىن، ئۆزۈمنى بۇ ساھەدە رەسمىي مۇتەخەسسىس بولغاندەك ھېس قىلدىم. مەن بۇ مەكتەپكە كېلىشتىن بۇرۇن،

فاكۇلتېتتىكىلەر مېنىڭ تەتقىقاتىم ئۈچۈن بىر ياپونلۇق پروفېسسورنى بەلگىلەپ قويغان ئىكەن. ئۇ كىشى مۇشۇ مەكتەپنىڭ پروفېسسورى ھەمدە Chaltech نىڭ زەرەت فىزىكىسى تەتقىقاتچىسى ئىكەن. فاكۇلتېت بويىچە تەتقىقاتتا ھەممىدىن ئاكتىپ ئىكەن. ماگىسترلىق ماقالەم ئۈچۈن، مەن ياپونىيەدىكى تەتقىقاتىمنىڭ داۋامىنى قىلدىم. بۇ تەتقىقاتتا بىز ياپونىيەدە ھەل قىلالمىغان بىر مەسىلە بار ئىدى. ئۇ بولسىمۇ بىز نەزەرىيىۋي جەھەتتىن بىزنىڭ تەتقىقات مەسىلىمىزدە ئېنېرگىيەنىڭ

ساقلىنىش قانۇننى ئىسپاتلاپ چىقىرالمىغان ئىدۇق. بۇرۇنقى ئىلمىي ماقالىنى ئېلان قىلىدىغاندا، بىز بۇ ئەھۋالنى ئىلمىي ژورنالنىڭ باش تەھرىرىگە ئېيتقان ئىدۇق. ئېنېرگىيە ساقلىنىش شەرتىدە چىققان خاتالىق ئىنتايىن كىچىك، ئۇنىڭ ئۈستىگە نەزەرىيە بىلەن تەجرىبە نەتىجىلىرىنىڭ ناھايىتى يېقىن چىققانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇلار بۇ ماقالىنى ئېلان قىلىشنى قارار قىلغانىدى. لېكىن، بۇ ئېنېرگىيەنىڭ ساقلىنىش قانۇنىدىكى مەسىلە ئامېرىكىدىمۇ داۋام قىلغانىدى. مەن ئوقۇش پۈتتۈرىدىغانغا بىر مەۋسۇم

قالغاندا، ئۆزۈم ئىشلەپ چىقارغان تەتقىقات نەتىجىلىرىنى ئۇستازىمغا كۆرسىتىپ، شۇ ئاساستا ماقالە يېزىشنى باشلاشقا رۇخسەت ئالماقچى بولدۇم. لېكىن، ئۇ كىشى ئىنتايىن جىددىيلىشىپ كەتتى. ئىنتايىن كەسكىن قىلىپ، "ئەركىن، سەن ئېنېرگىيەنىڭ ساقلىنىش قانۇنىنى ئىسپاتلاپ چىقارمىساڭ بولمايدۇ. ئۇنداق قىلمايدىكەنسەن، ئوقۇش پۈتتۈرەلمەيسەن. ئەگەر ئۇ مەسىلىنى ھەل قىلمىساڭ، مېنىڭ قېشىمغا قايتىلاپ كەلمە" دېدى. بۇ مەن ئۈچۈن بىر ئېغىر سىناق بولدى. شان-شەرەپ بىلەن ئوقۇش

پۇتتۇرمەكچى بولغان ئادەم، بىراقلا ئوقۇش پۇتتۇرەلمەسلىك خەتىرىگە دۇچ كەلدىم. بىر قانچە كۈن قولۇمغا ھىچ ئىش بارمىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن مەن مۇشۇ تەتقىقات مەسىلىسىدە قوللانغان ماتېماتىكىنىڭ ئەسلىدىكى كىتابىدىن بىرنى تاپتىم. ئۇ ئالىي مەكتەپلەردە ئۆتىلىدىغان دەرس بولمىغاچقا، ماڭا پەقەت بىرلا يول بار ئىدى. ئۇ بولسىمۇ ئۇ كىتابنى ئۆزۈم ئۆگىنىپ چىقىش. مەن دەل شۇنداق قىلدىم. ماتېماتىكىنى تەپسىلي چۈشەنگەندىن كېيىن، ئۆزۈم بۇرۇن كەلتۈرۈپ چىقارغان فورمۇلالارنىڭ ھەممىسىنى ناھايىتى

ئـــــنچىكلەپ قايتـــا تەكـــشۈرۈپ چىقتىم. ئاخىرىدا مەسلىنى تـاپتىم. ئەسلىدە مەن بۇ مەسلىنى يېشىشكە باشلىغاندا، ئوساكا ئۇنىۋېرسىتېتىنى بۇرۇن پۈتتۈرۈپ چىقىپ كەتكەن بىر دوكتۇرلـــــۇق ئوقۇغۇچـــــــسىنىڭ دىسسېرتاتـــسىيەسىگە ئاساســلانغان ئـــــدىم. ئەســـــلىدە ئاشـــــۇ دىسسېرتاتـــــــسىيەدە ئىككـــــــى ماتېمـاتىكىلىق ئوپەراتۇرنـىڭ ئورنـى ئالمـــشىپ قالغـــان ئـــكەن. شـــۇ ســەۋەبتىن ئېنېرگىيەنـىڭ ساقلىنىش قانۇنى توغرا چىقماپتۇ. بـۇ ئـشتىن كېـيىن ئۇســتازىم مىنـــى باشــقىچە ھۆرمەتلەيـــدىغان بولـــدى. مېنـــىڭ

ماقالەم ئامېرىكىدا چىقىدىغان يۇقىرى دەرىجىلىك فىزىكا ئىلمىي جورنىلى " Journal of applied phisichs"دا ئېلان قىلىندى. ماگىستىرلىق دىسسېرتاتسىيەنى كىتاب قىلىپ چىقارغاندا، ئۇنىڭدىن 2 نۇسخىنى ئارتۇق چىقىرىپ، ياپونىيەدىكى 2 ئۇستازىمغا بىردىن ماڭدۇرۇپ بەردىم. يۇقىرىقىدەك ئوقۇش نەتىجەم بىلەن، بۇ مەكتەپتە ئوقۇغان 2 يىلنىڭ ھەر بىرىدە، بىر يىلدا فاكۇلتېت بويىچە پەقەت بىرلا ئاسپىرانت ئوقۇغۇچىغا بېرىلىدىغان مۇكاپاتتىن بىرىگە ئېرىشتىم.

ئامېرىكىغا ئوقۇشقا كەلگەن

چەت ئەللىكلەر دۇچ كېلىدىغان ئەڭ چوڭ قىينچىلىقنىڭ بىرى، ئىقتىسادنى قانداق ھەل قىلىش مەسىلىسىدۇر. مەن ماگىستىرلىق ئوقۇشىغا بىر قانچە پىشقەدەملىرىمىزنىڭ يارىدىمى بىلەن، ھەمدە كەسىپ ئۆزگەرتىپ، تولۇق ئوقۇش مۇكاپات پۇلى بىلەن كىردىم. لېكىن، دوكتۇرلۇق ئوقۇشىدا ماڭا ئۇنداق شەرت-شارائىت يوق ئىدى. شۇڭلاشقا، ئامېرىكىغا كېلىپلا بۇ مەسىلە ئۈستىدە ئويلىنىشقا باشلىدىم. مەن ماگىستىرلىق دەرسلىرىنى بىر يېرىم يىلدا (يەنى 3 مەۋسۇمدە) تۈگىتىپ بولۇپ، ئەڭ

ئاخىرقى مەۋسۇمنى ئوقۇش پۈتتۈرۈش ئىلمىي تەتقىقات ماقالىسى يېزىشقا ئاجرىتىپ قويدۇم. شۇڭا، بۇ ئەڭ ئاخىرقى مەۋسۇمدە ۋاقىتىم خېلى كەڭرى بولۇپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۆز فاكۇلتېتىمدىكى ھەپتىسىگە 20 سائەت قىلىدىغان ئوقۇتقۇچىلىقىمدىن باشقا، مەن يەنە مەكتەپنىڭ "ئاكادېمىيە يارداەم بېرىش مەركىزى" دە ھەپتىسىگە 10 سائەت ئەتراپىدا ئىشلىدىم. بۇ مەكتەپتىكى ئۆگىنىشتە قىينچىلىقى بار ئوقۇغۇچىلار ئۈچۈن تەسىس قىلىنغان ئورۇن بولۇپ، ھەر بىر

ئوقۇغۇچى هەر هەپتىسى بۇ يەرگە كېلىپ، بىر سائەت مەخسۇس يارده‌مگە ئېرىشەلەيتى. بۇ يەردە دەرس چۈشەندۈرىدىغان ئوقۇتقۇچى ئىنگلىزچە "Tutor" دەپ ئاتىلاتتى. سائىتىگە 8.5 دولار ئەتراپىدا پۇل بېرەتتى. مەندىن بىر قېتىم دەرس ئېلىپ باققان ئوقۇغۇچىلارنىڭ هەممىسى مەندىن ئىنتايىن رازى بولۇپ، داۋاملىق مېنى تاللايدىغان بولۇپ قالاتتى. شۇڭا، مەن بىر هەپتىدە 10 سائەت ئىشلىسەم، بۇ 10 سائەتنىڭ هەممىسگە لىقمۇ-لىق ئوقۇغۇچى ئورۇنلاشتۇرۇلاتتى (قېشىغا

ئوقۇغۇچىلار ئانىچە كەلمەيدىغان، ھەممە ۋاقىتتا تاپشۇرۇق ئىشلەپ ئولتۇرىدىغان Tutor لارمۇ ئاز ئەمەس ئىدى). ئۇنىڭدىن باشقا، مەن فىزىكا، ماتېماتىكا ۋە ئېلېكتىر كەسىپلىرى بويىچە ئۆز ئالدىمغىمۇ شەخسىي Tutor لۇق قىلدىم. سائىتىگە 12 دولار ئالدىم. دەسلەپتە مەكتەپنىڭ ئوقۇش بىنالىرىنىڭ ئىچىگە ئېلان چاپلاپ قويدۇم. بۇ ئىشنى بىر نەچچە ئاي قىلغاندىن كېيىن، مېنىڭ دەرسنى ياخشى ئۆتۈدىغانلىقىمدىن خېلى كۆپ ئوقۇغۇچىلارغا خەۋەر تېپىپ، مېنى ئۇلار ئۆزلىرى ئىزدەپ

كېلىدىغان بولدى. ئوقۇغۇچىلىرىمنىڭ ئىچىدە ئېز مەكتىپىمدىكى ئۆگىنىشى ئەڭ ناچارلارمۇ بار بولۇپ، ئەتراپتىكى باشقا ئالىي مەكتەپتىكى ئۆگىنىشتە ئەڭ ياخشى ئوقۇغۇچىلارمۇ، ھەتتا كالىفورنىيا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ لوس ئانجەلەس شۆبىسىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىمۇ بار ئىدى. شەنبە ۋە يەكشەنبە كۈنلىرىنىڭ ھەر ئىككىلىسىدە ماڭا ئوقۇغۇچىلار لىق ئۆچىرەت بولۇپ كېتىپ، كۈنىگە 12 سائەت دەرس ئۆتەتتىم. كەچتە ياتاققا قايتىپ بارغاندا، بىر كۈن توختىماي سۆزلىگەن بولغاچقا،

ئايالىم ئامانگۈلگە گەپ قىلسام ئاۋازىم چىقماي قالاتتى. ئامانگۈل ئوغلىمىزنى 7 ئايلىق ۋاقتىدىلا سۈتتىن ئايرىۋېتىپ، 2 بالىنى ئۈرۈمچىدە قويۇپ ئامېرىكىغا كەلگەن بولغاچقا، دەسلەپتە زادىلا كۆنەلمىدى. ئىنگلىز تىلى ئۆگىنىش ئۈچۈن قولىغا كىتاب ئالسا، كۆزىگە 2 بالا كىتابنىڭ قىرغىقىدا ئولتۇرغانىدەك كۆرۈنەتتى. پاراڭلىشاي دېسە ئەتراپتا باشقا ئادەم يوق. مەن بولسام كۈنبويى مەكتەپتە. بىر ياش ئانا ئۈچۈن بۇ ناھايىتى كۈلپەتلىك كۈنلەر ئىدى. ئامېرىكىغا يېڭى كەلگەن 1-يىلنىڭ

ئىچىدە ئامانگۈل كۆپ يىغلايىتتى. كەلگۈسىنى دەپ، ئۆزىنى ئىنگلىز تىلى ئۆگىنىشكە مەجبۇرلايىتتى.

مەن دوكتۇرلۇق ئوقۇشى ئۈچۈن ئامېرىكىدىكى 10 دەك ئالىي مەكتەپنىڭ ئېلېكتىر ئىنجىنىرلىقى كەسپىگە ئىلتماس قىلدىم. ئۇنىڭ ئىچىدە 6 مەكتەپتىن ماڭا ئوقۇش چاقىرىقى كەلدى. لېكىن، بىرىمۇ ماڭا ئوقۇش مۇكاپات پۇلى بەرمىدى. ئېلېكتىر ئىنجىنىرلىقى كەسپى ئامېرىكىدا ئېھتىياجى بىر قەدەر يۇقىرى بولغان كەسىپ بولغاچقا، بۇ كەسپىكە كەلگەن چەت ئەللىك دوكتۇرلۇق ئوقۇغۇچىلىرىغا

1-يىلى ئوقۇش يارەەم پۇلى بېرىلمەيدىكەن. مەن ئامالسىز، بىر يىل ئىشلەپ، ئاندىن ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرۇش قارارىغا كەلدىم. ئەمما، 1989-1990-يىللىرى سوۋېت ئىتتىپاقى پارچىلانغاندىن كېيىن، ئامېرىكىنىڭ ئىقتىسادى ئىنتايىن ناچارلىشىپ، خىزمەت تېپىش ئىنتايىن قىينلىشىپ كەتتى. مەن ئوقۇش پۈتتۈرۈشتىن بىر قانچە ئاي بۇرۇنلا خىزمەت ئىزدەشكە باشلاپ، پەقەتلا خىزمەت تاپالمىدىم. ئاخىرى بولماي، رەستۇراندا كۆتكۈچى بولۇشقا ئىلتىماس قىلىشقا باشلىدىم. ئەمما،

ئۇلار مېنىڭ ئىلتماس جەدىۋىلىمدىن مېنىڭ فىزىكىدا ماگىستىرلىق ئۇنۋانىم بارلىقىنى كۆرۈپلا، "سەن بۇ يەردە ئۇزۇن مۇددەت ئىشلىمىگىدەكسەن"، دەپ مېنى ئىشقا ئالمىدى. هوللىۋۇدنىڭ كىنو ئارتىسلىرى تۇرىدىغان بەرۋەلەي هىلل دېگەن رايوندا كىچىك بالىلارنى باقسا، پۇلنى خېلى كۆپ تاپقىلى بولىدىكەن، دەپ ئاڭلىدىم. مەن كىچىكىدە ئۆزۈمنىڭ ئۇكا-سىڭىللىرىنى خېلى بېقىپ باققان بولغاچقا، بۇنىمۇ سىناپ بېقىشنى قارار قىلدىم. ئەمما، مەن گىزىتتىكى ئېلاننى كۆرۈپ، ئۆي

ئىگىلىرىگە تېلېفون قىلسام، "بىز ئەرلەرنى ئالمايمىز"، دەپ، ماڭا ئۆزۈمنى تونۇشتۇرۇش پۇرسىتىنىمۇ بەرمىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن مىڭ تەسلىكتە بىر ئېلېكترونلۇق توك يولى تاختىسىنى سىناپ تەكشۈرىدىغان 10 نەچچە كىشىلىك كىچىك شىركەتتىن ئىش تاپتىم. بۇ شىركەتنىڭ ئىگىسى بىر ئاق تەنلىك بولۇپ، قالغانلارنىڭ مەندىن باشقىسىنىڭ ھەممىسى مەكسىكىلىقلار ئىدى. شۇڭا ئۇلار ئۆز-ئارا ئىسپان تىلىدا سۆزلىشەتتى. شىركەتتىكى رادىئونىمۇ ئىسپانچە قانالغا قويۇپ قويىاتتى. ئۇ مېنىڭ

ئوقۇغان ئۇنۇتۇانىم بىلەن ئاساسەن مۇناسىۋەتتى يوق بىر قارا خىزمەت بولۇپ، ماڭا سائەتتىگە ئاران 5 دوللار بېرەتتى. بۇ يەردە بىر ئاي ئىشلەپ قارىسام، بىر ئايلىق كىرىمىمنىڭ بىر قىسمىنى ياتاققا تۆلەپ، بىر قىسمىنى تۇرمۇشقا ئىشلەتكەندىن كېيىن، بىزگە ئاران بىر-ئىككى يۈز دوللار پۇل قالىدىكەن. بۇنىڭ بىلەن بىر يىلدا كېيىنكى مەكتەپنىڭ ئوقۇش پۇلىنى تېپىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. مەن داۋاملىق ئىزدەپ يۈرۈپ، يەنە بىر شىركەتتە سائەتتىگە 6.5 دوللار بېرىدىغان ئىش تاپتىم. ئۇ ئېلېكتىر توك يولى تاختىسىنى

ئـــشلەپ چىقىرىـــدىغان شـــىركەت ئىـدى. شـۇنىڭ بىـلەن 1ـشـىركەتتە ئەتىگەن سائەت 8 دىن چۈشـكىچە، 2ـشـــىركەتتە چۈشـــتىن كېـــيىن سائەت 1 دىن كەچ سائەت 10ـ11 لەرگـــچە ئـــشلەيدىغان قىلـــدىم. ئەتىگىنـــى ئۆيـــدىن ســـائەت 7 دە چىقـسام، كەچـتە سـائەت 11 دىـن كېيىن قايتىپ كېلەتـتىم. بىـر كـۈنى 1ـشىركەتتىن ئىشتىن چۈشۈپ، 2ـ شـــىركەتكە بېرىـــپ، بىناغـــا كىرىـــپ كېتىۋاتسام، پاراڭلىـشىپ تۇرغـان بـۇ 2 شىركەتنىڭ ئىگىلىرىگە ئۇچرىشىپ قالدىم. ئەسلىدە بۇ 2 كـشى يـېقىن دوستلاردىن ئىـكەن. 1ـشـىركەتنىڭ

باشلىقى "ئەركىن نېمىشقا بۇ يەردە يۈرۈيدۇ؟" دەپ سوردى. 2- شىركەتنىڭ باشلىغى "بىزنىڭ شىركەتتە ئىشلەيدۇ" دەپ جاۋاب بەردى. شۇنىڭ بىلەن، مېنىڭ 2 شىركەتتە تەڭ ئىشلەۋاتقانلىقىم پاش بولۇپ قالدى. ئۇلار مېنىڭ بىر ئىشمنى قىسقارتىشمنى قەتئىي تەلەپ قىلدى. شۇنىڭ بىلەن مەن 1-شىركەتنى قىسقارتىپ، 2- شىركەتتە ھەر كۈنى 12 سائەت ئىشلەيدىغان قىلدىم. كېيىن قاراپ باقسام، بۇ يول بىلەن ھەر ئايدا يىغالايدىغان پۇل يەنە 500 دوللارغىمۇ بارمايدىكەن. ئۇنىڭ

ئۈستىگە، مېنىڭ باشلىقىم ئۆزى ئىراندىن 15 ئىلگىرى كەلگەن، ئەمما ئېرى ئامېرىكىغا كېلەلمىگەن بىر ئايال بولۇپ، باشقۇرۇش ئۈسۈلى ئىنتايىن ناچار ئىدى. ئۇ مېكسىكلىق ئوقۇمىغان قارا خىزمەتچىلەرنى باشقۇرۇپ ئۆگىنىپ قالغان بولغاچقا، ماڭىمۇ دەل ئاشۇنداق مۇئامىلە قىلىدى. ھەر كۈنى ئەتىدىن كەچكىچە كۆزۈمگە كىرىۋالاتتى. بەزىدە ئىشلەۋەتىپ بىر ئۆيدىن يەنە بىر ئۆيگە كېتىپ بارسام، "ئەركىن، نېمە ئىش قىلىۋاتىسەن؟" دەپ سورايتتى. مەن ئاچچىقىمدا "ماۋۇ يەردىن ئاۋۇ

يەرگە مېڭىۋاتىمەن!" دەپ جاۋاب بېرەتتىم. روھىي جەھەتتىن خۇددى ئاسماندىن يەرگە چۈشكەندەك بولۇپ، ھەر كۈنى ئىشقا بوينۇمنى باغلاپ تارتقاندەك باراتتىم. پەقەت پۇل ئۈچۈنلا ئىشلەيتتىم. بۇ شىركەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى مىسرلىق كىشى بولۇپ، مېنىڭ ھەر كۈنى روھىم ئىنتايىن چۈشكۈن ئىشقا كېلىۋاتقىنىمنى كۆرگەندىن كېيىن، بىر كۈنى مېنى ئۆزىنىڭ ئىشخانىسىغا چاقىرىپ، مەندىن ئەھۋال سوريدى. مەن ئۆزۈمنىڭ دوكتۇرلۇقتا ئوقۇشقا پۇل يىغىش ئۈچۈن بۇ يەردە ئىشلەۋاتقانلىقىمنى

چۈشەندۈرگەندىن كېيىن، ئۇ كىشى ماڭا: "ئەركىن، ئەگەر ياخشىراق خىزمەت تاپالساڭ، بۇ شىركەتتىن ھەر قانداق ۋاقىتتا چىقىپ كەتسەڭ بولىۋېرىدۇ. ھەرگىز بىزنىڭ كۆڭلىمىزنى ئايىاش ئويىدا بولما. مەنمۇ ئەينى ۋاقىتتا ساڭا ئوخشاش يوللارنى بېشىمدىن كەچۈرگەن. فىزىكىدا دوكتۇرلۇق ئۇنۋانى ئېلىپ بولغاندا، مەن ھېچىيەردىن خىزمەت تاپالمىدىم. شۇنىڭ بىلەن مەن ئۆزۈمنىڭ دوكتۇرلۇق ئۇنۋانى بارلىقىنى ھېچكىمگە دېمەي، مۇشۇ شىركەتكە قارا ئىشچى ئورنىدا كىردىم. 5 يىلدەك ئىشلىگەندىن

كېيىن، ئاندىن ئۆزۈمنى ئاشكارىلىدىم. مانا ئەمدى ئۆز ئىقتىدارىمنى ھەقىقىي جارىي قىلدۇرالايدىغان بولدۇم. شۇڭا سەن بۇگۈن بىر ياخشىراق خىزمەت تاپساڭ، ئەتىلا چىقىپ كەتسەڭمۇ، مەن ھەرگىز خاپا بولمايمەن". بۇ يول بىلەن يېتەرلىك پۇل يىغىش ئىمكانىيىتى بولمىغاچقا، مەن ئاخىرى مېنى قوبۇل قىلغان مەكتەپلەرنىڭ بىرى بولغان كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئېلېكتر ۋە كومپيۇتىر ئىنژىنىرلىقى فاكۇلتېتىنىڭ مۇدىرىغا تېلېفون قىلدىم. ئۇ كىشىگە ئۆزۈمنىڭ

ئوقۇتقۇچىلىقتا ئىنتايىن ياخشى ئىكەنلىكىمنى، شۇ سەۋەبتىن كالىفورنىيە شتات ئۇنىۋېرسىتېتىدا بىر ئىلغار ئوقۇتقۇچى دېگەن مۇكاپاتقا ئېرىشكەنلىكىمنى ئېيتىپ، مېنىڭ ئوقۇش پۇلۇمنى كۆتۈرۈۋەتمىگەن تەقدىردىمۇ، ماڭا ئوقۇتقۇچىلىق خىزمىتى بېرىشنى تەلەپ قىلدىم. ئۇ كىشى مېنىڭ بۇرۇنقى مەكتىپىمدىن يۇقىرىقى ئەھۋالنى تەكشۈرۈپ باققاندىن كېيىن، ماڭا 25% خىزمەت بەردى. بۇ ھەپتىسىگە 10 سائەت ئىشلەيدىغان خىزمەت بولۇپ، ئامېرىكىدا پۈتۈن كۈنلۈك

ئوقۇغـــۇچىلار ھەپتىـــسىگە 50% (يەنى 20 سـائەت) ئـشلەشكە يـول قويۇلىدۇ. ئامانگۈل بىلەن ئىككىمىـز قانداق قىلىش توغرىسىدا بىـر ھەپـتە مەسلىھەتلەشتۇق. قايتا-قايتـا پـۇل ساندۇق. نەچچە كېچىنى ئۇخلىماي ئۆتكـۈزدۇق. ماڭـا ئۇ خـىزمەتتىن كېلىـدىغان مـائاش 500 دولـلار ئەتراپىدا بولۇپ، ئۇ مەكتەپنىـڭ بىـر يىللىق ئوقۇش پـۇلى 13000 دولـلار ئىـدى. ئاخـىرى ئۇ مەكـتەپكە بېرىـشنى قـارار قىلـىپ، يـۈك-تـاقلىرىمىزنى ھەر بىرىنـى 700 دوللاردىـن سـېتىۋالغان 2 كىچىـك ماشىنىغا قـاچىلاپ، 500 كىلـومېتىر

يول يۈرۈپ، شىمالىي كالىفورنىيەگە كۆچۈپ كەتتۇق. ئۇ مەكتەپكە بارغاندىن كېيىن، ئۇلار مېنىڭ خىزمىتىمنى 50% گە كۆتۈرۈپ بەردى. قالغان كەم يەرلىرىنى تولدۇرۇش ئۈچۈن، ئامانگۈل ھەر خىل جاپالىق خىزمەتلەرنى تېپىپ ئىشلىدى. ئۇ مەكتەپتە بىر يىل 3 مەۋسۇم بولۇپ، مەن 1-يىلى ئۆگىنىش ۋە ئوقۇتقۇچىلىق جەھەتتە خېلى كۆزگە كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرگە ئېرىشكەن بولغاچقا، 2-يىلى فاكۇلتېتتىن مېنىڭ 3 مەۋسۇملۇق ئوقۇش پۇلۇمنىڭ ھەممىسىنى كۆتۈرۈۋەتتى. شۇ چاغدا

بىر مەۋسۇملۇق ئوقۇش مۇكاپات پۇلىغىمۇ ئېرىشەلمىگەن جۇڭگولۇق خەنزۇ ئوقۇغۇچىلار بار بولۇپ، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى فاكۇلتېت مۇدىرىنىڭ قېشىغا مېنىڭ ئۈستۈمدىن ئەرز قىلىپ بېرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، مېنىڭ دوكتۇرلۇق ئوقۇشۇمدا ئايالىمنىڭ قوشقان تۆھپىسى ئىنتايىن كۆپ بولۇپ، مەن ئالغان دوكتۇرلۇق ئۇنۋاننىڭ بىر قىسمى ئامانگۈلگە تەۋەدۇر.

بۇ جەھەتتە ھېكايىلىرىم ئىنتايىن كۆپ بولۇپ، ھازىرچە مۇشۇ يەردە توختىتاي. مەن ئۆزۈم ئىشلەپ باققان ھەر بىر ئورۇندا، يۇقىرىدا

تىزغان شەخسىي خاراكتىرىم بىلەن ناھايىتى يۇقىرى باھاغا ئېرىشىپ كەلدىم. مەسىلەن، ماڭا بېرىلگەن بىر قىسىم باھالار مۇنداق: - مەن ھازىرغىچە ئۇچرىتىپ باققان ئەڭ ياخشى ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىرى.

- مەن ھازىرغىچە ئۇچرىتىپ باققان ئەڭ ئەقىللىق ئىلىم-پەنچى ("Scientist") نىڭ بىرسى.

- مەن ھازىرغىچە ئۇچرىتىپ باققان ئەڭ ئالىيجانناب، ئەڭ ئىقتىدارلىق ئىنژىنىرنىڭ بىرسى.

- ئىلمىي تەتقىقاتتا، ئىشلارنى داۋاملىق ئۆز نورمىسىدىن ئارتۇق قىلىدۇ.

- هەمــمە خىزمەتنــى تەلەپــتىن كۆپ يۇقىرى ئورۇنلايدۇ.

- مەن هـــازىرغىچە ئۇچرىتـــــپ باققان ئەڭ ياخـشى پروفېسـسورنىڭ بىرسى.

- ئەگەر پروفېســــــــــسورلارنىڭ هەممــسى ئەركىنــدەك بولـسا، مەن هازىرقــدىن يــۇقىرى ئوقــۇش پــۇلى تۆلەشكە رازىمەن.

مەن دوكتورلـۇق ئۇنـۋاننى ئېلــپ، بىر يېرىم يىل ئامېرىكىنىڭ ساندىئا دۆلەتلىك تەجرىبىخانىــسىدا دوكتـور ئاشـــتى (Post doctor) بـــلەن شۇغۇللاندىم. شۇ جەرياندا Chwi laser دېـــگەن بـــر شـــركەتنىڭ

Aleks دېگەن مۇئاۋىن رەئىسى بىلەن شېرىك ئىشلىگەن بولۇپ، Post doctor تاماملانغاندا، ئۇ مېنى ئۆز شىركىتىگە خىزمەتكە ئالدى. بۇ كىشىنىڭ ئاتا-ئانىسى رۇسىيەدىن كەلگەن يەھۇدىيلاردىن بولۇپ، Aleks نېۋيوركتا توغۇلۇپ ئۆسكەن، MIT ئۇنىۋېرسىتېتىدا باكالاۋۇر، كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ بەركەلەي شۆبىسىدە دوكتورلۇق ئوقۇغان كىشى ئىدى. تۇغما ئەقىللىق بولۇپ، كەسىپتە ئىنتايىن قابىلىيەتلىك ئىدى. لېكىن كىچىكىدىن تارتىپ ئائىلىسىدە خارلىق ئىچىدە چوڭ

بولغان بولۇپ، كىشىلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋەتتە بىر ئاز ناچار ئىدى. دەسلەپتە مېنى تۈزۈكرەك كۆزگە ئىلمىدى. ھە دېسىلا ماڭا قوپال مۇئامىلە قىلدى. لېكىن بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن، بىز ناھايىتى ياخشى چىقىشىپ كەتتۇق. بىر نەرسە ياساپ چىقىرىشتا، ئۇ كىشى بىر تېخنىكىنىڭ ئىشلەيدىغان-ئىشلىمەيدىغانلىقىنى ئالدىنئالا مۆلچەرلەشكە ئىنتايىن قادىر ئىدى. مەن بولسام، ئۇنى لاھىيلەپ، ئۇنىڭغا كېتىدىغان زاپچاسلارنى تېپىپ ئېلىپ، ئۇنى تەجرىبىخانىدا ياساپ چىقىشقا

قادىر ئىدىم. كېيىنچە ئىككىمىز بىرلەشسەك، بۇ دۇنيادا بىز قىلالمايدىغان ئىش يوقتەك تۇيۇلىدىغان بولدى. مەن بىلەن ئارىلىشىش جەريانىدا ئۇيغۇرلارنى، مېنىڭ بالىلىق ھاياتىمنى، ھەمدە مېنىڭ ئۇيغۇر مىللىتىگە بولغان چەكسىز سۆيگۈ ھېسسياتىمنى تولۇق بىلىپ كەتتى. ئۇ تېخى كەلگۈسىدە ۋاقتىمىز چىققاندا، ئىككىمىز بىرلىشىپ مېنىڭ ھاياتىمنى ئىنگلىزچە يېزىپ، كىتاب قىلىپ چىقىرىشنى تەكلىپ قىلدى. مەن پاراڭلار ئارىسىدا ئۇنىڭغا، "قارا، مەن كىچىكىمدە قوسۇغۇم تويغىچە

تاماق يېيەلمەي، ئېرىق-ئۆستەڭنىڭ پاسكىنا سۇلىرىنى ئىچىپ چوڭ بولغان بولساممۇ، ھازىر سەندەك بىر ئەقللىق يەھۇدىيدىن قېلىشمايمەن. ئەگەر مەن سەن ئۆسكەن شەرت-شارائىتتا ئۆسۈپ يېتىلگەن بولسام، سەندىن جىق ئەقللىق بولاتتىم" دېسەم، ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ بېشىنى لىڭشىتاتتى. مەن ھەقىقەتەنمۇ ئېرىق-ئۆستەڭنىڭ سۈيىنى ئىچىپ چوڭ بولغان ئىدىم. بىزنىڭ ئىدارىنىڭ ئالدىدا بىر كىچىك ئېرىق بار بولۇپ، بىز سۇنى شۇ يەردىن ئەكىرىپ ئىچەتتۇق. بۇ ئېرىقنىڭ بەشى تارىم دەريا‌سى بولۇپ، بىزنىڭ

ئـــــدارىنىڭ ئالـــــدىغا كەلگـــــچە قانچىلىك جـايلاردا بـۇ سـۆزنى ئات-ئۇلاقـلار ئىچـىدىغانلىقى، قانچىلىـك يەرلەردە كىچـــك بـــاللار ئۇنـــڭ بېـــشىدىكى ئۆســـتەڭگە ســـۇغا چۈشىدىغانلىقى مەلۇم ئەمەس. مەن يېزىـــدا قايتـــا تەربـــيە ئېلىۋاتقـــان مەزگىلـــدىمۇ، قـــش كـــۈنلىرى بـــر توڭلاپ قالغـان هـور نېننـى ئېلـپ، ئۆسـتەڭ بويىغـا بـر چاشـكا ئېلـپ بېرىـــپ، ســـۇنى شـــۇ ئۆســـتەڭدىن ئېلىپ، تـوڭلاپ قالغـان هـور نېننـى غـــاجىلاپ يەۋاتقانـــدا، ئۆســـتەڭنىڭ بېـشىدا سـۇغا كېچىـپ تـۇرۇپ سـۇ ئىچىۋاتقان ماللارنى كۆرۈپ تۇراتتىم.

يېزىدىكى تۇغقانلارنىڭ قېشىغا بارغاندا، ئېرىق بويلىرىغا ياساپ قويغان كىچىك كۆلچەكنىڭ سۈينى قول بىلەن ئىچكەندە، بەزىدە قولىمىزغا قۇمچاق (پاقىنىڭ بالىسى) چىقىپ قالاتتى. بىز قۇمچاقنى پۈۋلەپ چۈشۈرۈۋېتىپ، قولىمىزدىكى سۇنى ئىچەتتۇق. مەن تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرەي دېگەندە ئاندىن ئاقسۇ شەھىرىدە قۇدۇق پەيدا بولغاندى. كېيىنچە Aleks مەندىن ناھايىتى تەسىرلىنىدىغان بولۇپ كەتتى. ئىككى يىلنىڭ ئىچىدە مائاشىمنى 50% ئۆستۈرۈپ بەردى. بىر كۈنى

ئۇ مېنىڭ قېشىمغا كېلىپ، "ئەركىن، مەندە سەندەك كىشىلىك پرىنسىپى دېگەن بىر نەرسە يوق ئىكەن. مەن ساڭا ۋە ئۇيغۇرلارغا ھۆرمەت قىلىش يۈزىسىدىن، بۇگۈندىن باشلاپ چوشقا گۆشىنى يېيىشنى توختىتىمەن"، دىدى. بۇ كىشى دىنغا ئىشەنمىگەچكە، بۇرۇن چوشقا گۆشىنىمۇ يەۋېرەتتى. بىزنىڭ دوستلۇقىمىز شۇنىڭدىن باشلاپ ئىزچىل داۋاملىشىپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇ كىشى ھازىر فلوريدا شتاتىدا بولۇپ، ئۆزى بىر ئايرىم شىركەت قۇردى. ھەر قېتىم كالىفورنىيەگە كەلسە، چوقۇم بىزنىڭ ئۆيگە كېلىپ قونۇپ،

مەن بىلەن پاراڭلىشىپ كېتىدۇ.

2000-يىلنىڭ ئاخىرلىرى Aleks نى مەن تونۇشتۇرۇپ، بىزنىڭ Wawesplitter دېگەن شىركەتكە ئالدۇردۇم. ئۇزۇن ئۆتمەي ئىككىلىمىز شىركەتنىڭ ئىنژىنىرلىق بۆلۈمىدىكى باشقا-باشقا گۇرۇپپىلارغا باشلىق بولدۇق. ئۇ ئۆز خىزمىتىدىن باشقا، مەن قىلىۋاتقان پروجەكتنىڭ بىر قىسىم مېخانىكىلىرىنى لايىھىلەشكە يارداملىشىدىغان بولدى. ئۇ مەن ئۈچۈن ئاجايىپ جان كۆيدۈرۈپ ئىشلەپ بەردى. بىر جىددىي ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش

ئۈچۈن، 2-3 هەپتە هەر كۈنى 12 سائەتتىن ئارتۇق ئىشلىدى. لېكىن، بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن ئامېرىكىنىڭ نۇرلۇق تالا خەۋەرلىشىش ساھەسىدىكى ئىقتىسادىدا زور چېكىنىش يۈز بەردى. Aleks بىزنىڭ شىركەتتە پەقەت 9 ئاي ئىشلىگەندىن كېيىن، شىركەتتە بىر چوڭ خىزمەتتىن بوشتىش بولۇپ، شۇ قېتىم ئۇنمۇ ئىشتىن بوشىتىۋەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ گېرمانىيەنىڭ Lambda-Fizik دېگەن چوڭ لازېر شىركىتىنىڭ فلوريدادىكى تەتقىقات مەركىزىدىن ئىش تېپىپ،

شۇ يەرگە كۆچۈپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۇ شىركەتتىكى باشلىقى بىر ئۆزىدىن 15 ياش كىچىك گېرمانلىق بولۇپ، ئۇ گېرمانلىق Aleks نى تازا بوزەك قىلىپتۇ. بىر كۈنى مەن Aleks بىلەن تېلېفوندا سۆزلەشسەم، ئۇ ماڭا: "ئەركىن، ئەينى ۋاقىتتا مەن ساڭا قانداق مۇئامىلە قىلغان بولسام، مېنىڭ باشلىقىم ھازىر ماڭا شۇنداق مۇئامىلە قىلۋاتىدۇ. بۇنىڭغا ھەر كۈنى ئازابلىنىۋاتىمەن. لېكىن، ھەر قېتىم مەن ئۇنىڭ ئەسكى مۇئامىلىسىگە ئۇچراپ، كۆڭلۈم يېرىم بولغاندا، مەن سېنى ئويلايمەن. شۇنىڭ بىلەن ماڭا

باشقىدىن كۈچ-قۇۋۋەت كىرىدۇ. ئەركىن قىلالىغانىنى مەنمۇ قىلالايمەن"، دەپ ئۆزۈمگە ئىلھام بېرىۋاتىمەن. ھازىر سەن مېنىڭ ئۆگىنىش ئۈلگەم بولۇپ قالدىڭ. باشقىلار بىلەن بولغان مۇناسىۋەتتىلا ئەمەس، يەنە باشقا نۇرغۇن ئىشلاردا مەن سېنى ئۈلگە قىلىپ تىرىشىۋاتىمەن. بۇ مېنىڭ چىن كۆڭلۈمدىن چىققان گەپ"، دېدى.

ئامېرىكىدا ھەر قېتىم بىر يېڭى خىزمەتكە كىرىشتە، سىز ئالدى بىلەن ئۇ شىركەتكە ئىلتماس قىلىسىز. ئۇ شىركەت سىزنى بىر ئاز مۇۋاپىق كۆرسە، ئالدى بىلەن سىزنى

شــركەتكە چاقىرتــىپ، دوكتورلــۇق ئۇنــۇانى بــار كاندىــداتلار بــلەن شىركەتنىڭ ھەممە باشلىقلىرى بىر-بىرلەپ كۆرۈشۈپ چىقىــدۇ. بەزىــدە ســىزدىن ئىمتىھــان ئالــىدۇ. بەزىــدە سىزنى بىر گۇرۇپپا ئادەمنىڭ ئالدىدا ئۆزىڭىزنىڭ بۇرۇن قىلغان ئىشلىرىڭىز توغرىـــــسىدا دوكـــــلات بېرىـــــشكە ئورۇنلاشــتۇرىدۇ. بــۇ تۈگىگەنــدىن كېيىن، ئەگەر سىز ئۇلارغا يارىسىڭىز، ئۇلار ســـىزدىن 4 گـــۇۋاھچى ئادەم (ئىنگلـــىزچە " Professional References" دەپ ئاتىلـــــدۇ) نــىڭ تىزىمىنــى ئېلــىپ، ئۇلار بــلەن تېلېفوندا بىر-بىرلەپ كۆرۈشۈپ، سىز

توغرىلىق تېخىمۇ كەڭ دائىرىدە ئەھۋال ئىگىلەيدۇ. ھەمدە سىزنىڭ ئۇلارغا ئېيتقانلىرىڭىزنىڭ راست-يالغانلىقىنى ئېنىقلايدۇ. ھازىر مېنىڭ تىزىمىمدا مەن بىلەن بۇرۇن بىرگە ئىشلەپ باققان پروفېسسور، ئىنژىنىر ۋە شىركەتلەرنىڭ چوڭ باشلىقلىرىدىن، ماڭا گۇۋاھچى بولۇپ بېرىشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈرگەنلەردىن 20 گە يېقىن ئادەم بار. ئۆتكەن يىل جېپل گە خىزمەتكە كىرگەندە، تۆۋەندىكى 4 ئادەم گۇۋاھچى بولۇپ بەردى:

1) مېنىڭ دوكتورلۇق ئۇستازىم، كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتى ئېلېكتر ۋە

كومپيۇتېر ئىنژىنىرلىقى فاكۇلتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى. ئۆزى ئافرىقىلىق ئاق تەنلىك بولۇپ، يېشى مەن بىلەن تەڭ، بالىلىرى مېنىڭكىدىن كىچىك. ئەمما، ئۇ كىشى ئۇزۇلدۇرمەي ئوقۇغان بولغاچقا، مەندىن 10 يىل بۇرۇن گەئورگىئا تېخنىكىلىق ئىنستىتۇتىدا دوكتۇرلۇق ئۇنۋانى ئېلىپ، پروفېسسور بولغان. مەن ئېلىپ بارغان تەتقىقاتىمنىڭ پەقەت يېرىمى بىلەن دوكتورلۇق دىسسېرتاتسىيەسى يېزىپ، 1995- يىلى 15 دىن ئارتۇق دوكتورلۇقنى ئالغانلار بىلەن رىقابەتلىشىپ، فاكۇلتېتنىڭ "ئەڭ ئالىي دوكتورلۇق

دىسسىپرتاتسىيەسى" دېگەن مۇكاپاتنىڭ ئېرىشىپ، بۇ كىشىگە چوڭ شان-شەرەپ كەلتۈرگەن ئىدىم.

2) مەن يۇقىرىدا چۈشەندۈرۈپ ئۆتۈپ كەتكەن Aleks.

3) مېنىڭ ساندىئا دۆلەت تەجرىبىخانىسىدىكى پوستدوكتورلۇق ئۇستازىم، ھازىر گەجىئورجىيا تېخنىكا ئىنستىتۇتى (Georgia institute of technology) فىزىكا فاكۇلتېتىنىڭ مۇدىرى. ئۇ كىشى دوكتورلۇقنى ستانفوردتىن ئالغان بولۇپ، دەرىجىدىن تاشقىرى قىسقا

ئوپتىكىلىق پۇلىسنى ئۆلچەش جەھەتتە بىر يېڭى ئۇسۇلنى كەشپ قىلىپ، پۈتۈن دۇنياغا تونۇلغان. ئامېرىكىدا ئەڭ يۇقىرى دەرىجىلىك تەتقىقاتلارنى ئېلىپ بارىدىغان بىر قانچە قاتلام ئورۇنلار بار. دۆلەت تەجرىبىخانىسى شۇلارنىڭ بىرى. 1995-يىلى مەن دوكتورلۇقنى تۈگەتكەندىن كېيىن، مېنى ساندىئا دۆلەت تەجرىبىخانىسى پوستدوكتورلۇققا قوبۇل قىلدى. لېكىن، مەن ئۇ چاغدا جۇڭگو گىراجدانى بولغاچقا، مېنىڭ بۇ تەجرىبىخانىنىڭ ئىچىگە كىرىپ ئىشلىشىمگە يول قويۇلمىدى

(جۇڭگو گىراجدانلىرى بۇ تەجرىبىخانىدىن چەكلەنگەن ئىكەن). شۇنىڭ بىلەن، ئۇلار مېنىڭ مائاشىمنى كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتى ئارقىلىق بەردى. مەن شۇ ئالىي مەكتەپتە تۇرۇپ ئۇلارنىڭ تەتقىقاتىنى قىلدىم. مەن شۇ چاغدا لايىھىلىگەن ۋە CVI لازېر شىركىتىگە كىرگەندىن كېيىن ياساپ چىققان بىر لازېر سىستېمىسى ھازىر ئاسماننىڭ يۇقىرى قاتلىمىدىكى ئوزۇن قەۋىتىنى يەر يۈزىدە تۇرۇپ كۆزىتىدىغان لىدار ئۇسكىنىسىگە ئىشلىتىۋاتىدۇ.

4) مەن Wawesplitter دېگەن

شركەتتە ئىشلىگەندىكى شركەتنىڭ باش تېخنىكا ئوفىسورى (Chto)، هازىر ئىنتىل شىركىتى (يەنى كومپيۇتېرنىڭ CPU سىنى ئىشلەپ چىقىرىدىغان شركەت) نىڭ فوتونىك گۇرۇپپىسىنىڭ باش دىرىكتورى. ئۇ كىشى دوكتورلۇقنى MIT دىن ئېلىپ، بۇرۇن ئامېرىكىدا ئەڭ دەسلەپ قۇرۇلغان، تېلېفوننى ئىجاد قىلغان بېل تەجرىبىخانىسىنىڭ بىر ئالىمى بولۇپ ئىشلىگەن. هەمدە نۇرلۇق تالانىڭ دەسلەپتە تەرەققىي قىلدۇرۇلۇشىغا خېلى چوڭ تۆهپە قوشقان ئىكەن. مەن ئۇ كىشى بىلەن 3 يىلدىن ئارتۇق بىرگە ئىشلىدىم.

مەن يېقىندا JPL نىڭ بىر 3 كۈنلۈك ئىنژىنېرلار كۇرسىغا قاتناشتىم. ئوقۇتقۇچى 1-سائەتلىك دەرسنىڭ بېشىدىلا، سىنىپتىكى 25 ئەتراپىدىكى ئىنژىنىر-مۇتەخەسسىسلەردىن ئۆزلىرىنىڭ قايسى ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلىكىنى سىنىپتىكىلەرگە ئېيتىپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. قارىسام بۇ سىنىپتا چەت ئەلدىن كەلگەنلەردىن پەقەت مەنلا ئىكەنمەن. مەن ئوقۇغان ئوتتۇرا مەكتەپ بۇ يەر شارىنىڭ قەيەرىدە ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈش ئۈچۈن ماڭا باشقىلاردىن 4-5 جۈملە

سۆزنی ئارتۇق قىلىشقا توغرا كەلدى. لېكىن، مەن ئىنتايىن هاياجانلىنىپ تۇرۇپ سۆزلىدىم. مەن CVI لازېر شىركىتىدە ئىشلەۋاتقاندا، بىر قېتىم گېزىتكە ئېلان چىقىرىپ، ئىلتىماس قىلغۇچى 80 كىشىنىڭ ئىچىدىن 3 نى تاللاپ بىزنىڭ شىركەتكە خىزمەتكە ئالدىم. ئۇلارنىڭ قىلىدىغان ئىشى يۇقىرى دەرىجىلىك بوشلۇق چەمبەردە لازېر زاپچاسلىرىنى ئىشلەپ چىقىرىش ئىدى. بۇنى ئىشلەيدىغان ماشىننى باشقۇرۇش ئىنتايىن قىيىن بولۇپ، 2 قول بىلەن كۆزنى تەڭ ئىشقا سالمىسا، يۈكسەك دەرىجىدە زېھىننى

مەركەزلەشتۈرمسە بولمايتتى. ئەگەر بىرەر خاتالىق بولۇپ قالسا، 10 مىڭ دوللارغىچە بولغان زاپچاس بۇزۇلۇپ كېتەتتى. ئۇلارغا سائىتىگە 17 دوللار ئەتراپىدا مائاش بېرىلەتتى. ھەممىسى ئالىي مەكتەپتە باكلاۋۇر ئۇنۋانى ئالغانلار بولۇپ، ئىككىسى ھىندىستانلىق، قالغان بىرسى ۋىئېتنامىلىق ئىدى. مەن ئۆزۈمنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئۇلارغا 2 ھەپتە بۇ ماشىننى باشقۇرۇشنى ئۆگەتكەن بولساممۇ، ئۇلاردىن ئىككىسى زادىلا ئۆگىنەلمىدى. شۇنىڭ بىلەن 2 ھەپتىدىن كېيىن ئۇ ئىككىسىنى

ئـــشتىن بوشتـــشقا مەجبـــۇرىي بولـــدۇم. ئەتـــسى ئـــشتىن بوشـــتىدىغان كېچـــسى ئاساســـەن ئۇخلىمـــــــدىم. بـــــــۇرۇنقى سەرگۈزەشـــتىلىرىم كـــۆز ئالـــدىمغا كېلـــپ، ئۇلارغـــا ئىچـــىم ئاغرىـــپ، ئىنتـــايىن ئازابلانـــدىم. ئۇلارنىڭمـــۇ ئائىلىـــسى، بـــالىلىرى بـــار ئەمەســـمۇ؟ ئۇلارمـــۇ جـــان باقمـــسا بولمايـــدۇ ئەمەســـمۇ؟ ئۇلارنـــى ئـــشخانامغا بـــىردىن-بـــىردىن چاقىرىـــپ كېلىـــپ، ئۇلارنـــڭ ئـــشتىن چىقىرىلغـــانلىقىنى ئېيـــتىش، مېنـــڭ ئۆمرۈمـــدىكى ئەڭ مۇشـــكۇل ئـــشلارنىڭ يەنە بـــىرى بولدى.

دۇنيادىكى مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتى، ئۆرپ-ئادىتى، ئەنئەنىسى، قىلىق-مىجەزلىرى قاتارلىقلار بىر-بىرىنىڭكىگە ئوخشاپ كەتمەيدۇ. لېكىن، ئەگەر بىر ئادەمدە مەن يۇقىرىدا تىزغان كىشىلىك خاراكتېر بولسا، ھەمدە ھەممە جايدا، ھەممە ۋاقىتتا ئۆزىگە تەلەپنى يۇقىرى قويسا، ئۇ ئادەم بۇ دۇنيادىكى ھەر قانداق مىللەتنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشەلەيدۇ. ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ باشقا مىللەتلەر ئالدىدىكى ۋە خەلقئارادىكى ئوبرازى ھەر بىر ئۇيغۇرنىڭ جەمئىيەتتىكى ئېپادىسى، جەمئىيەتكە قوشقان

تۆھپىسى ئارقىلىق بەلگىلىنىدۇ. ئەگەر سىز خۇسۇسىي ئەخلاق-پەزىلەت ۋە خىزمەت ئىقتىدارى جەھەتتە باشقىلار بىلەن ھېچ بولمىغاندا تەڭلىشەلمىسىڭىز، بۇ دۇنيادىكى ھەر قانداق مىللەتنىڭ ئارىسىغا بېرىڭ، سىز يەنىلا خارلىنىسىز. نەزەرگە ئېلىنمايسىز. ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ ناخشا-ئۇسسۇل-چاقچاقلىرى بىز ئۇيغۇرلار ئۈچۈن ئەڭ قىممەتلىك بولغان، بۇ دۇنيادىكى ئەڭ ئىلغار مەدەنىيەتلەرنىڭ بىرى. بىز ئۇنى پۈتۈن كۈچىمىز بىلەن قوغدىشىمىز، ئۇنى تەرەققىي قىلدۇرۇشىمىز كېرەك.

لېكىن، بىزنىڭ يېقىنقى زامانىدىن بۇيانقى ئەھۋالىمىز ئىسپاتلاپ تۇرغىنىدەك، بىز ئۆزىمىزنىڭ ناخشا-ئۇسۇل-چاقچاقلىرى ئارقىلىق ئۇيغۇرلارنىڭ باشقا مىللەت ئالدىدىكى ۋە دۇنيادىكى ياخشى ئوبرازىنى تىكلىيەلمەيمىز. بۇ دۇنيا ئۇنداق ماڭمايدۇ. مەن ھازىرغىچە بىر يەھۇدىينىڭ ناخشا ئېيتقىنىنى ياكى ئۇسسۇل ئوينىغىنىنى كۆرۈپ باقمىدىم. رېئاللىقتىمۇ، كىنودىمۇ كۆرۈپ باقمىدىم. يەھۇدىيلار، گېرمانلىقلار، ۋە ياپونلۇقلار ئانچە كۈلمەيدۇ. چاقچاقنىمۇ ئانچە بىلمەيدۇ. لېكىن، مەلۇم مەنادىن

ئېلىپ ئېيتقاندا ئۇلار ھازىر دۇنيانى سوراۋاتىدۇ. دۇنيادىكى مىللەتلەر پۇرسەت ئالدىدا باراۋەر ئەمەس. ئۇيغۇرلار ئۆچۈن بۇ تېخىمۇ شۇنداق. بۇ جەھەتتە بىز كۈنلەپ، يىللاپ شىكايەت قىلساقمۇ بىز يوللۇق بولۇشىمىز مۇمكىن. لېكىن، ئۇنىڭ پايدىسى نېمە؟ ئۇنىڭ ھازىرقى ئەھۋالنى ئۆزگەرتىشكە پايدىسى بارمۇ؟ ئەگەر پايدىسى بولمىسا، بىز ئۆزىمىزدىن سوراپ باقمىساق بولمايدۇ: مەن ئۆزۈمنى كەمستىدىغان باشقا مىللەتتىن بولغان خىزمەتدىشىم بىلەن ئوخشاش دەرىجىدە

تىرىشۋاتىمەنمۇ؟ مەن ھە دېسىلا ئۇ يەر بۇ يەرلەردە ئولتۇرۇش ئوينىاپ يۈرگەندە، باشقا مىللەتتىن بولغان خىزمەتداشلىرىم نېمە ئىش قىلىۋاتىدۇ؟ ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆز ئوبرازىنى ئۆزىگە لايىق تەرىقىدە تىكلىشىنىڭ بىردىن-بىر يولى، ھەر خىل سۈپەت ۋە ئىقتىدار جەھەتتە ھېچ بولمىغاندا باشقىلار بىلەن تەڭلىشىش، ئەڭ ياخشىسى باشقىلارنى بېسىپ چۈشۈش.

بىزگە ھازىرچە ئۇنىڭدىن باشقا يول يوق.

12-سوئال: چەت ئەل ياشلىرىنىڭ ئۆزلۈكسىز ئۆگىنىش-ئىزدىنىش روھى

هەققىدە سۆزلەپ بەرسىڭىز؟

جاۋاب: چەتئەل ياشلىرىنىڭ ۆزلىكسىز ئۆگىنىش-ئىزدىنىش رۇھى توغرىسىدا سۆز ئېچىشتىن بۇرۇن، مەن ئالدى بىلەن ئامېرىكىنىڭ ئالىي دەرىجىلىك مائارىپ سىستېمىسى، ھەمدە ئوقۇش بىلەن كەلگۈسىدىكى خىزمەت، كىرىمنىڭ مۇناسىۋەتتى توغرىسىدا قىسقىچە توختىلىپ ئۆتەي. مەن ئامېرىكىغا كەلگەن 16 يىلدىن بۇيان پەقەت كالىفورنىيەدىلا تۇرغان بولغاچقا، يۇقىرىقى ئىشلاردا كالىفورنىيەنىڭ ئەھۋالىنى سەل ياخشىراق بىلىمەن. شۇڭا مەن كالىفورنىيەنى مىسالغا ئېلىشنى لايىق

كۆردۇم.

ئامېرىكىنىڭ نوپۇسى 300 مىليون ئەتراپىدا بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدە كالىفورنىيەنىڭ نوپۇس سانى ئۇنىڭ 10 دېن بىر قىسمىغا، يەنى 35 مىليونغا توغرا كېلىدۇ. لېكىن، كالىفورنىيەنىڭ يىللىق ئىقتىسادىي كىرىمى ئامېرىكىنىڭ دۆلەت يىللىق ئىقتىسادىي كىرىمىنىڭ 5 تىن بىر قىسمىنى تەشكىل قىلىدۇ. ئامېرىكىدا 50 شتات بولغىنى بىلەن، پەقەت كالىفورنىيەلا ئامېرىكا ئىقتىسادىي كىرىمىڭ 20 پەرسەنتتىن كۆپىنى يارىتىدۇ. يەنى، كالىفورنىيە ئامېرىكا بويىچە ئالىي مائارىپ ۋە يۇقىرى

تېخنىكىلىق سانائەت قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىدە مەملىكەت بويىچە ئەڭ ئالدىدا تۇرىدۇ.

كالىفورنىيەدىكى ئالىي مەكتەپلەرنى جەمئى 4 تۈرگە ئايرىش مۇمكىن:

1) كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتى. بۇ مەكتەپنىڭ جەمئىي 10 شۆبىسى بار بولۇپ، ھەر بىرسىدە 20 مىڭ ئەتراپىدا ئوقۇغۇچى بار. بۇ مەكتەپلەرگە ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ ياخشى ئوقۇغان 12.5 پىرسەنت ئادەمنى ئالىدۇ. باكالاۋىر ، ماگىستېرلىق ۋە

دوكتۇرلۇق ئۇنۋانلىرىنىڭ ھەممىسىنى بېرەلەيدۇ. ئۇلار تەتقىقات بىلەن ئالىي دەرىجىلىك تېخنىكىلىق خادىملارنى يېتىشتۈرۈشنى ئۆزىنىڭ ئوخشاش نىشانىسى قىلغان مەكتەپلەردۇر.

2) كالىفورنىيە شتات ئۇنىۋېرسىتېتى. ئۇنىڭ جەمئىي 22 شۆبىسى بار بولۇپ، ھەر بىرىنىڭ ئوقۇغۇچى سانى 30 مىڭ ئەتراپىدا. ئەڭ ياخشى ئوقۇغان ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ 33 پىرسەنتى بۇ مەكتەپلەرگە كىرەلەيدۇ. باكلاۋىر ۋە ماگىستېرلىق ئۇنۋانلىرىنى بېرەلەيدۇ. ئۇلار

ئوقۇتۇشنى ئاساس قىلغان بولۇپ، كالىفورنىيەنىڭ ئاساسلىق ئوتتۇرا ۋە يۇقۇرى دەرىجىلىك تېخنىكىلىق خادىملىرىنى يېتىشتۈرىدۇ.

3) جەمئىيەت ئىنستىتۇتلىرى (ئىنگلىزچە "Community College" دەپ ئاتىلىدۇ). ئۇنىڭ جەمئىي 106 شۆبىسى بار بولۇپ، ئۇنىڭدا ئوقۇيالىغىدەك ئىقتىدارى بار، تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەنلەرنىڭ ھەممىسى بۇ مەكتەپلەرگە كىرەلەيدۇ. ئوقۇش مۇددىتى 2 يىل بولۇپ، 2 يىلدىن كېيىن ئىنگلىزچىدە "Associate in Art" ۋە "Associate in

Science" دەپ ئاتىلىدىغان "كاندىدات باكلاۋىر " ئۇنۋانى بىلەن ئوقۇش پۈتتۈرسىمۇ بولىدۇ. ياكى بولمىسا، كالىفورنىيە ئۇنۋېرسىتېتى ياكى كالىفورنىيە شتات ئۇنۋېرسىتېتىغا يۆتكىلىپ، يەنە 2 يىل ئوقۇپ، باكلاۋىر ئۇنۋانى ئالسىمۇ بولىدۇ. ھەر بىر مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىنىڭ سانى 15 مىڭ ئەتراپىدا بولۇپ، ئوقۇش پۈلى يۇقىرىقى قالغان 2 تۈرگە قارىغاندا كۆپ ئەرزان. شۇڭا ئىقتىسادىي قىينچىلىقى بار نۇرغۇن ئوقۇغۇچى دەسلەپكى 2 يىلنى مۇشۇ مەكتەپلەرنىڭ بىرىدە ئوقۇپ،

ئانـدىن 4 يىللىـق ئالـي مەكـتەپكە يۆتكىلىدۇ.

4) خۇسۇسي ئالـي مەكـتەپلەر. بـۇ ئىقتىسادىي راسخودنى شـتات يـاكى دۆلەتـتىن ئالمايـدىغان مەكـتەپلەر بولۇپ، كالىفورنىيە خۇسۇسي ئالـي مەكتەپلىرى بىرلەشمىسى قارىمىقىدا 77 ئالـي مەكـتەپ بـار ئـىكەن. بـۇ مەكتەپلەرنىـڭ ئىچـىدە دۇنياغـا داڭلىق مەكتەپلەردىن Stanford, Caltech ۋە جەنـۇبي كـالىفورنىيە ئۇنىۋېرسـىتېتى (ئىنگلىـزچە " University of Southern California" دەپ ئاتىلىـدۇ) قاتارلىقلار بار.

مەن يۇقۇرىدا تىزغان مەكتەپلەرنىڭ سانىنى قوشقاندا، ئۇ جەمئى 215 ئالىي مەكتەپ بولىدۇ. كالىفورنىيەدىكى ئالىي مەكتەپلەرنىڭ ئەمەلىي سانى بۇنىڭدىنمۇ يۇقىرى بولۇشى مۇمكىن. 35 مىليون نوپۇسى بار بىر شتاتتا 215 ئالىي مەكتەپنىڭ بارلىقى، كىشىنى ھەقىقەتەنمۇ ھەيران قالدۇرىدۇ. دۇنيادا بۇنىڭغا يېقىن كېلىدىغان باشقا بىر دۆلەت ياكى رايون بولماسلىقى مۇمكىن. بۇ پاكىت ھازىر نېمە ئۈچۈن كالىفورنىيەنىڭ دۇنيادىكى بارلىق دۆلەتلەر ۋە رايونلار ئىچىدىكى

ئىقتىسادىي كىرىمى 5-ئورۇندا تۇرىدىغان بىر رايون بولالىغانلىقىنى مەلۇم دەرىجىدە چۈشەندۈرۈپ بېرەلەيدۇ.

ئامېرىكىدا ئوقۇغان بىلەن ئوقىمىغانلارنىڭ مائاشى ئىنتايىن چوڭ پەرقلىنىدۇ. كالىفورنىيە ئامېرىكا بويىچە كىرىم ۋە تۇرمۇش سەۋىيىسى ئەڭ يۇقىرى بولغان شتات بولۇپ، بۇ شتاتتىكى كىشىلەرنىڭ مائاشىمۇ يۇقىرى، نەرسىلەرنىڭ، بولۇپمۇ ئۆينىڭ باھاسىمۇ ھەممىدىن يۇقىرى. مەسىلەن، يېقىنقى بىر دوكلاتقا ئاساسلانغاندا، لوس-ئانژىلىس

ناهيسسدىكى ئۆينىڭ ئوتتۇرىچە باھاسى 450 مىڭ دولار ئەتراپىدا ئىكەن. بۇ دېگەنلىك يېقىندا لوس - ئانژىلىس ناهيسسده سېتىلغان ئۆيلەرنىڭ يېرىمىنىڭ باھاسى 450 مىڭ دوللاردىن تۆۋەن، قالغان يېرىمىنىڭ باھاسى 450 مىڭ دوللاردىن يۇقىرى دېگەنلىكتىن ئىبارەت. ئىجارىگە بېرىلىدىغان 2ئېغىزلىق ياتاقنىڭ بىر ئايلىق ئىجارىسىمۇ 1000-1800 دولار دائىرىسىده. ئېلېكتىر، يۇمشاق دېتال، مېھانكا، خىمىيە، ۋە بىئولوگىيە قاتارلىق ساھەدىكى ئالىي مەكتەپتە ئوقۇمىغان تېخنىكلار ۋە

ئالـــــي مەكتەپـــــتە ئوقۇغـــــان ئىنژىنىرلارنـــڭ يېڭـــى خـــزمەتكە كـــىرگەن ۋاقتىـــدىكى ئوتتـــۇرىچە ســـائەتلىك مائاشـــنى تەخمـــىنەن مۇنـداق دەپ ئېيـتىش مـۇمكىن (بـۇ بـــىر ئومۇملاشـــتۇرۇپ ئوتتۇرىغـــا قويغـــان مـــۆلچەر بولـــۇپ، ئايـــرىم شەخـــسلەرنىڭ مائاشـــى بۇنىڭـــدىن كـــۆپ پەرقلـــىق بولۇشـــى پۇتـــۇنلەي مـــــۇمكىن(: ئالـــــي مەكـــــتەپ پۇتتۇرمىگەن تېخنىكلار: 10 دولـلار؛ بـــاكالاۋرلىق ئالغـــانلار: 20 دولـــلار؛ ماگـــىستېرلىق ئالغـــانلار: 25 دولـلار؛ دوكتۇرلـــۇق ئالغـــانلار: 35 دولـلار ۋە ئۇنىڭدىن يۇقىرى.

مەن ھازىر سىلەرگە بىر ئاددىي ھېساپ ئىشلەپ بېرەي. بۇ ھېساب مەن تۆۋەندە بايان قىلماقچى بولغان بىر قىسىم نەرسىلەرنى چۈشىنىش ئۈچۈن ئىنتايىن پايدىلىق.

سائەتنىگە 10 دولار ئالىدىغان، ئالىي مەكتەپتە ئوقۇمىغان بىر ياش 10 يىلدا قانچىلىك پۇل تاپىدۇ؟ ھەر بىر يىلنىڭ ئىچىدە 52 ھەپتە بار بولۇپ، ئامېرىكىدا بىر ھەپتىدە 5 كۈن، بىر كۈن 8 سائەت ئىشلەيدىغان بولغاچقا، بىر ئادەم بىر ھەپتىدە 40 سائەت ئىشلەيدۇ. شۇڭا10

يىللىق كىرىم = 10 دولىلار10x
(يىل) 52x (هەپتە) 40 x
(سائەت) = 208 مىڭ دوللار.
سائەتىگە 20 دولىلار ئالىدىغان، باكلاۋىر ئۇنۇۋانى بار بىر ياش 10 يىلدا قانچىلىك پۇل تاپىدۇ؟
ئون يىللىق كىرىم = يۈقىرىقى پۇلنىڭ ئىككى ھەسسىسى = 416 مىڭ دوللار. لېكىن، بۇ ياش باكلاۋىر ئۇنۇۋانى ئېلىش ئۈچۈن 4 يىل ئىشلىيەلمەيدۇ، ھەمدە بىر يىللىق كىرىمى 4 يىللىق ئوقۇشى ئۈچۈن كېتىدۇ، دېسەك، بۇ ياشنىڭ دەسلەپكى 10 يىللىق كىرىمىمۇ 208 مىڭ دوللار بولىدۇ.

نورمال ئوقۇغان بىر ياش، 22 يېشىدا باكلاۋۇر ئۇنۋانى ئېلىپ بولىدۇ. بۇنىڭغا يۇقىرىقى 5 يىلنى قوشساق، يۇقىرىقى 10 يىلدىن كېيىن بۇ ياشنىڭ يېشى 27 ياش بولىدۇ. بۇ چاغدا، باكلاۋۇر ئۇنۋانى بار ياشنىڭ سائەتلىك مائاشى 30 دوللارغا، ئالىي مەكتەپتە ئوقۇمىغان ياشنىڭ مائاشى 15 دوللارغا ئۆسكەن بولۇشى مۇمكىن (ئامېرىكىدا بۇ پۈتۈنلەي مۇمكىن. كالىفورنىيەنىڭ سىلىكون جىلغىسىدا دوكتۇرلۇق ئۇنۋانى بار ئىنژىنېرلارنىڭ ئىچىدە سائەتلىك مائاشى 50-60 دوللاردىن ئاشىدىغانلار كۆرمىڭ).

ئەگەر بۇ ئىككى ياش 60 ياشقىچە ئىشلىسە (ئامېرىكىدا 65 ياشقىچە ئىشلەيدىغانلار ئىنتايىن كۆپ)، بۇ يېڭى مائاش بىلەن يەنە 33 يىل ئىشلىيەلەيدۇ. ئۇلار بۇ 33 يىلدا قانچىلىك پۇل تاپىدۇ؟ باكلاۋۇر ئۇنۋانى بار كىشى 2 مىليون 59 مىڭ دوللار، ئالىي مەكتەپتە ئوقۇمىغان كىشى 1 مىليون 30 مىڭ دوللار تاپىدۇ. بۇلاردىن باشقا، ئوقۇمىغان ئادەمنىڭ يېڭى نەرسىلەرنى ئۆگىنىش، كەسىپ جەھەتتە توختىماي ئىلگىرلەش ئىقتىدارىمۇ تۆۋەنرەك بولىدىغان بولغاچقا، مائاشى ئۆسۈپ مەلۇم بىر سەۋىيەگە

يەتكەندىن كېيىن توختىشى مۇمكىن. ئوقۇغانلار ئۈچۈن بولسا، كەسپىتە ۋە ئىقتىسادىي كىرىمدە ئۆمۈر بويى توختىماي ئىلگىرلەش پۇرسىتى بولىدۇ.

ئوقۇغان بىلەن ئوقۇمىغاننىڭ پەرقى يالغۇز ئىقتىسادىي كىرىمدىلا ئەمەس. ئوقۇغانلارنىڭ قىلىدىغىنى كەسىپ ۋە تېخنىكا جەھەتتە بىر ئاز يوقىرى دەرىجىلىك خىزمەت بولغاچقا، ئۇلارنىڭ جەمىيەتتىكى ئورنى، ئېرىشىدىغان ھۆرمىتىمۇ يوقىرى بولىدۇ.

مەن بۇ ھېسابنى نېمە ئۈچۈن ئىشلىدىم؟ چۈنكى، بۇ

ئامېرىكىدىكى كۆپ سانلىق ئاق تەنلىكلەر ئىشلەيدىغان ھېساپ. ئۇ يەھۇدىيلار، ياپونلۇقلار، گېرمانلار، ۋە ياۋروپادىكى تەرەققىي تاپقان دۆلەتلەردىكى نۇرغۇن كىشىلەر ئۆيىدە چوقۇم ئىشلەپ كۆرىدىغان ھېساب. ھەر قانداق بىر تەرەققىي تاپقان ئەلدىن كېلىپ چىققان كىشى بىلەن پاراڭلاشسىڭىز، سىز شۇنى چوڭقۇر ھېس قىلىسىزكى، ئۇلار مەيلى بىر ئىگىلىك پىلانى توغرىسىدا سۆزلىسۇن، مەيلى تۇرمۇشتىكى بىرەر ئاددى ئىشلار توغرىسىدا سۆزلىسۇن، ئۇلارنىڭ سۆزلىرىدە سانلىق مەلۇماتلار

ئىنتايىن كۆپ. ئۇلار ھەممە ئىشلارنى ھېسابلاپ تۇرۇپ قىلىدۇ. تەبىئىي پەن، ئىنژىنېرلىق ۋە ئىقتىسادلا ئەمەس، ئىجتىمائىي پەن ۋە سىياسەتتىمۇ شۇنداق. بولۇپمۇ، مەن بىر قەدەر چوڭقۇرراق ئارىلىشىپ باققان يا پونلۇقلار ۋە يەھۇدىيلار ئەنە شۇنداق. بۇ تەرەققىي تاپقان ئەللەردىكى "ئىلمىي ئۇسۇل بىلەن ئىش قىلىش" دېگەن ئۇقۇمنى، "ھېسابلاپ تۇرۇپ ئىش قىلىش"، دەپ ئاددىلاشتۇرۇپ چۈشەنسىڭىز، ھەرگىز خاتالاشمايسىز. يەھۇدىي ئاتا-ئانىلار يۇقىرىقى ھېسابنى بەك ياخشى بىلگەچكە، ئۆزلىرى

قانچىلىك جاپا چېكىشىدىن، خارلىنىشىشىدىن قەتئىينەزەر، پۈتۈن كۈچى بىلەن باللىرىنى ئوقۇتىدۇ. مەكتەپنىڭ ئەڭ ياخشىسىدا ئوقۇتىدۇ. ئەڭ قىيىن كەسپىلەردە ئوقۇتىدۇ. شۇڭلاشقا، ئامېرىكىدا كىرىمى ئەڭ يۇقۇرى بولغان دوختۇرلۇق (مىدىتسىنا) كەسپى، ئادۋوكاتلىق كەسپى، ئىقتىساد كەسپى، ئالتۇن-بۇيۇم، سەنئەت ۋە كىنو ئىشلەش قاتارلىق كەسپلەردە يەھۇدىيلارنىڭ نىسبىتى ئۇلارنىڭ نوپۇس سانى بىلەن سېلىشتۇرغاندا ئىنتايىن يۇقۇرى.

ئامېرىكىدىكى كۆپ سانلىق

ياشلارنىڭ ئۆزلۈكسىز ئۆگىنىش-ئىزدىنىش روھىنىڭ كېلىپچىقىشىدىكى ئەڭ مۇھىم ھەرىكەتلەندۈرگۈچى كۈچ نېمە؟ بۇ سوئالنىڭ جاۋابىنى يۇقىرىقى سانلىق مەلۇماتلاردىن كۆرۈۋېلىش تەس ئەمەس. يەنى، ئومۇملاشتۇرۇپ ئېيتقاندا، يۇقىرىراق ئىقتىسادىي كىرىم ۋە شۇ ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشىدىغان ياخشىراق تۇرمۇشتىن ئىبارەت. ئامېرىكىدىكى ياشلارنىڭ كۆپىنچىسى كەلگۈسىدە باشقىلاردىن ياخشىراق ياشاش ئۈچۈن ئوقۇيدىغانلىقى، ھەمدە كۆپىنچىسى ئوقۇش پۇلىنى ئۆز يانچۇقىدىن

تۆلەيدىغانلىغى ئۈچۈن، ئۇلارنى ھېچ كىم مەجبۇرلىمىسۇ، ناھايىتى تىرىشىپ ئوقۇيدۇ.

ئامېرىكىنىڭ مائارىپ سىستېمىسى 4 نومۇرلۇق سىستېما بولۇپ، دەرس نەتىجىلىرى مۇنداق بېرىلىدۇ: A=4, B=3, C=2, D=1, ۋە. F=0 شۇڭا ھەممە دەرسلەردە تولۇق نومۇر ئالغانلارنىڭ ئوتتۇرىچە نومۇرى 4.0 بولۇپ، بۇ ئوتتۇرىچە نومۇر ئىنگلىزچىدە " Grade Point Average"، ياكى قىسقارتىلىپ "GPA" دەپ ئاتىلىدۇ (ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئارىسىدىكى ئوقۇشتا ئالاھىدە ياخشى

ئوقۇغۇچىلارغا بىر خىل ئالاھىدە كاتېگورىيە بويىچە 4.0 دىن يۇقىرى نومۇرمۇ بېرىلىدۇ). مەن كالىفورنىيە شتاتى ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ "Northridge" بىلەن "Sacramento" دىگەن شۆبىسىدە، كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ "Davis" دېگەن شۆبىسىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىپ باقتىم. نورمال دەرسنىمۇ، ۋە تەجرىبە دەرسلىرىنىمۇ ئۆتۈپ باقتىم. تەجرىبە دەرسلىرىدە، دەرسكە كەلمىگەن ئوقۇغۇچىنىڭ تەجرىبە دوكلاتى يېزىپ تاپشۇرۇشىغا يول قويمىدىم. دەرسكە كېلىپ، تەجرىبە ئىشلەپ، ئۇنىڭدىن

دوكلات تاپشۇرغانلارنىڭ دوكلاتىنى تەكشۈرۈپ نومۇر بەردىم. دەرسخاندا ئۆتۈلىدىغان نورمال دەرسكە كەلسەك، مېنىڭ كىم دەرسكە كەلدى، كىم كەلمىدى، ئۇنىڭ بىلەن ھەرگىز كارىم بولمىدى. ئەمىلەيتتە ئۇ ئىشلار بىلەن كارى بولۇشنىڭ ھەرگىزمۇ ھاجىتى يوق. سىنىپتىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆپىنچىسى ھەقىقىي بىلىم ئېلىش، ھەقىقىي ئىقتىدار يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن ئوقۇيدىغان بولغاچقا، ئۇلار ھەممە ۋاقىتتا كۆپرەك نەرسە ئۆگىنىۋېلىشقا تىرىشىدۇ. دەرسكە خۇددى ئوقۇتقۇچىدا قەرزى بارەدەك

كىرىدۇ: مەن مەكتەپكە پۈل تۆلىدىم، شۇڭا سىز دەرسنى ياخشى ئۆتۈشىڭىز كېرەك دەپ قارايدۇ. دەرس سۆزلەۋاتقاندا كىچىككىنە خاتالىق بولۇپ قالسىمۇ، ئۇلار دەرھال بىلىۋېلىپ، قولىنى كۆتۈرۈپ سوئال سورايدۇ. سىز شۇ نەق مەيداندا جاۋاپ بېرىسىز. ئەگەر شۇ چاغنىڭ ئۆزىدىلا جاۋاب بېرەلمىسىڭىز، ئوقۇغۇچىلارغا دەپ قويۇپ، كېيىنكى دەرسته جاۋاب بېرىسىز. مەكتەپ سىزگە بىر دەرسنى ئۆتۈشنى تاپشۇرغاندا، سىزگە ئوقۇغۇچىلار مۇشۇ دەرسنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن نېمىلەرنى بىلىشى

كېرەك، شۇنى بەلگىلەپ بېرىدۇ. قايسى كىتابنى ئۆتىسىز، قانداق تەرتىپ بويىچە ئۆتىسىز، قانچىلىك تاپشۇرۇق بېرىسىز، قانچە قېتىم ئىمتىهان ئالىسىز، هەمدە ئەڭ ئاخىرقى دەرس نەتىجىسىنى قانداق بېرىسىز، بۇ پۈتۈنلەي ئۆزىڭىزنىڭ هوقۇقى. ئادەتتە، باكالاۋۇر ئوقۇغۇچىلىرىغا دەرس نەتىجىسى مۇنداق بېرىلىدۇ: تاپشۇرۇق 30 پىرسەنت، يېرىم مەۋسۇملۇق ئىمتىهان 30 پىرسەنت، مەۋسۇملۇق ئىمتىهان 40 پىرسەنت. سىنىپنىڭ ئەڭ ئالدىدىكى 10-15 پىرسەنت ئوقۇغۇچىغا "A", ئۇنىڭدىن

كېيىنكى 30 پىرسەنت ئوقۇغۇچىغا "B"، ئۇنىڭدىن كېيىن 30 پىرسەنت ئوقۇغۇچىغا "C"، قالغانلارغا "D" بىلەن "F" بېرىلىدۇ. ھەرگىز بىرەر ئىمتىھاننىڭ نەتىجىسى شۇ بويىچە ئوقۇغۇچىنىڭ دەرس نەتىجىسى بولۇپ ھېسابلانمايدۇ. ئومۇملاشتۇرۇپ ئېيتقاندا، ئامېرىكىلىق ئوقۇغۇچىلار ھەقىقىي بىلىم ئىگىلەشنى 1- ئورۇنغا، ئىمتىھاندا يۇقىرى نومۇر ئېلىشنى 2-ئورۇنغا قويىدۇ. مەن ھازىرغىچە ئۇچراتقان ئاسىيالىقلار بولسا، بۇنىڭ قارمۇ-قارشىسىنى قىلىدۇ.

مەكـــتەپ پۈتتـــۈرۈپ بولـــۇپ، خـــزمەت تېپـــشتا، ئوتتـــۇرىچە مەكـتەپ نەتىجـسى 2.5 نومـۇردىن يۇقىرى بولسا بولىۋېرىدۇ. يېڭـى بـىر شـــىركەتكە خـــزمەتكە كىرگەنـــدە، باكلاۋۇر ئۇنۋانى بارلارنـــڭ مەكـتەپ نەتىجـــسى تەكـــشۈرۈلىدۇ. ئالـــي مەكتەپنى 4.0 ئورتۇچە نومۇر بىلەن پۈتتـــۈرگەنلەرنى بەزى شـــىركەتلەر "بـــر ئاز چـــاتىقى بـــار ئوخـــشايدۇ" دەپ قارايـــدىكەن. ماگـــستېرلىق ۋە دوكتۇرلـــۇق ئۇنـــۋانى بارلارنـــڭ نەتىجىسگە ئانچە قاراپ كەتمەيدۇ. لېكىن، ماگىستېرلىق ۋە دوكتۇرلۇقتـا ئوقۇش ئۈچۈن، باكلاۋۇر نەتىجـسى

كـام دېگەنـده 3.0، ئەڭ ياخشـسى 3.5 دىن يۇقرى بولۇشى كىرەك.

ئـــزاهلاپ ئۆتـــۈپ كېتىـــشكه تېگـــشلىك بـــر ئـــش شـــۇكى، بـــر كـــشىنىڭ بـــرەر ئۇنـــۋانى بولۇشـــى، هەرگـــز ئۇ كـــشىنىڭ چوقـــۇم بـــرەر خـــزمەتكه ئورۇنلىشـــشى كاپـــالەتكه ئىگه، دېگەنـدىن دېـرەك بەرمەيـدۇ. مەن يۇقىرىـــدا چۈشـــەندۈرگەن هەر خىل دەرىجـدىكى مائاشـنى چوقـۇم ئالالايـــدۇ، دېگەنـــدىنمۇ دېـــرەك بەرمەيدۇ. بۇ ئامىلـلار بـر كـشىنىڭ ئۇنۋانى بىلەن ئۇنىڭ هەقىقي بىلىمى ۋە خـــزمەت ئىقتىـــدارى بىـــلەن مۇناســـىۋەتلىك. هەر بـــر شـــركەت

سـزنی ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن خىزمەتكە ئالالىغانكەن، سىزنى يەنە ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن شىركەتتىن بوشىتالايدۇ. 2000-يىلنىڭ ئاخىرى بىزنىڭ "WaveSplitter" دېگەن شىركەتكە فۇدەن ئۇنىۋېرسىتېتىدا باكلاۋۇر ، ئامېرىكىنىڭ خېلى داڭلىق بولغان خۇسۇسىي مەكتەپ Purdue ئۇنىۋېرسىتېتىدا دوكتۇرلۇق ئۇنۋانى ئالغان بىر خەنزۇ قىزنى ئالدى. لېكىن، ئۇ قىز ئىشنى زادىلا ياخشى قىلالمىدى. مەن بىرەرسى بىلەن تېخنىكىلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە پاراڭلاشسام، ئاستا قېشىمغا كېلىپ

ئوغـرىلىقچە ئاڭلايىتتـى. ئىنژىنېـرلار يىغىنـــــدا پەقەت پىكـــــر قاتناشـتۇرالمايىتتى. مېنـڭ ئۇ قىزغـا ئىچـــم ئاغرىـــپ، ئۆزۈم شـــركەت ئۈچـــۈن تەييارلىغـــان بـــارلىق تېخنىكىلىق ماتېرىياللىرىمنى ئۇنىڭغا نۇسـخىلاپ بەردىـــم. "ھەر قانـــداق ۋاقىتتـــا ســـوئالىڭ بولـــسا، مەنـــدىن تارتىنمـــاي ســـورا" دەپ تـــۇردۇم. لـــېكىن، بـــۇ قـــز خىزمەتتىـــ زادىـــلا قولىغـــا ئالالمىغانـــدىن كېـــيىن، شـــركەتكە كىرىـــپ 5 ئايلاردىـــن كىيىن، ئۇنـــى شـــركەتتىن بوشـــاتتى. 2003-يىلـــى مەن "نۇرلـــۇق تـــالا خەۋەرلىشىش" خەلقـــارالىق يىغىنىغـــا

بارغاندا، بۇ قىزنى شۇ يىغىن زالىنىڭ خىزمەت ئىزدەش ئورنىدا ئۇچرىتىپ قالدىم. ئۇ قىز شۇ چاغقىچە باشقا خىزمەت تاپالماي يۈرۈپتۇ. چىڭخۇدا باكلاۋۇر لىق ئېلىپ، ئامېرىكىدىكى يەنە بىر داڭلىق مەكتەپ بولغان پرىنسىپتون ئۇنىۋېرسىتېتىدا دوكتۇرلۇق ئالغان يەنە بىر خەنزۇ بالا بار بولۇپ، ئۇنىڭ بۇرۇن ئوقۇغىنى ئاكتىپ ئوپتىكىلىق زاپچاسلار ئىكەن. بىزنىڭ شىركەتتە قىلىدىغىنى پاسسىپ زاپچاسلار بولۇپ، ئۇ بالا ئىنژىنېرلار گۇرۇپپىسىدا زادىلا ئىشلىيەلمىگەندىن كېيىن، ئۇنى

شـــركەتنىڭ ســودا-ســېتىق بۆلـۈمى (ئىنگلىزچە " Sales and Marketing Deparment" دەيــدۇ) گە يــۆتكەپ قويدى. لېكىن، ئۇ يەردىمـۇ ياخـشى ئــشلىيەلمىگەچكە، ئۇزۇن ئۆتــمەي ئۇنىمۇ ئىشتىن بوشتىۋەتتى. مەن بۇ يەردە ھەرگـــز خەنـــزۇ باللارنـــڭ ھەممـــسى ياخـــشى ئــشلىيەلمەيدۇ، دېمەكچـــى ئەمەســـمەن. يـــۇقىرىقىلار ناھـــايىتى داڭلـــىق مەكـــتەپلەردە ئۇنۇڭان ئالالىغان بولـسىمۇ، خـزمەت ئىقتىـــدارى تـــۆۋەن، ھەمـــدە يېڭـــى شارائىتقا تېز ماسلـشىش قـابىلىيىتى يوقلارنىڭ بىـر قـانچە مـساللىرىدىنلا ئىبـــارەت. ئامېرىكـــدا ياخـــشى

ئىشلەپ، ئۆز كۈننى ياخشى ئېلىپ كېتىۋاتقان خەنزۇلار ئىنتايىن كۆپ. ئۆزلىرى يۇقىرى تېخنىكىلىق شىركەت قۇرغانلارمۇ خېلى بار. مەن بۇنىڭدىن بىر قانچە يىل بۇرۇن ئوقۇغان بىر ماتېرىيالغا ئاساسلانغاندا، كالىفورنىيەنىڭ سىلىكون جىلغىسىدا جۇڭگو، شاڭگاڭ ۋە تەيۋەندىن كەلگەن، يۇقىرى تېخنىكىلىق شىركەتتە ئىشلەيدىغان خەنزۇ خادىملاردىن 50 مىڭدىن كۆپ ئادەم بار ئىكەن.

ئامېرىكىدىكى شىركەتلەر ھەقىقىي ئىقتىدارى يوق، شىركەتنىڭ ئىشلىرىغا ئۆز سالاھىيىتىگە چۈشلۈق

تۆهپه قوشالمایدىغانلارنى ئىشتىن تېزلا بوشتىۋەتكەن بىلەن، شىركەت ئۈچۈن مۇھىم كىشىلەرنى پۈتۈن كۈچى بىلەن قوغدايدۇ. مەن بۇنىڭدىن بىر قانچە يىل بۇرۇن، سىلىكون جىلغىسىدىكى يەنە بىر شىركەتكە تېلېفون قىلىپ، ئۇنىڭ ئاساسلىق تېخنىكا خادىمنى ئىزدىدىم. ئۇلار ماڭا ئارىزونا شىتاتىنىڭ بىر تېلېفون نومۇرىنى بېرىپ، شۇيەرگە تېلېفون قىلىشىمنى ئېيتتى. مەن "سىلەرنىڭ ئارىزونادىمۇ بىرەر شۆبەڭلار بارمۇ؟" دەپ سورىسام، ئۇلار "ياق. بىزنىڭ شىركەت بۇرۇن ئارىزونادا بولۇپ،

كېيىن كالىفورنىيەگە يۆتكەپ كەلگەن. لېكىن ئۇ كشى كالىفورنىيەگە كەلگىلى ئۇنىمىغاچقا، ئۇنىڭغا ئارىزونادا بىر ئايرىم ئىشخانا ئېچىپ بەردۇق"، دېدى. مەن 2003-يىلى Wave Splitter دىن چىقىپ كېتىدىغانغا ئاز قالغاندا، ئۆزۈمنىڭ ھەممە تونۇشلىرىغا يېڭى ئىش ئىزدەۋاتقانلىقىم توغرىسىدا ئېلىخەت يازدىم. مېنىڭ بۇرۇنقى ساندىئا(Sandia) دۆلەت تەجرىبىخانىسىدىكى ئۇستازىم، ھازىر Georgia تېخنىكىلىق ئىنستىتۇتى فىزىكا فاكۇلتېتىنىڭ مۇدىرى مېنى ئۆز مەكتىپىنىڭ

تارمىقىدا ئەمدىلا قۇرۇلغان، پەقەت بىر رەئىسى بىلەن بىر مۇئاۋىن رەئىسدىن ئىبارەت ئىككىلا ئادىمى بار، شىركەت ئۈچۈن ئىقتىسادىي مەبلەغنى ھەل قىلىپ بولغان بىر شىركەتنى تونۇشتۇرۇپ قويدى. بۇ شىركەتنىڭ ئىشلەپ چىقارماقچى بولغىنى، ھەر خىل دورا ۋە يېمەكلىكلەر شىركىتى دورا بىلەن يېمەكلىكتە مىكروپ بار-يوقلۇقىنى تەكشۈرىدىغان بىر ئوپتىكىلىق ئاپپارات بولۇپ، ئەسلىدە ئۇ مېنىڭ ئۇستازىمنىڭ بىر قانچە پاتېنتىغا ئاساسلانغان بولۇپ، مېنى شىركەتنىڭ باش تېخنىكى قىلىپ

ئالمـــــــاقچی بولـــــــدی. مەن كالىفورنىيەنـــڭ يۇقـــۇرى مائاشـــغا كۆنـۈپ قالغـان بولغاچقـا، ئۇلارنـــڭ ماڭا بەرگەن مائاشـنى ئاز كـۆردۈم. شـــۇنىڭ بـــلەن ئۇلار ماڭـــا مـــائاش قوشۇپ بەرگەندى، مېنـــڭ مائاشـــم قالغـــان 2 كـــشىنىڭكىدىن يـــۇقىرى بولۇپ كەتتى (ئاتلانتانـــڭ تۇرمـــۇش سەۋىيـــــسى كالىفورنىيەنىڭكـــــدىن جـــق تـــۆۋەن بولـــۇپ، كـــالىفورنىيەدە بىر ئۆي ئالغان پۇلغـــا ئۇ يەردە كـــام دېگەنـــدە 2 ئۆي ئالغىلـــى بولـــدۇ). ماڭـــا شـــركەتنىڭ 3 پىرســـەنتنى بەرگەنـــدى، ئۇنىمـــۇ ئاز كـــۆردۈم. شـــۇنىڭ بـــلەن ئۇنـــى 7 پىرســـەنتكە

كۆتـــۈرۈپ بەردى. ئەڭ ئاخىرىـــدا بىزنىڭ ئۆينى Georgia شـتاتىنىڭ ئاتلانتا شەھىرىگە يۆتكەپ بېرىشتىن بۇرۇن، مەن ھەر 4 ھەپتە ئاتلانتـادا ئىشلەپ، 5-ھەپتىسى ئۆيگە قايتىپ كېلـــپ، ئۆيـــدە بىـــر ھەپـــتە ئىشلەيمەن، دېگەن شەرتنى قويدۇم. ئۇلار بۇنىڭغمـــۇ مـــاقۇل بولـــدى. لـــېكىن، دەل شـــۇ چاغـــدا، بىـــز تۇرۇۋاتقـــان شـــەھەرنىڭ قېـــشىدىكى شەھەرگە جايلاشقان، بىر بىئولوگىيە تېخنىكـــسى شـــىركىتىدىن ماڭـــا خـــزمەت چىقـــپ قالـــدى. شـــۇنىڭ بىلەن مەن ئاتلانتـادىكى شـىركەتكە بارمـــدىم. بۇنـــداق دېـــسەم، بەزىـــلەر

ئۈچۈن مەن ئاجايىپ يۈزسىزدەك تويۇلۇشۇم مۇمكىن. بۇ ئامېرىكىدا بىر ئىنتايىن نورمالنى ئىش. مەن بىر شىركەت ئۈچۈن ئاشۇنداق قىلالايمەن. بىر شىركەت مەن ئۈچۈنمۇ ئاشۇنداق قىلالايدۇ. 2001-يىلى مېنىڭ ئايالىمنىڭ يۇمشاق دېتاللار شىركىتى ئازراق ئادەم قوبۇل قىلدى. يېڭى قوبۇل قىلىنغانلارنىڭ ئىچىدىكى بەزىلىرى، بۇ يېڭى خىزمەتنى باشلاشتىن بۇرۇن، ياۋروپاغا بېرىپ، بىر-ئىككى ئاي تاماشا قىلماقچى بولۇپ كېتىپتۇ. دەل شۇ چاغدا شىركەتنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىدا چوڭ

ئۆزگـــرىش بولـــۇپ، ھېلىقـــى ئـــشقا ئېلىپ بولغان، ئەمما تېخى خىزمەت باشـــلىمىغانلاردىن بـــىر قانچـــسىنى شىركەتكە ئالماسلىقنى قارار قىلىپتۇ. شـــۇنىڭ بـــىلەن شـــىركەت ياۋروپـــادا تاماشـــا قىلىۋاتقانلارغـــا "ســـىزنى ئـــشتىن بوشـــاتتۇق. ئەمـــدى بىزنـــىڭ شـــىركەتكە كەلمـــىسىڭىزمۇ بولـــدۇ" دەپ خەت ماڭدۇرۇپتۇ.

مېنـــىڭ ئاتلانتـــادىكى بـــۇرۇنقى ئۇستازىم بىلەن بولغان مۇناســـىۋىتىم ھازىرمۇ ئىنتايىن ياخشى. يـــۇقىرىقى شىركەتتىكى ئۇ ئىككى ئادەم بىلەنمۇ ھېچ قانـــداق يامانلـــىشىپ قالمـــدىم. مەن بارمايـــدىغانلىقىمنى ئېيتقانـــدا،

ئۇلار "بىزگە بىرەر ئادەم كۆرسىتىپ بەرسەك"، دەپ ئىلتماس قىلىۋېدى، مەن كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىدىكى ئۇستازىمنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرۈش ئالدىدىكى بىر ئوقۇغۇچىسىنى كۆرسىتىپ بەردىم. كېيىن ئۇقسام، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ شىركىتىگە جەنۇبىي كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنى يېڭى پۈتتۈرگەن بىر ياشنى ئېلىپتۇ.

مەن يۇقىرىدا ئامېرىكا توغرىسىدا خېلى كۆپ سۆزلىدىم. مەن تەسۋىرلىگەن بۇ ئىشلارنى بىزنىڭ يۇرتقا قانداق تەدبىقلاش مۇمكىن؟

يۇرتىمىزدا بۇ ئىشلار بىلەن ئالاقىدار مۇنداق 3 تەرەپ بار: 1) ھۆكۈمەت

ئەمەلــدارلىرى. 2) ئوقۇتقــۇچى، ۋە ئاتــا-ئانــلار. 3) ئوتتــۇرا ۋە ئالــي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى.

ئامېرىكىنىڭ بۇ دۇنيادىكى نۇرغۇن تالانــت ئىگىلىرىنــى ئۆزىــگە جەلــپ قىلــپ، ئىقتــسادىي جەھەتــتە بــۇ دۇنيــادىكى ئەڭ كۈچلــۈك دۆلەت بولــۇپ تۇرالــشىدىكى ئەڭ تــۈپ ســەۋەبلەرنىڭ بــرى، ئامېرىكــدا ھەممە ئادەم ئۈچۈن ئۆزى خالىغان، ئۆزىنــڭ كــۇدرىتى يېتــىدىغان ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدە بىلىم ۋە ئىقتىــدار ئىگىلەيــدىغان، ھەمــدە بــۇ بىلــم بــلەن ئىقتىــدارنى ئەڭ يــۇقىرى دەرىجىدە ئىشلىتەلەيدىغان پۇرسەت

بار. یېقىنقى بىر قانچە يىللاردىن بۇيان، شىنجاڭدىكى "خىزمەتنى بىر تۇتاش تەقسىم قىلىش" دىگەن سىياسەت، "خىزمەتنى ئۆزى تېپىش" دېگەن يېڭى بىر سىياسەتكە ئۆزگىرىپتۇ. بۇ جەمئىيەت تەرەققىياتىنىڭ بىر مۇقەررەر يۈزلىنىشىدۇر. ئامېرىكىدا ئەينى ۋاقىتتا مۇشۇنداق بىر ئۆتكۈنچى دەۋر بولغانمۇ-يوق، مېنىڭ بۇ جەھەتتىكى تاريختىن خەۋىرىم يوق. لېكىن، ھازىر ئامېرىكىدا "ھەممە ئادەم، ئۇنىڭ قايسى مىللەتتىن بولۇشى، قايسى دىنغا ئىشىنىشى، ئەر ياكى ئايال

بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، خىزمەت پۇرستى ئالدىدا پۈتۈنلەي باراۋەر" دېگەن ئىنتايىن قاتتىق قانۇن بار. خىزمەت تېپىشتا بىر ئادەم ئازراق كەمستىشكە ئۇچراپ قالسا، ئۇ ئادەم شىركەت ئۈستىدىن ئەرز قىلالايدۇ. ئەگەر شىركەتنىڭ ئادەم كەمسەتكەنلىكى راست بولۇپ چىقسا، بۇ شىركەت ئىنتايىن ئېغىر جازاغا تارتىلىدۇ. ئادەم كەمستىدىغان ئىش-ھەرىكەتلەر ئۇ ياقتا تۇرسۇن، گەپ-سۆزنى قىلىشمۇ قاتتىق چەكلەنگەن. ئەگەر شىنجاڭدا "خىزمەتنى ئۆزى تېپىش" تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، "خىزمەت

پۇرستى ۋە رىقابەت ئالدىدا ھەممە ئادەم، ھەممە مىللەت باراۋەر" دېگەن بىرەر قانۇن تۈزۈپ چىقىرىلمىسا، ھەمدە بۇ قانۇن قاتتىق ئىجرا قىلىنمىسا، خۇددى ھازىرقىدەك، شىنجاڭدىكى شۇ ئىككى توك-توك ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ئۇيغۇر ياشلىرى خىزمەت تاپالمايدۇ. سىز ئىقتىدارلىق كىشىلەرنى يېتىلدۈرۈپ، ئۇلارنىڭ ئۆز ئىقتىدارىنى ئەڭ يۇقۇرى دەرىجىدە جارىي قىلدۇرىشىغا شەرت-شارائىت ھازىرلاپ بەرمىسىڭىز، بۇ ھېچ بولمىغاندا بىر ئىقتىسادىي زىيان ۋە ئىسراپچىلىق ئەمەسمۇ؟ بۇ

"دۇنيانىڭ ئىلغار تېخنىكىلىق سەۋىيىسىگە يېتىۋېلىش"، "ماددىي ۋە مەنىۋىي مەدەنىيەت بەرپا قىلىش" ۋە "جەمئىيەت مۇقىملىقىنى ساقلاش" دېگەندەك شۇئارلارنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا زور دەرىجىدە زىيانلىق ئەمەسمۇ؟

ئۇيغۇر ياشلىرىنى ئۆزلۈكىدىن تىرىشىپ، ھەقىقىي بىلىم ئىگىلىشىگە ئۇندەشتە ئوقۇتقۇچىلار ۋە ئاتا-ئانىلارنىڭ رولى ئىنتايىن چوڭ بولىدۇ. بۇنىڭدىن 10 يىل بۇرۇن، جۇڭگودا بۇگۈنكىدەك زور ئۆزگىرىشلەرنىڭ بولۇشىنى كۆپىنچە ئادەملەر پەرەز قىلالمايتتى.

بۇنىڭدىن كېيىنكى 10 يىل، 20 يىل، 30 يىلدىن كېيىن قانداق ئۆزگىرىشلەر بولىدۇ؟ سىز ئوقۇغۇچىنىڭ ياكى پەرزەنتلىرىڭىزگە يول كۆرسەتكەندە، نەزەرىڭىزنى ئاشۇنداق كەلگۈسىدە كېلىدىغان بىر دەۋرگە سېلىڭ. ھېچ بولمىغاندا، ھازىرقى ۋەزىيەتكە قاراپ، سىزنىڭ روھىڭىز ئۆزىڭىزنىڭ ئوقۇغۇچىسى ياكى بالىڭىزنىڭكىدىن بەكراق چۈشۈپ كەتمىسۇن. ئۆزىڭىزنىڭ روھى چۈشۈپ كەتسە، ياشلارغا ھەرگىزمۇ يول كۆرسىتەلمەيسىز.

بىر ئادەمنىڭ ئۇلۇغلۇقى، ئۇنىڭ

بۇرۇن بولۇپ ئۆتۈپ كەتكەن ئـشلار توغرىـــــسىدا تـــــوغرا يەكـــــۈن چىقىرالىغانلىقىـــــدا ئەمەس. بىـــــر ئادەمنـــــڭ ئۇلۇغلـــــۇقى، ئۇنـــــڭ كەلگۈســـــىدە بولـــــىدىغان ئـــــشلارنى توغرا مۆلچەرلىيەلىشىدە.

تەرەققـــــي تاپقـــــان دۆلەتلەرنـــــڭ جەمئىيىتىنىڭ ھەممىسى خۇددى بىر پارچە گۆشـنى تالـشۇاتقان بـۆرە- يولۇاسـلارنىڭ ئۇۋۇسـىغا ئوخـشايدۇ. جۇڭگـــــو جەمئىيىتىمـــــۇ ھـــــازىر دەل ئاشـۇنداق بـــىر جەمئـــىيەت بولۇشـقا قـــــاراپ يۈزلىنىۋاتـــــدۇ. ئەگەر ســـــز ھازىر ۋاقىتنى زايا قىلماي، ئۆزىڭىزدە ھەقىقـــــي بىلـــــم بـــــلەن ھەقىقـــــي

ئىقتىدارنى يېتىلدۈرىشىڭىز، كەلگۈسىدە پۇرسەت ۋە رىقابەت ئالدىدا ھەممە ئادەم باراۋەر بولىدىغان بىر جەمئىيەت شەكىللەنمەي قالغاندىمۇ، ھەچ بولمىغاندا سىزگە ھېچ قانداق زىيىنى بولمايدۇ. ئەگەر پۇرسەت ۋە رىقابەت ئالدىدا ھەممە ئادەم، ھەممە مىللەت باراۋەر بولىدىغان بىر جەمئىيەت شەكىللىنىپ قالسا، سىز ھازىر ئىگىلىگەن بىلىم بىلەن ئىقتىدار سىز ئۈچۈن بىر بىباھا گۆھەرگە ئايلىنىدۇ. ئۆتۈپ كەتكەن ۋاقىت خۇددى بىر ئادەمنىڭ ئۆلۈپ كەتكەن تۇققىنىغا ئوخشايدۇ. ئۇ بىر

كەتكەندىن كېيىن، مەڭگۈ قايتىپ كەلمەيدۇ. "ئەگەر يەنە بىر كۈن هايات بولغان بولسا، ماۋۇنى قىلىپ بەرگەن بولسام"، "ئەگەر يەنە بىر ئاي هايات بولغان بولسا، ئاۋۇنى قىلىپ بەرگەن بولسام"، بۇلارنىڭ هەممىسى مۇمكىن ئەمەس. ئۇ چاغدا سىز مىڭ يىغلىسىڭىزمۇ، تۇققىنىڭىز تىرىلىپ بەرمەيدۇ. شۇڭا، تۇققىنىڭىز هايات ۋاقتىدا، سىز قىلىپ بەرىشكە تېگىشلىك ۋە سىز قىلىپ بېرەلەيدىغان ئىشلارنىڭ هەممىنى قىلىپ بېرىڭ. هازىردىن باشلاپ قىلىپ بەرگەچ تۇرۇڭ. ئاشۇنداق قىلسىڭىز، تۇققىنىڭىز

ئۆلۈپ كەتكەندە ھەچ قانداق يىغلىمىسىڭىزمۇ بولۇۋېرىدۇ- مېنىڭچە، سىز ئۇ چاغدا پەقەتلا يىغلىمىسىڭىزمۇ، تۇققىنىڭىز چوقۇم سىزدىن رازى بولۇۋېرىدۇ .

13-سوئال: چەت ئەللىكلەرنىڭ تۈرمۇشىدا كىتاب ئوقۇش ھەققىدە كۆزەتكەنلىرىڭىز قايسىلار؟

جاۋاب: مەن ئامېرىكىلىقلارنىڭ كىتاب ئوقۇشقا ئائىت ئادەتلىرىنى ئۆزۈمنىڭ بىۋاسىتە كۆرگەنلىرى ئارقىلىق تەسۋىرلەپ بېرەي. مەن كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ داۋىس شۆبىسىدە ئوقۇۋاتقان ۋاقتىمدا، بىزنىڭ ئۆيگە باشقا بىر شىتاتنىڭ

كىچىك بىر يېرىدە تۇرىدىغان، ئۆزى مۇسۇلمان، ئەمما ئېرى ئامېرىكىلىق بىر دوستىمىز بىر قانچە كۈن تاماشا قىلىش مۇناسىۋىتى بىلەن كېلىپ، بىزنىڭ ياتاقتا 2 ئاخشام قۇنۇپ قالدى. بۇ دوستىمىزنىڭ ئېرى ئاشۇ دوستىمىز بىلەن توي قىلىش ئۈچۈن ئىسلام دىنىغا كىرگەنىدى. ئۇلار بىزنىڭ ئۆيگە كېلىپ ئەتىسى بازارغا چىقىپ قايتىپ كەلگەندە، ئۇ ئامېرىكىلىقنىڭ قولىدا ئىسلام دىنىغا ئائىت 3-4 ئىنگلىزچە كىتابنى كۆردۈم. ئۇلار تاماشا قىلىش جەريانىدا، مەخسۇس بىر قانچە كىتابخانىلارغا بېرىپ، ئىسلام دىنىغا

ئائـت ئۆزلىرىـده يـوق كىتابلارنىـڭ هەممىسىنى سېتىۋالغان ئىـكەن. مەن بۇ كىتابلارنى ۋاراقلاپ كۆرۈپ بېقىپ، ناهـايىتى تەسـرلەندىم، هەمـده ئىنتايىن خىجىل بولـدۇم. ئىچىمـده، "چەت ئەلـده تـۇرۇپ، ئۆزلىرىنـى «مەن مۇسـۇلمان» دەپ هېـسابلاپ يۈرۈيـدىغان ئۇيغـۇرلار ئىچـده ئۆز دىنـى توغرىـسىدا مۇشـۇنداق ئىزدىنىدىغان ئادەملەردىن قانچىسى بار؟" دەپ ئويلىدىم.

كىتـاب ئوقـۇش ئامېرىكىلىقلارنىـڭ كۈنـدىلىك تۇرمۇشـىدىكى ئىنتـايىن مـۇھىم تەركىبلەرنىـڭ بىـرى بولـۇپ، كىتـاب ئوقـۇش ئادىتـى ئۇلارنىـڭ

بـــاللىق دەۋرىـــدىلا باشـــلىنىدۇ. كـالىفورنىيەدىكى ھەر بىـر ناھىيـده 10 دىن 30 غىچە شەھەر بار بولۇپ، ھەر بىـــر شـــەھەرنىڭ بىـــردىن كۇتۇپخانـــىسى بـــار. ســـىزنىڭ ئائىلىڭىـــزدە 4 جـــان ئادەم بولـــسا، ســـىزنىڭ ئۆيىڭىـــز جايلاشـــقان شـــــەھەرنىڭ كۇتۇپخانـــــىسى ئائىلىڭىزدىكـــى 4 جـــان ئادەمنىـــڭ ھەممـــسىگە ھەقـــسىز كۇتۇپخانـــا كېنىشكـــــىسى بېرىـــــدۇ. بـــــۇ كۇتۇپخانىلاردا يېـشى 3 كە كـىرگەن بالىدىن تارتىپ، چوڭلارغىچە ھەممە ئادەمـگە بـاپ كېلىـدىغان كىتـابلار قويۇلـــدۇ. كىتـــابتىن باشـــقا،

مەخسۇس باللارنى تەربىيلەشكە تەييارلانغان ئۇنئالغۇ ۋە سىنئالغۇ لىنتىلىرىمۇ بار بولۇپ، ھەر بىر كۇتۇپخانىدىكى كىتابلارنىڭ ئەڭ كەم دېگەندە يېرىمى باللارغا ئائىت كىتابلار بولىدۇ. ھەر قېتىم ئارىيەت ئالىدىغان كىتاب ۋە لىنتىلارنىڭ سان چەكلىمىسى يوق بولۇپ، كىتابلارنى 3 ھەپتىلىك، لىنتىلارنى بىر ھەپتىلىك ئارىيەت بېرىپ تۇرىدۇ. بۇ كۇتۇپخانىلارنىڭ راسخودىنىڭ بىر قىسمىنى شىتاتلىق ھۆكۈمەت، قالغان قىسمىنى ھەر بىر شەھەر بىزدىن يىغقان يەر بېجى كىرىمىدىن چىقىرىدۇ. كىچىك باللىرى بار

ئامېرىكىلىق ئاق تەنلىك ئايالىلارنىڭ ئىچىدە ئىشلىمەي، ئۆز بالىسىنى پۈتۈن كۈن باقىدىغانلار خېلى يۇقىرى نىسبەتنى ئىگىلەيدۇ. ئۇنداقلارنىڭ بىر ئادىتى ھەر كۈنى بالىلىرىنى ئۆز شەھىرىدىكى كۇتۇپخانىلارغا ئېپكېلىپ، بالىسى ھېرىپ قالغىچە ئۇلارغا كىتاب ئوقۇپ بېرىش، بالىسى ھېرىپ قالغاندا ئۇلارنى ئۆزى خالىغان كىتابلارنى كۆرۈشكە بىر مەزگىل قويۇپ بېرىشتىن ئىبارەت. ئۇنىڭدىن باشقا، ئوقۇرمەنلەر ئامېرىكىنىڭ كىنوسىدىنمۇ كۆپ كۆرۈپ تۇرىدىغىنىدەك، ئاق تەنلىكلەرنىڭ

ئۇخلاشتىن بۇرۇن كىچىك بالىلىرىغا كىتاب ئوقۇپ بېرىش يا‌كى ئۇلارغا ھېكايە ئېيتىپ بېرىش ئادىتى بار. بۇنى ئۇلار "ئۇخلاش ۋاقتىدىكى ھېكايە" (ئىنگلىزچە" Bed time story") دەپ ئاتايدۇ. ئاشۇنداق قىلغاچقا، ئۇلارنىڭ بالىلىرى كىچىكىدىن تارتىپ كىتاب ئوقۇشنى ياخشى كۆرىدىغان بولۇپ چوڭ بولىدۇ. بىر قېتىم ئايالىم بىلەن ئىككىمىز بىزنىڭ بالىغا كىتاب ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن بىزنىڭ كۇتۇپخانىمىزغا بېرىپ، كىتاب ئىزدەۋاتىساق، بىر 3 ياش ئەتراپىدىكى ناھايىتى ئوماق

قىزچاقنىڭ ئاۋازىنى تازا قويۇپ بېرىپ كىتاب ئوقۇۋاتقىنىنى كۆردۇق. بىز ئۇ قىزنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ بىر دەم قاراپ تۇردۇق. تازا دىققەت قىلىپ قارىساق، ئۇ قىز بىر بەتنى تۈگەتمەيلا يېڭى بىر بەتنى ئېچىپ بولغان بولسىمۇ، ئالدىنقى بەتتىكى تېكىستنى ناھايىتى توغرا ئوقۇۋاتىدۇ. ئەسلىدە، بۇ قىز تېخى كىتاب ئوقۇشنى بىلمەيدىغان بولۇپ، ھېلىقى كىتابنىڭ تېكىستىنى پۈتۈنلەي يادلىۋالغان ئىكەن. شۇڭا، كىتابنى ئېچىپ، شۇ بىر بەتكە توغرا كەلگەن تېكىستنى پۈتۈنلەي يادقا ئوقۇپ، ئاندىن يېڭى بىر بەتنى

ئاچىدىكەن. ئېھتىمال بۇ ئۆزىنىڭ ئىنتايىن ياخشى كۆرىدىغان كىتابى بولۇپ، ئاپىسىغا قايتا-قايتا ئوقۇتۇپ، ئاخىرى ئۆزىگە ياد بولۇپ كەتكەن ئوخشايدۇ. بىزمۇ ئىككى بالىمىز ئامېرىكىغا كەلگەن كۈندىن تارتىپ، ئۇلارنى ھەر كۈنى بىر سائەت ئەتراپىدا كىتاب ئوقۇشقا ئادەتلەندۈردۇق. كۆپىنچە ۋاقىتتا ئۆزلىرىگە ئوقۇتۇپ، بىرىمىز ئۇلارنىڭ قېشىدا ئاڭلاپ ئولتۇردۇق. خاتالىقىنى تۈزىتىپ بەردۇق. بەزىدە ئۇلارغا كىتاب ئوقۇش پەقەت خوش ياقماي قالسا، كىتابنى بىز ئۇلارغا ئوقۇپ بەردۇق. ئاساسەن ھەر ھەپتە

دېگىدەك ئۆزىمىزنىڭ كۈتۈپخانىسىغا بېرىپ، كىتابنى ئالماشتۇرۇپ تۇردۇق. بالىلىرىمىز چوڭ بولۇپ، كۈتۈپخانىدىكى كىتابلارغا قىزىقمايدىغان بولۇپ قالغاندىن تارتىپ، بىز ئۇلارغا ئۆزلىرى ياخشى كۆرۈدىغان كىتابلارنى سېتىپ ئېلىپ بېرىدىغان بولدۇق. شۇڭا ئىككى بالىمىزنىڭ ھازىرمۇ ئۇخلاشتىن بۇرۇن ئوقۇيدىغان كىتابلىرى بار بولۇپ، ئۇخلاشتىن بۇرۇن ئازراق كىتاب ئوقۇش ئۇلارغا پۈتۈنلەي ئادەت بولۇپ كەتتى. ئامېرىكىدا داڭلىقراق ئالىي مەكتەپكە قوبۇل قىلىنىشتا، ئوتتۇرا مەكتەپ

نەتىجىسىدىن باشقا يەنە "سەۋىيە باھالاش ئىمتىھانى" دېگەن، ئىنگلىزچە "Scholastic Assessment Test (SAT)" دەپ ئاتىلىدىغان بىر مەملىكەتلىك ئىمتىھان نەتىجىسىگىمۇ قارايدۇ. مېنىڭ ئوغلۇم ھازىر شۇ ئىمتىھاندا سىنىلىدىغان ئىنگلىزچە سۆزلۈكلەرنى يادلاۋاتقان بولۇپ، ھەر كۈنى كەچتە مېنى چاقىرىپ، يېڭى يادلىغان سۆزلۈكلەرنى ۋە ئالدىنقى 4 كۈن ئىچىدە ئۆگەنگەن سۆزلۈكلەرنى ماڭا سىنىغۇزىدۇ. ئۇنىڭغا 20 مىنۇتتىن كۆپرەك ۋاقىت كېتىدىغان بولۇپ، ئوغلۇم قانداق ۋاقىتتا تەييار بولسا،

مەن ئۆزۈم قىلىۋاتقان ھەر قانداق ئىشنى توختىتىپ قويۇپ، ئۇنىڭ بىلەن ھېلىقى سۆزلۈكلەرنى ئۆتكۈزىمەن. ئەگەر تېلېۋىزوردا ئۆزۈم ناھايىتى ياخشى كۆرۈدىغان بىر نەرسە كۆرۈۋاتقان بولساممۇ، ياكى مۇشۇ ماقالىنى يېزىۋاتقان بولساممۇ، ئوغلۇمنىڭ قىلىۋاتقان ئۇ ئىشنىڭ ئىنتايىن مۇھىملىقىنى بىلدۈرۈش، ئۇنى داۋاملىق رىغبەتلەندۈرۈپ تۇرۇش ئۈچۈن، ئۆز ئىشىمنى تاشلاپ قويۇپ، ئۆزۈمنىڭ ناھايىتى چارچاپ كەتكەنلىكىگە قارىماي، ئوغلۇمنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە سۆزلۈكلەرنى تەكرارلايمەن.

ئامېرىكىدا ئاتا-ئانىلار بالىلارغا كۈتۈپخانىدىن كىتاب ئارىيەت ئېلىپ بەرگەندىن باشقا، بازاردىنمۇ نۇرغۇن كىتابلارنى سېتىپ ئالىدۇ. بولۇپمۇ ئاق تەنلىكلەرنىڭ بالىلىرىنىڭ ئۆيىگە قارايدىغان بولسا، چوقۇم بىردىن كىتاب ساقلاش ئورنى بارلىقىنى كۆرگىلى بولىدۇ. بالىلار چوڭ بولغاندا، ياكى بۇ كىتابلاردىن زېرىككەندە، ئاتا-ئانىلار ئۇ كىتابلارنى ئۆز شەھىرىدىكى كۈتۈپخانىغا ئىئانە قىلىدۇ. شۇڭا ھەر بىر كۈتۈپخانىدا ئىئانە قىلغان كىتابلارنى قويۇپ قويىدىغان مەخسۇس ئورۇن ۋە

قەغەز ساندۇقلار بولدۇ. بەزى كۇتۇپخانىلار يىغىلغان كىتابلارنى ئۆزلىرى بىر تەرەپ قىلالمايدىغان ھالەتكە كېلىپ قالسا، "بۇ يەردىكى كىتابلارنى ئۆزىڭىز خالىغانچە ئېلىپ كەتسىڭىز بولىدۇ" دەپمۇ يېزىپ قويىدۇ.

باللارنى كىتاب ئوقۇشقا ئۈندەش پۈتۈن ئامېرىكا جەمئىيىتىگە سىڭىپ كەتكەن بىر ئىش بولۇپ، مەكتەپ، ئوقۇتقۇچى، ئاتا-ئانا، ۋە ھەر ساھەدىكى داڭلىق ئەرباپلارنىڭ ھەممىسى بۇ ئىشنى ئۆزلىرىنىڭ ئەڭ مۇھىم بۇرچلىرىنىڭ بىرى قاتارىدا تۇتىدۇ. ئامېرىكىدىكى باشلانغۇچ ۋە

تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپلەر ھەر يىلى بىر ئاينى "كتاب ئوقۇش ئېيى" قىلىپ بەلگىلەپ، بۇ بىر ئاينىڭ ئىچىدە پۈتۈن مەكتەپ ئوقۇغىلىرىغا مەلۇم ساندىكى كىتابنى ئوقۇپ بولۇشنى تاپشۇرۇق قىلىپ بېرىدۇ. ۋەزىپىنى ئاشۇرۇپ ئورۇنلىغانلارغا مۇكاپات بېرىدۇ. مەن ئىككى بالامنىڭ "كتاب ئوقۇش ئېيى" تۈگىگەندىن كېيىنكى "Ice-cream" زىياپىتىگە كۆپ قېتىم قاتناشپ باقتىم. باشلانغۇچنىڭ بالىلىرىنى كىتاب ئوقۇشقا قىزىقتۇرۇش ئۈچۈن، ھەر بىر مەكتەپتە ھەر يىلى "كتاب

يەرمەنكىسى" پائالىيىتى ئېلىپ باردۇ. بۇ پائالىيەتتە بالىلار كىتابلىرىنى نەشىر قىلىدىغان شىركەتلەر مەكتەپكە كېلىپ، ئۆزلىرى نەشىر قىلغان ئەڭ يېڭى كىتابلارنى كۆرگەزمە قىلىدۇ ھەمدە نەق مەيدانىدا ساتىدۇ. بىر قېتىم مەن ئوغلۇمنىڭ مەكتىپىدىن بالامغا مەخسۇس كىتاب بۇيرۇتۇش توغرىسىدا بىر تەكلىپ تاپشۇرۇپ ئالدىم. پەقەت 5 دولار خەجلەپ بىر كىتاب بۇيرۇتقانىدىم، مەخسۇس مېنىڭ ئوغلۇم ئۈچۈن بېسىلغان بىر كىتابنى تاپشۇرۇپ ئالدىم. بۇ كىتابنىڭ ئىچىدىكى ئاساسىي رولچى

مېنىڭ ئوغلۇم بولۇپ، كىتابنىڭ تەشىغىمۇ ئوغلۇمنىڭ ئىسمى بېسىلغاندى. مەن قاتتىق تەسىرلەندىم. ئامېرىكىنىڭ 2001-يىلىدىكى "11-سىنتەبىر" ۋەقەسى يۈز بەرگەن ۋاقىتتا، ئامېرىكا پرىزىدېنتى بۇش بىر باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ كىتاب ئوقۇش پائالىيىتىگە قاتناشۋاتقاندى. ئامېرىكىنىڭ هۆكۈمەت خادىملىرى شۇ مەكتەپكە بېرىپ، بىر سىنىپتا بۇشىنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ، نيۇ-يوركتا بولغان ۋەقەنى دوكلات قىلىدۇ. ئامېرىكىدىكى باشقا ئاتاقلىق ئەربابلارمۇ باشلانغۇچ

مەكتەپلەرگە بېرىپ، باللارغا كىتاب ئوقۇپ بېرىۋاتقانلىقىنى بىز تېلېۋىزوردا داۋاملىق كۆرۈپ تۇرىمىز.

بىز شىمالىي كالىفورنىيەنىڭ Davis دېگەن شەھىرىدە 1990-يىلىدىن 1997-يىلىغىچە 7 يىل تۇردۇق. بىزنىڭ تۇرغان ياتىقىمىز كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پەقەت تۆۋە قىلغان ئوقۇغۇچىلارغىلا ئىجارىگە بېرىدىغان ياتاق بىنا رايونىدا بولۇپ، ئۇ يەردە تۇرىدىغانلارنىڭ ھەممىسى ئاشۇ مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئىدى. 1997-يىلىدىن 2004-يىلىنىڭ ئوتتۇرىسىغىچە شىمالىي

كـــالىفورنىيەدىكى San Francisco شەھىرى بىلەن سىلىكون جىلغىسىغا يىپقىن جايىدىكى San Ramon دېگەن شەھەردە ئۆزىمىز سېتىۋالغان ئايىرىم بىنالىق ئۆيىدە تۇرۇۋۇق. بۇ شەھەر ئامېرىكىدىكى تۇرمۇش سەۋىيىسى ئوتتۇرا ۋە يۇقىرى دەرىجىلىك كىشىلەر تۇرىدىغان شەھەر بولۇپ، بۇ شەھەردىكىلەرنىڭ ئوتتۇرىچە يىللىق ئائىلە كىرىمى 87 مىڭ دوللار ئىكەن. (كالىفورنىيەدە يىللىق ئائىلە كىرىمى 30 مىڭ دوللاردىن تۆۋەنلەر كەمبەغەللەر ھېسابلىنىدۇ) Davis تا مەكتەپنىڭ بىر چوڭ سۇ ئۈزۈش كۆلى بار بولۇپ،

یاز کۈنلىرى بىز باللىمىزنى داۋاملىق شۇ يەرگە ئاپىراتتۇق. San Ramon شەھىردە بولسا، بىزنىڭ بىر كىچىك رايونغا تەۋە بىر سۇ ئۈزۈش كۆلى بىلەن بىر "tennis" توپ مەيدانى بار ئىدى. بىزدە ئۇلارنىڭ ئاچقۇچى بار بولۇپ، بىز ئۇلارنى خالىغان ۋاقىتتا ئىشلىتەلەيتۇق. بۇ كۆللەرنىڭ بىر تۈزۈمى، 15 ياشتىن كىچىك بالىلار سۇ ئۈزگەندە، ئۇلارنىڭ قېشىدا چوقۇم بىرەر 18 تىن يۇقىرى ياشتىكى ئادەم بولۇشى كېرەك. بىز بالىلىرىمىزنى سۇ ئۈزۈشكە ئاپارغاندا، كۆزىمىزگە داۋاملىق چېلىقىدىغان بىر ئىش، نۇرغۇن ئاتا-

ئانىلار بالىلىرىنى سۈدا ئوينىغىلى قويۇپ بېرىپ، ئۆزلىرى بىر تەرەپتىن بالىلىرىنى كۆزەتكەچ، بىر تەرەپتىن كىتاب ئوقۇشتىن ئىبارەت ئىدى. بىزنىڭ ياتاق رايونىمىزدا مەخسۇس بالىلار ئوينىاش ئۈچۈن ياسالغان سېرىلغۇچ، گۈلەڭگۈچ، يامىشىپ چىقىپ ئوينايدىغان 2-3 مېتىر ئىگىزلىكتىكى قۇرۇلمىلار ۋە قۇملۇقلار بار بولۇپ، ئىشلىمەيدىغان ئانىلار بالىلىرىنى شۇ يەردە ئوينىغىلى قويۇپ بېرىپ، ئۆزلىرى كىتاب ئوقۇپ ئولتۇراتتى. بىزنىڭ San Ramon دىكى قوشنىلىرىمىزنىڭ ھەممىسى دېگىدەك گېزىتكە مۇشتىرى

بولغاندى (هەر كۈنى تاڭ سەھەردە گېزىت توشۇغۇچى گېزىتلەرنى هەر بىر مۇشتىرىنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىغا تاشلاپ قويىدىغان بولغاچقا، بىز ئىشقا ماڭغاندا قوشنىلارنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىدىكى گېزىتنى هەر كۈنى كۆرۈپ تۇرىمىز). كالىفورنىيەدىكى شەخسىي ئۆيلەرنىڭ ئارقا هويلىسىغا قارىسىڭىز، مەخسۇس كىتاب ئوقۇش ئۈچۈن تەييارلانغان هەر خىل ئورۇنداقلارنى چوقۇم كۆرۈسىز. مەن بىلەن بىر مىنبۇستا ئىشقا باردىغان خادىملارنىڭ ئىچىدە، يول بويى كىتاب ئوقۇيدىغانلاردىن بىر قانچىسى بار.

بىز ئاپتوبۇس بېكىتىدە ئاپتوبۇس ساقلاپ تۇرغان، پويىز بېكىتىدە پويىز ساقلاپ تۇرغان، ئايروپىلان ئىستانسىسىدا ئايروپىلان ساقلاپ تۇرغانلارنىڭ كۆپىنچىسى گېزىت ياكى كىتاب ئوقۇپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ تۇرىمىز. ئايروپىلان ۋە پويىزدىكى يولۇچىلارنىڭ كۆپىنچىسىمۇ كىتاب ئوقۇۋاتقانلىقىنى كۆرىمىز. باغچىلاردىكى چىملىقنىڭ ۋە دېڭىز بويىدىكى قۇملۇقنىڭ ئۈستىدە ئاپتاپ سىنۋېتىپ، كىتاب ئوقۇپ ياتقان كىشىلەرنى داۋاملىق ئۇچرىتىمىز. دوكانلاردا پۇل تۆلەشكە ئۆچرەت تۇرغاندا، نۆۋەتتى كەلگەن

ئايالىلارنىڭ سومكىسىدىن پۇل ياكى بانكا كارتىلىرىنى ئېلىش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن سومكىسىدىكى كىتابنى ئېلىپ بىر تەرەپكە قويۇپ قويغىنىنى داۋاملىق كۆرۈپ تۇرىمىز. مېنىڭ پەرىزىمچە، سومكا كۆتۈرىۋالغان ئامېرىكىلىقلارنىڭ سومكىسىنى ئاختۇرسا، يېرىمىدىن كۆپىنىڭ سومكىسىدىن كەم دېگەندە بىرەر كىتاب، ژورنال ياكى گېزىت چىقىشى مۇمكىن. ئامېرىكىدىكى خېلى نۇرغۇن كىتابلار، بولۇپمۇ رومانلارنىڭ ئۇزۇنلۇقى بىلەن كەڭلىگى ئادەتتىكى كىتاپلارنىڭكىدىن كىچىك بولىدۇ. شۇڭا ئۇلارنى كۆتۈرۈپ

يۈرۈش ئىنتايىن قولايلىقدۇر.

تەرەققىي تاپقان جەمئىيەتنىڭ بىر ئالاھىدىلىكى، بۇ جەمئىيەتتىكى كىشىلەر بىر-بىرى بىلەن ئېغىز ئارقىلىق ئالاقە قىلىشقا ئىنتايىن قادىردۇر. ئامېرىكا جەمئىيىتىدە، نۇرغۇن ئىشلار تېلېفون ئارقىلىقلا بېجىرىلىدۇ. تېلېفون ئارقىلىق بېجىرگىلى بولىدىغان ئىشلار ئۈچۈن ھېچ كىم مەخسۇس يول يۈرۈپ، قارشى تەرەپنىڭ قېشىغا بارمايدۇ. بەلگىلىك مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە كىشىلەر بىلەن ھەر قانداق بىر مەسىلە ئۈستىدە سۆزلەشسە، ئۇلار ناھايىتى ئورۇنلۇق پىكىر

يۈرگۈزەلەيدۇ. مانا بۇلار يۇقىرىقىدەك كىتاب ئوقۇشنى ئۆمۈر بويى تاشلىماسلىق ئادەتتىنىڭ نەتىجىسىدۇر. باكلاۋۇر ئۇنۋانىدىن يۇقىرىنى تەلەپ قىلىدىغان خىزمەتلەرنىڭ ئېلانلىرىغا قارىسىڭىزمۇ، ئۇلارنىڭ ھەممىسىدە "مۇكەممەل ئېغىز بىلەن قەلەم ئارقىلىق ئالاقىلىشىش ئىقتىدارى چوقۇم بولۇشى كېرەك" دېگەن جۈملىنى چوقۇم كۆرىسىز. بۇ ئامېرىكا جەمئىيىتىدە ئېغىز بىلەن قەلەم ئارقىلىق ئۆز-ئارا ئۇنۇملۇك ئالاقىلىشىشنىڭ قانچىلىك مۇھىم رول ئوينايدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ

بېرىدۇ. مەن "CVI Laser" دېگەن شىركەتتە ئىشلىگەن ۋاقتىمدا، بىزنىڭ بۇ شۆبە شىركىتىمىزدە مەخسۇس تېلېفون ئارقىلىق سودا-سېتىق قىلىدىغان خادىمدىن 3 كىشى بار ئىدى. بەزىدە ئاغرىق ۋە تەتىل قىلىپ دەم ئېلىش سەۋەبلىرى بىلەن بۇ 3 كىشىنىڭ ھېچقايسىسى ئىشقا كەلمەي قالغاندا، مېنىڭ باشلىقىم مېنى شۇ ئىشقا سېلىپ قويىاتتى. ئۇنىڭدىن باشقا، بەزى خېرىدارلار ئۆزىگە لازىم بولغان ئاپپاراتنىڭ فۇنكسىيىسىنى بىزنىڭ تىجارەت خادىملىرىمىزنىڭ بىرەرسىگە ئېيتىپ،

ئۇنىڭ لايىھىسى قانداق بولسا ياخشىلىقىنى، ھەمدە ئۇنىڭغا قايسى زاپچاسلارنى ئالسا بولىدىغانلىقىنى سوريغاندا، ئۇ خادىمنىڭ تېخنىكىدىن يېتەرلىك خەۋىرى بولمىغاچقا، مېنى يارده‌مگە چاقىراتتى. مەن ئۇنداق خېرىدارغا تېلېفوندىلا بىرەر نەرسىنى لايىھىلەپ چۈشەندۈرۈپ، ئۇنىڭغا قايسى زاپچاسلارنى ئىشلەتسە بولىدىغانلىقىنى ئېيتىپ بېرەتتىم. بىر قېتىم بىر ئالىي مەكتەپنىڭ پروفېسسورى ئۆزىگە بىر ئالاھىدە لازېر ئەينىكىنىڭ لازىملىقىنى، ئەمما ئۇ ئەينەكنىڭ بىزنىڭ شىركەتنىڭ

مەھسۇلات تىزىملىكىدە يوقلۇقنى ئېيتىپ، مېنىڭ ئاشۇنداق ئەينەكنى قايسى شىركەتنىڭ چىقىرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ بېرىشىمنى ئىلتىجا قىلدى. مەن بىزنىڭ شىركەتنىڭ ئىسكىلاتىدىن زاپچاس تېپىپ بېرىدىغان بىر خادىمنى خۇسۇسىيىتى ھېلىقى ئەينەككە يېقىن كېلىدىغان بىر خىل ئەينەكتىن 10 دانىسىنى قايتا ئۆلچەپ، ئۇنىڭ نەتىجىسىنى ماڭا ماڭدۇرۇپ بېرىشكە بۇيرۇدۇم. نەتىجىسى چىققاندا، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ھېلىقى پروفېسسورغا لازىم ئەينەككە ئەڭ يېقىن كېلىدىغان

بىرىنى تاللاپ، ئۇ پروفېسسورغا سېتىپ بەردىم. ئۇ پروفېسسور ماڭا جىق رەھمەت ئېيتتى. ھەمدە ئۆز تەجرىبىسىنى بۇ ئەينەك بىلەن غەلىبىلىك ئىشلەپ، تەتقىقات نەتىجىسىنى بىر يۇقىرى دەرىجىلىك ئىلمىي تەتقىقات ژورنىلىدا ئېلان قىلغاندا، ماقالىسىنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا مېنىڭ ئىسمىمنى ئاتاپ تۇرۇپ ماڭا قايتىدىن رەھمەت ئېيتىپتۇ. ئۇ پروفېسسور بۇ ۋەقەنى ئۆزىنىڭ باشقا تونۇشلىرىغىمۇ ئېيتىپ بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر مەزگىل بىر قانچە ئالىي مەكتەپنىڭ پروفېسسورلىرى بىزنىڭ شىركەتتىن

بىر نەرسە ئېلىش ئۈچۈن تېلېفون قىلسا، تېلېفوننى ئېلىپلا، "بىز دوكتۇر ئەركىن سىدىق بىلەن كۆرۈشەتتۇق" دەيدىغان بولۇپ قالدى. بۇ ئىشتىن كېيىن مېنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى باشلىقىم Aleks ناھايىتى تەسرلىنىپ، شۇنىڭدىن كېيىن بىز پاراڭلاشقان ۋاقىتتا ماڭا "سەن كارامەت ئىنژىنېر بولۇپلا قالماي، ناھايىتى ئۇستا سېتىقچى (ئىنگلىزچە 'salesperson') ئىكەنسەن" دەيدىغان بولدى. مەن " Wave Splitter" دېگەن شىركەتتە ئىشلەۋاتقاندا، شىركەتنىڭ سودا-سېتىق بۆلۈمىدىكىلەرگە

یاردەملىشىپ، ياپونىيەگە بېرىپ، بىزنىڭ شىركەتنىڭ NEC, Hitachi, Fujitsu ۋە Sumitomo قاتارلىق چوڭ شىركەتلەر بىلەن ئېلىپ بارغان «تېخنىكىلىق سۆھبەت»لىرىگە قاتناشتىم. ھەمدە ئۆزۈمنىڭ تېخنىكىلىق ئىقتىدارى بىلەن ياپونچە تىلمىدىن پايدىلىنىپ، بىزنىڭ ئۇ ياپونلۇق خېرىدارلىرىمىزنى خېلى تەسىرلەندۈرۈپ، شىركىتىمىزنىڭ سودا-سېتىق ئىشلىرىغا كۆزگە كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشتۇم. 2002-يىلى فېۋرالدا مەن شىركەتتىن بىر ھەپتە رۇخسەت سوراپ، ئامېرىكىنىڭ

باشقا بىر شىتاتىغا دەم ئېلىشقا كەتكەندە، بىزنىڭ شىركەتتە بىر چوڭ كۆلەملىك خادىم قىسقارتىش بولۇپ، مېنىڭ ئۈستۈمدىكى ئىنژىنېرلىك بۆلۈمىگە مەسئۇل 2 مۇئاۋىن رەئىسنىڭ ھەر ئىككىلىسىنى شىركەتتىن چىقىرۋېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن شىركەتنىڭ سودا سېتىقىغا مەسئۇل مۇئاۋىن رەئىسى مېنىڭ ئىگىسىز قالغانلىقىمدىن پايدىلىنىپ، مېنى ئىنژىنېرلىق بۆلۈمىدىن، سودا-سېتىق بۆلۈمىگە يۆتكىۋاپتۇ. دەم ئېلىشتىن قايتىپ كېلىپ، بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، مەن قاتتىق نارازى بولدۇم. ئۇلارغا "مەن

ئىنژىنېر بۆلۈمىدە تۈرۈۋېرىپ، سىلەرگە قانچىلىك يارداەم كېرەك بولسا، شۇنچىلىك ئىشلەپ بەرەي. شۇڭا مېنى يۆتكىمەڭلار. ئەگەر مۇشۇنداق مەجبۇرى يۆتكىسەڭلار، مەن بۇ شىركەتتىن كېتىشكە مەجبۇر بولىمەن" دېدىم. مەن ئۇ چاغدا شىركەتنىڭ ئىنگلىزچە " Planar Light wave Circuits" دەپ ئاتىلىدىغان "يىغىنچاق نۇر يولى تېخنىكىسى" دېگەن بىر ئەڭ يېڭى تېخنىكىسىغا مەسئۇل ئىدىم. بىز مۇشۇ تېخنىكا ئارقىلىق چىقىرىلىدىغان بىر زاپچاسنىڭ ئەڭ ئاخىرقى باسقۇچىغا كەلگەن بولۇپ،

مەن ئۇنى ئۆزۈم بىر باشقا ئېلىپ چىقىشنى بەكمۇ ئارزۇ قىلاتتىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئامېرىكىدا سودا-سېتىق ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار ئىنتايىن كۆپ بولۇپ، شىركەتتە ئادەم قىسقارتسا، ئالدى بىلەن شۇنداقلارنى قىسقارتىدۇ. ئۇنىڭ ئەكسىچە، ئىنژىنېرلىك ئەڭ ئەتىبارلىق خىزمەت بولۇپ، ئۇ كىم بولسا شۇ قىلىۋېرىدىغان كەسىپ ئەمەس. شۇڭا مېنىڭ ئىنژىنېرلىقتىن ئايرىلغىم يوق ئىدى . ئاخىرىدا بىزنىڭ شىركەت مېنىڭ تەلىپىمگە قوشۇلدى.

هېكايە، رومان ۋە هەر خىل

دەرسلىك كىتابلاردىن باشقا، ئامېرىكىدا ئادەم تەسەۋۋۇر قىلالايدىغان ھەر بىر كەسپىتە، بۇرۇنقىلار ئۆزلىرىنىڭ ئەملىي تەجرىبىلىرىگە، بېشىدىن ئۆتكۈزگەن مەغلۇبىيىتى بىلەن قازانغان مۇۋەپپىقىيەتلىرىگە، ئۆزى ئېلىپ بارغان ئىلمىي تەتقىقاتلىرىغا، ۋە پۈتۈن دۇنيانىڭ كۆپ يىللىق ئىلمىي تەتقىقات نەتىجىلىرىگە ئاساسەن يېزىپ چىقىپ ئېلان قىلغان كىتابلاردىن بىر قانچىنى تېپىش مۇمكىن. بۇ كىتابلار بۇرۇنقىلار يارىتىقان بىلىم جۇغلانمىسى بولۇپ، ئەگەر مۇۋاپىق پايدىلىنىلسا، ئۇلار

كېيىنكىلەر ئۈچۈن مۆلچەرلىگۈسىز دەرىجىدە ئىقتىسادىي، ئىجتىمائى ۋە سىياسىي قىممەت يارىتالايدۇ. بىز داۋاملىق ئاڭلايدىغان "ئىلمىي ئۇسۇلدا ئىش قىلىش" دېگەنلىك، ئۆزىمىز قىلغان ھەر بىر ئىشتا، بۇرۇنقىلار ياراتقان بىلىمدىن تولۇق پايدىلىنىش دېگەنلىكتىن ئىبارەتتۇر. بۇ يەردە مەن شۇنى تىلغا ئېلىشقا مەجبۇرىمەنكى، بىز ئۇيغۇرلار "ئىلمىي ئۇسۇلدا ئىش قىلىش" نىڭ مەناسىنى ھەقىقىي تۈردە توغرا چۈشىنىپ، ئۇنى ئۆزىمىزنىڭ ئەمەلىي ھەرىكىتىمىزگە تەتبىقلاشتا ئىنتايىن ئاجىزمىز. بىزنىڭ نۇرغۇن

كـــشلىرىمىز ئۆزىنىڭ ئىلمىي ئاساسىي بولمىغان پەرىزىگە ۋە شەخسىي ھېسسىياتىغا تايىنىپ ئىش قىلىشنى ئادەت قىلىۋالغان. بۇنىڭ زىيىنىنى بىز ھازىر يەتكىچە تارتىۋاتىمىز. بارغانسېرى كۆپ ئۇيغۇر ھۇنەرۋەنلىرىنىڭ ئۆز ئىگىلىكىنى يوقىتىپ قويۇۋاتقانلىقى مانا مۇشۇ ئاقىۋەتنىڭ بىر ئىسپاتىدۇر. بۇرۇنقىلار ياراتقان بىلىمنىڭ ھەممىسى، سىز ئۇلاردىن پايدىلىنىدىغان ۋاقىتتا، سىزدىن شۇ كەسپتە ئالىي مەكتەپ ئۇنۋانى بولۇشنى تەلەپ قىلمايدۇ. تولۇقسىز ۋە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى

پۇتتۇرگەنلەرمۇ ئوقۇپ پايدىلىنالايدىغان كىتابلارمۇ ساناقسىز بار. بىز ئۆز ئىشلىرىمىزدىن چوقۇم بىر ئۇنۇم ھاسىل قىلماقچى بولىدىكەنمىز، بۇرۇن يارىتىلغان بىلىمدىن تولۇق پايدىلىنىپ، ھەقىقىي تۈردە ئىلمىي ئاساستا ئىش قىلىشىمىز كېرەك.

مەن كىچىكىمدىنلا بىر ئىشنى قىلىشتىن بۇرۇن، ئۇنى قىلىشتىكى مەقسىدىمنى، ھەمدە ئۇنى قانداق قىلسا توغرا قىلغىلى بولىدىغانلىقىنى ناھايىتى تولۇق ئايدىڭلاشتۇرۋېلىشقا ئادەتلەنگەن بولۇپ، ئەگەر بۇ نەرسىلەر ئېنىق

بولمسا، ئۇ ئىشنى ھەرگىزمۇ باشلىيالمايمەن. بۇ ئادەتنىڭ پايدىسىنى مەن يالغۇز ئۆزۈمنىڭ كەسپىي خىزمىتىمدىلا ئەمەس، ئۆزۈمنىڭ شەخسىي تۇرمۇشىمدىمۇ داۋاملىق كۆرۈپ كېلىۋاتىمەن. 1995-يىلى مەن دوكتۇرلۇق ئۇنۋانىغا ئېرىشىپ، پوستدوكتۇرلۇق خىزمىتىنى باشلىغاندا، ئۆزىمىزنىڭ ئىقتىساد قىلىپ يېغىدىغان كىرىمىمىزدىن قانداق پايدىلانسا ئەڭ ياخشى بولىدىغانلىقىنى بىلىۋېلىش ئۈچۈن، ئامېرىكىنىڭ بانكا سىستېمىسى توغرىسىدىكى بىر كىتابنى سېتىۋېلىپ ئوقۇدۇم.

بىرىنچى شىركەتتە خىزمەت باشلىغاندىن كېيىن، "بايلىق يىغىشنىڭ 5 پرىنسىپلىرى" دېگەن بىر كىتابنى سېتىۋېلىپ ئوقۇدۇم. مېنىڭ ئىقتىسادتىن خېلى خەۋىرىم بار بولۇپ، ئامېرىكا ۋە دۇنيا ئىقتىسادىي بازىرىنى خېلى تولۇق چۈشىنىپ ماڭىدىغان بولساممۇ، باشقىلارنىڭ يۈقىرىقى مەسىلىدە قانداق تەكلىپلىرى بارلىقىنى بىلگىم كەلگەندى. 1997-يىلى ئۆي سېتىۋېلىشتىن بۇرۇن، "تۇنجى قېتىم ئۆي سېتىۋالىدىغانلار بىلىۋېلىشقا تېگىشلىك مۇھىم ئىشلار" دېگەن بىر كىتابنى سېتىۋېلىپ ئوقۇدۇم.

1998-يىلى ئۆينىڭ ئارقا هويلىسىغا بىر كەڭلىكى 5 مېتىر، ئۇزۇنلۇقى 10 مېتىر كېلىدىغان ياغاچ سۇپا ياساش ئالدىدا، "ئۆزى سۇپا ياساشنىڭ ئۇسۇللىرى توغرىسىدا" دېگەن بىر كىتابنى سېتىۋېلىپ ئوقۇدۇم. 1999-يىلى ئامېرىكىدا پاي-چەك بازىرى ئىنتايىن قىزىپ كەتكەندى، "ئامېرىكىنىڭ پاي-چەك بازىرى" دېگەن بىر كىتابنى سېتىۋېلىپ ئوقۇدۇم. كەسىپ جەھەتتە كىتاب ئوقۇپ، يېڭى نەرسە ئۆگىنىش بىز ئۈچۈن داۋاملىق بولىدىغان بىر ئىش. دوكتۇرلۇق ئۇنۋانى ئېلىش، هەرگىز

ئۆز كەسپىمىز ساھەسىدە دۇنياۋىي بىلىملەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆگىنىپ بولغانلىقىمىزدىن دېرەك بەرمەيدۇ. ئۇ پەقەت بىزدە ئۆزىمىز كىتاب ئوقۇپ، يېڭى نەرسىلەرنى ئۆزىمىز ئۆگىنىپ، ئۇنى ئۆز ئەمەلىيىتىمىزدە ئىشلىتەلەيدىغان بىر قىسىم ئاساسلىق ئىقتىدارنىڭ يېتىلگەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ. مەن مۇشۇ سۆھبەت خاتىرىسىنى يېزىشنى باشلىغاندىن بۇيان، ئۆز كەسپىمدە بىر قانچە يېڭى نەرسىنى ئۆگىنىپ، ئۇلارنى ئۆز تەتقىقاتىمدا پايدىلىنىپ بولدۇم. ئادەم قانچە كۆپ ئۆگەنگەنسېرى، ئۆز بىلىمىنىڭ

كەملىكىنى شۇنچە ھېس قىلىدۇ. شۇڭا، ياخشىراق تۇرمۇش كەچۈرۈشنى ئىستەيدىغان ھەر قانداق بىر ئادەم، كىتاب ئوقۇپ، يېڭى بىلىم ئىگىلەشنى ئۆزىنىڭ ئۆمۈرلۈك ئىشى قىلىشى كېرەك. تەرەققىي تاپقان دۆلەتلەردىكى كۆپ سانلىق ئادەملەر دەل ئاشۇنداق ئادەملەردۇر.

بۇنىڭدىن 30 نەچچە يىلنىڭ ئالدىدىكى مەدەنىيەت ئىنقىلابى جەريانىدا، مەن يېزىدىكى دېھقانلارنىڭ بىر يىل ئىشلەپمۇ يەنە ئۆزىنىڭ ئاشلىق پۇلىنى تۆلىيەلمەسلىك تۈپەيلىدىن، يېشى

مەن بـــلەن بـــاراۋەر كېلـــدىغان بـــاللىرىنى ئوقۇتمـــاي، ئېتىزلىقنـــڭ ئەمگىكـــگە ســـېلىۋاتقان ئەھـــۋالنى كۆرۈپ، ئىنتايىن ئېچىنغان ئىـدىم. (30 يىل بۇرۇنقى ئاشـۇنداق ئەھـۋال تەكلىماكانغـا گىرەلىـشىپ كەتـكەن خەنـۇبىي شـىنجاڭنىڭ چەت-ياقـا رايۇنلىرىدا تا ھـازىرغىچە مەۋجـۇت. تەھرىرلىگۈچـــــــــدىن) " . ئەگەر ھۆكۈمەت مۇشـۇ باللارنـڭ ئاشـلىق پـــۇلىنى كۆتۈرىـــۋەتكەن بولـــسا، ئۇلارنـــڭ كۆپىنچىـــسى خـــۇددى مەندەك ئوقۇيالىغان بولاتتى"، دەپ ئويلىغان ئىدىم. ھازىر ئۇنىڭدىن 30 نەچـچە يىـل ئۆتـۈپ كەتتـى. ھـازىر

يېــزىلاردا ئوقۇيالمــاي قېلىۋاتقــان بــاللار بــارمۇ-يــوق، بولــسا ئۇلار قانچىلىك نسبەتنى ئىگىلەيدۇ، بـۇلار ماڭـا مەلـۇم ئەمەس. ئەمـما، ماڭـا ناهـايىتى ئېنىـق بـىر ئىـش شـۇكى، ئوقۇيالمغــان كــشىلەر مىلــلەت سۈپىتىنى يوقىرىلىتىشقا ھېچ قانـداق تۆھپە قوشالمايدۇ. ئۇنىڭ ئەكسىچە، ئۇلار كەلگۈســــدە جەمئــــيەت ئۈچۈنمۇ، مىللەت ئۈچۈنمۇ بـىر يـۈك بولــۇپ قالــدۇ. بــىر مىللەتنــىڭ ســۈپىتىنى ئۆســتۈرۈش، پۈتــۈن مىللەتــتىن ناهــايىتى ئۇزۇن ۋاقــت توختىماي تىرىشچانلىق كۆرسىتىشنى تەلەپ قىلــىدىغان جاپــالىق ئىــش.

ياپونيه 2-دۇنيا ئۇرۇشىدىن 100 يىل بۇرۇنلا پۈتۈن خەلق مائارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇپ بولغانىدى. شۇڭا ئۇلار 2-دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن ئۇچقاندەك تەرەققىي قىلالىدى.

ھازىرقى شارائىتتا، ئۇيغۇرلار ئۆز مىللىتىنىڭ سۈپىتىنى ئۆستۈرۈشى ئۈچۈن قانداق قىلىشى كېرەك؟ بۇ ئىشتا ھەر بىر ئادەم قانداق رول ئوينىشى كېرەك؟

ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ كەلگۈسىگە كۆڭۈل بۆلىدىغان، مىللەتكە كۆيۈنىدىغان ھەر بىر ئادەم بۇ مەسىلە توغرىسىدا داۋاملىق، ئەستايىدىل ئويلىشى كېرەك.

هەمدە، ئۆزىنىڭ ئىقتىدارى يەتكەن دائىرە ئىچىدە مۇۋاپىق ئىش كۆرۈشى كېرەك. ئۇنداق قىلمايدىكەنمىز، ۋاقىت ئۆتۈپ كېتىۋېرىدۇ. دەۋىر ئىلگىرلەۋېرىدۇ. بىز بىر ئىزىمىزدا توختاپ قېلىۋېرىمىز.

14-سوئال: چەت ئەللىكلەرنىڭ تىل ئۆگىنىشى هەققىدە كۆزەتكەنلىرىڭىز قايسىلار؟

ئامېرىكا كۆپ مىللەتلىك دۆلەت بولۇپ، ئۇنىڭدا دۇنيانىڭ هەممە يېرىدىن كەلگەن مىللەتلەر تېپىلىدۇ. 2000-يىلدىكى ئومۇمىي نوپۇس ساناش نەتىجىسىگە ئاساسلانغاندا، ئامېرىكىدىكى يەر

شارىنىڭ ئوخشىمىغان جايلىرىدىن كېلىپ چىققان نوپۇسىنىڭ نىسبىتى مۇنداق ئىكەن:

ئاق تەنلىكلەر 75.1 پىرسەنت

قارا تەنلىكلەر 12.3 پىرسەنت

ئامېرىكىدىكى ئىندىيانلار ۋە ئالياسكىلىقلار 0.9 پىرسەنت

ئاسىيالىقلار 3.6 پىرسەنت

ھاۋايىلىقلار 0.1 پىرسەنت

قالغان مىللەتلەر 7.9 پىرسەنت

ئامېرىكىنىڭ جەمئىي نوپۇسى، ئالدىنقى بۆلۈمدا ئېيتىپ ئۆتۈپ كەتكەندەك جەمئىي 300 مىليون ئەتراپىدىدۇر. بۇ يەردە ئەسكەرتىپ ئۆتۈشكە تېگىشلىك بىر ئىش شۇكى،

يۇقىرىقى "ئاق تەنلىكلەر" دېگەن كاتىگورىيەگە دۇنيادىكى ئوخشىمىغان مىللەتتىن كېلىپ چىققان ئاق تەنلىكلەرنىڭ ھەممىسى كىرىدۇ. شۇڭا ئۇلار بىر ئاق تەنلىك بولغىنى بىلەن، تىلى ۋە مىللىتى باشقا-باشقا بولغان مىللەتلەردىن تەركىپ تاپقان. مەسىلەن، ئەنگلىيەلىك، ئىتالىيەلىك، گېرمانلىق، فرانسىيەلىك ۋە مىكسىكلىق قاتارلىقلار. 1999-يىلى مارتتىن 2000-يىلى مارتقىچە چەت ئەلدىن ئامېرىكىغا كۆچمەن بولۇپ كەلگەن نوپۇسنىڭ سانى 1.7 مىليون ئىكەن. مېنىڭ

مۆلچەرىمىدە، ھازىر كىچىك بالىلارنىمۇ قوشقاندا، ئامېرىكىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ سانى 400 بىلەن 500 نىڭ ئەتراپىدا بولۇشى مۇمكىن.

ئامېرىكىدا يۇقىرىقىدەك كۆپ سانلىق مىللەتلەر بولغاچقا، ئوخشاش بىر مىللەتتىن كېلىپ چىققان كىشىلەر ئۆز-ئارا سۆزلەشكەندە ئۆز تىلى بىلەن سۆزلىشىدۇ. ئوخشىمىغان مىللەتتىن كېلىپ چىققان كىشىلەر ئۆز-ئارا سۆزلەشكەندە، ھەممەيلەن ئىنگلىز تىلىدا سۆزلەيدۇ. ئەگەر چوڭراق بىر سودا سارىيىغا كىرىپ بىر دەم ماڭسىڭىز، ھەر خىل ھەر ياڭزا تىل

بـــلەن سۆزلـــشۆاتقان كـــشلەرنى ئۇچرىتىسىز.

ھەممەيلەننـــــــڭ خەۋىرىـــــــدە بولغىنـــدەك، بـــۇ دۇنيـــادىكى ئەڭ ئىلغـــار ۋە ئەڭ يېڭـــى نەرســـلەرنىڭ ھەممىسى، ئۇنىڭ قايسى دۆلەتـــتە ۋە قايـــسى مىلـــلەت تەرىپـــدىن ئىجـــات بولـــشىنىدىن قەتئـــي نەزەر، چوقـــۇم ئىنگلىز تىلىدا ئېلان قىلىنىدۇ. ھەمدە ئىنگلىز تىلى دۇنيانىڭ قانداق يېرىگە بارســـا ئاساســـەن ئاقـــىدۇ. ئەشـــۇ ســـــەۋەبتىن، ئامېـــــرىكىلىقلار ئۆز مىللـــىتىگە تەۋە بولمىغـــان چەت ئەل تىلىنـــى ئۆگـــىنىش جەھەتـــتە دۇنيـــا بويىچە ئەڭ ئارقىدا تۇرىدۇ. يېقىنقى

بىر قانچە 10 يىلنىڭ مابەينىدە دۇنيادىكى ئوخشىمىغان دۆلەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى خەلقئارالىق ھەمكارلىقنىڭ كۆچىيىشىگە ئەگىشىپ، بۇ يېڭى زامان تەرەققىياتىغا ماسلىشىش مەخسىتىدە، ئامېرىكا ھۆكۈمىتى مەخسۇس مەبلەغ ئاجرىتىپ، ئامېرىكىدا چەت ئەل تىلى ئۆگىنىشنى قانداق ئومۇملاشتۇرۇشنى مەخسۇس تەتقىق قىلدى. ھەمدە 1996-يىلى دەسلەپكى لايىھەنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، 2000-يىلنىڭ ئالدى-كەينىدە بۇ ھەقتە مەخسۇس پىلان ۋە بەلگىلىمىلەرنى ئوتتۇرىغا

قویدی. شۇنداقلا ئامېرىكىدا 2005-يىلىنى "چەت ئەل تىللىرى يىلى" قىلىپ تەبرىكلەشنى قارار قىلدى. تەتقىقاتچى خادىملار ئۆز تەتقىقاتى جەريانىدا بايقىغان يېڭى بىر ئىش مۇنداق بولغان: چەت ئەل تىلى ئۆگىنىش جەريانىدا ئوقۇغۇچىلاردا يېتىلدىغان يەنە بىر ئىقتىدار شۇكى، ئۇلار ئوقۇشنى چەت ئەل تىلى ئۆگەنمىگەن ئوقۇغۇچىلارغا قارىغاندا ياخشىراق ئېلىپ ماڭىدۇ. شۇنىڭ بىلەن، ئامېرىكىدىكى تولۇقسىز، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە ئالىي مەكتەپ دەرسلىكىگە چەت ئەل تىلى

ئومۇمىيۈزلۈك قوشۇلدى. ھەمدە ئوتتۇرا مەكتەپتىكى چەت ئەل تىلى دەرسى ئوقۇغۇچىلار چوقۇم ئوقۇمسا بولمايدىغان مەجبۇرى دەرس قىلىپ بېكىتىلدى.

باللىرىمنىڭ ھەر ئىككىلىسى ئوتتۇرا مەكتەپتە ئىسپان يېزىقىنى ئۆگەندى. ئوغلۇم ئۇنى ھازىرمۇ ئۆگىنىۋاتىدۇ. ئۇلار ھازىر ئۆز-ئارا ئىسپان تىلىدا مەقسىتىنى ئۇقتۇرالايدىغان سەۋىيىگە يەتكەن بولۇپ، بەزىدە ئائىلىمىزدىكى تۆتىمىز بىلىلە قەرت ئوينىغان ۋاقتىمىزدا، ئۇ ئىككىسى ئىسپانچە سۆزلىشىپ، ئايالىم بىلەن

ئىككىمىزنى بىرەك قىلغان ۋاقتىمۇ بار. مەن بۇ يازمامدا بىزنىڭ ئائىلىدىكى تۆتىمىزنىڭ قەرت ئوينايدىغانلىقىمىزنى بىر قانچە قېتىم تىلغا ئالدىم. ئەمليەتتە بىز قەرتنى بىر يىلدا بىر قانچە قېتىم ئوينىماپ باقمىز. قەرت ئوينىماش باللىرىمىزنىڭ ياخشى كۆرىدىغان پائالىيىتى بولغاچقا، ئۆيدىكى ھەممىزنىڭ ۋاقتى يەتكەن ۋاقىتلاردا، ئائىلە پائالىيىتى تەرىقىسىدە تۆتىمىز قەرت ئوينايمىز. 1993-يىلى ئوغلۇم ئامېرىكىغا يېڭى كەلگەن ۋاقىتتا، پۈتۈن شىمالىي كالىفورنىيەدە پەقەت

بىزنىڭ ئائىلىدىن ئىبارەت بىرلا ئۇيغۇر ئائىلىسى بار ئىدى. شۇڭا ئۇيغۇر مەدەنىيىتىمۇ بىز ئۈچۈن پەقەت بىزنىڭ ئۆينىڭ ئىچىدىلا بار ئىدى. ئۇ چاغلاردا بىز "ئائىلە پائالىيىتى" نى كۆپ قىلاتتۇق. ھازىر جىق ئازلاپ كەتتى. بۇ يەرنى ئوقۇغاندىن كېيىن، بەزى قىرىنداشلار مېنىڭ بالىلىرىمنىڭ نېمە ئۈچۈن ئىسپانچىنى ئۆگەنگەنلىكىگە ھەيران قېلىشى مۇمكىن. مېكسىكا كالىفورنىيە بىلەن چېگرىداش بولغاچقا، ئۇ دۆلەتتىن كالىفورنىيەگە ھەر خىل يوللار بىلەن كۆچمەن بولۇپ كېلىدىغان

مىكسىكىلىقلارنىڭ سانى ئىنتايىن كۆپ. شۇڭا كالىفورنىيەدىكى ئىسپان تىلىنى ئانا تىلى قىلغان مېكسىكىلىقلارنىڭ نوپۇسىمۇ ئىنتايىن كۆپ بولۇپ، 2000-يىلى كالىفورنىيەنىڭ 35 مىليون نوپۇسىنىڭ 11 مىليونى مېكسىكىلىقلار ئىكەنىدۇق. مۇشۇ سەۋەب تۈپەيلىدىن، كالىفورنىيە شتاتىدا ئىسپان تىلىنى ئۆگىنىدىغانلار ئىنتايىن كۆپ. بولۇپمۇ باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ ئىچىدە ئىسپان تىلىنى بىلىدىغانلار خېلى چوڭ مىقدارنى ئىگىلەيدۇ. بۇ

ئوقۇتقۇچىلار ئامېرىكىغا كۆچمەن بولۇپ كەلگەن، ئىنگلىز تىلىنى ياخشى بىلمەيدىغان مېكسىكلىق ئۆسمۈرلەرنى ياخشى ئوقۇتۇش ئۈچۈن ئىسپان تىلىنى ئۆگەنگەنلەردۇر. بۇ خۇددى ئىچكىركى ئۆلكىلەرگە ئوقۇشقا بارغان ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلارنى ياخشىراق ئوقۇتۇش ئۈچۈن، ئۇ يەرلەردىكى خەنزۇ ئوقۇتقۇچىلار ئۇيغۇر تىلى ئۆگەنگەن بىلەن ئوخشاش ئىشتۇر.

تارىختا ئۆتكەن دۇنيادىكى داڭلىق ئەربابلارنىڭ كۆپىنچىسى كەم دېگەندە 3~4 چەت ئەل تىلىنى

پۇختا ئۆگەنگەن. بۇ ھەقتە مەن تەپسىلىي توختالمىساممۇ، ئوقۇرمەنلەر ئۆز ئۆمرىدە كۆپ ئاڭلىغان ۋە ئوقۇغانلىقىغا ئىشىنىمەن. يىغىنچاقلاپ ئېيتقاندا، تىل بىلىم ئىسكىلاتىنىڭ ئاچقۇچىدۇر. سىز قانچە كۆپ خىلدىكى تىللارنى بىلسىڭىز، سىز شۇ تىللاردا يېزىپ توپلانغان بىلىملەرنىڭ ھەممىسىدىن پايدىلىنالايسىز. يالغۇز ئۇنداقلا بولۇپ قالماي، بۇگۈنكى كۈندە بىر قانچە تىل بىلىش، نورمال ھايات كەچۈرۈشنىڭ كەم بولسا بولمايدىغان بىر شەرتىگە ئايلاندى. مەن شىنجاڭ

ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇۋاتقان ۋاقىتتا، بىز ھەر يىلى يېڭى قوبۇل قىلىنغان ئوقۇغۇچىلار ئۈچۈن مەكتەپ بويىچە "يېڭى ئوقۇغۇچىلارنى قارشى ئېلىش يىغىنى" ئۆتكۈزەتتۇق. مېنىڭ شۇ چاغدا مەكتەپكە يېڭى كىرگەن ئوقۇغۇچىلارغا دەيدىغان بىر گەپىم مۇنداق ئىدى: "ھازىرقى زاماندا بىر مىللەت يەنە بىر مىللەتنىڭ قۇلى بولۇپ قالىدىغان ئىشلار ئانچە كۆرۈلمەيدۇ. لېكىن، بىر مىللەت يەنە بىر مىللەت تىلىنىڭ قۇلى بولۇپ قېلىش پۈتۈنلەي مۇمكىن. بىر مىللەتنىڭ تىلىنى ئۆگىنىش بىلەن ئۇ مىللەتكە قارىتا قانداق ھېسىياتتا

بولۇش پۈتۈنلەي باشقا-باشقا ئىش. ئەگەر سلەر كەلگۈسىدە ياخشىراق ياشايلى، دېسەڭلار، بۇ ئالىي مەكتەپتىكى پۇرسەتتىن تولۇق پايدىلىنىپ، خەنزۇچىنى چوقۇم ياخشى ئۆگىنىڭلار". مەن ئۇ چاغدا چەتكە چىقىش ئۇ ياقتا تۇرسۇن، شىنجاڭدىن باشقا يەرلەرگىمۇ تۈزۈكرەك بېرىپ باقمىغان بولۇپ، يۇقىرىقى سۆزلىرىم ئۆزۈمنىڭ شۇ ۋاقىتقىچە بولغان ھاياتىمنىڭ بىر خۇلاسىسى ئىدى. مەن ئۇنىڭدىن كېيىن شاڭخەي، ياپونىيە ۋە ئامېرىكىلاردا ياشاپ باقتىم. بۇ جەريانىدا يۇقىرىقى سۆزلەرنىڭ

نەقەدەر تـوغرىلىقىنى تېخىمـۇ ھـېس قىلدىم. يېقىنقى بىر نەچـچە يىلنـڭ مابەينىـــدە، دۇنيانـــڭ ھەر قايـــسى جايلىرىـدىكى بـىر قـسىم ئۇيغـۇرلار ئامېرىكىغا كۆچمەن بولۇپ كەلـدى. ئۇلارنـڭ ئىچـىدە يـۇقىرى ئۇنۇۋانغـا ئېرىـشىپ، ئەسـلىدىكى دۆلەتـلەردە ناھايىتى يۇقىرى كەسپي ئورۇنـلاردا ئـشلەپ باققـانلارمۇ خېلـى كـۆپ. لـېكىن، ئامېرىكىغـــا كەلگەنـــدىن كېـــيىن، ئۇلارنـــڭ ئىچـــىدىكى بـــر قـــسىم كـــشىلەر ئىنگلـــىز تىلـــدا ياخـــشى بولمىغـــانلىقى ئۈچـــۈن، ئۆزىنـــــڭ كەســـــپي ئۇنـــــۋانى ۋە سەۋىيـــسىگە لايـــق خـــزمەتلەرگە

ئورۇنلـــــــشالماي، ئادەتتىكـــــى خـــــزمەتلەر بـــــلەن ھايـــــات كەچۈرىۋاتـــدۇ. بـــر تىلنـــاڭ قـــۇلى بولۇش دېـگەن ئەنە شـۇ. بـــر قـــانچە يىل جاپالىق دەۋرنـــى ئۆز بېـشىدىن كەچـــۈرۈپ، شـــۇ جەرياندا ئىنگلـــىز تىلنـــى پۇختـــا ئۆگىنـــىپ، ئانـــدىن ھەقىقـــي تـــۈردە ئۆزىـــگە لايـــىق خىزمەت تاپقانلارمۇ بار.

مەن 1979-يىلـــــى شـــــىنجاڭ ئۇنىۋېرســـــىتېتىدىكى بـــــر يىللـــــىق خەنـــزۇچە ئۆگىنـــشنى تامـــاملاپلا، ئۆزلۈكۈمـــــدىن ئىنگلـــــىز تىلـــــى ئۆگىنـــشنى باشـــلىغاندا، مېنىڭـــدىن بـــــۇرۇن ئۇيغـــــۇرچە مەكتەپـــــتە

ئوقۇغانلاردىن ئىنگلىز تىلى ئۆگەنگەنلەر بولمىغاچقا، بەزىلەر مېنى مەسخىرە قىلغاندى. نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ پەرىزىدە، مەندەك بىر ئۇيغۇر مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسىنىڭ چەت ئەل تىلى ئۆگىنەلىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. مەن يېرىم يىلغا قالماي، ئۇنىڭ مۇمكىنلىكىنى ئىسپاتلىدىم. شۇنىڭدىن كېيىن مەكتەپ بويىچە ئۇيغۇر مەكتەپتە ئوقۇغان نۇرغۇن ئوقۇغۇچىلار چەت ئەل تىلى ئۆگىنىشكە ئاتلاندى.

جۇڭگو جەمئىيىتىدە يېقىندىن بۇيان يۈز بېرىۋاتقان دەرىجىدىن تاشقىرى تېز سۈرئەتلىك ئۆزگىرىشلەر

تۇپەيلىدىن، ئۇيغۇر دىياردىكى ياشلار بىر ناھايىتى كەسكىن مەسىلىگە دۇچ كېلىۋاتىدۇ. ئۇ بولسىمۇ ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن خىزمەت تېپىش. مېنىڭ خىزمەت كۈتۈپ ياتقان ھەر بىر ياشقا چوڭقۇر ھېسداشلىقىم بار. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، ھازىر ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ۋە بۇنىڭدىن كېيىن ئوتتۇرا مەكتەپكە كىرىدىغان ياش ئۆسمۈرلەرگە مۇنداق تەشەببۇسۇممۇ بار:

تولۇقسىز ئوتتۇرىنى پۈتتۈرۈپ بولغىچە ئۇيغۇر تىلىنى، تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرۈپ بولغىچە خەنزۇ

تىلنى ۋە ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ بولغىچە ئىنگلىز تىلىنى پۇختا ئىگىلەپ بولۇڭ.

دۇنياۋىي بارلىق جانلىقلارنىڭ ئىچىدە، ئىنسانلارنىڭ يېڭى مۇھىتقا ماسلىشىش ئىقتىدارى ئەڭ كۈچلۈك بولىدۇ.

سىز كەلگۈسىدە ئوتتۇرا ياكى ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەندە دۇچ كېلىدىغان يېڭى مۇھىت قايسى؟

بۇ سوئالغا جاۋاب تېپىش ئۈچۈن سىز ئوتتۇرا ۋە ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگىچە ساقلاپ تۇرۇشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق. ئۇنىڭغا ھازىرلا جاۋاب تېپىڭ. بۇ جاۋابنى تېپىش

ئىنتايىن ئاسان. ئۆزىڭىزنىڭ ئەتراپىدا يۈز بېرىۋاتقان ھادىسىلەرنى ۋە سىياسىي، ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي ۋەزىيەتنى ئوبدان كۆزەتسىڭىزلا كۆپايە. مەن يېڭى مۇھىتنىڭ بىر قىسمىنى سۆھبەتنىڭ ئالدىنقى قىسمىلىرىدا بايان قىلىپ ئۆتتۈم.

بىر ئۇيغۇر بولۇشنىڭ نۇرغۇن شەرتلىرى بار. ئەڭ مۇھىم شەرتلەرنىڭ بىرسى، ئۇيغۇر تىلىنى ناھايىتى پۇختا بىلىش. ئۇيغۇر بىر مەدەنىيەتلىك مىللەت. مەدەنىيەتلىك بىر مىللەتنىڭ ھەر بىر ئەزاسى ئۆز تىلىنى پۇختا بىلىشى كېرەك.

ئۇنىڭدىن باشقا، سىز باشقا تىللارنى ئۇنۇملۇك ھالدا ھەقىقىي تۈردە ياخشى ئىگىلىشىڭىز ئۈچۈن، چوقۇم ئانا تىلغا پۇختا بولۇشىڭىز كېرەك. چەت ئەل تىلىنى پەقەت ئۆزىنىڭ ئانا تىلىغا سېلىشتۇرۇپ ئۆگەنگەندە، ئاندىن ياخشى ئۆگەنگىلى بولىدۇ. مەن نۇرغۇن ئۇيغۇر ۋەتەنداشلارنى كۆزىتىپ، شۇنى چوڭقۇر ھېس قىلدىمكى، كۆپىنچە ئەھۋالدا، ئەگەر بىر كىشى ئۆزىنىڭ ئانا تىلى بولغان ئۇيغۇر تىلىنى ياخشى بىلمىسە، باشقا تىللارنىمۇ ياخشى ئۆگىنەلمەيدۇ. ھازىر نۇرغۇن ئاتا-ئانىلار ئۆز

پەرزەنتلىرىنى خەنىزۇ مەكتەپكە بېرىدۇ. بۇ ئاتا-ئانىلار مۇنداق بىر سوئالنى ئۆزىدىن سوراپ بېقىشى كېرەك: مەن بالامغا ئۇيغۇر تىلىنى قانداق ئۆگىتىمەن؟ ئۇيغۇر دىياردا ھەر خىل شەكىلدىكى چەت ئەل تىلى ئۆگىنىش سىنىپلىرى ئېچىلغىلى تۇرۇپتۇ. مېنىڭچە بولسا ئۇيغۇر تىلى سىنىپلىرىمۇ ئېچىلىشى كېرەك. بۇ مەسىلە ئۈستىدە ھەر بىر ئۇيغۇر ناھايىتى چوڭقۇر ئويلىنىپ بېقىشى كېرەك. بىر ئادەم ئۈچۈن ئانا تىلىنى يوقتىپ قويۇش ئىنتايىن خەتەرلىك ئىش. ئۇيغۇرلار ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ئانا تىلىنى پۇختا بىلىش ھەرگىز بىر

قولغا كەلتۈرگەن ئالاھىدە نەتىجە ئەمەس. ئۇ بىر ئادەم چوقۇم قىلىشقا تېگىشلىك ئىش.

بەزىلەر "ئۇيغۇر دېگەن ناچار مىللەت. مەن ئۇنىڭدىن پۈتۈنلەي ۋاز كەچتىم"، دېيىشى مۇمكىن. ئۇيغۇر بولماسلىققا تىرىشىشى مۇمكىن. مەن ئالدى بىلەن ئۇنداقلاردىن مۇنداق بىر سوئالنى سوراپ باقاي: سىز ئۇيغۇر تەقدىرىنىڭ ياخشىراق بولۇشىغا، ئۇيغۇرلارنىڭ ھال-ئەھۋالىنىڭ ياخشىلىنىشىغا نېمە ۋە قانچىلىك تۆھپە قوشتىڭىز؟ مەن چەت ئەلدە 20 يىلدەك ياشىغان تەجرىبەمگە

ئاساسەن، سىزگە شۇنى ئېيتىپ قويايلى:

"ئۆز ئاتا-ئانىسىدىن" ياخشى ئەمەسكەن دەپ ۋاز كەچكەن ئىنسان ياخشى ئىنسان ئەمەس. ئۆز مىللىتىدىن ۋاز كەچكەن كىشى ئۆز ئائىلىسىگە خائىنلىق قىلغان كىشى بىلەن باراۋەر بولىدۇ. ھەقىقىي ئۇيغۇر بالىسى ھەرگىز ئۆز دادىسىغا مۇش كۆتۈرمەيدۇ. ھەقىقىي ئۇيغۇر ھەرگىز ئۆز قېرىندىشىغا زىيانكەشلىك قىلمايدۇ. سىز كېيىم-كېچەك، يۇرۇش-تۇرۇش ۋە تىلدا باشقا مىللەتكە قانچىلىك ئوخشاپ كەتكەنلىگىڭىزدىن قەتئىي نەزەر،

ئەگەر سىز ئۇلارغا ئۆزىڭىزنى "مەن ئۇيغۇر" دەپ تونۇشتۇرمىسىڭىز، ئۇلار سىزنىڭ ئۇيغۇرلىقىڭىزنى بىلىۋالغان ھامان، سىزگە بولغان پۈتۈن ھۆرمىتىنى يوقىتىدۇ. سىزنىڭ قانچىلىك بىلىملىك، قانچىلىك ئىقتىدارلىق ۋە قانچىلىك داڭلىق بولۇپ كېتىشىڭىزدىن قەتئىي نەزەر، باشقا مەدەنىيەتلىك بىر مىللەت يۈزىڭىزدە ھىجىيىپ قويغان بىلەن، كۆڭلىدە سىزنى ئازراقمۇ كۆزگە ئىلمايدۇ. شۇڭا سىزنىڭ تەقدىرىڭىز پۈتۈن ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ تەقدىرىگە باغلانغان. شۇڭا سىز جەمئىيەتتە ئوبدانراق ئورۇن تۇتۇپ، ياخشىراق

ياشاي دېسسڭىز، پۈتۈن ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ ساپاسىنى يۇقىرى كۆتىرىش ئۈچۈن پۈتۈن ۋۇجۇدىڭىز بىلەن كۈچ چىقىرىڭ. ھازىر پۈتۈن دۇنيانىڭ ھەممە جايلىرىدا ياشاۋاتقان خەنزۇلار جۇڭگونىڭ دۇنيادىكى ئالدىنقى قاتارىدىكى دولەتلەرگە باراۋەر كېلىدىغان كۈچلۈك دۆلەت بولالىشى ئۈچۈن قولىدىن كېلىشچە يارداەم قىلىۋاتىدۇ. بۇنىڭ سەۋەبى، جۇڭگو كۈچلۈك دۆلەتكە ئايلانسا، ئۇلارنىڭ كۈنمۇ ھازىرقىدىن ياخشىراق بولىدۇ. پۈتۈن ئۇيغۇر مىللىتى ھەقىقى كۈچەيگەن كۈن، ئۇيغۇر

مىللىتىنىڭ ھەر بىر ئەزاسى ھەقىقىي ياخشى ياشاشقا باشلىغان كۈن بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. شۇڭا ئۆز تەقدىرىگە كۆڭۈل بولىدىغان ھەر بىر ئۇيغۇر پۈتۈن مىللەتنىڭ ھال-ئەھۋالىنىڭ ياخشىلىنىشىغا قۇدرىتىنىڭ يېتىشچە تۆھپە قوشۇشى كېرەك.

ئۇيغۇر ياشلىرىغا ھازىر بىر "ياشاش يولى" لازىم. بۇنى ئىنگلىزچىدە " a path to survival" دەپ ئاتايدۇ. مەن يۇقىرىدا ئوتتۇرىغا قويغان ئۇيغۇر تىلى، خەنزۇ تىلى ۋە ئىنگلىز تىلى توغرىسىدىكى ۋاقىت جەدۋىلى مانا

شۇ ياشاش يولىنىڭ ئەڭ مۇھىم بىر تەركىبىي قىسمى. بۇ "ياشاش يولى" نىڭ تولۇق مەزمۇنى نىمە؟ بۇ توغرىسىدا سىلەر ئۆزۈڭلار ئوبدان ئويلىنىپ بېقىڭلار. مەن بۇ سۆھبەتنىڭ ھازىرغىچە بولغان قىسمىلىرىدا، ئۆزۈم بېسىپ ئۆتكەن "ياشاش يولى" نى ئىمكان قەدەر تەپسىلىي بايان قىلىشقا تىرىشتىم. ھەممەيلەننىڭ خەۋىرىدە بولغىنىدەك، يەھۇدىيلار بۇ دۇنيادىكى ئەڭ ئۇزۇن ۋە ئەڭ ۋەھشى خارلانغان مىللەتلەرنىڭ بىرى. مەن ئۇلار بىلەن خىزمەتداش ۋە دوست بولۇش ئارقىلىق، ئۇلارنى

بىر قەدەر چوڭقۇر چۈشەندىم. هازىرمۇ ئۆزۈمنىڭ ئىدارىسى بولغان ئامېرىكا ئالەم بوشلۇقى تېخنىكىسى تەتقىقات مەركىزى-JPL دە بىر ياپونلۇق ۋە يەھۇدىي بىلەن بىرگە ئىشلەۋاتىمەن. بىزنىڭ بۆلۈمدە 15 ئەتراپىدا ئادەم بار بولۇپ، بىز 2006-يىلى، 2009-يىلى ۋە 2016-يىلى قويۇپ بېرىلىدىغان 3 دانە ئالەم تېلېسكوپىنىڭ ئىشىنى قىلىۋاتىمىز. يۇقىرىدا تىلغا ئالغان ياپون، يەھۇدىي ۋە مەن بولۇپ مۇشۇ ئۈچىمىز، هازىر پۈتۈن بۆلۈمنىڭ ئەڭ جىددىي ۋە ئەڭ قىيىن ئىشلىرىنى قىلىۋاتىمىز.

قالغانلار بىزگە چوڭقۇر ھۆرمەت قىلىدۇ ۋە بىزدىن ئەيمىنىدۇ. شۇڭا بۇ يەردە، مەن ئۆزۈم خۇلاسىلەپ چىقارغان يەھۇدىيلارنىڭ "ياشاش يولى" نى ئېيتىپ بېرەي. ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ تۆۋەندىكى بىر ئابزاس سۆزنى بىر ئۆمۈر ئېسىدىن چىقارماسلىقنى سورايمەن:

يەھۇدىيلار قايسى دۆلەتتە، قايسى مىللەتنىڭ ئارىسىدا ياشىسا، شۇ دۆلەت ياكى شۇ مىللەتنىڭ تىلىنى شۇ مىللەتنىڭ ئۆزىدىنمۇ بەكراق پۇختا ئىگىلەيدۇ. ئۆزىنىڭ ئانا تىلىنى پۇختا ئىگىلەپلا قالماي، دۇنيانىڭ قانداق يېرىدە بولۇشىدىن

قەتئـــــــي نەزەر، ئۆز هېيـــــــت-
بـايراملىرىنى ئـىشقا بارمـاي چوقـۇم
تەبرىكلەيـــــــدۇ - باشـــــــقىلارنى
ئۆزلىرىنىڭ ئۆرپ-ئادەتلىرىگە بـوي
ســۇندۇرىدۇ؛ ئۆزلىرىنـــى-ئۆزلـــرى
قـــاتتىق هۆرمەتلەيـــــدۇ. باشـــقا
مىللەتكە قىلچە خوشامەت قىلمايـدۇ
هەمـــــدە هەر قانـــــداق شـــارائىتتا
ئۇلارنىڭ تەخسـسىنى كۆتۈرمەيـدۇ.
پۈتۈن ئـىشتا بىـر-بىرىنـى شەرتـسىز
يۆلەيـدۇ. هەمـمە ئـىشتا ئۆزلـىرىگە
ناهـــايىتى يـــۈقىرى تەلەپ قويـــۇپ،
هەممە ئىشنى ئىلمي ئۇسۇل بويىچە،
ئەخـلاق بـويىچە، قائـــدە بـويىچە،
تۈزۈم بويىچە، پىرىنـسىپ بـويىچە ۋە

قانۇن بويىچە ياخشى قىلىدۇ. باشقا مىللەتتىن بولغان كىشىدىن بىرسى قائىدە بويىچە ياكى ئىلمىي ئۇسۇل بويىچە ئىش قىلمايدىكەن، ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ سەپدىشى ياكى باشلىقى بولىشىدىن قەتئىي نەزەر، ئۇنىڭ كۆزىگە كىرىۋېلىپ، قاتتىق نارازىلىق بىلدۈرىدۇ؛ بىر قېتىممۇ ئۆتكۈزۈۋەتمەيدۇ؛ شۇ ئارقىلىق ئۆزى يېڭىلمىگەن تەغدىردىمۇ، ئۇ كىشىنى ئۆز ئىچىدە بولسىمۇ خجىل قىلدۇرىدۇ. بىلىم ۋە ئىقتىدار جەھەتتە باشقىلارنىڭ مۇرىسىگە دەسسەپ، ئىگىز تۇرىدۇ. خىزمەت ئورنىدا ئۆز خىزمىتىگە كېرەكلىك

بولغان قورال-بۇيۇملارنىڭ (مەسىلەن، كومپيۇتېرنىڭ) ئەڭ ئېسىل، ئەڭ قىممىتىنى ئالغۇزىدۇ (قورال-بۇيۇملار ياخشى بولسا، قىلغان ئىشىڭىزنىڭ ئۈنۈمىمۇ يۇقىرى بولىدۇ). ئۆزى بىلەن يەنە بىر باشقا بىر مىللەتتىن بولغان كىشىنىڭ ئالدىدا 10 پۇرسەت بولسا، ئۇ 10 پۇرسەتنىڭ ھەممىسىنى ئۆزى ئېلىۋېلىشقا تىرىشىدۇ - باشقىلارغا قىلچە رەھىم قىلمايدۇ. شۇڭا ئۇلارنى باشقا نۇرغۇن مىللەتلەر ياخشى كۆرمەيدۇ، ئەممىا يەھۇدىينى يىقىتالمايدۇ- يىقىتىدىغانغا ئامال تاپالمايدۇ.

جۇڭگو قانۇنلىرى ئىچىدە، ئۇيغۇرلار پايدىلانسا بولىدىغان قانداق قانۇنلار بار؟

ئۇلارنى ئۇيغۇر نوپۇسىنىڭ قانچە پىرسەنتى ئوقۇپ باققان؟

قانچە پىرسەنت ئۇيغۇر بولمىش هوقۇق ئىگىلىرى ئوقۇپ باققان؟

"بالا يىغلىمىسا، ئانا ئەمچەك سالمايدۇ." قانۇن بەرگەن ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلىنىش ئۈچۈن قانۇننى بىلىش كېرەك.

ئەگەر بىر بالىڭىز بار بولۇپ، ئۇنىڭغا سىز هۆرمەت قىلمىسىڭىز، باشقىلار تېخىمۇ هۆرمەت قىلمايدۇ. ئەگەر ئۇيغۇر مىللىتى ئۆز-ئۆزىنى

قەدىرلىمىسە، ئۆز-ئۆزىنى هۆرمەتلىمىسە، ئۆز-ئارا يارده‌م قىلمىسا، بىر-بىرىنى هىمايە قىلمىسا، باشقا مىللەتتىن هېچ قانداق نەرسىنى ئۈمىد قىلىش مۇمكىن ئەمەس.

خەنزۇ تىلىنىڭ خېتى كۆپ بولغان بىلەن، ئۇنىڭ گىراماتىكىسى ئىنتايىن ئاددىي بولۇپ، شىنجاڭدا ياشاۋاتقان بىر ئۇيغۇر ئۆسمۈر ئۈچۈن ئۇنى ئۆگىنىش ئانچە قىيىن ئىش ئەمەس. شۇڭا مەن يۇقىرىدا ئوتتۇرىغا قويغان نىشاننى ئەمەلگە ئاشۇرۇش، هەر بىر ئىرادىلىك ئۇيغۇر ياش ئۈچۈن ئېيتقاندا، پۈتۈنلەي

قىلغىلى بولىدىغان ئىش. ئىنگلىز تىلىنى ئۆگىنىش ئاسان ئەمەس. ئۇ ماتېماتىكا، فىزىكا دېگەندەك پەنلەرگە قارىغاندا تەس. ۋاقىت جەھەتتىنمۇ كەم دېگەندە 2 يىل تەلەپ قىلىدۇ. خەنزۇ تىلىنى پۇختا ئۆگىۋالسىڭىز، پۈتۈن جۇڭگونىڭ دەرۋازىسى سىزگە ئېچىلىدۇ. ئىنگلىز تىلىنى پۇختا ئۆگىۋالسىڭىز، پۈتۈن دۇنيانىڭ ئىشىگى سىزگە ئېچىلىدۇ. ھىندىستاننى ئەينى ۋاقىتتا ئەنگلىيە بېسىۋېلىپ، ئۇلارغا ئىنگلىز تىلىنى مەجبۇرى ئۆگىتىپتىكەن، ھازىر پۈتۈن ھىندىستان دۆلتى ئۇنىڭ پايدىسىنى كۆرۈۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ

ئالـي مەكتەپلـرى ئىنگلـز تىلىنـى قوللىنىدۇ. شۇڭا ئۇلار پۈتۈن ياۋروپا ۋە ئامېرىكـا كەسـپي كىتاپلىرىـدىن شـــۇ پېـــتىچە پايدىلىنالايـــدۇ. ئامېرىكىغـا ئوقۇشـقا بارسـا، ئىنگلـز تىلىدىن ئىمتىهـان تەلەپ قىلمايـدۇ. يېقىنقـــى 5-10 يىلنـــڭ ئىچـــىدە، ئامېرىكـــدىكى نۇرغـــۇن يۇمـــشاق دېتال قاتارلىق سانائەت شىركەتلىرى ئۆز شـــىركىتىنى ھىندىـــستانغا يـــۆتكەپ، ئۇلارنـــڭ تۇرمـــۇش سەۋىيـــسىنى بـــراقلا يـــۇقىرى كۆتۈرىـــۋەتتى. ھـــازىر ئامېرىكىغـــا كېلىـــــپ ئولتۇراقلاشـــــقان ھىندىـــــستانلىقلارنىڭ ســـــانى

خەنــزۇلاردىن قالــسىلا ئەڭ كــۆپ. كومپيۇتېرنـــــڭ CPU ســـــنى چىقىرىـــدىغان "Intel" دېـــگەن شـــــىركەتنىڭ 30 پىرســـــەنت خىزمەتچىسى ھىندىستانلىق بولۇشى مۇمكىن.

بالىلارنـــڭ بـــر نورمـــال ئۆســـۈپ يېـــتىلىش قـــانۇنىيىتى بـــار. ئامېرىكىلىقلارنـــڭ ئۆلچىمـــى بـــويىچە ئېلـــپ ئېيتقانـــدا، بـــالا 18 ياشـــقا كـــىرگىچە، يەنـــى تولـــۇق ئوتتـــۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگىچە، بالىنى ئاتا-ئانـــلار باقـــدۇ. بالىنـــڭ ئۆســـۈپ يېـــتىلىش جەرىـــانىنى ئىنتـــايىن تەپسىلي ۋە ئەستايىدىل كۆزىتىـــپ،

بالىسى قايسى ئىشلاردا كۆچلۈك، قايسى ئىشلاردا ئاجىزلىقىنى تولۇق چۈشىنىپ، بالىسىنىڭ ئاجىز تەرەپلىرىنى كۆچلەندۈرۈشكە يارەم قىلىدۇ. مېنىڭ قىزىم باشلانغۇچتا ئوقۇۋاتقاندا، بىر قېتىملىق توغۇلغان كۈن ئولتۇرۇشىغا 15 تەك قىزنى چاقىردى. ئولتۇرۇش تۈگەپ، بالىلار تارقاپ بولغاندا، بىر قىزنىڭ ئاپىسى ئۆيىمىزگە كېلىپ،"مېنىڭ قىزىم بەك يۇۋاش. قارىسام سېنىڭ قىزىڭ ئىنتايىن ئاكتىپ، تەشكىللەش ئىقتىدارى ئىنتايىن يۇقىرى ئىكەن. ئەگەر ماقۇل كۆرسەڭ مەن ھەر كۈنى قىزىمنى ئەپكېلىپ، دىلىنارە بىلەن بىر

سائەت ئوينىغىلى قويسام. بۇ جەريانىدا سېنىڭ بالاڭغىمۇ مەن قاراپ بەرسەم"، دەپ تەلەپ قىلدى. بىز ماقۇل بولدۇق. ئامېرىكىلىقلار ئوقۇش يېشىدىكى بالىسىنى ئۆزىدىن ئەڭ ئۇزۇن بولغاندىمۇ 4 ھەپتىدىن ئارتۇق ئايرىمايدۇ. يازلىق كانىكول جەريانىدا ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئۈچۈن ئورۇنلاشتۇرۇلغان، ئىنگلىزچە "summer camp" دەپ ئاتىلىدىغان يازلىق دالا پائالىيەتلىرى ئىنتايىن كۆپ بولۇپ، بۇ پائالىيەتتە بالىلار ئۆز شەھىرىدىن يىراقتىكى بىر گۈزەل مەنزىرىلىك

یەرگە بېرىپ، تەلىم-تەربىيە ۋە كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ بارىدۇ. مۇددىتى بىر ھەپتىدىن 4 ھەپتىگىچە بولۇپ، ئۇنىڭ چىقىمىنى ئاتا-ئانىلار ئۆزلىرى تۆلەيدۇ. بالىنى بۇ پائالىيەتكە ئەۋەتىشتىكى بىر شەرت شۇكى، ئەگەر بالا ئۆينى سېغىنىپ، "ئۆيۈمگە كېتىمەن" دېسە، شۇ ۋاقىتتىنىڭ ئۆزىدىلا ئۆيگە ئەكىلىپ قويىدۇ. بىر ئادەم نورمال ئەھۋالدا ئۆز ئۆمرىنىڭ پەقەت 18 يىلىنى ئۆزىنىڭ ئاتا-ئانىسى بىلەن بىرگە ئۆتكۈزىدۇ. مۇشۇ 18 يىل ئىچىدە "بالا" بولۇپ ياشايدۇ. مېنىڭچە، مۇشۇ 18 يىل جەريانىدا

ئىمكـــان قەدەر بـــالىنى بالـــدەك ياشـغىلى قويغـان ياخـشى. پەقەت شـــۇنداق قىلغانـــدىلا، بـــالا ھەمـــمە جەھەتـــتىن نورمـــال چـــوڭ بولـــدۇ. يەنە بـــر ئـــش، بـــر كـــشىنىڭ ئۆز مىللىتى، ئۆز يۇرتى، ئۆز ئاتـا-ئانـا، ئۇرۇق-تۇغقـانلىرى ۋە ئۆزىنىـڭ ئانـا تىلـى توغرىـسىدىكى نۇرغـۇن دۇنيـا قارىـشى مۇشـۇ 18 يىـل جەريانىـدا شـــەكىللىنىدۇ. ئەگەر بـــالا ئوتتـــۇرا مەكـــتەپ يېـــشىدىلا ئۆز يۇرتـــدىن ئايرىلسا، ئۆزىنىڭ كېيىنكى ھاياتىـدا ناھـــايىتى مـــۇھىم بولغـــان نۇرغـــۇن نەرســـىلەردىن قـــۇرۇق قېلىـــشى مۇمكىن.

نۇرغۇن ئۇيغۇر ياشلار مەندىن "ئىنگلىز تىلىنى ئۇنۇملۇك ئۆگىنىشنىڭ ئۇسۇلى قايسى؟ ئىنگلىز تىلى گراماتىكىسىنى ئۆگىنىش ئۇسۇلىچۇ؟" دەپ سوريدى. مەن بۇ سوئالنىڭ جاۋابىنى تور بېتىگە كىرگۈزۈپ قويغان ئىدىم. بۇ سۆھبەتنىڭ بىر پۈتۈنلۈكىگە كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، مەن ئۇنى بۇ يەرگىمۇ كىرگۈزۈپ قويايي.

سوئال: ئىنگلىز تىلىنى ئۇنۇملۇك ئۆگىنىشنىڭ ئۇسۇلى قايسى؟ ئىنگلىز تىلى گراماتىكىسىنى ئۆگىنىش ئۇسۇلىچۇ؟

جاۋاب: بىر ئادەمنىڭ ئۇنۇملۇك

ئۆگـــــنش ئۇســـــۇلى يەنە بـــــر ئادەمـــــنىڭكىگە ئوخـــــشمايدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، تىل ئۆگىنىش بىر ئۇزۇن مۇددەتلىك، مۇشكۇل ۋەزىپە بولـۇپ، ناھـايىتى يـۇقىرى ئىـرادە بىـلەن مۇسـتەھكەم بەل باغلمـاي تـۇرۇپ، بىـــر تىلنـــى مـــۇكەممەل ئۆگـــنىش مـــۇمكىن ئەمەس. تىـــل ئۆگىنىش ھىچ كىم ئۈچۈن ئاسان ئەمەس. شـۇڭا باشـتىن تارتـىپ بـۇ توغرىـــدا مۇســـتەھكەم ئىـــدىيىۋى تەييـــارلىق بولۇشـــى كېـــرەك. مەن شـىنجاڭ ئۇنىۋېرسـىتېتىدا ئوقۇغـان ۋاقتىمـدا، 1-يىلـى خەنـزۇ تىلنـى ئۆگىنىپ، ئۇنىڭدىن كېيىنكى 2 يىـل

ئىچىدە ئىنگلىز تىلىنى قوشۇمچە ئۆگىنىپ، تەببىئىي پەن خەنزۇ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ 3 يىللىق دەرسلىگىنى 2 يىل ئىچىدە ئۆگىنىپ بولۇپ، ئىنگلىزچىنى ئوقۇپ تۈگەتكەن خەنزۇ ئوقۇغۇچىلار بىلەن بىرگە ئىمتىھانغا قاتنىشىپ، يۇقىرى نەتىجىگە ئېرىشكەن ئىدىم. ئەڭ ئاخىرقى 2 يىل جەريانىدا ياپون تىلىنىمۇ ئۆزلۈكىمدىن ئۆگىنىپ بولدۇم.

مەن قوللانغان ئۇسۇل مۇنداق:

(1) ھەر كۈنى يېڭى خام سۆزدىن 20 دانە سۆز ئۆگىنىش.

(2)بىر خام سۆزنى 5 كۈن، ھەر

كۈنى 3 قېتىمدىن يېزىش.
(3)تېكىستنى پۈتۈنلەي يادلىۋېلىش.
(4) تاپشۇرۇقنى بىرنىمۇ قالدۇرماي ئىشلەش.
تۆۋەندە ھەر بىر مەسىلە ئۈستىدە قىسقىچە توختىلىپ ئۆتەي:
1) تىل ئۆگىنىشتە ئەڭ قىينىغا توختايدىغان بىر نەرسە يېتەرلىك ساندىكى خام سۆزنى يادلاپ ئىگىلەشتىن ئىبارەت. يېتەرلىك مىقتاردىكى چەت ئەل تىلى سۆزلۈكنى يادلىۋېلىش قىسقا ۋاقىت ئىچىدە قاتتىق تۇتۇپ ئېرىشكىلى بولىدىغان نەرسە ئەمەس. ئۇزۇن

مۇددەت ئىزچىل تىرىشىش ئارقىلىق ئېرىشكىلى بولىدىغان نەرسە. شۇڭا ئۇنى كۈندىلىك ۋەزىپە قىلىۋېلىش كېرەك. مەن ھەر كۈنى ئەتىگەن سائەت 6 دە ئورنۇمدىن تۇرۇپ، ئالدىنقى كۈنى ئاخشىمى تەييارلاپ قويغان 20 سۆزلۈكنى يادلىدىم. يەنە خەنزۇچە مەنىسىگە قاراپ، ئىنگلىزچىسىنى دەپ بېرەلەيدىغان بولدۇم. ئەتىگەنلىك تاماقتىن كېيىن سىنىپقا 5-10 مىنۇت بالدۇر بېرىپ، دەرس باشلىنىشتىن بۇرۇن، بۇگۈن ئۆگەنگەن 20 سۆزلۈك ۋە ئالدىنقى 4 كۈندە ئۆگەنگەن 80 سۆزلۈك بولۇپ جەمئىي 100 سۆزلۈكنى

خەنزۇچىسغا قاراپ تۇرۇپ ئىنگىلىزچىسنى يازدىم. بۇنى چۈشتىن كېيىنكى دەرستىن بۇرۇن ۋە كەچلىك تەكرارلىدىن بۇرۇن يەنە 2 قېتىم تەكرارلىدىم. يەنى ھەر كۈنى 5 كۈنلۈك 100 سۆزلۈكنى 3 قېتىم يېزىپ چىقتىم. ھەر بىر سۆزلۈكنى مۇشۇنداق 5 كۈن تەكرارلىسام، ئۇ مەڭگۈ ئېسىمدىن چىقمايدىغان بىر نەرسىگە ئايلاندى. بۇنى ئۆزۈمگە ئىنتايىن قاتتىق تۈزۈم قىلىۋالغان بولۇپ، سۆزلۈكنى يېزىپ بولماي تۇرۇپ كىنوغا بارمىدىم. سۆزلۈكنى يازماي تۇرۇپ ئولتۇرۇشقا بارمىدىم. ئويۇن-تاماشىدىن ۋاز كەچسەممۇ

بۇ تۈزۈمنى قەتئىي بۇزمىدىم.

2) يۇقىرىدا ئېيتقاندەك، ھەر قېتىم 5 كۈنلۈك سۆزنى (يەنى 100 سۆزنى) يازدىم. ھەر كۈنى 3 قېتىم يازدىم: ئەتىگەنلىك دەرستىن بۇرۇن، چۈشتىن كېيىنكى دەرستىن بۇرۇن ۋە كەچلىك تاماقتىن كېيىن.

3) مېنىڭ ئۆگەنگىنىم تەبئىي پەن خەنزۇ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ دەرسلىك كىتابى بولۇپ، ھەر بىر دەرسنىڭ بىردىن رەسمى تەكىستى ۋە بىردىن "ئىختىيارىي ئوقۇش تېكىستى" (Reading Text) بار ئىدى. مەن ھەر ھەپتىدە بىردىن يېڭى دەرس ئۆگەنگەن بولۇپ، ھەپتىنىڭ

ئاخىرىغىچە ھەر كۈنى ئەتىگەندە تېكىستنىڭ بىر قىسمىنى يادلاپ، ھەپتە ئاخىرىغىچە تېكىستنى پۈتۈنلەي يادلىۋالدىم. بۇنىڭ پايدىسى، سۆزلۈكنى پۇختا ئېسىڭىزگە ئېلىۋېلىپلا قالماي، گراماتىكا قائىدىسىنىمۇ پۈتۈنلەي يادلىۋالىدىغان بولغاچقا، كېيىنچە گراماتىكىنى جانلىق ئىشلىتىشىڭىز ئۈچۈنمۇ ئىنتايىن پايدىسى بولىدىكەن. مەن " Reading Text" نىمۇ ھەر كۈنى ئوقۇپ، ئاساسەن ئېسىمگە ئېلىۋالدىم.

4) تاپشۇرۇقنى تولۇق ئىشلەش ھەر قانداق پەندە يېڭى ئۇقۇمنى

پشـــشق ئىگەلەشـــتە كەم بولـــسا بولمايدىغان نەرسە. شـۇڭا بـۇ يەردە تەپسلىي توختالمايمەن.

مەن بـــۇ ســـۆھبەتنىڭ ئالـــدىنقى بۆلۈملىرىنىـــڭ بىرىـــدە، بىـــر داڭلىـــق ئادەمنىڭ مۇنداق بىر سـۆزىنى تىلغـا ئالغانىدىم: "ۋاقىتنى مىنۇت بـويىچە ھېـــسابلايدىغان ئادەمنىـــڭ ۋاقتـــى، ۋاقىتنـــــى ســـــائەت بـــــويىچە ھـــــــسابلەيدىغانئادەمنىڭكىگە قارىغانـدا 60 ھەسـسە كـۆپ بولـدۇ ." بـــۇ ســـۆزنى تىـــل ئۆگىنىـــشكە تەدبىقلىغاندا ھەقىقەتەنمۇ شـۇنداق. مەن شـــــىنجاڭ ئۇنىۋېرســـــىتېتىدا ئوقۇۋاتقـــان مەزگىلـــدە، تاماققـــا

ئۆچـــــرەت تۇرغـــــان ۋاقتىمـــــدا، ئاپتوبۇستا يـول ماڭغـان ۋاقتىمـدا، يىغىنلارنـــــڭ ئالـــــدى-كەينىـــــدە دېگەنلەرنىڭ ھەممىسىدە ئىنگىلىزچە سۆزلۈك يادلىغان ئىدىم.

ئۇيغـــۇر مىللىتىنـــــڭ باشـــقا بىـــر مىللەت تەرىپىدىن كۆزگە ئىلىنىـشى، ھەرگىز باشقا بىر مىللەت ئۆزلىگىدىن بېرىـــدىغان نەرســـە ئەمەس. ئۇنـــى ئۇيغـــــۇر مىللىتـــــى ئۆزى قولغـــــا كەلتۈرۈشـــــى كېـــــرەك. ئۇيغـــــۇر مىللىتىنـــــڭ ســـۈپىتىنى ئۆســـتۈرۈپ، ئۇنى دۇنياغا بىر تايىنى بـار مىلـلەت سۈپىتىدە تونۇتۇشتا، ھەر بىر ئۇيغۇر ناھـــايىتى چـــوڭ رول ئوينىيالايـــدۇ.

مۇشــــۇنداق رولنـــــى ئۈنۈملـــــۇك ئۇيناشــنىڭ بــر شــەرتى، ھەر بــر ئىرادىلىــك ئۇيغۇرنــىڭ خەنــزۇ تىلــى بــــلەن ئىنگلـــز تىلنـــى پۇختـــا بىلــشىدىن ئىبــارەتتۇر. بــۇ ئىككــى تىلنـــى پۇختـــا بىلـــش، ھـــازىرقى شـــــارائىتتا ئۇيغـــــۇر ياشـــــلىرىنىڭ "ياشاش يولى" نىڭمۇ بىر كەم بولسا بولمايـــدىغان مـــۇھىم تەركىبـــــي قـــــسمى. مەن ئاتـــــا-ئانىلارنـــــىڭ يېتەرلىك يول كۆرسىتىشى ۋە يـــاردەم قىلـــشى بـــلەن، بۇنىڭــدىن كېــيىن ئوتتۇرا مەكتەپكە كىرىدىغان ئۇيغۇر ياش-ئۆسمۈرلىرىنىڭ كۆپ قىسمىنىڭ يۇقــۇرىقى تــىل ئۆگــىنىش نــشانىغا

يېتىشنى تولىمۇ ئۈمىد قىلىمەن.

15. سوئال: ئىنتېرنېت خەۋىرىدە "ئۇيغۇرلار جۇڭگودا ئۆز تىل-يېزىقىدا تور بېكەتلىرىنى ئىشلىگەن، Windows مەشغۇلات سىستېمىسىغا ئۆز يېزىقىنى كىرگۈزگەن 2-مىللەت" دېيىلدى، ئۇيغۇر تور مەدەنىيىتى ۋە كومپيۇتېر بىلىملىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش ھەققىدە قانداق تەكلىپلىرىڭىز بار؟

جاۋاب: مەن بۇ خەۋەرنى ئوقۇغاندا، ئىنتايىن ھاياجانلاندىم، تەسىرلەندىم ھەمدە ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ تور بېكەت مەدەنىيىتىنى راۋاجلاندۇرۇش، ئۇنى خەلقئارالىق

يـــۇقىرى ســـەۋىيىگە يەتكـــۈزۈش، هەمـــدە ئۇنـــى ئومۇملاشـــتۇرۇش جەھەتتە ھازىر ئەڭ ئالدىنقى سەپتە ۋاقتىنـــى، كـــۈچىنى ۋە ئىقتىـــسادىنى ئايىماي، ئۇن-تىنـسىز تىرىـشچانلىق كۆرســـــتىۋاتقان قېرىنداشـــــلاردىن ئىنتايىن پەخىرلەندىم.

1991-1992-يىللـــــــــرى مەن كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ داۋىـس شۆبىسىدە ئالىي مەكتەپ ئىنژېنېرلىق كەسپىنىڭ 1-يىللىق ئوقۇغۇچىلىرىغا «كومپىيـــــــۇتېر پروگراممـــــــسىنى تونۇشـــتۇرۇش» دېـــگەن دەرســـتە «Fortran» بىـــلەن «Unix» نـــى ئۆتۈۋاتقان ۋاقتىمدا، ئامېرىكـىدىكى

ئالـي مەكـتەپلەردە ئىنتېرنېـت تـور بېكتى پەيدا بولۇشـقا باشـلىدى. ئۇ چاغدا بىز تور بېكتىنـى ئاچـىدىغان پروگراممىنـــــى «Mosaic» دەپ ئاتىغان بولۇپ، مەن ئوقۇغۇچىلارغـا ئامېرىكىنـــــكۇ ســـابىق مـــۇئاۋىن پرېزىـــدېنتى ئالگورىنـــكۇ ئاۋازلـــىق نۇتقى بار بـىر تـور بېكـتىگە كىرىـپ ئاڭـلاپ بېقـىشنى دەرس ۋاقتـىدىكى بـىر ۋەزىـپە قىلغانـىدىم. شـۇنىڭدىن تارتـىپ، ئامېرىكـىدا ئىنتېرنېـت تـور بېكتىنىـكۇ قانـداق تەرەققـي قىلـىپ ماڭغانلىقىنى ئىزچىل تـۈردە كـۆرۈپ تـــــۇردۇم. مۇشـــــۇ جەرياىنـــــدا يۇرتـىمىزدىكى تور بېكەت ئىشلىرىنىڭ

قانداق بولۇۋاتقانلىقىنى ئىنتايىن بىلگۈم بولسىمۇ، مەن ئىشلىگەن يۇقىرى تېخنىكىلىق شىركەتلەردە داۋاملىق ناھايىتى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە دۇنيا بويىچە ئەڭ ئىلغار، يۇقىرى تېخنىكىلىق مەھسۇلاتلارنى چىقارماساق بولمىغاچقا، ئالدىراشلىقتا يۇرتىمىزنىڭ تور بېكەت ئىشلىرى توغرىسىدا ئانچە ئۇچۇر ئالالمىغان ئىدىم. بۇ قېتىم بىلىۋال بىلەن بۇ سۆھبەتنى باشلىغاندىن كېيىن، ۋەتەندىكى تور بېكەت ئىشلىرى توغرىسىدا سەل چوڭقۇرراق چۈشەنچىگە ئىگە بولۇش پۇرسىتىگە ئېرىشتىم. ھەمدە

ئىنتايىن ھەيران قالدىم. دۇنيانىڭ ئىلغار سەۋىيىسىدىن ھېچ قانداق قېلىشمايدىغان، ئۇيغۇر كونا يېزىقى بىلەن لاتىنچە يېڭى يېزىقتىن پايدىلىنىپ ياسالغان بىلىك، بىلۋال، دىياريم، ئىزدىيارى، مەيىن شامال، مىسران، نەۋرۇز، ئۇيغۇر كومپيۇتېر ئىلمىي جەمئىيىتى، ئۇيغۇر نۇكە (Uyghur Nuke)، ئۇيغۇرسوفت... قاتارلىق يۇقىرى سۈپەتلىك تور بېكەتلىرى مەيدانغا كېلىپتۇ (مەن يۇرتىمىزدىكى يۇقىرى سۈپەتلىك تور بېكەتلىرىنىڭ ھەممىسىنى بۇ يەردە تىلغا ئېلىپ بولالمايدىكەنمەن. شۇڭا

ئوقۇرمەنلەرنىڭ توغرا چۈشىنىشىنى سورايمەن). بىر قىسىم ئۇيغۇر ئىنتېرنېت شىركەتلىرىمۇ بارلىققا كېلىپتۇ. بەزى ئۇيغۇر شىركەتلىرى ئۆز ئىگىلىكىنى ئۈنۈملۈك ماڭدۇرۇشتا تور بېكىتىدىن پايدىلىنىدىغان بولۇپتۇ. ھازىرقى زامانىنىڭ تەرەققىياتىغا ماسلىشىش، ئۇيغۇر تىل-يېزىقى ساھەسىدىكى قالايمىقانچىلىقلارنى تۈگىتىش ئۈچۈن ئۇيغۇر لاتىن يېزىقى (ULY) توغرىسىدا قارار ئېلىش قاتارلىق ناھايىتى ئىلمىي ۋە ئەھمىيەتلىك ئىشلار قىلىنىپتۇ: تۆۋەندىكى تور بەتلىرىنى كۆرۈڭ:

http://www.ukij.org/uly/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=4

http://www.biliwal.com/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&t=141

هەمدە تور بېكەتتىكى ئۇيغۇرچە-ئىنگلىزچە ئىنگلىزچە-ئۇيغۇرچە قوش يۆنلىشلىك لۇغەتنىڭ دەسلەپكى نۇسخىسىمۇ مەيدانغا كېلىپتۇ،

http://uighurdict.uni.cc/modules.php?name=NukeWrap&page=c.gi-bin/eudict.pl

شۇ ئارقىلىق، يۇقىرىقى سوئالدا

ئېيتىلغىنىدەك، ئۇيغۇرلار ھازىر جۇڭگودا ئۆز تىل-يېزىقىدىكى تور بېكىتىنى ۋە Windows مەھسۇلاتلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش بويىچە 2-مىللەتلىك ئورۇننى ئېلىپتۇ. ئىجتىھاتلىق ھەم شەخسىيەتسىز تۆھپە قوشۇش روھىغا ئىگە ياشلىرىمىزنىڭ ئۇيغۇرچە مەشغۇلات سىستېمىسىدىن باشقا، ئۇيغۇر تور مەدەنىيىتىگە قۇلايلىق يارىتىش ئۈچۈن PHP.Nuke، POST.Nuke تور بەت سىستېمىسى، ULY ۋە UEY دىكى بەتلەرنىڭ يېزىقىنى بىر-بىرىگە ئايلاندۇرغۇچ، ئۇيغۇر ئېدىت(Uyghur Edit)،

ئۇيغــۇرچە تــور لــۇغىتى ۋە Skype ئىنتېرنېــت تېلېفــون سىستېمــىغا ئوخــشاش ســىستېمىلارنى تەرجــىمە قىلىپ ياكى تۈزۈپ ئىشلەپ ھەقــسىز تارقىتــــىشتەك مەدەنىيىتىمــــزگە خالىس تۆھپە قوشۇش روھى كىشىنى ھەقىقەتەنمـــۇ قايىـــل قىلـــدۇ، تەسىرلەندۈرىدۇ.

تور بېكىتىنىڭ ئىگىلىك ۋە كىشىلىك تۈرمۇشــتا قانچىلىــك مــۇھىم رول ئوينىيالايــدىغانلىقىنى Biliwal.com دا ئېلىپ بېرىلغان مۇشۇ سۆھبەتتىن ئىبارەت بىر مىسال ئارقىلىقمـۇ خېلـى چوڭقــۇر چۈشــىنىۋېلىش مــۇمكىن. مەن بىر سوئالنىڭ جـاۋابىنى يېزىــپ

پۇتتـــــۇرۇپ، ئۇنـــــى بىلـــــۋال باشـــقۇرغۇچىلىرىغا بېـــرىمەن. ئۇلار مېنىـــڭ يـــازغىنىمنى تەھرىـــرلەپ، بىلـــۋال تـــور بېكـــتىگە چىقارغـــان ھامان، شىنجاڭ ۋە دۇنيانىـــڭ باشـــقا جايلىرىدىكى ھەر قانداق بىر ئۇيغـــۇر ئۇنى دەرھـــال كۆرەلەيـــدۇ. ئۇ پەقەت بـــىر ئادەمـــدىن ئىنتېرنېـــت تـــور بېكىتىگە كىرىش ۋاستىسى بولۇشنىلا تەلەپ قىلىدۇ. بۇنداق يول بىلەن بىر ئۇچۇرغـــا ئېرىشـــشىنىڭ تەننەرخـــى ئىنتـــايىن ئەرزان، ســـۈرئىتى تەز ۋە ئۇسـۇلى ئىنتـــايىن قۇلايلـــىق ۋە ئاددىيـــدۇر. شـــۇڭا ئىنتېرنېـــت ئامېرىكىدا ھـــازىر ناھـــايىتى يـــۇقىرى

دەرىجىدە ئومۇملاشتى. ئامېرىكىنىڭ 2003-يىلىدا ئېلان قىلىنغان بىر تەكشۈرۈش دوكلاتىغا ئاساسلانغاندا، ئامېرىكىدىكى يېشى 18 ياشتىن يۇقىرى كىشىلەرنىڭ ئىچىدىكى 58 پىرسەنت ئادەم ئىنتېرنېتقا كىرىش ۋاستىسىگە ئىگە ئىكەن. ھازىر ئامېرىكا قاتارلىق تەرەققىي قىلغان دۆلەتلەردە ئىنتېرنېتسىز خىزمەت ۋە ھاياتنى تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن ئەمەس.

مەن كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ داۋىس شۆبىسىدە ئېلېكتر توك يولى دەرسىنى ئۆتۈكەن ۋاقىتتا ئوقۇغۇچىلارغا بەرگەن بەزى

تاپشۇرۇق ۋە پـروجەكتلار «SPICE» دەپ ئاتىلىـــدىغان تـــوك يـــولى لايىھىلەش يۇمشاق دېتالى ئارقىلىـق بىر ئەمەلـي تـوك يـولى لايىھـلەش بولـــۇپ، ئوقۇغـــۇچىلار ئۆزلىرىنىـــڭ لايىھىسىنى ماڭا ئىنتېرنېت ئارقىلىـق ماڭـــــدۇراتتى. مەن ئۇلارنـــــڭ پروگراممـــــسىنى كومپيۇتېرىمغـــا چۈشـــۈرۈۋېلىپ، ئۇلارنـــى ئىجـــرا قىلـــدۇرۇپ، چىققـــان نەتىجـــسىگە قـــاراپ نەتـــجە بېـــرەتتىم. بىزنـــڭ شىركەتتىكى نۇرغۇن ئالاقىلىششىش ۋە ھۆججەت ئالماشـتۇرۇش ئـشلىرىمىز ئىنتېرنېـــت ئارقىلـــق بولـــدۇ. مەن 2000-يىلىدىن باشـلاپ ئـشلىگەن

شـــــركەتلەرنىڭ ھەممـــــسى ماڭـــا بـــردىن خـــاتىرە كومپيـــۇتىر ئېلـــپ بەرگەن بولـــۇپ، ئۇلارنـــى شـــركەتكە بارغانـــدا ئادەتتىكـــى كومپيۇتىرىمغـــا قوشـــــۇمچە قىلـــــپ ئىشلەتـــــسەم، ئاخـــشاملىرى ۋە شـــەنبە، يەكـــشەنبە، دەم ئېلـــش كـــۇنلىرى ئۇنـــى ئۆيـــگە قايتۇرۇپ كېلـــپ، بـــر قـــانچە ھەتتـــا 10 نەچچە سائەت ھېسابلاش ۋاقتـــى تەلەپ قىلـــــــدىغان لايىھـــــــلەش ئىشلىرىنى ئۆيدە بـــر تەرەپـــتىن دەم ئالغـــاچ ئـــشلىدىم. شـــۇ ئارقىلـــــق نۇرغـــــۇن لايىھـــــلەش ئىـــــشلىرىنى تاماملـــدىم. ھـــازىر بەزى كـــۇنلىرى ئۆيـــــدە ئىـــــشىم چىقـــــپ قېلـــــپ،

شركەتكە بارالماي قالسام، خاتىرە كومپيۇتېرىمنى يۇقىرى سۈرئەتلىك ئىنتېرنېت ئۇلىنىشى ئارقىلىق شركەتنىڭ سېرۋېرىگە ئۇلاپ، ھەممە ئىشلارنى خۇددى ئۆزۈمنىڭ شىركەتتىكى ئىشخانىسىدا ئولتۇرغاندەك قىلالايمەن. شۇڭا بىر تەرەپتىن ئۇزۇن ۋاقىت تەلەپ قىلىدىغان ھېسابلاش ۋە لايىھىلەش پروگراممىلىرىنى ماڭدۇرۇپ قويۇپ، بىر تەرەپتىن ئۆزۈمنىڭ شەخسىي ئىشنى قىلىمەن. شىركىتىم بۇنداق ئىشلارغا پۈتۈنلەي يول قويىدۇ. باشقا شىتات ھەتتا چەت ئەلگە يىغىن ياكى خىزمەت مۇناسىۋىتى

بىلەن بېرىپ قالساموُ، خاترە كومپيۇتېرىمنى ئىنتېرنېت ئارقىلىق شىركەتنىڭ سېرۋېرىگە ئۇلاپ، شىركەتتە بولۇۋاتقان ئىشلاردىن تولۇق خەۋەر تېپىپ تۇرىمەن. ئەگەر ماڭا جىددىي ۋەزىپە چۈشۈپ قالسا، ئۆزۈمنىڭ نەدە ئىكەنلىكىمدىن قەتئىينەزەر دەرھال ئۇنى ئىشلەپ بېرىمەن. ئايالىم ئامېرىكىدىكى بىر مەملىكەتلىك چوڭ دوختۇرخانىنىڭ سانلىق ئامبار باشقۇرۇش يۇمىشاق دېتالىنىڭ ئىشنى قىلىدىغان بولۇپ، بەزى شەنبە ۋە يەكشەنبە كۈنلىرى شىركەتنىڭ سانلىق ئامبىرىدا مەسىلە كۆرۈلسە، خاترە كومپيۇتېرنى

شـــــركەتنىڭ ســـــەرۋەرىگە ئۇلاپ، چىققان چاتاقنى ئوڭلاپ بېرىدۇ.

مەن ھازىر Windows ئاساسىدىكى ھـــــــۆججەت تەييـــــــارلاش پروگراممـــــــسىنىڭ ھەممـــــــسىنى، ZEMAX، V Code، BeamProp (RSoft)، (Kymata) BBV، TFCal، Film Wizard قاتـــارلىق ئوپتىكـــا لايىھـــلەش يۇمـــشاق دېتـــالىنى، LabView دەپ ئاتىلىدىغان ئېلېكتـر ئاپپـاراتلىرىنى باشـقۇرۇش يۇمـشاق دېتـالىنى، Ashlar CAD Drawing دېـگەن مېخـانىكىلىق لايىھـلەش يۇمـــــشاق دېتـــــالىنى، MatLab، FORTRAN، C، C++، Visual

Windows programming قاتارلىق هېسابلاش يۇمشاق دېتاللىرىنى، Unix مەشغۇلات سىستېمىسىنى، SPICE دەپ ئاتىلىدىغان ئېلېكترونلۇق توك يولى لايىھىلەش يۇمشاق دېتالىنى ۋە HTML دېگەن تور بېكىتى ياساش يۇمشاق دېتاللىرىنى بىلىمەن. بۇنىڭ ئىچىدە «Code V» دېگەن يۇمشاق دېتالنى بىر ھەپتىلىك مەخسۇس كۇرسقا قاتناشىپ ئۆگەنگەندىن باشقا، قالغانلىرىنىڭ ھەممىسىنى مەن ئۆز تەتقىقات ۋە باشقا خىزمىتىمدە ئىشلىتىشكە مەجبۇرى بولغاندا ئۆز-ئۆزۈمگە تايىنىپ ئۆگەنگەن. ھازىرغا

قەدەر ئۆزۈم لايىھىلەپ ياساپ چىققان يۇقىرى تېخنىكىلىق 3-4 ئاپپاراتلارنىڭ ھەممىسىدە ئېلېكتر توك يولى، ئوپتىكىلىق لايىھە، مېخانىكىلىق قۇرۇلما ۋە ئاپپاراتنى باشقۇرىدىغان يۇمشاق دېتال قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزۈم ئىشلىگەن. ئۇنىڭدىن باشقا ئۆزۈمنىڭ ھازىرقى كۈندىلىك تەتقىقات ۋە باشقا خىزمەتلىرىمدە ئوپتىكا، ئېلېكتر ئىنژېنېرلىقى، فىزىكا، ماتېماتىكا، ئاستىرونومىيە بەزىدە ھەتتا بىئولوگىيە قاتارلىقلارنى ئىشلىتىپ تۇرىمەن.

مەن ئىنتېرنېت تور بېكىتى

مەسلىسى ئۈستىدە تۆۋەندىكى بىر قانچە نۇقتا ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتۈشنى لايىق كۆردۈم.

1. تور بېكەت تېخنىكىسى ۋە مەدەنىيىتى ئۇيغۇرلار ئۈچۈن ھازىرچە يەنىلا بىر يېڭى شەيئىدۇر. ئۇنىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ تۇرمۇشى، جەمئىيىتى ۋە ئۇيغۇرلار بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىگىلىك ساھەلىرىدە تېز تەرەققىي قىلىپ، ئۇيغۇرلار ئۈچۈنمۇ ئۆز رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرىدىغان بىر ۋەزىيەتنى قىسقا مۇددەت ئىچىدە بارلىققا كەلتۈرۈشتە، كۆپلىگەن كىشىلەرنىڭ ئۇيغۇر ئەرەب يېزىقى (UEY) بىلەن

ئۇيغـۇر لاتـــن يېزىقـى (ULY) دىـــن ئىبـــارەت 2 خـــــل يېزىقتىكـــــى، ئوخشىمىغان شەكىل ۋە مەزمۇندىكى تـور بېكەتلىرىنـى قۇرۇشـى ناھـايىتى مـۇھىم، زۆرۈر ۋە پايـدىلىق ئـىشتۇر. ئۇنىڭـسىز ئۇيغۇرلارنـىڭ تـور بـېكەت ئـــشلىرىنى تەرەققـــي قىلـــدۇرۇش مـۇمكىن ئەمەس. غەرب ئەللىرىنـــىڭ يېقىنقى زاماندىكى يېڭى تېخنىكىنـى تەرەققـــي قىلـــدۇرۇش جەريانىغـــا قارايـــدىغان بولـــساق، مۇنـــداق بـــر ئىشنى بايقايمىز. ھەر قېتىم بىر يېڭى تېخنىكـــا مەيـــدانغا چىققانـــدا، تەرەققـــي تاپقـــان دۆلەتـــلەردە شـــۇ تېخنىكىنى تەرەققـــي قىلدۇرىـــدىغان

هەمدە ئۇنىڭدىن پايدىلىنىپ بىرەر مەھسۇلات ئىشلەپ چىقىرىدىغان شىركەتلەردىن نۇرغۇنلىرى قۇرۇلدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن 3 يىلدىن 5 يىلغىچە بولغان ئارىلىقتا، بۇ شىركەتلەرنىڭ تەرەققىي قىلىدىغىنى تەرەققىي قىلىپ، ئۆز-ئارا قوشۇلىدىغىنى قوشۇلۇپ، يىقىلىدىغىنى يىقىلىپ، ئەڭ ئاخىرىدا ئۇنىڭ سانى بىر قانچە 10 غا چۈشىدۇ. مەن بۇ خىل ئەھۋالنى 1997-2000-يىللىرىدىكى «dot-com» (يۇمشاق دېتال شىركەتلىرى) تېخنىكىسى بىلەن 2000-2003-يىللىرىدىكى نۇر تالا خەۋەرلىشىش

تېخنىكىسى ساھەسىدە بىر قەدەر تەپسىلىي كۆردۇم. 2000-يىلى مەن خەلقئارالىق نۇر تالا خەۋەرلىشىش يىغىنىغا بېرىپ، كۆرگەزمە زالىغا كىرگىنىمدە، ئۇ زالنىڭ چوڭلۇقى ۋە كۆرگەزمىگە قاتناشقان شىركەت بىلەن ئادەمنىڭ كۆپلۈكىدىن بىر كۆز يەتمەس جاڭگالغا كىرىپ قالغانىدەك ھېس قىلغانىدىم. ئۇنىڭغا قاتناشقان شىركەتلەرنىڭ سانى 3000 دىن، ئادەمنىڭ سانى 30 مىڭدىن ئاشقان بولۇپ، مەن پۈتۈن بىر كۈن ۋاقتىمنى كۆرگەزمىلەرنى كۆرۈشكە ئاجراتقان بولساممۇ، ئۇلارنى تولۇق

كۆرۈپ بولالمىغان ئىدىم. ھازىر ھېلىقى 3000 مىڭدىن ئارتۇق شىركەتتىن مەۋجۇت قالالىغانلىرىنىڭ سانى 100 گىمۇ بارماسلىقى مۇمكىن. قالغانلىرى يوقاپ كەتتى. بىزنىڭ ۋاۋەسىپلىتىتەر دېگەن شىركەتمۇ 4 يىلنىڭ ئىچىدە 120 مىليون دولار ئەتراپىدىكى مەبلىغنى تۈگىتىپ، ئامېرىكىدىكى ئىنژېنېرلىق ئىگىلىكىنى توختىتىشقا مەجبۇر بولدى. مەن 2003-يىلى ئاڭلىغان بىر دوكلاتتىن ئېسىمدە قېلىشچە، كالىفورنىيەدە 2001-يىلىدىن 2003-يىلىغىچە بولغان 2 يىل ئىچىدە، «dot-com»

شـــــركتى بـــــلەن نـــــۇر تـــــالا خەۋەرلىشىش شىركەتلىرىنىڭ ۋەيـران بولۇشـــى بـــلەن يوقـــاپ كەتـــكەن ئىقتىسادىي قىمـمەت 2.3 تـرىللىئون دوللاردىـــن ئاشـــىدىكەن. ئامېرىكـــا مۇشـــۇنداق زىيـــانلارغىمۇ ئۇنچـــۋالا دات-پەريات دەپ كەتمىدى. يېڭـى تېخنىكىلارنـــــڭ بـــــازار ئىگىلىكـــــى سىستېمـــــسىغا چوڭقـــۇر ســـــڭىپ كەتكەن قاتتىق رىقابەت مېخـانىزمى ئىچـىدە تەرەققـي قىلـىپ مېڭـىشىغا قويۇپ بېرىۋاتىدۇ. يېقىنقى بىر قانچە يىلدىن بۇيـان يـۇقىرى تېخنىكىنىـڭ مـــــۇھىم نۇقتىـــــسى بىئولـــــوگىيە تېخنىكىسىغا يۆتكەلـدى. قىسقـىسى،

مېنىڭچە هازىرچە كۆپلىگەن ئۇيغۇر تىلىدىكى تور بېكەتلىرىنىڭ مەيدانغا چىقىشى هەرگىز زىيانلىق ئىش ئەمەس. ئۇيغۇر تور بېكەتچىلىكىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش يولىدا هارماي-تالماي خالىس خىزمەت قىلىۋاتقان هەممە ئوت يۈرەك ياشلىرىمىز بىزنىڭ هەقىقىي مىللەت سۆيەر ئەزىمەتلىرىمىز بولۇپ، ئۇلار هەممىزنىڭ چوڭقۇر هۆرمىتىگە، قەدىرلىشىگە ۋە مەدهىيىسىگە سازاۋەردۇر.

2. هازىر ئۇيغۇر تور بېكەتلىرىدە ئىشلىتىلىۋاتقان ئۇيغۇر لاتىن يېزىقى (ULY) نىڭ تۈرلىرى ئىنتايىن كۆپ.

ئۇنىڭ شىنجاڭ، ئامېرىكا، ياۋروپا، تۈركىيە ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا قاتارلىق دۆلەتلەرگە قاراپ ئوخشىمىغان شەكلى بولۇپلا قالماستىن، ھەر بىر دۆلەتتىمۇ يەنە بىر قانچە كىچىك تىپتىكى ئوخشىمىغان تۈرلىرى مەۋجۇت بولۇپ تۇرماقتا. ئەگەر ھازىر ئۇيغۇر ئەمەس، ئەممە ئۇيغۇرچىنى بىلىدىغان بىر ئادەم پۈتۈن ئۇيغۇر تور بېكەتلىرى ۋە ئىنتېرنېت مۇنبەرلىرى ئۈستىدە تەكشۈرۈش قىلىدىغان بولسا، ئۇيغۇرنى «ساۋاتى ياخشى چىقمىغان، تايىنى يوق، ئىنتايىن چېچىلاڭغۇ بىر مىللەت ئىكەن»

دېگەن خۇلاسىگە كېلىشى مۇمكىن. بۇ بىر ئىنتايىن ئېچىنىشلىق ئەھۋال بولۇپ، ئۇ ھەر بىر ئۇيغۇرنىڭ دىققىتىنى قوزغىشى كېرەك. ئۇيغۇر تور بېكىتىنىڭ كۆپىنچىسى ئۇيغۇر خەلقىگە خىزمەت قىلىش ئۈچۈن قۇرۇلغان. شۇنداق بولغان ئىكەن، ئۇلار كۆپ سانلىق ئۇيغۇرلارنىڭ مەنپەئىتىنى كۆزدە تۇتۇپ، يېزىق جەھەتتىكى بىرلىكنى قوغدىشى كېرەك. مەن يۇقىرىدا تىلغا ئېلىپ ئۆتۈپ كەتكەندەك، يۇرتىمىزدىكى بىر قىسىم تىل مۇتەخەسسىسلىرى ۋە ئوت يۈرەك ياشلار 4-5 يىل ئىلمىي مۇنازىرە، مۇزاكىرە يۈرگۈزۈش ۋە

ئىزدىنىش ئارقىلىق، ULY يېزىقىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش مەقسىتىدە ULY نى بارلىققا كەلتۈرۈپتۇ. ھەمدە يۇرتىمىزدىكى بىر قىسىم تور بېكەتلىرى مۇشۇ يېزىقنى قوللىنىۋېتىپتۇ. بۇ توغرىسىدىكى تەپسىلىي مەلۇماتنى

http://www.ukij.org/uly/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=4

http://www.biliwal.com/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&t=141

تور بېكەتلىرىدىن كۆرۈۋېلىش مۇمكىن. مەن بۇ ULY توغرىسىدا

كەم دېگەندە مۇنداق 2 ئالاھىدىلىك بارلىقىنى ھېس قىلدىم:

1) ئۇنى ئىنگلىز تىلىدا سۆزلىشەلەيدىغان ھەممە مىللەتلەر شۇ پېتىچە ئوقۇيالايدىكەن (مەسىلەن، «Qimen’gül» بىلەن «Cimen’gül» نى ئىنگلىز تىلىدىكىلەر توغرا ئوقۇيالمايدۇ، ئەممىا «Chimen’gül» نى ئوقۇيالايدۇ)، ھەمدە تېز يېزىشقا توغرا كەلگەندە، چەت ئەلدىكى ئۆلچەملىك كومپيۇتېرنىڭ ھەممىسىدە چېكتىسىز ھەرپلەر بىلەن تېز سۈرئەتتە يازغىلى بولىدىكەن.

2) بىر قىسىم ئوت يۇرەك ئۇيغۇر ياشلىرى خالىس ئىشلەش ئارقىلىق، بىر خىلدىكى يۇمشاق دېتالنى ئىشلەپ چىققان بولۇپ، شۇنى ئىشلىتىش ئارقىلىق بىر ULY ۋە UEY دىكى ھۆججەتلەرنى ئۆز ئارا ئايلاندۇرغىلى بولىدىكەن (مەن بۇ ياشلارغا ھەمدە ئۆزىنىڭ پۇلى، ۋاقتى ۋە كۈچى بىلەن ھەر خىل ئىنتېرنېت تور بېكەتلىرىنى ياساۋاتقان ھەمدە ئۇلارنى باشقۇرۇۋاتقان يۇرتداشلارغا چىن كۆڭلۈمدىن مىننەتدارلىقىمنى بىلدۈرىمەن. ھەقىقىي مىللەتپەرۋەرلىك دېگەن مانا

مۇشۇنداق بولۇشى كېرەك). ئەمدى بۇ يېزىق توغرىسىدا ئامېرىكا، ياۋروپا، تۈركىيە، ئوتتۇرا ئاسىيا قاتارلىق جايلار ئۆز ئالدىغا ئايرىم-ئايرىم مۇنازىرە ۋە مۇزاكىرە قىلىپ، ئۆز ئالدىغا بىردىن ULY نى تۈزۈپ چىقىشىنىڭ ھېچقانداق ھاجىتى يوق. ئۇنداق قىلىش بىر ئۇچىغا چىققان نادانلىق بولۇپ، ئۇيغۇر مىللىتىنى دۇنياغا بىر تايىنى بار مىللەت سۈپىتىدە تونۇتۇشقا ئىنتايىن زىيانلىق. شۇڭا مەن چەت ئەلدە ئوقۇغان، ئۇيغۇر تىلشۇناسلىقىدا بىلىمى بار، ئەمما يۇرتىمىزدا ULY توغرىسىدا قارار

ئېلىش جەريانىغا قاتناشالمىغان ئۇيغۇر زىيالىيلىرىنىڭ ھازىرچە ULY قارارىغا بوي سۇنۇشنى، ئۆز ئالدىغا ئايرىم ULY تۈزۈپ چىقىپ ئىشلەتمەسلىكنى تەۋسىيە قىلىمەن.

Uyghur Latin Élipbesi

Aa ئا	Bb ب	Ch ch چ	Dd د	Ee ې	Éé ې
Ff ف	Gg گ	Gh gh غ	Hh ھ	Ii ى	Jj ج
Kk ك	Ll ل	Mm م	Nn ن	Ng ng ڭ	Oo ئو
Öö ئۆ	Pp پ	Qq ق	Rr ر	Ss س	Sh sh ش
Tt ت	Uu ۇ	Üü ۈ	Ww ۋ	Xx خ	Yy ي
Zz ز					

ئۇنداق قىلمايدىكەنمىز بىز ئۇيغۇر ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرگۈچى ئەمەس، ئۇنى بۇزغۇچى بولۇپ قالىمىز. بىز باش قاتۇرمىساق بولمايدىغان، كۆڭۈل بۆلمىسەك بولمايدىغان، ئىزدەنمىسەك بولمايدىغان نۇرغۇن مۇھىم ۋە جىددىي ئىشلار بار. ئۇيغۇر بىلىم ئىگىلىرىنىڭ ئۆز بىلىمىنى ئىشلىتەلەيدىغان ۋە ئىشلىتىشكە تېگىشلىك ئىشلار ۋە سورۇنلار ئىنتايىن كۆپ. ئەمما، مېنىڭچە يېڭى بىر ULY نى ئوتتۇرىغا چىقىرىش ئۇنىڭ بىرى بولماسلىقى كېرەك. بىر قېتىم قارار قىلىنىپ

بولغان ئىشنى يەنە قايتا مۇزاكىرە ۋە قارار قىلىشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق. بىر ئىش توغرىسىدا ئاخىرى ئۈزۈلمەيدىغان مۇنازىرە ۋە مۇزاكىرە قىلىش بىز ئۇيغۇرلار ئۈچۈن ئىنتايىن پايدىسىز. شۇڭا مەن ھەممە ئادەمنىڭ ئۇيغۇرنىڭ تۈپ مەنپەئىتىنى كۆزدە تۇتۇپ، يېڭى يېزىقتا تۈزۈلگەن تور بېكەتلىرىدە بىر تۇتاش ULYنى ئىشلىتىشنى تەشەببۇس قىلىمەن. مەن باشلانغۇچ 1-سىنىپتىن تارتىپ ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگۈچە ئۇيغۇر يېڭى يېزىقىدا ئوقۇغان. لېكىن، باشلانغۇچتىلا UEY بىلەن ئۇيغۇر

سـلاۋيان يېزىقىنى ئۆگىنىۋالغان بولۇپ، شۇنىڭدىن كېيىن ئۆزۈمنىڭ تۇرمۇشى بىلەن ئوقۇشىدا UEY نىمۇ ئىزچىل تۈردە قوشۇمچە قىلىپ قوللىنىپ كەلدىم. ئەينى ۋاقىتتا ئۇيغۇرلار ئىچىدە مۇشۇنداق قىلغانلار ئىنتايىن كۆپ ئىدى. مەن www.uyghurscholars.org (بۇ تور بېتى ۋەتەندە ئېچىلمايدىغان بولۇپ قېلىپ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ www.meripet.com غا ئۆزگەرتىلدى) تور بېتىنى دەسلەپتە ياسىغاندا، ULY دىن تولۇق خەۋىرىم بولمىغاچقا، بىز بۇرۇن ئوقۇغان ULY نى قوللانغانىدىم.

يېقىندىن بۇيان ULY نى ئىشلىتىشكە باشلىدىم. ھازىر Biliwal.com ئۇچۇن بېرىۋاتقان سۆھبەتنىڭ جاۋابلىرىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، چوقۇم ۋاقىت چىقىرىپ، www.uyghurscholars.org نىڭ يېزىقىنى پۈتۈنلەي ULY گە ئۆزگەرتىش پىلانىم بار. مىللەت ئۇچۇن ياخشى ئىش قىلىپ بېرىشنى ئىستەيدىغان ھەر بىر ئادەم ئۇچۇن، ھەمدە كەلگۈسىدە چوڭراق ئىشلارنى قىلىشنى نىشانلىغان ھەر بىر ياش ئۇچۇن ULY دەك 32 ھەرپلىك يېزىقنى ئۆگىنىۋېلىش ھېچقانچە ئىش ئەمەس. ئۇ بىر

كـــشىنىڭ قولغـــا كەلتـــۈرگەن چـــوڭ نەتىجـــىسى بولۇپمـــۇ ھېـــسابلانمايدۇ. بەلكى، ھازىرقى زاماندا ئۇيغۇر تىلى، UEY ۋە ULY نـــى پۇختـــا بىلـــش ھەمـــدە ئۇلارنـــى تـــوغرا ئـــشلىتىش، ئۆزىنى مىللەتپەرۋەر ھېـــسابلايدىغان ھەر بىر ئۇيغۇرنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك مەجبۇرىيىتىدۇر.

3. مەن يـــۇقىرىقى 14-ســـوئالنىڭ جاۋابـــــدا، ئۇيغـــــۇر ياشـــــلىرىنىڭ كەلگۈسىدىكى «ياشاش يولى» نـــىڭ بىر مۇھىم تەركىبـــي قـــسمى ئۇيغـــۇر تىلى، خەنزۇ تىلى ۋە ئىنگلىز تىلىنـــى پۇختا بىلىش ئىكەنلىكىنى ھەمدە بـــۇ تىللارنـــــى ئالـــــي مەكتەپنـــــى

پۇتتۇرگــۇچە ئۆگـنــپ بولۇشــنىڭ كېرەكلىكىنى ئوتتۇرىغـا قويغانـدىم. بـۇ «ياشـاش يـولى»نـىڭ يەنە بـىر ئىنتايىن مۇھىم تەركىبىي قىسمى بار. ئۇ بولسىمۇ، كومپيـۇتېرنى بىلـىشتىن ئىبارەت. مەن بۇ نـۇقتىنى قانچىلىك تەكىتلىسەممۇ ئازلىق قىلىدۇ. ھـازىر ئامېرىكا ۋە باشقا تەرەققـي قىلغـان ئەللەردە كومپيۇتېر بىلـمەي تـۇرۇپ، يەر ۋە بىنـا تـازىلاش، قۇرۇلۇشـتا ئـشلەشتەكلەردىن باشـقا ئەقلـي ئەمگەك تەركىبى بار بـىرەر خـىزمەت تېـپىش ئاساسـەن مـۇمكىن ئەمەس. شۇڭا كىشلەر كومپيۇتېر ئۆگـنـىشنى ئىنتايىن كىچىك يېشىدىلا باشـلايدۇ.

ئوتتـــۇرا مەكتەپنـــى پۈتتـــۈرۈپ بولغـــۇچە كومپيۇتېرغـــا ناھـــايىتى ئۇستا بولـۇپ كېتىـدۇ. ئامېرىكىنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپلىرىدىلا كومپيۇتېر تەجرىبىخانـــسى بـــار بولـــۇپ، 1- سـنىپ بـاللىرىنىمۇ ھەپتـده بىـر قـانچە قېـتىم كومپيـۇتېر ئويـۇنى ئويناشـقا ئورۇنلاشـتۇرىدۇ. ئوتتـۇرا مەكتەپتە بولسا كومپيۇتېر ئىنتـايىن ئومۇملىـشىپ كەتـكەن بولـۇپ، ھەر بىـر سـىنىپتا كەم دېگەنـده 5 دىـن ئەڭ يېڭـى تىپتىكـى كومپيـۇتېرنى كـۆرگىلى بولىـدۇ. ئوقۇتقـۇچىلار بىـر قىسىم تاپشۇرۇقنى (مەسىلەن، ماقالە يېـزىش تاپـشۇرۇقنى) تـور بېكىتـى

ئارقىلىقلا تارقىتىپ، ئىشلەنگەن تاپشۇرۇقنىمۇ ئەمەل ئارقىلىق يىغىدۇ. مەن 1993-يىلىلا ئۆيگە شەخسىي كومپيۇتېر ئېلىشنى باشلىغان بولۇپ، ھازىر ئۆيدە 2 دانە ئادەتتىكى ۋە بىر دانە خاتىرە كومپيۇتېر ھەمدە 2 دانە ماشىنكا بار. ئۇنىڭدىن باشقا مېنىڭ شىركەتتىن بەرگەن بىر خاتىرە كومپيۇتېرىم، ئامانگۈلنىڭمۇ شىركىتىدىن بەرگەن بىر خاتىرە كومپيۇتېرى بار بولۇپ، ھەر بىرىنىڭ خراجىتى 3 مىڭ دولىلار ئەتراپىدا. بۇ 5 كومپيۇتېرنىڭ ھەممىسى ئۆيىمىزدىكى ئۆز خراجىتىمىز بىلەن

ئوروۇنلاشتۇرغان يۇقىرى سۈرئەتلىك ئىنتېرنېتقا سىملىق ۋە سىمسىز يوللار بىلەن داۋاملىق ئۇلاغلىق تۈرىدۇ. ئىككى بالىمىز ئوتتۇرا مەكتەپتىكى نۇرغۇن تاپشۇرۇق ۋە پروجەكتلارنى كومپيۇتېردا ئىشلىگەنلىكى ئۈچۈن، ھۆججەت تەييارلاشقا ئىشلىتىلىدىغان Windows يۇمشاق دېتاللىرىنىڭ كۆپىنچىسىنى ناھايىتى پۇختا بىلىدۇ. تۆتىمىزنىڭ ھەممىسى كۇنۇپكىغا قارىماي، 10 بارماق بىلەن خەت ئۇرالايمىز. ئامېرىكىدا كۇنۇپكىغا قارىماي، 10 بارماق بىلەن خەت ئۇرۇشنى ئۆگىتىدىغان مەخسۇس يۇمشاق

دېتال بار بولۇپ، پەرىزىمچە بۇ پات يېقىندا يۇرتىمىزغىمۇ بېرىشى (ھەتتا ئاللىقاچان بېرىپ بولغان بولۇشى) مۇمكىن. ئاشۇنداق خەت ئۇرۇشنى ئۆگىنىۋالغاندا، ھەر بىر مىنۇتتا تەخمىنەن 55 دانە ئىنگلىزچە سۆزنى ئۇرۇپ كىرگۈزگىلى بولىدۇ. مېنىڭ ULY دىكى سۆز ئۇرۇش سۈرئىتىمىمۇ ئىنگلىزچە سۈرئىتىمگە ئوخشاپ كېتىدۇ. ئوغلۇم كومپيۇتېرغا ئۆزلۈكىدىن ئىنتايىن قىزىقىدىغان بولغاچقا، ھازىر كومپيۇتېر توغرىسىدا خېلى مۇرەككەپ ئىشلارنى بىلىدۇ. ئۇيغۇر ۋەتەنداشلارنىڭ ئۆيىگە

مېھماندارچىلىققا بارغاندا، ئۇ بىر قانچە قېتىم باشقىلارنىڭ كومپيۇتېرىغا كىرىۋالغان "ۋىروس" لارنى تېپىپ تازىلاپ بەردى. بۇنىڭدىن بىر يىل بۇرۇن ئۇ ئۆزلۈكىدىن CPU نىڭ تېزلىكىنى ئەسلىدىكى ئۆلچىمىدىنمۇ يۇقىرى (ئىنگلىزچە « overclocked CPU» دەپ ئاتىلىدۇ)، تۇرۇۋىلىق سۇ بىلەن سۇۋۇتىدىغان بىر كومپيۇتېر لايىھىلەپ، ئۇنىڭغا كېتىدىغان زاپچاسلارنىڭ تىزىمىنىمۇ تۈزۈپ چىققان بولۇپ، ئۇنى ياساپ چىقىش ئۈچۈن شۇنىڭدىن بۇيان مەندىن 3 مىڭ دولىلار پۇل تەلەپ

قىلىۋاتىدۇ. مەن ئۇنىڭغا 2 شەرت قويدۇم: 1) ئالدى بىلەن بىر نورمال ئىشلىمەيدىغان كونا كومپيۇتېرنى چۈۋۈپ، قايتىدىن قۇراشتۇرۇپ، ئۇنى ئىشلەيدىغان قىلىش. 2) يازلىق كانىكولدا ئىشلەپ، 1500 دوللارنى ئۆزى تېپىش، قالغان 1500 دوللارنى مەن چىقىرىپ بېرىش. ئامېرىكىدا يېشى 16 دىن يۇقىرى بالىلار قانۇنلۇق ئىشلىيەلەيدۇ. ئۇلارنىڭ قىلىدىغىنى ئۇزۇن مۇددەتلىك رەسمىي خىزمەت ئەمەس بولۇپ، يازلىق تەتىلدە ھەپتىسىگە 40 سائەت، ئوقۇش باشلانغاندىن كېيىن ھەپتىسىگە 20

ساەتكىچە ئىشلىسە بولىدۇ. ئىشقا ئالىدىغان ئورۇنلار كۆپىنچە ھالدا McDanold غا ئوخشاش تېز تاماق چىقىرىدىغان رېستورانلار ۋە بەزى سودا دۇكانلىرى قاتارلىقلاردۇر. مېنىڭ ئوغلۇم بۇ يىل 3-ئايدا NASA نىڭ ئاز سانلىق مىللەتلەردىن كېلىپ چىققان ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئۈچۈن بەرپا قىلغان بىر يازلىق تەتىل پروگراممىسىغا ئىلتماس قىلغانىدى. خىزمەت ئورنى بىزنىڭ ئىداريمىز جېل دە بولۇپ، ئۇنىڭغا ئىلتماس قىلغانلار ئوقۇشتا ئالاھىدە ياخشى بولۇشى، 3 ئوقۇتقۇچىنىڭ گۇۋاھلىق

خېتى ۋە ئۆزىنىڭ نېمە ئۈچۈن بۇ ئىشنى قىلماقچى بولغانلىقى توغرىسىدىكى بىر ماقالىسىنى يوللاش شەرت ئىكەن. مەن 4- ئاينىڭ بېشىدا سۈرۈشتە قىلسام، پەقەت 10 ئوقۇغۇچى ئالىدىغان بۇ پروگراممىغا 170 تىن ئارتۇق كىشى ئىلتماس قىلغانلىقىنى ئېيتىپ بەرگەندى (ئامېرىكىدا مۇشۇنداق سۈرۈشتە قىلىشقا بولىدۇ، لېكىن ئارقا ئىشكىتە مېڭىشقا قەتئىي بولمايدۇ. ئەگەر بىرىنىڭ ئارقا ئىشكىتىن ماڭغانلىقى بىلىنىپ قالسا، ئۇ شەخسىمۇ ۋە ئىدارىمۇ قانۇن بويىچە ئېغىر جازاغا تارتىلىدۇ.)

ئالدىنقى ھەپتە (2005-يىلى 14-ئاپرېل كۈنى) دىلىشاتقا خەت كەلدى. ئۇ قوبۇل قىلىنماپتۇ. ئامېرىكىدا «ئاز سانلىق مىللەتلەر» دېگەندە كۆپىنچە قارا تەنلىكلەر، مېكسىكىلىقلار ۋە لاتىن ئامېرىكىسىدىن كەلگەنلەر كۆزدە تۇتۇلىدىغان بولغاچقا، بىزنىڭ سانىمىز قانچىلىك ئاز بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، بۇنداق ئىشلاردا بىز يەنىلا پايدىسىز ئورۇندا قالىدىكەنمىز.

ئۆزىنىڭ بالىسىغا كومپيۇتېر ئېلىپ بېرىش بالىنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا مەبلەغ سېلىش

بولۇپ هېسابلىنىدۇ. ئۇ خۇددى پۇل تۆلەپ بالىنى ياخشى باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ھەمدە ئالىي مەكتەپتە ئوقۇتقان بىلەن ئوخشاش. شۇڭا بىرەر كومپيۇتېرنىڭ پۇلغا چىقىنالايدىغان ئاتا-ئانىلار پەرزەنتلىرىگە ئىمكانقەدەر بالدۇرراق كومپيۇتېر ئېلىپ بەرگىنى ياخشى. كومپيۇتېرنىڭ نۇرغۇن نەرسىلىرىنى دەرسخانىدا ئەمەس، ئۆزىگە تايىنىپ، ئۇنى ئىشلىتىش جەريانىدا ئۆگىنىۋالغىلى بولىدۇ. بۇ كىچىك بالىلار ئۈچۈن تېخىمۇ شۇنداق. ئامېرىكىدىكى ئۆسمۈرلەرنىڭ كۆپىنچىسى مانا شۇنداق قىلىدۇ. بۇ

يەردە ئەسـكەرتىپ ئۆتۈشـكە تېگىشلىك بىر مەسىلە، بالىنىڭ كومپيۇتېر ئويۇنى ئوينىشىنى قانداق كونترول قىلىش. كىچىك بالىلار كومپيۇتېر بىلەن تېلېۋىزور ئالدىدا بەك ئۇزۇن ئولتۇرۇپ كەتسە، ئۇلارنىڭ جىسمانىي ۋە ئەقلىي جەھەتتىن نورمال ئۆسۈپ-يېتىلىشىگە ئېغىر دەرىجىدە تەسىر يېتىدۇ. بۇ جەھەتتە ئامېرىكىدا نۇرغۇن قېتىملاپ ئىلمىي تەتقىقاتلار ئىشلەندى. ئامېرىكىدا ئاشۇنداق ئەھۋالدىن ساقلىنىش ھەمدە بالىلىرىنىڭ تېلېۋىزوردىن يامان تەسىر يۇقتۇرۇۋېلىشىنىڭ ئالدىنى

ئېلىش ئۈچۈن، ئۆيىگە بىرمۇ تېلېۋىزور ئالمىغان ئائىلىلەرمۇ خېلى كۆپ. شۇڭلاشقا كىچىك بالىلارنىڭ كومپيۇتېرغا چىقىش ۋە ئۇنىڭدا ئويۇن ئوينىاش ۋاقتىنى كونترول قىلىش ئىنتايىن مۇھىم. مېنىڭ ئوغلۇممۇ كومپيۇتېر ئويۇنىغا ئىنتايىن ئامراق بولۇپ، ئامېرىكىدا سېتىلغان ئەڭ ئىلغار ئويۇنلارنىڭ ھەممىسىنى سېتىۋېلىپ ئوينايدۇ. بىر قېتىم ئامېرىكىدىكى ئۆز-ئارا قىلچە تونۇشمايدىغان كىشىلەر ئارىسىدا ئىنتېرنېت ئارقىلىق بولغان كومپيۇتېر ئويۇنى مۇسابىقىسىدە ئۇتۇپ چىقىپ، ئازراق پۇل مۇكاپىتىمۇ

ئالدى. بۇ ئىشتا بالىنى تۈزۈم بىلەن كونترول قىلىش كېرەك. بۇنداق تۈزۈم تۈرغۇزۇشنى ئىنگلىزچىدا « setting a discipline» يىاكى « setting a boundary (چېگىرا بېكىتىپ بېرىش)» دەپ ئاتايدۇ. شۇنداق قىلغاندا ئاتا-ئانا بىلەن بالا ئوتتۇرىسىدىكى ماجىرادىن ساقلانغىلى، كومپيۇتېر ئويۇنى ئويناشنى بالىنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارىنىڭ تېخىمۇ ياخشى تەرەققىي قىلىشىغا خىزمەت قىلدۇرغىلى بولىدۇ. بىزنىڭ چىقارغان تۈزۈمىمىز مۇنداق: دۇيىشەنبىدىن پەيشەنبىگىچە كومپيۇتېر ئويۇنى

ئۇيناشقا قەتئىي بولمايدۇ. جۈمە كۈنى مەكتەپتىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ھەمدە شەنبە كۈنى ۋە يەكشەنبە كۈنى ئۇنى ئوينىسا بولىدۇ. لېكىن بىر كۈن كومپيۇتېر ئويۇنى ئوينىغان ۋاقتى 3 سائەتتىن ئېشىپ كەتمەسلىكى كېرەك. دىلشاتمۇ بۇ تۈزۈمگە ئىنتايىن ئاڭلىق بولۇپ سۈندىغان بولغاچقا، بىزنىڭ ئايلىدە بۇ جەھەتتە ئاساسەن كۆڭۈلسىزلىك يۈز بەرمەيدۇ. ھازىرغا قەدەر ئۇيغۇر ئاتا-ئانىلىرىنىڭ ئۆز پەرزەنتلىرىنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن مەبلەغ سېلىشى دېگەندەك

يېتەرلىك بولماي كەلدى. بۇ خىل ئەھۋال بۇنىڭدىن كېيىن ئۆزگەرتىلىشى كېرەك. ئۇنداق بولمايدىكەن ھازىرقى زامانىڭ تەرەققىياتىغا ماسلاشقىلى بولمايدۇ. بالىلارنى ھازىرقى زامانغا مۇۋاپىق كېلىدىغان ياشاش ئىقتىدارىغا تولۇق ئىگە قىلغىلى بولمايدۇ.

بۇ يەردە مېنىڭ يۇقىرىقى سوئال بىلەن ئانچە مۇناسىۋىتى بولمىغان بىر ئىشنى سۆزلەپ بەرگىم كېلىۋاتىدۇ. ئوغلۇم دىلىشات ھازىر ئوقۇۋاتقان ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئىسمى ئالتۇن جىلغا تولۇق ئوتتۇرا مەكتىپى (ئىنگلىزچە « Golden

«Valley High School») بولۇپ، ئۇلار ئالدىنقى پەيشەنبە كۈنى (يەنى، 2005-يىلى 14-ئاپرېل كۈنى) مەملىكەتلىك شان-شەرەپ جەمئىيىتى (ئىنگلىزچە « National Honor Society») نىڭ ئالتۇن جىلغا شۆبىسى قۇرۇلۇش مۇراسىمى بولدى. يىغىندا بۇ شۆبىنىڭ قۇرۇلۇشىغا دىلىشاتىنىڭ تۈرتكە بولغانلىقى ھەمدە ئۇنىڭ رەئىس بولغانلىقى ئېلان قىلىندى. سانتا چلارىتا شەھەرلىك مەكتەپلەر تارمىقىدا 22 مىڭ ئوقۇغۇچى بار بولۇپ، بۇ مەكتەپتىن يۇقىرىقى جەمئىيەتكە تاللانغانلار 28 نەپەر

ئىكەن. يىغىندا بۇ جەمئىيەتنىڭ 4
رەھبىرىنىڭ ھەممىسى سۆزگە چىقتى.
دىلىشاتنىڭ سۆزلىگىنى مۇنداق
بولدى (ئۇنى ئۆزى يازمىغان بولۇپ،
يۇقىرىقى مەملىكەتلىك شان-شەرەپ
جەمئىيىتىنىڭ بىرەر ھۆججىتىدىن
ئالغان ئوخشايدۇ): «ئۆگەنگۈچى
دېگەنلىك ئۆگىنىشكە بەل باغلىغان
بىر ئادەمنى كۆرسىتىدۇ. بىر
ئوقۇغۇچى ساەت-ساەتلەپ كىتاب
ئوقۇشنى ۋە ئۆگىنىشنى خالايدۇ،
ھەمدە ياخشى تەربىيلەنگەن روھي
دۇنيانىڭ مەڭگۈ تۈگىمەس پايدىسى
بولىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىدۇ.
بىزنىڭ مەكتەپتىكى ئوقۇشمىز

تاماملانغاندىن كېيىنمۇ بىز ئۆگىنىشنى داۋاملاشتۇرۇشىمىز كېرەك، چۈنكى، بىر ئادەمنىڭ تەلىم ئېلىش جەريانى ئۇنىڭ ھاياتى ئاخىرلاشقاندىلا ئاندىن ئاخىرلىشىدۇ. بىلىم ھاياتلىقنىڭ ئەڭ ئۇلۇغ تەركىبىي قىسمى بولۇپ، ئۇ بىر ئادەمنى ئەڭ يۇقىرى دەرىجىلىك مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشتۈرىدۇ. ئۇنى ئىگىلەشنىڭ پەقەت بىرلا يولى بار: سەمىمىلىك ۋە تىرىشچانلىق. ئۆگىنىش بىر چىراقتىن بولۇپ، بىز ئۇ ئارقىلىق ئۆزىمىزنىڭ ئۆتمۈشنى ئوقۇيالايمىز، ھەمدە ئۆزىمىزنىڭ كەلگۈسىنى

یوروٚتالایمز. کشلەر بلم ئارقلق تەمـــن ئېتلـــدىغان پوٚرســـەتلەر ئارقلـــــق ئۆز دوٚنیاســـــنى كېڭەيتەلەيـدىغان كـوٚچ-قـوٚدرەتكە ئىگەدوٚر».

سـوٚرەتتە: ئەركـن سـدىق ئوغلـى دىلـشاتجان بىلـم چىرىغغـا ئوت

ياقماقتا.

16. سوئال: سىز تۇرۇۋاتقان هەقىقىي بازار ئىگىلىكى شارائىتىدىكى كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشتا ئىقتىسادچىل بولۇش ئېڭى هەققىدە هېس قىلغانلىرىڭىز قايسىلار؟

جاۋاب: ئومۇملاشتۇرۇۋېتىقاندا، ئامېرىكىلىقلار جۇڭگولۇقلاردىن، جۈملىدىن ئۇيغۇرلاردىن كۆپ ئىقتىسادچىل كېلىدۇ. مېنىڭچە بۇنى بۇ 2 دۆلەتتىكى پۇل تېپىشنىڭ ئاسان-قىينلىق دەرىجىسى بىلەن ئىلمىي ئاڭ سەۋىيىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەنلىكى بويىچە چۈشەنسە ئەمەلىيەتكە بەكرەك ئۇيغۇن

كېلىشى مۇمكىن. ئامېرىكىدا ئىگىلىكلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك شەخسىنىڭ قولىدا. شىركەتكە بىرەر ئادەم ئالماقچى بولسا، شىركەتنىڭ ئىگىلىرى ئالدى بىلەن ئالىدىغان ئادەمنىڭ كەسپىي ساھەسى، ئۇنۋان دەرىجىسى، ئەمەلىي تەجرىبە توپلىغان يىل سانى، ئۇ كىشىنىڭ بۇ شىركەتتە قىلىدىغان كونكرېت ئىش تەقسىماتى، ئۇنىڭ يىللىق مائاشى ۋە ئۇنىڭغا بىر يىلدا كېتىدىغان ماشىتىن سىرتقى سالامەتلىك سۇغۇرتىسى قاتارلىق نەرسىلەرگە كېتىدىغان قوشۇمچە چىقىمى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسنى ئىنتايىن

تەپسلىي ھېسابلاپ، بۇ ئادەم شىركەت ئۈچۈن كەم دېگەندە ئۆز چىقىمىدىن بىر ھەسسە ئارتۇق ئىقتىسادىي قىممەت يارىتالايدىغان بولسا ئاندىن ئاشۇنداق ئادەمدىن بىرنى شىركەتكە ئالىدۇ. شۇڭا بىر ئادەم بۇ شىركەتكە كىرگەندىن كېيىن، داۋاملىق ئۆز ئىقتىدارىنى ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدە جارى قىلدۇرۇش ئارقىلىق ئاران تۈگىتەلەيدىغان دەرىجىدىكى خىزمەتنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىدۇ. داۋاملىق قاتتىق ئىشلەيدۇ. بىر ئادەم شىركەتكە بىر مەزگىل كەلمىسە، ئۇ قىلىۋاتقان ئىش

پۇتـۇنلەي توختـاپ قالـدۇ. شـۇڭا ئامېرىكىلىقلارنىڭ ھەر يىلـدا ئىككـى ھەپتـــەدىن 4-5 ھەپتىگىچىلىـــك تەتـــل ۋاقتـــى بولـــسىمۇ، ئۇلار بـــر قېتىملىق تەتىلى ئۈچۈن ئادەتتە 10 كۈنـــــدىن ئارتـــــۇق رۇخـــــسەت ســـورىمايدۇ. ئۆزى يىغقـــان تەتـــل ۋاقتىنـــى بـــر يىلنـــىڭ ئىچـــىدە بـــر قـــانچىگە بۆلـــۈپ ئىـــشلىتىدۇ. كالىفورنىيە شتات ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پروفېســـسورلىرى ھەر مەۋســـۇمدا 4 تـــــن 5 كـــــېچە بـــــر-بـــــرىگە ئوخشىمايدىغان دەرسلەرنى ئۆتىدۇ. كـــالىفورنىيە ئۇنىۋېرســـىتېتىنىڭ بـــر پروفېسسورى ھەر مەۋسـۇمدا بـردىن

ئىككىگىچە باكالاۋر بىلەن ئاسپىرانتىنىڭ دەرسىنى ئۆتىدۇ. ئۇنىڭدىن سىرت 4-5 تىن ئارتۇق ماگىستىرلىق ۋە دوكتورلۇق ئوقۇغۇچىلىرىغا يېتەكچىلىك قىلىدۇ. ھەمدە ئۆزىمۇ مەلۇم بىر ساھەدە تەتقىقات ئېلىپ بېرىپلا قالماي، ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ تەتقىقات خىراجىتىنى تېپىش ئۈچۈن توختىماي ئۇ يەر بۇ يەرلەرنىڭ تەتقىقات فوندلىرىغا ئىلتىماس يوللايدۇ. شۇڭا ئۇلاردا ئائىلە تۇرمۇشى دېگەن ئىنتايىن ئاز بولىدۇ. بۇلاردىن باشقا، ئامېرىكىدىكى مۇتلەق كۆپ سانلىق

كىشىلەر پۇلنى ئۆزى ئىشلەپ، نورمال يول بىلەن ئازراق-ئازراقتىن تاپىدۇ.

ئامېرىكىدا تاپقان پۇلنىڭ مىقدارى يۇقىرى بولغان بىلەن، تۇرمۇش چىقىمىمۇ جۇڭگونىڭكى بىلەن سېلىشتۇرغاندا جىق يۇقىرى ۋە مۇرەككەپ. مەسىلەن، بىزگە ھەر ئايدا نۇرغۇن ھېسابات تالونى كېلىدۇ. بۇنى ئىنگلىزچە «بىلل» دەپ ئاتايدۇ. ھەمدە ھەر قېتىملىق ماشىمىزنىڭ خېلى كۆپ قىسمىنى باج ۋە باشقا نەرسىلەرگە تۇتۇپ قالىدۇ. بۇلار مۇنۇلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ:

بىز ھەر ئايدا تۆلەيدىغان «bill»

لار:

توك پۇلى (تەخمىنەن 45 دولـلار)، سـۇ پـۇلى (20)، گـاز پـۇلى (25)، ئەخـلەت پـۇلى (18، سـملىق تېلېـۋىزىيە پـۇلى (55)، ئۆينـاڭ سـملىق تېلېفـون بـلەن ئىنتېرنېـت ئۇلىنىش پۇلى (55)، ۋە يانفون پۇلى (60). شەخـسىي ئۆيـدە ئەمەس، ياتـاق ئىجـارىگە ئېلىـپ ئولتۇرۇۋاتقـانلار سـۇ پـۇلى بـلەن ئەخـلەت پـۇلىنى تۆلىمەيـدۇ. قالغـانلىرىنى بولـسا ئوخـشاشلا تۆلەيدۇ.

ئۇنىڭدىن باشقا، بىر يىلدا 2 قېتىم ماشـىنا سـۇغۇرتا پـۇلى (بـىزدەك 4

ماشىنىسى بارلار بىر قېتىم 1800 دوللاردىن ئارتۇق تۆلەيمىز) ۋە يىلدا بىر قېتىم ماشىننى تىزىملىتىش پۇلى تۆلەيمىز (بىز 600 دولىلار ئەتراپىدا تۆلەيمىز). بۇلاردىن باشقا ماشىنا ماي پۇلى ئۈچۈنمۇ ھەر ئايدا خېلى كۆپ پۇل خەجلەيمىز.

بىزدەك ئۆيى بارلار يىلدا 1 قېتىم ئۆيگە ئوت ئاپىتى سۇغۇرتا پۇلى (950 دولىلار)، يىلىغا 2 قېتىم يەر بېجى (بىز ھەر قېتىم 3000 دولىلار) تۆلەيمىز. كالىفورنىيەدىكى شەخسىي ئۆيلەر ۋە ياتاقلارنىڭ ھەممىسى پۈتۈنلەي ياغاچ بىلەن سېلىنىدىغان بولغاچقا، ئوت ئاپىتى كۆپ بولىدۇ.

شۇڭا بىزگە ئۆي ئېلىش ئۈچۈن پۇل قەرز بېرىپ تۇرغان بانكا بىزدىن ئۆيىمىزگە ئوت ئاپىتى سۇغۇرتىسى ئېلىشنى تەلەپ قىلىدۇ. يەر تەۋرەش سۇغۇرتىسىمۇ بار ھەمدە ئۇ ئايرىم بولۇپ، ئۇنىڭ بىر يىللىق پۇلى بەك يۇقىرى بولغاچقا، كۆپىنچە كىشىلەر ئۇنى ئالمايدۇ.

كۆپىنچە كىشىلەرگە ھەر 2 ھەپتىدە بىر قېتىم مائاش تارقىتىلىدىغان بولۇپ، ئۇ پۇل بىزنىڭ بانكىمىزغا بىۋاستە كىرىپ كېتىدۇ. شۇڭا بىز ھەرگىز نەق پۇل كۆرمەيمىز. بىزنىڭ ھەر قېتىملىق ماشىمىزدىن مۇنداق پۇللار

تۇتۇۋېلىندۇ:

- دۆلەتلىك مائاش بېجى. بۇ پۇل كەمبەغەللەردىن ئېلىنمايدۇ. قالغانلارنىڭ يللىق كىرىمىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەنلىكىگە قاراپ ئېلىنىدىغان بولۇپ، ئادەتتە كىرىمىنىڭ 15 پىرسەنتىدىن 35 پىرسەنتىگىچە ئېلىندۇ.

- شتاتلىق مائاش بېجى. بۇمۇ كىرىمنىڭ ئاز-كۆپلۈكىگە قاراپ ئېلىنىدىغان بولۇپ، بىز 8 پىرسەنت ئەتراپىدا تۆلەيمىز.

- ئىجتىمائىي كاپالەتلىك بېجى. ئامېرىكىدا پېنسىيىگە چىققانلاردىن كېيىن مائاش بېرىلمەيدۇ.

كىشىلەرنىڭ 65 ياشتىن ئاشقاندا كىرىمسىز قېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، ئامېرىكا ھۆكۈمىتى بىزنىڭ ماشىنىمىزنىڭ تەخمىنەن 5 پىرسەنتىنى خىزمەت باشلىغان 1-كۈنىدىن باشلاپ تۈتۈپ قېلىپ، ساقلاپ قويۇپ، بىز پېنسىيىگە چىققاندا ھەر ئايدا ئازراقتىن بېرىدۇ. ئۇ چاغدا بېرىلىدىغان ئايلىق پۇلنىڭ ئاز-كۆپلۈكى ھۆكۈمەت سىزدىن تۈتۈپ قالغان پۇلنىڭ ئاز-كۆپلۈكى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. ئەگەر ئامانگۈل بىلەن ئىككىمىز ھازىرلا ئىشلەشنى توختاتساق، بىز 65 ياشتىن

ئاشقاندا هەر بىرىمىزگە هەر ئايدا 1200 دوللار ئەتراپىدا پۇل كېلىشى مۇمكىن. ئۇ چاغدا بۇنداق پۇل يېتەمدۇ؟ بىز ئۇنىڭغىچە ئۆينىڭ پۇلىنى تۆلەپ بولۇپ، ئۆيلۈك بولىدىغان بولغاچقا بىزگە يېتىشى مۇمكىن. لېكىن، ھازىرقى كىرىمى يۇقىرى ئەمەس ھەمدە ئۆي سېتىپ ئالالمىغانلار ئۈچۈن ھۆكۈمەتتىن كېلىدىغان بۇنداق پۇل ئانچە يېتىپ كەتمەسلىكى مۇمكىن. چۈنكى، بىر ئايلىق ياتاق ئىجارىسى ئۈچۈنلا 1000 دوللاردىن ئارتۇق پۇل كېتىدۇ. يۇقىرىدا ئېيتىلغان قالغان نەرسىلەرگىمۇ پۇل بولمىسا بولمايدۇ.

- دوختۇرلـــۇق داۋالاش بېجـــى. ئامېرىكـــدا 65 ياشـــتىن ئاشـــقان كـــــشىلەرنىڭ داۋالاش پۇلىنـــــــڭ ئاساســـــي قـــسمىنى ھۆكـــۈمەت كۆتۈرىـــدۇ. لـېكىن، ھۆكـــۈمەت شـــۇ چاغدا سىزگە خەجلەيـدىغان پـۇلنى ســـىزنىڭ ماشـــىنىزدىن ھـــازىردىن باشـــلاپ تۇتـــۇپ قالـــدۇ. مېنـــڭ پەرىزىمچە ماشىنىڭ تەخمىنەن 1-2 پىرســـەنتى مۇشـــۇنىڭغا تۇتـــۇپ قېلىنىشى مۇمكىن.

- پېنسىيە پۇلى. يۇقىرىقى 4 خـىل باج مەجبـۇرى تۇتـۇپ قېلىنىـدىغان پـــۇللار بولـــۇپ، ئۇنىڭـــدىن باشـــقا «401ك-پىلانـــــــــــــى» دەپ

ئاتلىدىغان، ئۆزىڭىز ئىختىيارى تۆلەيدىغان بىر پۇل بار. ھازىر بىر ئادەم بۇ پۇل ئۈچۈن يىلىغا 13 مىڭ دوللار قويۇپ قويسا بولىدۇ. ئەگەر سىزنىڭ يىللىق كىرىمىڭىز 50 مىڭ دوللار بولۇپ، سىز 20 پىرسەنت دۆلەت بېجى تۆلەيدىغان بولسىڭىز، ئۇ 50 مىڭ دوللارنىڭ 10 مىڭ دوللىرىنى دۆلەت بېجىغا تۆلەيسىز. لېكىن، سىز بۇ كىرىمىڭىزدىن 13 مىڭ دوللارنى پېنسىيە پۇلىغا قويسىڭىز، ئۇنىڭدىن دۆلەت بېجى ئېلىنمايدۇ. سىز پەقەت قالغان 37 مىڭ دوللارغا 0.2x37000 = 6700 مىڭ دوللار باج تۆلەيسىز. بۇ

كىشىلەرنى پېنسىيىگە پۇل يېغىشقا رىغبەتلەندۈرۈپ يولغا قويغان بىر تۈزۈم بولۇپ، سىز بۇ 401ك- پىلانغا قويغان پۇلنى 65 ياشقا كىرىمگىچە ئېلىپ خەجلىيەلمەيسىز. ئەگەر جىددىي ئىش بولۇپ قېلىپ ئۇنى چوقۇم خەجلىمىسىڭىز بولمىسا، ئۇنىڭغا جەرىمانە تۆلەيسىز.

- بىزدەك بانكىدىن پۇل قەرز ئېلىپ، ئۆي ئالغانلار ھەر ئايدا قەرزنىڭ بىر قىسمى بىلەن ئۇنىڭ ئۆسۈمنى تۆلەيمىز. مەسىلەن، بىر ئادەم بانكىدىن 30 يىللىق قەرز تەرىقىسىدە، 6 پىرسەنت ئۆسۈمى

بىلەن 300 مىڭ دوللار ئالغان بولسا، ئۇ كىشى بانكىغا ھەر ئايدا 1800 دوللار تۆلىشى كېرەك. 1- ئېيىدا بۇ پۇلنىڭ 1500 دوللىرى قەرزنىڭ ئۆسۈمى بولۇپ، 300 دوللىرى قەرزنىڭ بىر قىسمىغا ماڭىدۇ. بۇ نىسبەت ھەر ئايدا ئۆزگىرىپ ماڭىدۇ ھەمدە 21 يىلدىن كېيىن 1800 دوللارنىڭ يېرىمى ئۆسۈمگە، قالغان يېرىمى قەرزگە ماڭىدۇ.

بۇ ماقالىنى مۇشۇ يەرگىچە ئوقۇغاندا، تۆلەيدىغان پۇللارنىڭ كۆپلۈكىدىن ئېھتىمال بەزىلىرىگىلارنىڭ بېشى قېيىپ

كەتكەن بولۇشى مۇمكىن. يۇقىرىقى سان-سىپىر ھەقىقەتەنمۇ شۇنداق. ھەر قېتىم بۇ پۇللارنى ئويلىغاندا، بىزنىڭ بېشىمىزمۇ قېيىپ كېتىدۇ. شۇڭا ئىمكانقەدەر ئۇنى ئويلىماسلىققا تىرىشىمىز. ئامېرىكىدا كىشىلەر پۇلنى جىق تاپقان بىلەن، چىقىمنىمۇ كۆپ تارتىدۇ. بۇ ھەرگىز ئامېرىكىلىقلار جۇڭگولۇقلاردىن بىچارە ئىكەن دېگەنلىك ئەمەس. ئامېرىكا دۇنيا بويىچە ئەڭ باي دۆلەت. ئامېرىكىلىقلارنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى دۇنيا بويىچە ئەڭ يۇقىرى. لېكىن، ئۇ ھەرگىز بېزىلەر پەرەز قىلغاندەك بىر غايىۋى

جەننەتمۇ ئەمەس. ئادەملەر دوللارنى جاپالىق ئىشلەپ، يۈزدە-يۈز پىرسەنت قانۇنلۇق يول بىلەن ئازراق-ئازراقتىن تاپىدۇ. شۇڭا بىز ئامېرىكىدا پۇل تېپىشنىڭ جۇڭگو بىلەن سېلىشتۇرغاندا ناھايىتى تەسلىكنى ھېس قىلىمىز. پۇلنى يۇرتتىكى بىلەن سېلىشتۇرغاندا كۆپ تاپقان بىلەن، مۇتلەق كۆپ ساندىكى ئامېرىكىلىقلار پۇل خەجلەشتە ئىنتايىن ئېھتىياتچان كېلىدۇ. بولۇپمۇ كىيىم-كېچەك ۋە يېمەك-ئىچمەك جەھەتتە ئىنتايىن ئىقتىسادچىل كېلىدۇ. يۇرتىمىزدا چىقىمى بىر ئايلىق مائاشىنىڭ بىر

قانچە هەسسسگە توغرا كېلىدىغان بىر كېيىم-كېچەكنى سېتىۋالىدىغانلار، 10 نەچچە ئايلىق ماشىغا توغرا كېلىدىغان مىقداردىكى پۇلنى خەجلەپ، بىر قېتىم سۈننەت تويى قىلىدىغانلار كۆرمىگۈ. لېكىن، ئامېرىكىدا ئۇنداق ئىشلارنى تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن ئەمەس. بىر ئايلىق ماشىگىزنىگ ھەممىسنى ئاشۇنداق خەجلىۋەتسىگىز، يۇقىرىقى چىقىملارنى قانداق قىلىسىز؟

ئامېرىكىغا ئوخشاش تەرەققىي تاپقان دۆلەتلەردە بىر ئادەم يەنە بىر ئادەمنىگ قانچىلىك مائاش

ئالـــدىغانلىقىنى ســوراش ئىنتـــايىن ئەدەپـسىزلىك ھېـسابلىنىدۇ. ئەمـمـا، يۇرتـــۇمىزدىكى ئۇيغـــۇرلار ئىچـــدە بۇنداق ئىش خېلى كۆپ. شۇنداقتىمۇ ئامېرىكىدىكى ئۇيغۇرلار باشـقىلارنىڭ قانچىلـــــك مـــائاش ئالـــــدىغىنى سورىـــــشنى قەتئىـــــي ياخـــــشى كۆرمەيـدۇ. بـىز ئادەتـتە ئۆز ئاتـا-ئانىمىز ۋە ئۇرۇق-تۇغقـانلىرىمىزغىمۇ قانچىلىك مائاش ئالـدىغانلىقىمىزنى دەپ بەرمەيمـىز. بۇنـىڭ ئەڭ مـۇھىم ســـەۋەبلىرىنىڭ بـــرى، بـــىز ئۆز كىرىمىمىزنـى مـائاش بىلەنـلا تـوغرا چۈشـــــەندۈرەلمەيمىز. بـــــىز ئۆز كىرىمىمىزنـى تـوغرا چۈشـەندۈرۈش

ئۇچۇن، يۇقىرىقى سان-سىفىرلارنى بىردىن-بىردىن چۈشەندۈرۈشىمىز كېرەك. جۇڭگودا ھۆكۈمەت تۈتىدىغان پۇلنىڭ ھەممىسىنى تۈتۈپ قېلىپ، پۇقراغا تېگىشلىكىنى «مائاش» دەپ ئاتاپ بېرىدۇ. ئامېرىكىدا بولسا «مائاش»نى ئالدىدا بېرىۋېتىپ ئاندىن يۇقىرىقىدەك نۇرغۇنلىغان پۇلنى تۈتۈپ قالىدۇ. شۇڭا بىز ئۆز ماشىمىزنى ئەينەن دەپ بەرسەك، نۇرغۇنلاردا خاتا چۈشەنچا پەيدا بولۇپ قالىدۇ.

دۇنيادىكى باشقا تەرەققىي تاپقان دۆلەتلەر بىلەن سېلىشتۇرغاندا،

ئامېرىكىدا يېمەكلىكلەر ھەقىقەتەنمۇ ئەرزان. 50 جىڭ (25Kg) گۈرۈچ 8.50 دولار (يەنى سانتىگە 10 دوللار تاپىدىغان تۆۋەن دەرىجىلىك خىزمەتچىنىڭ بىر سائەتلىك ئىش ھەقىگە 50 جىڭ گۈرۈچ كېلىدۇ. (ئامېرىكىدا ئېغىرلىق بىرلىكى ئۇچۇن كىلوگرام ئىشلەتمەي، «پوۇندpound» دېگەن بىرلىكنى ئىشلىتىدۇ. 1 پوۇند دېگەن 454 گرام بولۇپ، بىر جىڭغا يېقىن كېلىدۇ. مېنىڭ بۇ يەردە «جىڭ» دېگىنىم ئەمەلىيەتتە «پوۇند» دېگەننى كۆزدە تۇتىدۇ). 25 جىڭ بۇغداي ئۇنى 3.50 دولار. قوي

گۆشى قىممەتىرەك بولۇپ، بىر جىڭ لوق گۆش 3.50-4.00 دوللار ئەتراپىدا. توخۇ گۆشى 0.80 دىن 2 دوللارغىچە. ئۈزۈمنىڭ بىر جىڭى بىر دوللار، تاۋۇزنىڭ بىر جىڭى 0.20-0.50 دوللار، ئالمىنىڭ بىر جىڭى 0.50 دوللار، شاپتۇلنىڭ بىر جىڭى بىر دوللار ئەتراپىدا. ئوتتۇرا دەرىجىلىك رېستورانلاردا تاماق يېسە، بىر ئادەمگە 15 دوللار ئەتراپىدا كېتىدۇ. شۇڭا، بىزگە ئوخشاش چەت ئەلدىن ئامېرىكىغا يېڭىدىن كۆچمەن بولۇپ كەلگەن كىشىلەر ئاساسەن رېستورانغا تاماق يېگىلى بارمايدۇ. ھەممە ئادەملەردە

بولمىسا بولمايدىغان يېمەكلىكلەر ئاشۇنداق ئەرزان بولغىنى بىلەن، بولسىمۇ بولىدىغان، بولمىسىمۇ بولىدىغان باشقا نەرسىلەرنىڭ باھاسى ئۇنداق ئەرزان ئەمەس. مەسىلەن، مەن ھويلىغا ۋە تەشتەككە گۈل تىكىدىغان يۇقىرى سۈپەتلىك توپىنىڭ 25 جىڭ ئەتراپىدىكى بىر خالتىسىنى 12 دوللارغا سېتىۋالىمەن. ئۆزىمىز ھەيدەيدىغان ماشىنىلارنىڭ ئىچىدە Toyota Corolla ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 14 مىڭ دولار، Toyota Camry 18 مىڭ دولار، Toyota مىنى-بۇس 28 مىڭ دولار ۋە

چوڭ-كىچىكلىكى مىنى-بۇس بىلەن ئوخشاش كېلىدىغان Toyota 4Runner 30 مىڭ دوللارغا كېلىدۇ.

كىيىم-كېچەك، يېمەك-ئىچمەك، ئۆي ياساش قاتارلىق مادديي تۇرمۇشتا تۇتقان يولىغا قاراپ، ئادەملەرنى 2 خىلغا بۆلۈش مۇمكىن. ئۇنىڭ 1-خىلى ئۆزلىرى ئۈچۈن ياشايدىغان ئادەملەر. ئىككىنچى خىلى بولسا باشقىلار ئۈچۈن ياشايدىغانلار. ئىككىنچى خىلدىكى ئادەملەر نۇرغۇن ئىشلارنى باشقىلارغا كۆرسىتىش ئۈچۈن قىلىدۇ. ئۆزىگە قانچىلىك پايدىسى تەگكەنلىكى، ئۆزىگە قانچىلىك

مەنپەئەت یەتکۈزگەنلىكى بىلەن ئانچە كارى بولمايدۇ. ئامېرىكىلىقلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى 1-خىلدىكى كىشىلەر بولۇپ، ئامېرىكىدا ھېچكىمنىڭ ھېچ قانداق ئادەم بىلەن كارى بولمايدۇ. خىزمەتداشلىرىڭىز ۋە قوشنىلىرىڭىز ھېچ قانداق ۋاقىتتا سىزنىڭ كېيىمىڭىزگە دىققەت قىلىپ قويمايدۇ. تۇتقان ئۆيىڭىزگە قاراپ قويمايدۇ. ئۇلاردا ئۆيىگە مېھمان چاقىرىدىغان ئىشلارمۇ ئاساسەن يوق دېيەرلىك. بىر قانچە چوڭ بايراملىرىدا ئۇرۇق-تۇغقانلىرى بىرىنىڭ ئۆيىگە جەم بولۇشتىن

باشقا، ئۇيغۇرلاردەك پات-پات مېھماندارچىلىق ئوينايدىغان ئىشلار ئاساسەن مەۋجۇت ئەمەس. شۇڭا ئۇلار كىيىمنىڭ چىرايلىقلىرىنى ئەمەس، راھەتلىرىنى تاللاپ كىيىدۇ. ئەگەر بىزنىڭ ئىداركىگە كېلىپ قارىسىڭىز، ئۇنىڭ ئامېرىكىدىكى ئىنتايىن مۇھىم ئالەم تېخنىكىسى تەتقىقات مەركىزى ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەي قالىسىز: كىشىلەرنىڭ كېيىۋالغىنى ۋە باشقا يۇرۇش-تۇرۇشى ئىنتايىن ئاددىي بولۇپ، ئەرلەرنىڭ تەڭدىن تولىسى "نيۇزەيكۇ" ئىشتان كىيىۋالىدۇ. مەن بۇ ئىداركىگە يېڭى ئىشقا كىرگەندە،

بىرەيلەن ماڭا چاقچاق قىلىپ، «بىزنىڭ ئىدارىنىڭ كىيىم-كېچەك جەھەتتە پەقەت بىرلا تۈزۈمى بار. ئۇ بولسىمۇ سەن كاستيۇم-بۇرۇلكىدىن باشقا نېمە كەيسەڭ بولۇۋېرىدۇ»، دېگەندى. ئۆيلىرىنى چىرايلىق ئەمەس، ئۆز تۇرمۇشىغا قۇلايلىق قىلىپ ياسايدۇ. رېستورانغا بارسىڭىز، ھەممە ئادەمنىڭ ئۆزىگە چۈشلۈق تاماق بۇيرۇتىدىغانلىقىنى، ئەگەر ئالغان تامىقى ئېشىپ قالسا، ئۇنىڭ قانچىلىك ئاز بولۇشىدىن قەتئىينەزەر چوقۇم قەغەز قاچىلارغا سېلىپ ئېلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرىسىز. خەلقئارالىق چوڭ يىغىن،

شىركەتلەرنىڭ يېڭى يىللىق چوڭ ئولتۇرۇشى، توي-تۆكۈن قاتارلىق زىياپەتلەردىمۇ ھەر بىر ئادەمگە تاماقنى ئايرىم-ئايرىم ئەپكېلىدۇ. سىزگە كەلتۈرۈلگەن نورمىلىق تاماققا قورسىغىڭىز ئارانلا تويىدۇ. بەزى زىياپەتلەردە تاماقلارنىڭ ھەممىسىنى بىر يەرگە قويۇپ قويۇپ، مېھمانلار تاماقنى ئۆزلىرى خالىغانچە ئېلىپ ئىستېمال قىلىدۇ. ئاشۇنداق سورۇنلاردىمۇ ھېچ قانداق ئىسراپچىلىقنى كۆرمەيسىز. قىسقىسى، ئامېرىكىلىقلارنىڭ يېمەكلىككە بولغان كۆز قارىشى ئۆمرىنى ئېتىزلىقتا ئاشلىق تېرىش

بـــــلەن ئۆتكـــــۈزگەن ئۇيغـــــۇر دېھقانلىرىنىڭكىگە ئوخشاپ قالىدۇ.

مەن يېقىنقـــى بـــر قـــانچە يىلنـــڭ ئىچـــــــدە ئۇيغـــــۇرلار چـــــوڭ شـــــــەھەرلەردىكى رېـــــــستوراندا ئۆتكۈزىـــــــدىغان ئولتۇرۇشـــــلار توغرىـــسىدا خېلـــى كـــۆپ ئىـــشلارنى ئاڭلىدىم. ھەمـــدە ئىنتـــايىن ھەيـــران قالدىم. ئادەمنـــڭ تامـــاق يېيىـــشىدە مۇنـــــداق 2 ئاساســـــي مەقـــــسەت بولۇشـــى مـــۇمكىن: 1) ھايـــاتلىقنى ســـاقلاش. 2) راھەت يـــۈرۈش. بـــــر ئادەمنـــــڭ ھايـــــاتلىقنى ســـــاقلاش ئۈچـــۈن زۆرۈر بولغـــان يېمەكلىكنـــڭ مىقدارى ئانچە چوڭ ئەمەس. ئەگەر

تاماقنی جىق يەۋالىسىڭىز، شۇ ۋاقىتتىكى ئۆزىدە ئانىچە راھەت يۈرەلمەيسىز. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ سىزنى سەمرىتىۋېتىدۇ. سەمرىپ كەتسىڭىز، يېشىڭىز 45 ياشلاردىن ئاشقاندا نۇرغۇن سالامەتلىك مەسىلىسىگە دۇچار بولۇپ، ئۇ چاغدا سالامەتلىكىڭىزنى نورماللاشتۇرۇش ئۈچۈن يەنە نۇرغۇن جاپا چېكىشىڭىز مۇمكىن. شۇڭا ئامېرىكىلىقلار يېمەك-ئىچمەكنىڭ سۈپىتىگە ۋە ئۇنىڭ مىقتارىغا ئىنتايىن دىققەت قىلىدۇ. كىشىلەر باي بولغانسېرى گۆشنى ئاز يەپ، مېۋە-كۆكتاتنى كۆپ يەيدىغان

بولۇپ قالىدۇ. بىرى ماڭا چاقچاق قىلىپ: «مەن كەمبەغەل ۋاقتىمدا گۆش ۋە ئېسىل تاماقلارنى كۆپ يەيتتىم. هازىر باي بولۇپ، يېمىش-كۆكتاتقىلا چۈشۈپ قالدىم»، دېگەندى. مەن يۇرتىمىزدا سپورت ياكى سەنئەت قاتارلىق بىرەر ساهەدە ئالاهىدە نەتىجە يارىتىپ، خەلق ئارىسىدا يۇقىرى نامغا ئېرىشىپ، بىر قانچە يىل ئۆتكەندىن كېيىن بەدەن قۇرۇلۇشى پۈتۈنلەي ئۆزگىرىپ كەتكەن ئۇيغۇر ياشلىرىدىن بىر قانچىنى كۆردۈم. ئۇنىڭغا ئىنتايىن ئۆكۈندۈم. ئۇيغۇرلارنىڭ مېهمانداركىلىق

ئۆرپ-ئادىتى ۋە شۇ قاتاردىكى باشقا نۇرغۇن مەدەنىيەتنىڭ قەدىر-قىممىتى ۋە جەلپكارلىقى ئىنتايىن ئۈستۈن. بىزنىڭ مانا ئاشۇنداق ئۆرپ-ئادىتىمىز ۋە مەدەنىيىتىمىز بولغانلىقتىن، تارىختا ھەر قېتىم باشقا بىر مىللەت ئۇيغۇرنى ئاسسىملياتسىيە قىلماقچى بولغاندا، ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى ئۇيغۇرلار تەرىپىدىن ئاسسىملياتسىيە بولۇپ كەتكەن. لېكىن، بۇ ئىشلارىمۇ ئىلمىيلىق بولۇشى كېرەك. مىللەتكە ۋە ئۆزىمىزگە نېمە پايدىلىق، نېمە زىيانلىق، ئۇلارنى ھېسابلاپ تۇرۇپ ئىش قىلىشىمىز كېرەك.

تۆۋەنـــده مەن ئۆز بېـــشىمىزدىن ئۆتكـــۈزگەن بـــر قـــانچە ھېكـــايىنى سۆزلەپ بېرەي:

كـــــالىفورنىيە ئۇنىۋېرســـــىتېتىدا دوكتورلـــۇق ئۇنـــۋانى ئېلىـــش ئۈچـــۈن مۇنـــداق 4 ئۆتكەلـــدىن ئۆتـــۈش كېـــرەك. 1) مەكتەپنىـــڭ دوكتورلـــۇق پروگراممـــــىسىغا قوبـــۇل قىلـــــنىش. بۇنىڭدا سىزنىڭ بـــۇرۇنقى ئوقـــۇش ۋە تەتقىقـــات نەتىجىلىرىڭـــز ھەمـــدە TOEFL ۋە GRE ئىمتىھـــــــــان نەتىجىلىرىڭـــز ئىنتـــايىن مـــۇھىم رول ئوينايـــــــدۇ. 2) ئىنگلـــــــزچە «comprehensive exam» دەپ ئاتىلـــــدىغان ئومـــــۇمىي

ئىمتىھاندىن ئۆتۈش. بۇ ئىمتىھاننى ئادەتتە مەكتەپكە كىرىپ بىر يىل ياكى 2 يىل ئۆتكەندە، سىزدىن تەلەپ قىلىنغان 10 دەك ئاسپىرانتلىق دەرسلىرىنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن ئاندىن بېرىسىز. ئامېرىكىدا ئاسپىرانتلىق دەرسلىرىنىڭ تەلىپىمۇ خۇددى باكالاۋۇر دەرسلىرىنىڭكىگە ئوخشاش بولۇپ، باكالاۋۇر دەرسلىرىگە ئوخشاشلا ئۆتۈلىدۇ ھەمدە قاتتىق ئىمتىھان ئېلىنىدۇ. بىزدىن ئېلېكتىر ئىنجىنېرلىقنىڭ 5 كەسپي ساھەسى ئىچىدىكى 3 ساھەنى ئۆزىمىز تاللاپ ئىمتىھان بېرىش تەلەپ قىلىنغان. بۇ

3 دەرس ئەمەس، 3 كەسپي ساهە بولغاچقا، هەر بىر ساهەدە باكالاۋرلىقنىڭ 2-3 دەرسنى پۇختا بىلىش تەلەپ قىلىندۇ. هەر بىر ئىمتىهان يېرىم سائەت بولۇپ، 3 پروفېسسور سىزنى ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ، تەرەپ-تەرەپتىن سوئال سورايدۇ. دوكتورلۇق پروگراممىسىغا قوبۇل قىلىنغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىر قىسمى مۇشۇ ئىمتىهانىدىن ئۆتەلمەي مەكتەپتىن چىقىپ كېتىدۇ. 3) ئىنگلىزچە « qualifying exam» دەپ ئاتىلىدىغان سالاهىيەتنى بېكىتىش ئىمتىهانى. بۇ ئىمتىهاننى دوكتورلۇق

دىسسىپرىتاتسىيىسى ئۈچۈن ئېلىپ بارىدىغان تەتقىقات مەزمۇنىنى بېكىتىپ بولغاندىن كېيىن، سىز خېلى چوڭ دائىرىلىك دوكلات يېغىنى ئۈيۈشتۈرۈپ، «مەن دوكتورلۇق ئۇنۋانى ئۈچۈن مۇنداق-مۇنداق مەزمۇنلاردا تەتقىقات ئېلىپ بارىمەن» دەپ دوكلات بېرىسىز. ئۇنىڭغا سىز تاللىغان ۋە ئۆزلىرى قوشۇلغان 3 پروفېسسوردىن تەركىب تاپقان «دوكتورلۇق دىسسىپرىتاتسىيىسىنى باھالاش كومىتېتى»نىڭ ئەزالىرى ھەمدە فاكۇلتېتتىكى باشقا پروفېسسور ۋە ئاسپىرانت ئوقۇغۇچىلار قاتناشىدۇ.

ئەگەر بۇ 3 پروفېسسور سىزنىڭ قىلماقچى بولغان تەتقىقاتىڭىزغا قاراپ، «بۇ ئوقۇغۇچى مۇشۇ تەتقىقاتنى مۇۋەپپەقىيەتلىك پۈتتۈرسە دوكتورلۇق ئۇنۋانى ئالالايدۇ» دەپ خۇلاسە چىقارسا، سىز بۇ ئىمتىھاندىن ئۆتىسىز. ئۇنداق دەپ خۇلاسە چىقارمىسا سىز ئۇنىڭدىن ئۆتەلمەيسىز. سىزگە يەنە بىر قېتىملىق پۇرسەت بېرىلىدۇ. بىر يىلدەك ۋاقىتتىن كېيىن سىز بۇ ئىمتىھاندىن يەنە بىر قېتىم ئۆتەلمىسىڭىز، سىز مەكتەپتىن چىقىرىلىسىز. ئادەتتە دوكتورلۇق پروگراممىسىغا قوبۇل قىلىنغان

ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىچىدە 1/3 قىسمى مۇشۇ 2 ئىمتىھانىدىن ئۆتەلمەي مەكتەپتىن چىقىرىلىدۇ. 4) سىز تەتقىقاتنىڭىزنى تاماملاپ، دوكتورلۇق دىسسېرتاتسىيىسىنى يېزىپ بولغاندىن كېيىن، يۇقىرىقى 3-باسقۇچ بىلەن ئوخشاپ كېتىدىغان بىر دوكلات يېغىنى ئۇيۇشتۇرۇپ، ئۆزىڭىزنىڭ تەتقىقات نەتىجىڭىزدىن دوكلات بېرىسىز. ئەگەر ھېلىقى كومىتېتنىڭ 3 ئەزاسى سىزنىڭ دىسسېرتاتسىيىڭىزنى تەستىقلىسا، سىز دوكتورلۇق ئۇنۋانى بىلەن ئوقۇش پۈتتۈرىسىز. ئەگەر قولغا كەلتۈرگەن تەتقىقات

نەتىجىلىرىڭىز يېتەرلىك بولمىسا، ھېلىقى كومىتېتنىڭ ئەزالىرى سىزگە قايسى جەھەتلەرنى تولۇقلاشنى ئېيتىپ، تاكى ئۆزلىرى قانىداقتىلەنگىچە سىزنى تەتقىقات ئېلىپ بېرىشقا مەجبۇرلايدۇ. ئامېرىكىنىڭ ئىنژېنېرلىق كەسپىي ساھەسىدىكى ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ دوكتورلۇق ئۇنۋانى ئېلىش ئۈچۈن سەرپ قىلىدىغان ئوتتۇرىچە ۋاقتى 6-7 يىل بولۇپ، مەن ئوقۇشۇمنى 4 يىلدىن سەل ئارتۇقراق ۋاقىت ئىچىدە تاماملىدىم. ھەمدە بۇ سۆھبەتنىڭ ئالدىنقى بىر قىسمىدا تىلغا ئالغىنىمدەك، شۇ يىلى بىزنىڭ

فاكۇلتېتتا دوكتورلۇق ئۇنۋانغا ئېرىشكەن 15 تەك ئادەمنىڭ ئارىسىدا رىقابەتتە ئۇتۇپ چىقىپ، بىر يىلدا پەقەت بىرلا كىشىگە بېرىلىدىغان «ئەڭ ياخشى دوكتورلۇق دىسسېرتاتسىيىسى» دېگەن مۇكاپاتقا ئېرىشتىم. ئامېرىكىدا دوكتورلۇق ئۇنۋانى ئۈچۈن مۇشۇنداق ئۇزۇن ۋاقىت كېتىشىنىڭ بىر سەۋەبى، بىز يالغۇز ئوقۇپلا قالماي، ئۆزىمىزنىڭ تۇرمۇشنى ئىقتىسادىي كىرىم بىلەن تەمىنلەش ئۈچۈن، ھەر ھەپتىسىدە كەم دېگەندە 20 سائەت ئىشلەيمىز.

مەن ئۆزۈمنىڭ ئومۇمي

ئىمتىھاننىڭ بىرىنچى بەرگەندە مۇنداق بىر ۋەقە بولدى. 3 پروفېسسور مەندىن ھەر بىر مىنۇتتا بىردىن سوئال سوردى. مەن ھەممىسگە ناھايىتى چاققان ۋە پۇختا جاۋاب بەردىم. بۇ 3 پروفېسسورنىڭ بىرى ئامېرىكىلىق ئاق تەنلىك بولۇپ، بۇ يېرىم سائەتلىك ئىمتىھان تۈگىگەندىن كېيىن ئۇ مەندىن،

-ئەركىن، سەن قايسى دۆلەتتىن كەلدىڭ؟ دەپ سوردى.

-مەن جۇڭگونىڭ غەربىي شىمالىدىكى ...

-سەن ئۇيغۇرما؟

-شۇنداق! سەن ئۇيغۇرنى قانداق بىلسەن؟

-مېنىڭ بىر يېقىن دوستۇم ھازىر شىنجاڭدا ئىنگلىز تىلى دەرسى ئۆتۈۋاتىدۇ. ئۇ ماڭا داۋاملىق ئۇيغۇرلار توغرىسىدا خەت يېزىپ تۇرىدۇ.

بۇ 1992-يىلى بولغان ۋەقە بولۇپ، مەن ئامېرىكىغا كەلگەن ئالدىنقى 4 يىل جەريانىدا ئۆزۈم بۇرۇن تونۇشمايدىغان ئامېرىكىلىقلار ئىچىدە ئۇيغۇرلارنى بىلىدىغان بىرەر ئادەمنى تېخى ئۇچرىتىپ باقمىغان ئىدىم. مېنىڭ شۇ چاغدا بىزنىڭ بىر ئامېرىكىلىق دوستىمىزدىن ئارىيەتكە

ئالغان، هېچ قانداق نەقشى يوق بىر ئاددىي دۇتتىرىمىز بار بولۇپ، ئەتراپىمىدىكىلەرگە ئۇيغۇرنى تەشۋىق قىلىش ئۈچۈن، پۇرسەتلا تاپسام شۇ دۇتارنى چېلىپ بېرىپ، ئۇنىڭ ئالدى-كەينىدە ئۇيغۇر توغرىسىدا بىر قانچە مىنۇت سۆزلەپ يۈرگەن ئىدىم. 1989-يىلى كالىفورنىيە شتات ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئۆتكۈزۈلگەن بىر قېتىملىق «تالانت كۆرسىتىش» مۇسابىقىسىگە قاتنىشىپ، سەھنىدە ئۆزۈم يالغۇز دۇتار چالدىم. باشقىلار ئوروۇنلىغان مۇزىكا سايمانلىرىغا قارىغاندا، مېنىڭ دۇتتىرىم بەكلا ئاددىي

بولۇپ، يالغۇز دۇتار سەھنىدە بىر ئاز چاندى. لېكىن، ئەتىسى مەكتەپنىڭ گېزىتىگە مېنى «ئۇيغۇر دۇتتارچىسى ئەركىن سىدىق بىر 2 تارىلىق مۇزىكا ئەسۋابىنى چالدى» دەپ خەۋەر قىلدى. قىزىم دىلنارە ئامېرىكىغا بۇگۈنى كېلىپ، ئەتىسىلا 1-سىنىپقا كىرىپ ئوقۇش باشلىغاندى. ئۇنىڭ مەكتىپىدە ھەر قېتىم بىرەر پائالىيەت بولسا، بىز ئۇنىڭغا قاتناشىپ، مەن دۇتار چالدىم، دىلنارە ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل ئوينىدى. بىر نەچچە قېتىم بىز تۇرغان داۋىس دېگەن شەھەرنىڭ شەنبە بازىرىدىمۇ پائالىيەت بولغاندى. بىز ئۇ يەردىمۇ

دۇتار بىلەن ئۇيغۇر ئۇسسۇل ئويۇنى كۆرسەتتۇق. بىز سەھنىدىن چۈشكەندە بېزىلەر مېنىڭ قېشىمغا كېلىپ، «سەن قىزىڭنى قايسى ئۇسسۇل مەكتىپىدە ئوقۇتۇۋاتىسەن؟» دەپ سوردى. ئەمەلىيەتتە بولسا، دىلنارە ئۇ چاغقىچە ئۇسسۇل مەكتىپىنىڭ قارىسىنمۇ بىرەر قېتىم كۆرۈپ باقمىغانىدى. پۈتۈن شىمالىي كالىفورنىيە بويىچە بىزدىن باشقا ئۇيغۇر ئائىلىسى بولمىغاچقا، ئۇيغۇرلارنىڭ ئۇسسۇل ئوينايدىغان ئولتۇرۇشىنمۇ ئانچە كۆرۈپ باقمىغانىدى. ئۇ چاغلاردا ئۇيغۇرچە

VCD لار تېخى چىقمىغان بولۇپ، ئوقۇش جەريانىدا ئىقتىسادىي ئەھۋالىمىز ناچار بولغاچقا يۇرتقا بارالمىماي، يۇرتىمىزنى ۋە يۇرتتىكىلەرنى ئىنتايىن سېغىناتتۇق. بەزى يەكشەنبە كۈنلىرى تېلېۋىزوردا ھىندىستاننىڭ پروگراممىسى چىقىپ قالسا، مەن «مېنىڭ ئۇسسۇلنى ئۇلاردىن چىرايلىقراق ئوينايدىغان ۋە ناخشىنى ئۇلاردىن ياخشىراق ئېيتىدىغان مىللىتىم، مەنزىرىسى ئۇلارنىڭكىدىن گۈزەل يۇرتۇم بار ئەمەسمۇ؟» دەپ ئويلاپ، بەزىدە ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي كۆزلىرىمدىن تارام-تارام ياش ئېقىپ كېتەتتى.

1992-يىلى داۋىستىكى مەكتەپنىڭ خەنزۇ ئوقۇغۇچىلار ئۇيۇشمىسى (بۇ مەكتەپنىڭ 20 مىڭغا يېقىن ئوقۇغۇچىسى ئىچىدىكى 1100 نەپىرى جۇڭگو، شاڭگاڭ ۋە تەيۋەندىن كەلگەن خەنزۇلار ئىدى) چاغان بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن بىر يىغلىش ئۇيۇشتۇرۇپ، بىزدىن ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل ئورۇنلاپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. بۇ ئۇيغۇرلارنى تەشۋىق قىلىشنىڭ بىر ياخشى پۇرسىتى بولغاچقا، بىز ئۇلارنىڭ تەلىپىگە ماقۇل بولۇپ، دىلنارە، ئامانگۈل ۋە مەن ئۇچىمىز بىر ئۇيغۇرچە ناخشا لېنتىسىنى

ماڭدۇرۇپ، شۇنڭغا ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل ئويندۇق. دىلنارە بىزدىن ئۇزۇنراق ئويندى. ئەتىسى داۋىسنىڭ شەھەرلىك گېزىتىدە بۇ پائالىيەت توغرىسىدا خەۋەر بېرىپ، 1-بەتنىڭ يېرىمغا دىلنارنىڭ يالغۇز ئۇسسۇل ئويناۋاتقان چوڭ بىر پارچە رەسىمنى چىقىرىپ قويۇپتۇ. ھەمدە رەسىمنىڭ ئاستىغا «داۋىستىكى كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ جۇڭگولۇق ئوقۇغۇچىلىرى چاغان مۇناسىۋىتى بىلەن يىغىلىش پاالىيىتى ئۆتكۈزدى. رەسىمدە باشلانغۇچ 1-سىنىپنىڭ ئوقۇغۇچىسى دىلنارە ئەركىن ئۇيغۇر

یالغۇز ئۇسسۇلنى ئورۇنلىماقتا» ئىزاھلاپ قويۇپتۇ.

مەن ياپونيىدە تۇرغاندا، ياپونيىلىكلەر مەندىن داۋاملىق «سەن قايسى دۆلەتتىن؟» دەپ سوراپ تۇراتتى. مەن «مەن بولسام بىر ئۇيغۇر» دېسەم، ئۇلار دەرھال چۈشىنىپ، «ھە! شۇنداقمۇ؟» دەپ ئىنتايىن كۆچلۈك قىزىقىش ھېسسىياتىنى بىلدۈرەتتى. ئامېرىكا نوپۇسىنىڭ ئاساسلىق قىسمى باشقا دۆلەتلەردىن كەلگەن كىشىلەردىن تەركىب تاپقان بولغاچقا، ئۇلار بىر ئادەمنىڭ قايسى مىللەت ۋە قايسى دۆلەتلىك ئىكەنلىكىگە ئانچە پەرۋا

قىلمايدىكەن. شۇڭا ئامېرىكىغا كەلگەن دەسلەپكى مەزگىلدە مەن ئىنتايىن ھەيران قالغاندىم، كېيىنچە كۆنۈپ قالدىم. ئامانگۈل بىلەن ئىككىمىز بەزىدە چوڭ سودا سارايلىرىدا پاراڭلىشىپ كېتىۋاتساق، بېزىلەر بىزدىن «سىلەر قايسى دۆلەتتىن؟ سۆزلەۋاتقىنىڭلار مەن زادىلا ئاڭلاپ باقمىغان تىل ئىكەن. بەك چىرايلىق تىل ئىكەن» دەپ سورايدۇ. ئامېرىكىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ سانى تېخىچە 500 گە يەتمىسە، ئامېرىكىدىكى مۇتلەق كۆپ ساندىكى كىشىنىڭ ئۇيغۇر كۆرۈپ باقمىغانلىقى، ئۇيغۇرچە

سۆزنی ئاڭلاپ باقمىغانلىقى تۇرغانلا گەپ-دە.

ئەمدى ئەسلىدىكى گەپكە كەلسەك، يۇقىرىقى پروفېسسورغا مەن ئىنتايىن ھەيران قالدىم. ئۇمۇ مەندىن ئىنتايىن ھەيران بولدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىككى ئائىلە دوست بولۇپ قالدۇق. بۇ پروفېسسور مەندىن 10 ياش ئەتراپىدا چوڭ بولۇپ، ئۇنىڭ ئۇ چاغدا 6 بالىسى بار ئىكەن. ئەڭ كىچىكىنىڭ ئايىغى ئەمدىلا چىقىپتۇ. دەسلەپتە بىز ئۆز ئۆرپ-ئادىتىمىز بويىچە ئۇلارنىڭ پۈتۈن ئائىلىسىنى ئۆيگە چاقىردۇق. ئامانگۈل پولۇ، مانتا، سامسا، نان

ۋە خامسەي قاتارلىق تاماقلارنى تەييارلىدى. تامىقىمىز ئۇلارغا ئىنتايىن ياراپ كەتتى. ئۇلار تاماقنى قورساق تويغىچە يەپ بولغاندىن كېيىن، چوڭلار ئۆيدە پاراڭلاشتۇق. باللار سىرتقا چىقىپ ئويناشتى. بىرەر سائەتتىن كېيىن ئۇلار قايتىپ كىرىپ، تاماقتىن يەنە بىر ئاز يېدى. ئاخىرىدا قايتىدىغاندا، ئۇ پروفېسسورنىڭ باللىرى «بۇ تاماقنى بىز ئىنتايىن ياخشى كۆردۇق. ماۋۇ ئېشىپ قالغىنىنى بىز ئۆيگە ئېلىپ كەتسەك بولامدۇ؟» دەپ سورىدى. بىز ئەلۋەتتە ماقۇل بولدۇق. ئۇ پروفېسسور ئەڭ كىچىك باللىسى

ئۈچۈن بىر قۇتا سۈت ئالغاچ كەلگەن بولۇپ، قايتىدىغاندا ئېشىپ قالغان سۈتنىمۇ ئۆزلىرى بىلەن بىللە ئېلىپ كەتتى. ئارىلىقتىن 2-3 ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇلار بىزنى ئۆيىگە چاقىردى. داستىخان راسلاش ۋاقتىدا پۈتۈن ئائىلە بىر تۇتاش ھەربىكەتكە ئۆتتى. ئىشلىمىگەن بىرمۇ ئادەم قالمىدى. يولنى دەلدەڭلەپ تەستە ماڭىدىغان ئەڭ كىچىك قىزىغىمۇ قوشۇقلارنى كۆتەرتىپ، ئۈستەلگە توشۇغۇزدى. ھەر بىر ئادەمنىڭ يەيدىغان تامىقى بىردىن تەخسىگە سېلىنغان بولۇپ، ئۇ بىر تال قاينىتىپ پىشۇرۇلغان

قوناق، بىر پارچە كالا گۆشى (ئىنگلىزچە «steak» دەپ ئاتىلىدىغان، ئامېركىچە كاۋاپدا قاقلاپ پىشۇرۇلغان گۆش)، بىر دانە كىچىك بولكا ۋە بىر ئاز كۆكتاتتىن تەركىب تاپقان. پروفېسسورنىڭ بىر ئوغلى دادىسىدىن: «دادا، مەن قوناقتىن يەنە بىرنى يېسەم بولامدۇ؟» دەپ سورىۋېدى، ئۇ «ياق، سەن يەنە بىرنى ئېلىۋالساڭ، باشقىلارغا قوناق يېتىشمەيدۇ» دەپ جاۋاب بەردى. دېمەك، بۇ تاماق ئادەم بېشىغا ھېسابلاپ تەييارلانغاندى. شۇنىڭدىن باشلاپ، تاكى مەن ئوقۇش پۈتتۈرگۈچە بۇ

ئىككى ئائىلە بىر-بىرىمىزنى چاقىرىشىپ ئۆتتۇق. ئۇ مېنى بىر يەردە ئۇچراتسا: «ئەركىن، بۇ قېتىم چاقىرىش نۆۋىتى كىمگە كەلدى؟» دەپ سورايتتى. يۇقىرىدا تىلغا ئالغان مۇكاپاتنى كىمگە بېرىشنى قارار قىلىشتا، ئالدى بىلەن مۇشۇ مەكتەپتە ئوقۇش جەريانىدا ئېلان قىلغان ماقالىلىرىنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ 3 كاندىداتنى تاللاپ چىقىپ، ئاندىن فاكۇلتېتتىكى بارلىق پروفېسسورلار بىرلىكتە بۇ 3 ئوقۇغۇچىنىڭ ئىچىدىن بىرىنى تاللايدىكەن. ئەسلىدە بۇ 3 كاندىداتنىڭ ئىچىگە بۇ

دوستىمىزنىڭ بۇرۇن ئىبىم شىركىتىدە 7 يىل ئىشلەپ، ئاندىن بۇ مەكتەپتە ئوقۇغان بىر دوكتورلۇق ئوقۇغۇچىسىمۇ كىرگەنىكەن. بۇ مۇكاپاتنى مەن ئالغاندىن كېيىن، ئۇ پروفېسسور مېنىڭ قېشىمغا كېلىپ: «ئەركىن، مېنىڭ ئوقۇغۇچۇمدىن بۇ مۇكاپاتنى تارتىۋالدىڭ. بۇنىڭغا بەك كۆڭلۈم يېرىم. ئەمما، مەن سەن ئۈچۈن ۋە ئۇيغۇرلار ئۈچۈن ئىنتايىن خۇشالمەن» دېدى.

مېنىڭ دوكتورلۇق ئوقۇشۇمدىكى ئۇستازىم بىر ئافرىقىدىن كەلگەن ئاق تەنلىك بولۇپ، يېشى مېنىڭ

يېشىم بىلەن تەڭ ئىدى. دەسلەپكى 3 يىلنىڭ ئىچىدە ئۇنىڭ ئايالى ئافرىقىدىن تېخى كېلىپ بولالمىغان بولۇپ، ئۇ تەنها ياشىدى. شۇڭا بىز ئۇنى ئۆيىمىزگە يىلدا بىر قانچە قېتىم چاقىرىپ قويىدۇق. مەن ئوقۇش پۈتتۈرگەندە ئۇلار بىزنى ئۆيىگە تۇنجى قېتىم چاقىردى. ئۇلارنىڭ تەييارلىقىنى ئىنگلىزچە «Spagatti» دەپ ئاتىلىدىغان، تەييار چۆپ بىلەن تەييارلانغان، بىزنىڭ لەڭمەنگە بىر ئاز ئوخشاپ قالىدىغان بىرلا تاماق بولۇپ، ھەر بىرىمىزگە بىزنىڭ ئۆلچىمىمىز بويىچە يېرىم تەخسە كېلىدىغان مىقداردا

تاماق ئەپكەلدى. ئۇ پروفېسسور ناھايىتى ئالدىراش بولغاچقا، بىز بىر ساەتتەك ۋاقىتنىڭ ئىچىدە تاماقنى يەپ، ئۇنىڭ ئۆيىدىن ئۇزاپ چىقىپ بولدۇق.

بىزنىڭ ئارمىن دېگەن بىر قوشنىمىز بار بولۇپ، ئۇنىڭ دىلنارە بىلەن تەڭ ياشتىكى قىزىمۇ دىلنارىنىڭكى بىلەن ئوخشاش مەكتەپتە ئوقۇيتتى. بىز باللىرىمىزنى ئەتىگەنلىكى مەكتەپكە ئۆزىمىزنىڭ ماشىنىسىدا ئاپىرىپ، كەچتە يەنە ئۆزىمىز ئېپكېلەتتۇق. ۋاقىت بىلەن ماي پۇلنى ئىقتىساد قىلىش ئۈچۈن، بىز ئارمىن بىلەن ھەمكارلاشتۇق. بۇنداق

ھەمكارلىشىنى (يەنى بىرى يەنە بىرىنىڭ ماشىنىسىغا چىقىۋېلىشىنى) ئىنگلىزچە «carpool» دەپ ئاتايدۇ. بىز بىر ھەپتە، ئۇلار بىر ھەپتە دەملىشىپ باللارنى توشۇيتتۇق. ئۇلار ئىنتايىن ئاق كۆڭۈل كىشلەر بولۇپ، بىز ناھايىتى ياخشى چىقىشىپ كەتتۇق. بىر قېتىم بىز ئۇلارنى ئۆيىمىزگە چاقىردۇق. ئۆز ئۆرپ-ئادىتىمىز بويىچە، ھەشەمەتلىك ئۇيغۇر تامىقىدىن نەچچە خىلنى تەييارلىدۇق. ئۇلارمۇ تامىقىمىزنى ئىنتايىن ياخشى كۆردى. ئارىلىقتىن بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇلار بىزنى

ئۆيـــگه چـــاقىردى. ئۇلارنـــڭ تەييـــارلىقىنى دۇكانـــدا تەييـــار ســـاتىدىغان دورا-دەرمەك ئۇنـــدا ياســـىغان شـــورپا بـــلەن، ئۆزلـــرى پـــشۇرغان بـــر دۇگـــلەك بولكـــا نـــان (ئىنگلـــــــــزچە «bread» دەپ ئاتىلىـــدۇ) بولـــۇپ، بـــز شـــۇ بـــولكىنى شورپىغا چىلاپ يەپ چىقتۇق.

ئەلـــۋەتتە ھەمـــمە ئامېـــرىكىلىقلار يـــۇقىرىقىلاردەك ئەمەس. مېنـــڭ بـــۇ يەردە يـــازغىنىم ئۆزىمـــز ئۇچراتقـــان بـــر قـــانچە مـــسالدىنلا ئىبـــارەت. كـــالىفورنىيەدىكى ئۇيغۇرلارنـــڭ «Nancy» بىلەن «John» ئىـــسىملىك دوست ئائىلىسى بار. ئۇلار شـــىنجاڭغا

3-4 قېتىم بېرىپ باققان ھەمدە شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئىنگلىز تىلى دەرسى ئۆتكەنىدى. ئۇلار بىزنى ئاساسەن ئۇيغۇرچە كۈتتىدۇ. ئۇلارنىڭ ئۆيى ھازىر بىر داڭلىق قار تېيىلىش مەيدانى بار تاغدا بولۇپ، بىز ھەر قېتىم ئۇلارنىڭكىگە بارساق، ئۆيىدە بىكارغا تۇرۇپ، تاماقنى بىكارغا يەپ، قار تېيىلىپ ئوينىپ كېلىمىز. بىزنىڭ ئىككى بالىمىزغا ۋە ماڭا تاغ چوققىسىدىن پەسكە قاراپ قار تېيىلىشنى شۇ جوھەن ئۆگەتكەنىدى. يۇقىرىقىلارنىڭ ھەممىسىنىڭ بىر ئورتاق ئالاھىدىلىكى، ئۇلارنىڭ تەييارلىغان

تامقى ئاددىي بولغىنى بىلەن، ئۇلار ئىنتايىن سەممىي. ئۇلار ئادەتتە ئۆيىگە مېھمان چاقىرمايدىغان بولغاچقا، پەقەت بىزنىڭ ھۆرمىتىمىز ئۈچۈنلا بىزنى ئۆيلىرىگە چاقىردى. ھەمدە ئۆزى نېمىنى يېسە، بىزنىمۇ ئوخشاش تاماققا چاقىردى. بۇ يەردىكى بىر كۈچلۈك سېلىشتۇرما شۇكى، بىز 5 ئادەم چاقىرىش ئۈچۈن، كەم دېگەندە 10 كىشىلىك تاماق تەييارلايمىز. ئۆزىمىز ئادەتتە ئېتىپ يېيەلمەيدىغان تاماقلارنى مېھمانغا ئېتىپ ئېلىپ چىقمىز. مېھمانلارنى ئۆزىمىزدىن كۆپ ئەزىز كۆرىمىز. ئامېرىكىلىقلار بولسا،

هەرگىز ئۇنداق قىلىپ كەتمەيدۇ. بۇ مەدەنىـــــــــيەت ۋە ئۆرپ-ئادەت جەھەتتىكى بىر چوڭ پەرقتۇر.

بـــــز ئامېرىكـــــدا ياشـــــاۋاتقان ئۇيغـــــۇرلار ئۆزىمىزنـــــڭ تـــــوي-تۆكـــۈنلىرىنى ۋە ئولتۇرۇشـــلىرىمىزنى ئىنتايىن سېغىنىمىز. مەن ئامېرىكىغا كەلـــــگەن 16 يىلـــــدىن بۇيـــــان ئۇيغۇرلارنـــڭ تويىغـــا ئاران 4 قېـــتىم قاتنـــــشىپ بـــــاقتىم. بـــۇ تويلارنـــــڭ ئىككـــــسى كـــــالىفورنىيەدە، بـــــرى ۋاشىنگتون شتاتىدا، يەنە بىرى بولسا ئامېرىكىنىڭ پايتەختى ۋاشـــنگتوندا بولدى. بۇ تويلارنىڭ ھېچ قايىسىسىدا قىز يـــۆتكەش بولمـــدى-ئامېرىكـــدا

ئۇيغۇرلارنىڭ ئازلىقىدىن ئۇنداق قىلىش مۇمكىن ئەمەس. بۇ يەردىكى تۈيلار يۇرتىمىزدىكى ئولتۇرۇشقا ئوخشايدۇ. ئادەتتە ئەڭ كۆپ بولسا بىر ئايدا بىرەر قېتىم يىغىلىپ ئولتۇرالايمىز. قالغان ۋاقىتتا ھەممىمىز ئالدىراش ئىشلەيمىز ياكى ئوقۇيمىز. بۇ يەردە جىددىيچىلىك تۈپەيلىدىن ۋاقىت ئىنتايىن تېز ئۆتىدىغان بولۇپ، بىز ئادەتتە كۈننى بىر كۈن، بىر كۈندىن ئەمەس، بىر ھەپتىدىن سانايمىز. ھەر قېتىم شەنبە-يەكشەنبە دەم ئېلىش كۈنى كەلگەندە، «ئۇھ، يەنە بىر ھەپتە ئۆتۈپتۇ»، دەيمىز.

كالىفورنىيەنىڭ Los Angeles شەھىرى ئەتراپىدا ھازىر ئۇيغۇرلاردىن 15 ئائىلە، باللارنى قوشقاندا 49 كىشى بار. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىزگە ئەڭ يېقىن ئولتۇرىدىغىنىڭ بىز بىلەن بولغان ئارىلىقى 32 كىلومېتىر، ئەڭ يىراقنىڭ ئارىلىقى 240 كىلومېتىر كېلىدۇ. بىز بىر يەرگە يىغىلىپ ئولتۇرۇش ئۈچۈن، چاقىرغان يەرگە مانا ئاشۇنداق ئارىلىقلاردىن ماشىنا ھەيدەپ بارىمىز. 2004-يىلى 12-ئاينىڭ 31-كۈنى، بىز يېڭى يىل مۇناسىۋىتى بىلەن بىر تايلاند مۇسۇلمان رېستۇرانىدا ئولتۇرۇش

ئۆتكـۈزدۇق. بـۇ ئولتـۇرۇش ئۈچـۈن هەر بـــر ئائـــلە بـــردىن تامـــاق تەييـــارلاپ ئېپكەلـــدى. يـــېمىش ۋە ئىچىملـــــك قاتـــــارلىق قالغـــــان نەرسـىلەرنى ئوپـچە ئېلـىپ، ئۇنـىڭ پـۇلىنى هەممەيلەنـگە چـاچتۇق. 5 ياشـــتىن 10 ياشـــقىچە بولغـــان بـالىلارنى يېـرىم ئادەم، 10 ياشـتىن چوڭلارنى پۈتۈن ئادەم هېسابلاپ، 5 ياشتىن كىچىكلەرگە پۇل يىغمىدۇق. شۇنداق قىلساق، بولغـان چىقىـم بـىر چوڭ ئادەمگە 10 دولـلار ئەتراپـىدا توغرا كەلدى. ئالدىنقى شەنبە كـۈنى (يەنـى 2005-يىلـى 16-ئاپرېـل كۈنى) بىزنىـڭ ئۆيـدىن 7 كىلـومېتىر

يىراقلىقتىكى بىر تەبىئىي باغچىدا بىز بىر دالا ئولتۇرۇشى قىلىدۇق. بۇنداق ئولتۇرۇشنى ئىنگلىزچە «picnic» دەپ ئاتايدۇ. كالىفورنىيەلىكلەر ھاۋانىڭ ياخشىلىقىدىن بۇنداق پائالىيەتنى ناھايىتى كۆپ قىلىدۇ. بىز بۇ پىكنىكتا، يەنىلا ھەر بىر ئائىلە بىردىن تاماق تەييارلاپ ئېپكەلدى. ئىككى ئائىلە قوشۇمچە ئىشلارغا مەسئۇل بولۇپ، ئىچىملىك ۋە يېمىشلەرنى ئېلىپ، كاۋاپنىڭ گۆشىنى تەييارلىدى. ھەمدە ئولتۇرۇش جەريانىدا كاۋاپ پىشۇرۇشقىمۇ مەسئۇل بولدى. چۈشلۈك ۋە كەچلىك تامىقىمىزنى

ئاشۇ پىكنىكتە يەپ، قوي گۆشى كاۋىپىنىمۇ قانغىچە يېدۇق، كەتكەن چىقىم بىر چوڭ ئادەم ئۈچۈن 7 دوللاردىن توغرا كەلدى. پىكنىك جەريانىدا بىز ئۇزۇن پاراڭ ۋە چاقچاقلارنى قىلىشقاندىن باشقا، چوڭلار ۋە چوڭ بالىلار بىر تاغقا چىقىپ چۈشتۇق. كىچىك بالىلار بىر كىچىك ئۆستەڭدە سۇ كېچىپ ئويناپ ھەمدە بۇ باغچىنىڭ بىر كىچىك ھايۋانات زالىدىكى ھايۋانلارنى كۆردى. بىزنىڭ بالىلىرىمىز بۇنداق پائالىيەتنى ئىنتايىن ياخشى كۆردۇ. ئۇلار ئۈچۈن بۇ بىردىن-بىر باشقا ئۇيغۇر

بالىلىرى بىلەن ئويناش پۇرسىتىدۇر. بىز بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق پىكىنىكنى ھەر ئايدا بىر قېتىم ئۆتكۈزمەكچى. ئاشۇنداق قىلساق، بىر ئايلىقتا بىر يىلدا ئاران بىر قېتىم پىكنىك ئورۇنلاشتۇرۇش نۆۋىتى كېلىپ، بىز تاكى نويابىرغىچە پىكنىك قىلالايدىكەنمىز. يۇقىرىقى پىكنىكنىڭ بىر قىسىم رەسىملىرى Biliwal.com غا چىقىرىلىپتۇ. بىز بەزىدە ئۆيگىمۇ مېھمان چاقىرىشىپ ئۆتىۋىشىمىز. ھەرگىز يۇرت ئايرىماي، ھەممىز ئوز-ئارا ئۇرۇق-تۇغقاندەكلا ئۆم بولۇپ ئۆتىمىز.

ئاخىرىدا پۇل خەجلەش بىلەن

مۇناسىۋەتلىك بولغان، ئامېرىكىلىقلارنىڭ بالا تەربىيىلەشتىكى بىر ئۇسۇلى توغرىسىدا قىسقىچە توختىلىپ ئۆتۈپ كېتەي. ئامېرىكىلىقلار بالىلىرىغا كىچىكىدىن تارتىپلا ئاز مىقداردا «مائاش» بېرىدۇ. ئۇنى ئىنگلىزچىدا «allowance» دەپ ئاتايدۇ. ئۇيغۇرچە مەنىسى «ئاجرىتىلغان پۇل» دېگەنگە يېقىن كېلىدۇ. بۇ ھەر بىر ئاتا-ئانىنىڭ ئۆز بالىسىغا ھەر ئايدا بېرىدىغان پۇل بولۇپ، ئۇنىڭ ئاز-كۆپلۈكى ئوخشىمىغان ئائىلىدە ئوخشىمايدۇ. بىز بالىلىرىمىزغا 6 ياشتا پۇل

بېرىشكە باشلىغان بولۇپ، دەسلەپتە بىر ئايدا ھەر بىر يېشىغا بىر دوللاردىن، يەنى 6 ياش ۋاقتىدا 6 دوللار، 7 ياش ۋاقتىدا 7 دوللاردىن پۇل بەردۇق. 13 ياشتىن ئاشقاندا ئېيىغا 20 دوللاردىن بەردۇق. مەكتەپكە مۇناسىۋەتلىك پاالىيەتلەر ھەمدە پۇل سەل جىق كېتىدىغان پاالىيەتلەر بولسا، ئۇنىڭغا ئايرىم پۇل بەردۇق. بۇنىڭ بالا تەربىيىلەشتە كۆپ تەرەپلىك پايدىسى بار. ئۇ كىچىك بالىدا بىر ئىش ئۈستىدە مۇستەقىل تەھلىل يۈرگۈزۈش، ھۆكۈم ۋە قارار چىقىرىش ئىقتىدارىنى ئۆستۈرىدۇ. كىچىك بالىنىڭ بۇنداق

مائاشى پۈتۈنلەي ئۆزىگە تەۋە پۇل بولۇپ، ئۇ پۇلنى قانداق خەجلەش پۈتۈنلەي بالىنىڭ ئۆز ئىختىيارىغا قويۇپ بېرىلىدۇ. شۇڭا ئۇلار بۇ پۇلنى خەجلىگەندە ئىنتايىن ئەستايىدىل بولۇپ، بىر نەرسە ئالىدىغاندا خېلى ئويلىنىپ ئالىدۇ. بىر نەرسىنى ئېلىش ئۈچۈن بۇ ئايدا پۇلى يەتمىسە، بىر قانچە ئايلىق ماشىنى يىغىپ ئاندىن ئالىدۇ. نەرسىلەرنىڭ ياخشىلىرىنى تاللاش ئۈستىدە باش قاتۇرىدۇ. ئالماقچى بولغان نەرسىنىڭ بىر قانچە تۈرلىرى بولسا، ئاتا-ئانىلار ھەرگىز «بالام، ماۋۇنى ئالغىن» دەپ بۇيرۇق

چۈشۈرمەي، بالىسىنىڭ قىلغان قارارىنى ئەستايىدىل ئاڭلاپ، ئاندىن ئۇلارغا قايسى تۈرنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ، ئەڭ ئاخىرقى قارارنى چىقىرىشنى يەنىلا بالىسىغا قويۇپ بېرىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، بالىغا مائاش بېرىش بالىدا مۇستەقىل پۇل خەجلەش ۋە پۇل باشقۇرۇش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرىدۇ. ھەمدە بالىنىڭ ئۆز-ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىنى ئۆستۈرىدۇ. كىچىك بالىلار ھەممە جەھەتتە چوڭلاردەك رول ئوينىماپ بېقىشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئۆزىنىڭ ئازراق پۇلى بولسا،

ئۇ پۇلغا پۈتۈنلەي ئۆزى ئىگىدارچىلىق قىلسا، ئۇلارنىڭ تۈيغۇسى ئىنتايىن ياخشى بولىدۇ. ئۇلارنىڭ روھىي دۇنياسىنىڭ ئەتراپلىق ۋە ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشىگە كۆپ پايدىسى بولىدۇ. سىز بەزىدە بالىڭىزنىڭ بىر نەرسىنى ئېلىشىغا ئارىلاشسىڭىز، بالىڭىز بۇ پۇلنى سىز بېرىۋاتقىنىڭىزنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ قېلىپ، «ئۇ دېگەن مېنىڭ پۇلۇم. ئۇنى قانداق خەجلىسەم ئۆزۈمنىڭ ئىختىيارى. سەن ئارىلاشما» دېگەندە، كىشىنىڭ ئىنتايىن مەسلىكىنى كەلتۈرىدۇ. بالىنى مۇشۇنداق تەربىيىلىگەندە،

ئۇلار جەمئىيەتكە چىققۇچە پۇل مۇناسىۋەتلىرىنىمۇ پۈتۈنلەي ئۆگىنىپ بولىدۇ.

17. سوئال: ھازىر جەمئىيىتىمىزدە كىشىلىك مۇناسىۋەتنىڭ ھەممىسىنى پۇل بىلەن ئۆلچەيدىغان كەيپىيات قىسمەن باش كۆتۈرۈشكە باشلىدى. "غەرب جەمئىيىتى"دىمۇ شۇنداقمۇ؟

جاۋاب: مەن ئامېرىكىغا كەلگەن 15 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيان ئەڭ كەم ئۇچراتقان ئىشلارنىڭ بىرى، كىشىلىك مۇناسىۋەتنى پۇل بىلەن ئۆلچەشتىن ئىبارەت. بۇ ئېھتىمال مەن ياشىغان جەمئىيەت قاتلىمى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇشىمۇ

مۇمكىن. لېكىن، بىز گېزىت، رادىئو ۋە تېلېۋىزىور خەۋەرلىرىدىمۇ بۇ جەھەتتىكى نەرسىلەرنى ئانچە كۆرمەيمىز.

ئامېرىكا جەمئىيىتىدىكى ئەڭ كۈچلۈك ئۇقۇمنىڭ بىرى، «كەسىپ ئەخلاقى» دىن ئىبارەت. ئامېرىكىدىكى شىركەت-ئىدارىلەرنىڭ كۆپىنچىسى شەخسىنىڭ قولىدا بولۇپ، پەقەت پوچتىخانا ۋە بارلىق ھۆكۈمەت ئورگانلىرىلا ھۆكۈمەتنىڭ قولىدا. بۇ ئىككى خىل ئىگىلىكنىڭ بىر ئورتاق ئالاھىدىلىكى، ئۇلار كەسىپ ئەخلاقىنى ئىنتايىن يۇقىرى ئورۇنغا

قويدۇ. سىز بىر يېڭى شىركەتكە ئىشقا كىرىشىڭىز، ئۇلار سىز ئىشقا چۈشكەن 1-كۈنىلا سىزگە بىر «خىزمەتچىلەر قوللانمىسى» دېگەن ھۆججەت توپلىمىنى بېرىدۇ. بۇ توپلامدا سىز مۇشۇ شىركەتتىكى ھاياتىڭىزدا دۇچ كېلىدىغان ھەممە ئىشلار توغرىسىدىكى شىركەتنىڭ قائىدە-تۈزۈملىرى تەپسىلىي يېزىلغان بولۇپ، ئۇنىڭ ناھايىتى مۇھىم بىر قىسمى كەسىپ ئەخلاقىدىن ئىبارەت. چوڭراق شىركەتلەر يالغۇز سىزگە ئاشۇنداق قوللانمىدىن بىرنى بېرىپلا قالماي، شىركەتكە يېڭى كىرگەن

خىزمەتچىلەرنى يىغىپ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا كەسىپ ئەخلاقى ۋە شىركەتنىڭ قائىدە-تۈزۈملىرى توغرىسىدا مەخسۇس تەلىم-تەربىيە بېرىدۇ. مەن ھازىر ئىشلەۋاتقان جېل دېگەن ئىدارىدە بۇ جەھەتتىكى تەلىم-تەربىينى ھەر يىلى بىر قېتىم ئېلىپ بارىدۇ. ئىدارىمىز ھەممە ئادەمدىن ئۇنىڭغا يىلدا بىر قېتىم چوقۇم قاتنىششنى تەلەپ قىلىدۇ.

ئامېرىكىدىكى شىركەتلەر ئۆچۈن ئۇلار خىزمەت قىلىدىغان كىشىلەر ئۇلارنىڭ خېرىدارلىرى بولۇپ، ئەگەر بىرەر خىزمەتچىسى كەسىپ ئەخلاقى قائىدىلىرىگە بوي سۇنماي، ئۆزىنىڭ

خـــزمەت هوقـــۇقى يـــاكى خـــزمەت ئورنـــدىن پايـــدىلىنىپ خېرىـــدارلاردىن بـــىرەر مەنـــپەئەتكە ئېرىـــشمەكچى بولـــسا، بـــۇ بـــىر پـــارە يېـــيىش ھېـــسابلىنىپ، شـــىركەتتىن دەرھـــاللا قوغلاپ چىقىرىلىدۇ. بـــز مـــۇلازىمەت ئورۇنلىرىنىڭ ھەر قانداق بىرىگە ئىش بېجـــىرىش ئۈچـــۈن بارســـاق، قارشـــى تەرەپ بـــزگە خېرىـــدار ســـۈپىتىدە ياخـــشى مـــۇئامىلە قىلـــىپ، بىزنـــىڭ ئىشىمىزنى ياخشى بېجىرىپ بېرىـــدۇ. ئۆزىنـــــىڭ نورمـــــال خـــــزمەت فۇنكسىيـــــسىنى ئىجـــــرا قىلـــــش جەريانـــدا بـــزدىن بـــىرەر شەخـــسي پايـــدا تەلەپ قىلـــش ئۇ ياقتـــا

تۇرسۇن، ئەگەر بىزگە نورمال مۇئامىلە قىلمايدىكەن، بىز دەرھال ئۇ كىشىنىڭ باشلىقىنى چاقىرىپ كېلىپ، «سەن قول ئاستىڭدىكى ئادەمنىڭ قانداق باشقۇرىسەن؟ ماڭا مۇنداق مۇئامىلە قىلىۋاتىدۇ؟» دەپ ئېيتالايمىز. ئۇ باشلىقمۇ ئۆزىنىڭ خىزمەتچىسىگە دەرھال چارە كۆرىدۇ. ئەگەر ئۇ باشلىقمۇ يولسىزلىق قىلىپ، ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرى بىرەر قانۇنغا خىلاپ بولسا، سىز ئۇ شىركەتنىڭ ئۈستىدىن ئەرز قىلالايسىز. قانۇن ئورۇنلىرى ئىشنىڭ ئاق-قارىسىنى ئېنىقلاپ، ئۇ شىركەتتە ھەقىقەتەن مەسىلە

بارلىقىنى بېكىتسە، ئۇنىڭغا ئىنتايىن ئېغىر جەرىمانە قويۇۋېتىدۇ. مۇشۇنداق بولغاچقا، بىز ئامېرىكىدا ئارقا ئىشىكتە مېڭىشنىڭ ۋە باشقىلارغا پارە بېرىشنىڭ زۆرۈرىيىتىنى ئازراقمۇ ھېس قىلمايمىز. ھەممە ئىشنى نورمال مۇناسىۋەت بىلەن بېجىرىمىز.

مەن ھازىر مۇشۇ مەزمۇنغا توغرا كېلىدىغان بىر قانچە مىساللارنى سۆزلەپ بېرەي. مەن ئۆتكەن يىلى كۈزدە ئۆزۈمنىڭ باشلىقى (ئۇنى ئىنگلىزچە «superviser» دەپ ئاتايدۇ؛ مەنىسى «نازارەتچى» دېگەنگە يېقىن كېلىدۇ) بىلەن

ئىداريىمىزنىڭ ئىچىدىكى بىر يىغىنغا قاتناشتىم. يىغىن تۈگەپ، ئىشخانىمىزغا قايتىپ كېتىۋاتقاندا، ئۇ ماڭا: «ئەركىن، جور، كوفى ئېلىپ ئىچەيلى» دېدى. مەن ئۇنىڭغا ماقۇل بولۇپ، ئۇنىڭ كوفىسىنىڭ پۇلىنى مەن تۆلىۋەتمەكچى بولسام، ئۇ: «ياق، ھەرگىز بولمايدۇ. ئۇنداق قىلساڭ مەن پارە يېگەن بولۇپ قالىمەن. بۇگۈن سېنى مەن مېھمان قىلاي» دەپ، مېنىڭ كوفىيىمنىڭ پۇلىنى باشلىقىم تۆلىۋەتتى. مەن مۇشۇنداق سەۋەبتىن، « پارە بېرىش، پارە يېيىش» خاراكتېرىدىكى بىر ئىشنى

قىلماسلىق يۈزىسىدىن، باشلىقىمنى ئۆيۈمگە بىرەر قېتىممۇ مېھماندارچىلىققا چاقىرالمايمەن. مەن ئۆزۈمنىڭ بۇرۇنقى شىركەتتىكى باشلىقلىرىمنىڭ ئىچىدىكى بىر قانچىسىنى ئۆيۈمگە مېھماندارچىلىققا چاقىرىپ باققان. ئەمما، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى مەن ئۇ شىركەتلەردىن كەتكەندىن كېيىن چاقىردىم. بىر قېتىم بىزنىڭ ئىدارىدىكى بىر گۇرۇپپا ئادەم ئىدارىنىڭ قېشىدىكى بىر تاغقا چىقىپ، بىر كۈنلۈك يىغىن ئاچتۇق. ئۇ تاغدا 1920-يىللىرى ياسالغان، ئەينى ۋاقىتتا دۇنياغا داڭلىق فىزىكا

ئالمـــى ئېينـــشتېين ئـــشلىگەن، مەخـــسۇس بىزنـــىڭ قۇياشـــنى كۆزىتىـــدىغان بـــر تېلېـــسكوپ بـــار بولـــۇپ، بىزنـــىڭ بـــر كۈنلـــۈك پـــاالىيىتىمىز ئاشـــۇ تېلېـــسكوپنى زىيـــارەت قىلـــشنىمۇ ئۆز ئىچـــگە ئالغانـــدى. شـــۇ پـــائالىيەت ئۈچـــۈن بىزنـــىڭ گۈرۈپپىنـــىڭ باشـــلىقى ئۆزى چىقـــم تارتـــىپ، بـــر قـــاتتىق قەغەز قاپتا بـــر قـــاپ Starbucks كـــوفى ئېلـــىپ چىقىپتـــۇ. مېنـــىڭ پەرىـــزىمچە ئۇنىڭغـــا 50 دولـــلار ئەتراپـــدا پـــۇل كەتكەن بولۇشى مۇمكىن. ئۇنىڭدىن باشقا، مەن بۇرۇن بىر گۈرۈپپـــا ئادەم بـــرگە تاماققـــا بېرىـــپ، ئاخىرىـــدا

تاماقنىڭ پـۇلىنى بىزنـىڭ باشـلىقىمىز ئۆز يېنـىدىن تۆلـۈۋەتكەن ئەھـۋالنى يەنە بىر قانچە قېـتىم ئۆز بېـشىمدىن ئۆتكۈزدۇم.

بىر قېتىم ئامانگۈل بىلەن ئىككىمىـز بىز يېمەكلىـك دۇكىنىغـا كۆكتـات ۋە يېمىش ئالغىلـى كـىردۇق. دۇكاننـىڭ بىر يېرىـدە كـۆك ئۈزۈمنـىڭ باھاسـى تۈرۈپتـۇ، ئەمـمـا ئۈزۈم يـوق. بـىـز قېـشىمىزدىن ئۆتـۈپ كېتىـپ بارغـان ئىككـــــــى ئاق تەنلـــــــىك ئەر خىزمەتچىدىن «سىلەردە ئۈزۈم يەنە بـارمۇ؟» دەپ سـوريدۇق. ئۇلارنـىڭ بىرى «بېرىپ چوڭ ئاپاڭدىن سوراپ بـاق» دەپ جـاۋاب بەردى. ھەمـدە

ئىككىسى كۈلۈشۈپ كەتتى. ئاق تەنلىكلەرنىڭ ئىچىدە مانا مۇشۇنداق باشقا دۆلەتلەردىن كەلگەنلەرنى كۆزگە ئىلمايدىغان، ئۇلارنى كەمستىدىغانلارمۇ بار. بىزنىڭ غەزەپ ئاچچىقىمىز كېلىپ، ئۇلارنىڭ باشلىقىنى تېپىپ، ئۇنىڭغا نېمە بولغىنىنى ئېيىتتۇق. ئۇ كىشى بىزدىن قانچىلىك ئۈزۈم ئالماقچى ئىكەنلىكىمىزنى سوردى. مەن «ئىككى جىڭ» دەپ جاۋاب بەردىم. ئۇ كىشى دۇكاننىڭ ئىسكىلاتىغا كىرىپ كېتىپ، بىر بولاق ئۈزۈمنى كۆتۈرۈپ چىقىپ بىزگە بېرىپ، بىزدىن سەممىي ئۆزۈرخالىق

سوردی، همده بۇ ئۇزۇمگه پۇل تۆلمەي ئېلىپ كېتىشىمزنى ئېيتتى. مەن: «بولدى، ماڭا ئەمدى سېنىڭ ئۇزۇمىڭ كېرەك ئەمەس. ئادەملىرىڭنى ياخشى باشقۇرغىن» دېدىم. ئۇ كشى شۇ ۋاقىتتىلا ھېلىقى 2 خىزمەتچىسىنى ئۆزىنىڭ ئىشخانىسىغا باشلاپ كىرىپ كەتتى. ئامېرىكىلىق خېرىدارلارنىڭ ئىچىدە مۇشۇنداق بىر ۋەقەگە ئۇچرىغاندىن كېيىن، بۇ سودا دۇكىنىغا ئىككىنچى كىرمەيدىغانلار ئىنتايىن كۆپ. دۇكانىڭ يامان نامى چىقىپ قېلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، دۇكانىڭ خوجايىنلىرى ئۆز

خىزمەتچىلىرىگە ئىنتايىن قاتتىق تەلەپ قويىدۇ. ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ شۇئارى: «خېرىدارلار ھەممە ۋاقىت توغرا. سەن ئۇلارنىڭ سۆزىگە مۇتلەق قۇلاق سالمىساڭ بولمايدۇ» دېگەندىن ئىبارەت.

يەنە بىر قېتىم ئامانگۈل ئائىلە دوختۇرىمىزنىڭ دوختۇرخانىسىغا كېسەل كۆرسەتكىلى بارغاندا، دوختۇرلۇق سۇغۇرتا كىنىشكىسىنى ئۇنتۇلۇپ قاپتۇ. ئادەتتە ئۇلار بۇ كىنىشكىنى ھەر قېتىم كېسەل كۆرسەتكەندە تەكشۈرۈپ يۈرمەيتتى. بۇ قېتىم بىز سۇغۇرتا شىركىتىنى ئالماشتۇرغان بولغاچقا،

ئۇلار يېڭى كىنىشكىنى كوپىيە قىلىۋالمىسا بولمايدىكەن. نۆۋەت ئامانگۇلگە كەلگەندە، بىر كاتىپ «كىنىشكاك بولمىسا، بىز سېنى كۆرەلمەيمىز» دەپ، ئامانگۇلنى دوختۇرنىڭ يېنىغا كىرگۈزمەپتۇ. ئامانگۇل ئۇ كۈنى ئىشتىن سوراپ بارغان بولغاچقا، تىت-تىت بولۇپ، مېنىڭ خىزمەت ئورنۇمغا تېلېفون قىلدى. مەن بۇ دوختۇرخانىغا تېلېفون قىلىپ، دوختۇر بىلەن بىۋاسىتە كۆرۈشىدىغانلىقىمنى ئېيتتىم. دوختۇر تېلېفوننى ئالغاندا، ئۇنىڭغا ئەھۋالنى دەپ، «بىز پۈتۈن ئائىلە بويىچە سېنىڭ قولۇڭدا

داۋالىنىۋاتقىلى 4-5 يىل بولدى. بىزدە ھازىرغۇ سۈغۈرتا بار. ئاۋادا ئۇ بولمىغان تەقدىردىمۇ بىزنىڭ ئۇنچىلىك داۋالىنىش چىقىمىنى ئۆزىمىزنىڭ تۆلىيەلىگىدەك ئىقتىسادىي ئىقتىدارىمىز بار. بىز ئەتىلا بىر يەرگە قېچىپ كېتىدىغان ئادەملەردىن بولمىغاندىكىن، بۇگۈن ئامانگۈلنى كۆرۈۋەتسەك بولمامدۇ؟» دېدىم. ئۇ دوختۇر ماڭا نۇرغۇن ئۆزۈرخاھلىق ئېيتىپ، ئامانگۈلنى دەرھاللا كۆردى. بىز ھېلىقى كاتىپنى ئۇ دوختۇرنىڭ ئىشخانىسىدا قايتا كۆرمىدۇق. دوختۇر ئۇنى ئىشتىن

چىقىرىۋەتتىمۇ، ياكى دوختۇرنىڭ تەنقىدىگە چىدىماي ئۆزى چىقىپ كەتتىمۇ ۋە ياكى باشقا سەۋەب بارمۇ بىلمىدۇق. ئامېرىكىدا مۇتلەق كۆپ ساندىكى دوختۇرلارنىڭ شەخسىي دوختۇرخانىسى بار بولۇپ، ھەر بىرى ناھايىتى كۈچلۈك رىقابەت ئاستىدا ئۆزىگە خېرىدار يىغىدۇ. ئەگەر بىز دوختۇرنى ئۆزىمىزنىڭ ئائىلە دوختۇرى قىلىپ تاللاپ، بىر قانچە قېتىم ئۇنىڭغا كۆرۈنۈپ، ئۇنى ياقتۇرماي قالساق، ئۆزىمىزنىڭ سالامەتلىك سۈغۇرتا شىركىتىگە تېلېفون قىلىپ، ئائىلە دوختۇرىمىزنى شۇ ۋاقىتتىلا باشقا دوختۇرغا

ئۆزگەرتەلەيمىز. شۇڭلاشقا ھەر بىر دوختۇرھانا ئۆزىنىڭ خېرىدارلىرىنى يوقىتىپ قويماسلىققا ئىنتايىن تىرىشىدۇ. بىزنىڭ چىش دوختۇرىمىز مۇلازىمىتىنى ياخشى قىلىپ كۆرسىتىش ئۈچۈن، بىز ھەر قېتىم چىشىمىزنى تازىلىتىپ بولغاندا (بىز بىر يىلدا چىشىمىزنى 2 قېتىم تازىلىتىمىز؛ ئۇنىڭ چىقىمىنى چىش سۇغۇرتا شىركىتى كۆتۈرىدۇ)، دوختۇرىمىز بىزگە چىش چوتكىسى ۋە چىش مەلھىمى قاتارلىقلارنى بىكارغا بېرىدۇ. بىر قېتىملىق چىش تازىلاش تەخمىنەن 30 مىنۇت داۋام قىلىدىغان بولۇپ، شۇ ئىش ئۈچۈن

ئۇلار سـۇغۇرتا شـىركىتىدىن كەم دېگەندە 100 دولـلار پـۇل ئېلىشى مـۇمكىن. بىـزگە بىـر قېتىمـدا 5 دوللارلىـق نەرسـىنى بىكارغـا بېرىـپ، ئۆزىگە 100 دوللار كىرىم قىلسا، بـۇ يەنىـلا بىزنـى قـاچۇرۇپ قويغانغـا قارىغاندا مىڭ ياخشى. بۇ ھېساباتنى ئۇلار ناھايىتى ياخشى بىلىدۇ.

مـائاش تـۈزۈمى بـويىچە ئېلىـپ ئېيتقانـدا، ئامېرىكـا شـىركەتلىرىنىڭ خىزمەتچىلىـرى مۇنـداق 2 خىلغـا بۆلۈنـىـدۇ: ئايلىـق ئالىـدىغان خىزمەتچىلەر ۋە ئىشلىگەن ساەتىگە قـاراپ مـائاش ئالىـدىغان خىـزمەتچىلەر. مائاشـلىق

خـزمەتچىلەر بـر كۈنـدە 6 سـائەت ئـشلەمدۇ يـاكى 10 سـائەت ئىشلەمدۇ، ھەر ئايدا مـۇقىم مـائاش ئالـدۇ. سـائەتلىك خـزمەتچىلەر بولسا، ھەر كۈنى ئـشلىگەن ۋاقتىنـى تـزىملاپ، جەمئىي ئىشلىگەن ۋاقتىغا قـاراپ مـائاش ئالـدۇ. ئەگەر بـر كۈنى 6 سائەت ئىشلىگەن بولسا، شۇ 6 سـاەتكە چۈشـلۈق پـۇل ئالـدۇ. ئەگەر بـر كۈنـدە 10 سـائەت ئـشلىگەن بولـسا، كـالىفورنىيەدە 8 سـائەت ئۈچـۈن نورمـال ئۆلـچەم بـويىچە مـائاش ئېلـىپ، ئارتـۇق ئـشلىگەن 2 سـائەت ئۈچـۈن ئادەتتىكـى مائاشـىنىڭ 1.5

هەسسسنی ئالدۇ. یەنی ئەگەر ئادەتتە سانتىگە 10 دولار ئالغان بولسا، هېلىقى ئارتۇق ئىشلىگەن 2 ساەتنىڭ بىر سانتىگە 15 دوللاردىن بېرىلىدۇ. شەنبە كۈنىمۇ سانتىگە 15 دولار بېرىلىدۇ. يەكشەنبە ياكى بايرام كۈنلىرى ئىشلىسە سانتىگە 20 دولار (يەنى 2 هەسسە) مائاش بېرىلىدۇ. بۇ كالىفورنىيەدە بىر قانۇندۇر.

مەن WaveSplitter دېگەن شىركەتتە ئىشلەۋاتقاندا، مەن مەسئۇل بولغان بىر گۇرۇپپىدا ئاشۇنداق سائەتلىك ئىشلەيدىغان، 30 ياشلاردىكى بىر خەنزۇ ئايال بار

ئىدى. بىزنىڭ ۋەزىپىمىز بىر يىلدىن بىر يېرىم يىلغىچە بولغان ۋاقىت ئىچىدە، ئۇزۇن يوللۇق نۇر تالا خەۋەرلىششىگە ئىشلىتىلىدىغان بىر زاپچاسىنى تەتقىق قىلىپ ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇپ ئىشلەپ چىقىرىش ئىدى. بۇ زاپچاسىنى چىقىرىش ئۈچۈن لازىم بولغان نۇر تالانى ئىشلەپ چىقىرىدىغان ياپونىيە شىركىتى Fujikura بۇ مەشۇلات ئۈستىدىكى تەتقىقاتنى باشلىغىلى 10 يىل بولغان ھەمدە ئۇ مەھسۇلاتنى بازارغا ئاللىقاچان سېلىپ بولغان بولغاچقا، بىزنىڭ ۋەزىپىمىز ئىنتايىن ئېغىر ئىدى.

ئەگەر بىز ئۇنى بەلگىلىك ۋاقىت ئىچىدە ئىشلەپ چىقىرالمىساق، ئۇنىڭ بازىرى ئۆتۈپ كېتىش ئېھتىماللىقى بار ئىدى. شۇ چاغدا مەن جۇڭگودا فىزىكىدا باكالاۋۇر ئۇنۋانى ئالغان ئۇيغۇر دوستۇمدىن يەنە ئىككىسىنى مۇشۇ شىركەتكە خىزمەتكە ئالدۇرغان بولۇپ، شۇ چاغدىكى بىر مەزگىل بۇ شىركەت ئامېرىكا بويىچە ئۇيغۇرلار ئەڭ كۆپ (يەنى جەمئىي 3 ئۇيغۇر بار) بولغان بىر يۇقىرى تېخنىكىلىق شىركەت بولۇپ قالغاندى. مەن كۆپىنچە شەنبە كۈنىمۇ شىركەتكە بېرىپ ئىشلەيتتىم. بەزىدە مېنىڭ بىر ئۇيغۇر

دوستۇم مەن بىلەن بىرگە كېلەتتىـ. بۇ مەھسۇلاتنى ئىشلەش جەريانىدا، مەن يۇقىرىدا تىلغا ئالغان خەنزۇ قىز ئىنتايىن قاتتىق ئىشلەپ بەردى. ئۇنىڭ ئوقۇغان ئەڭ يۇقىرى دەرىجىلىك مەكتىپى جۇڭگودىكى بىر ئوتتۇرا تېخنىكوم بولۇپ، بىزنىڭ گۇرۇپپىغا يېڭى كەلگەندە ئۇنىڭ سالاھىيىتى «تېخنىك» ئىكەندۇق. ئۇ ياخشى ئىشلىگەنلىكى ئۈچۈن، بىر يىلنىڭ ئىچىدە مەن ئۇنىڭ خىزمەت دەرىجىسىنى ئىككى دەرىجە ئۆستۈرۈپ، كاندىدات ئىنژېنېر (ئىنگلىزچە "associate engineer") گە كۆتۈرۈپ بەردىم.

بىز بۇ مەھسۇلاتنى چىقىرىپ بولغاندا، بازارنىڭ ئۇنىڭغا بولغان ئېھتىياجى ئاخىرلىشىپ، ئۇ مەشسۇلاتنى بازارغا سالمايلا بۇ پروجەكتنى توختىتىشقا مەجبۇر بولدۇق. بىزنىڭ شىركەتتە سائەتلىك ئىشلەيدىغانلارنىڭ چۈشلۈك تاماق ۋاقتى 30 مىنۇت ئىدى. مەن بۇ پروجەكتنىڭ ئاخىرقى باسقۇچلىرىدا بۇ ئايالنىڭ شىركەتتىكى بىر قانچە ئىنژېنېرلار بىلەن بىرگە چۈشلۈك تاماققا كېتىپ (ئىنژېنېرلار مائاشلىق خىزمەتچىلەرگە كىرىدۇ)، بىر سائەتتىن 2 ساەتكىچە يوقاپ كېتىۋاتقانلىقىنى بايقىدىم. مائاش

بېرىلىدىغانـــدا ئۇ ئايالنـــڭ ۋاقـــت تـــىزىملاش قەغـــىزىگە قارىـــسام، چۈشلۈك دەم ئېلىشقا چىققان ۋاقتـى بىرەر قېتىممۇ 30 مىنـۇتتىن ئېـشىپ كەتمەپتۇ. كېيىن بۇ ئايال ھەر كۈنى ئۆزى تاماققـــا مېڭـــشتىن بـــۇرۇن، بىزنىڭ گۈرۈپپىدىكى يەنە بىر خەنزۇ قىزغا ئېيتىپ قويۇپ، شۇ قىز ئۆزىنىڭ ۋاقىت جەدۋىلى بىـلەن بـۇ ئايالنىـڭ جەدۋىلىـگە تەڭـلا ۋاقـت تامغـسى ئۇرىـــدىغانلىقىنى بىلـــدىم. مېنىـــڭ كۆڭلۈم ئىنتايىن يېـرىم بولـدى. بەك ئېچىنـــدىم. بـــر يىلـــدەك ۋاقـــت جەريانىدا، مەن ئۇلارنـڭ ھەر كـۈنى 8 ســـائەتتىن ئارتـــۇق ئىشلـــشىگە

هەمـــدە بەزی شـــەنبە كۈنلىرىمـــۇ ئىشلىشگە يول قويغانـدىم. شـۇنىڭ بىـلەن شـۇ بىـر يىلـدا بـۇ ئايـال 50 مـــڭ دوللاردىـــن يـــۇقىرى كـــىرىمگە ئېرىشەلىگەندى. لېكىن، بۇ مەسـىلە توغرىـــسىدا بىـــر ئىـــش كۆرۈشـــنى ياقتۇرمـــدىم. بىزنـــڭ شـــىركەتنىڭ مەخـــسۇس مۇشـــۇنداق ئىـــشلارغا مەســـئۇل بۆلـــۈمى بـــار بولـــۇپ، خىزمەتچىلەرنـــڭ بـــۇ جەھەتتىكـــى تەلىم-تەربىيىسگە ئاشۇلار مەسـئۇل ئىـــدى. شـــۇڭا مېنـــڭ ئۇ ئىـــشقا ئارىلاشـــقۇم كەلمـــدى. ئۇ ئىـــشنى باشـــقا هـــېچ كىمگىمـــۇ ئېيتمـــدىم. كېيىن بۇ پروجەكت توختىتىلغاندىن

كېيىن، بىزنىڭ گۇرۇپپىمۇ تارقىتىۋېتىلدى. ئۇ ئايال باشقا بىر گۇرۇپپىغا كەتتى. ئارىلىقتا 2-3 ئاي ئۆتكەندىن كېيىنكى بىر كۈنى، مەن ئۇ ئايالنىڭ شىركەتتىن چىقىرىلغانلىقىنى بىلدىم. ئۇ ئايال ئۆزى شىركەتتىن چىقىرىلغان كۈنى مېنى ئۆزىنىڭ بۇرۇن قانچىلىك ياخشى ئىشلىگەنلىكىگە گۇۋاھچىلىققا تارتىپتىكەن. مەن ئاشۇنداق گۇۋاھچى بولۇپ بەردىم. ئەمما، ئۇ ئايالنىڭ قىلغىنى شىركەتنىڭ تۈزۈمىگە خىلاپ بولغاچقا، ئۇ ئايال يەنىلا شىركەتتىن چىقىرىۋېتىلدى.

مەن مۇشۇ سۆھبەتنىڭ ئالدىنقى قىسمىدا، بىر شىركەتكە بىر ئادەم ئېلىشتا، ئۇ شىركەتنىڭ نېمىلەرنى كۆزدە تۇتىدىغانلىقىنى تەسۋىرلەپ ئۆتتۈم. ئامېرىكىدىكى شىركەتلەرنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى شەخسنىڭ قولىدا بولۇپ، ئۇلارنىڭ بىر يېڭى ئادەم ئېلىشىدىكى مەقىستى شىركەت ئىگىلىكىنى تېخىمۇ تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن بولۇپ، ھەرگىز ئۆزىنىڭ تۇغقىنىنى بېقىۋېلىش ئۈچۈن ئەمەس. شۇڭا ئۇلار ئۆز شىركىتىگە ئادەم ئالغاندا، ئەگەر بىر خىزمەتكە بىر تۇغقىنى بىلەن بىر يات ئادەم تەڭلا ئىلتىماس

قىلغان بولۇپ، بۇ ئىككىسىنىڭ خىزمەت ئىقتىدارى ئوخشاش بولۇپ قالسا، ئۆزىنىڭ تۇغقىنىنى ئېلىشى مۇمكىن. ئەگەر ياتنىڭ قابىلىيىتى تۇغقىنىنىڭ قابىلىيىتىدىن يۇقىرىراق بولۇپ قالسا، كۆپىنچە ھاللاردا چوقۇم ھېلىقى ياتنى ئالىدۇ (لېكىن، جۇڭگولۇقلار قۇرغان شىركەتلەردە جۇڭگودىكىگە ئوخشاش ئىشلار ئىنتايىن ئېغىر، دەپ ئاڭلىدىم). ئامېرىكىلىقلار ئۆزىنىڭ تۇغقىنىنىڭ شىركىتىدە ئىشلەشنى، ئەر-خوتۇن بىر شىركەتتە ئىشلەشنى پەقەت ياخشى كۆرمەيدۇ. ئامېرىكىدا تونۇش ئارقىلىق خىزمەت تاپىدىغان

ئىشلارمۇ ئاز ئەمەس. لېكىن، مېنىڭ بىلىشىمچە، قانۇن بويىچە ئادەم سانى تەخمىنەن 50 تىن ئاشىدىغان شىركەتلەرنىڭ ھەممىسى ئۆزىنى «ئوخشاش خىزمەت پۇرسىتى بېرىدىغان ئورۇن» دەپ ئېلان قىلىشى ھەمدە شىركىتىگە ئادەم ئالغاندا ئادەم كەمسىتمەسلىكى كېرەك. بۇنداق شىركەتلەرنى ئىنگلىزچە «Equal Opportunity Employer»دەپ ئاتاپ، قىسقارتىپ «EOE» دەپ يازىدۇ. شۇڭا، گېزىتكە چىقىرىلغان خىزمەت ئېلانىغا قارىسىڭىز، كۆپلىرىنىڭ ئاستىدا «EOE» دەپ

يېزىلغانلىقىنى كۆرىسىز. سىز ئەگەر مۇشۇنداق بىر شىركەتكە ئىلتىماس قىلىپ، ئۆزىڭىزنىڭ كەمىستىلگەنلىكىنى ئىسپاتلىيالىسىڭىز، ئۇ شىركەت ئېغىر جازاغا تارتىلىدۇ. شۇڭا، تونۇشلارنىڭ خىزمەت تېپىشتا ئۈينايدىغان ئاساسلىق رولى، ئۆزىنىڭ شىركىتىدە قانداق خىزمەتلەرنىڭ بارلىقىنى تونۇشىغا ئېيتىپ بېرىش ھەمدە ئۇنىڭغا ئىلتىماس قىلىپ بولغاندىن كېيىن نەتىجىسى قانداق بولغانلىقىنى سۈرۈشتە قىلىپ بېرىشتىن ئىبارەت بولىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، ئەگەر

سىزنىڭ شىركەتتە ئىناۋەتسىزلىك بولسا، سىز بىر كىشىگە گۇۋاھچى بولۇپ، ئۇنى ئاسانراق ئىشقا ئالدۇرالايسىز. مەن CVI دېگەن شىركەتتىكى سابىق باشلىقىم، شىركەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسىنى WaveSplitter دېگەن شىركەتكە ئەنە شۇنداق ئىشقا ئالدۇرغان ئىدىم. يۇقىرىقى ئىككى ئۇيغۇر دوستۇمنىمۇ ئاشۇنداق ئىشقا ئالدۇردۇم. ئۇلارنى مەن تونۇشتۇرغان بولساممۇ، يەنىلا نورمال رەسمىيەت بويىچە، شىركەتتىكى بىر قانچە كىشى ئۇلار بىلەن ئايرىم-ئايرىم كۆرۈشۈپ،

نۇرغۇن سوئاللارنى سوراپ، ئۇلار ئۈستىدە «بولىدىكەن» دېگەن خۇلاسىنى چىقارغاندىن كېيىن ئاندىن ئۇلارنى شىركەتكە ئالغاندى. بۇنداق ئىشلار كۆپ ئۇچرىمايدۇ. لېكىن ئۇ ئامېرىكا جەمئىيىتىدىمۇ مەۋجۇت. كىچىكرەك شىركەتتە ئاشۇنداق قىلغىلى بولىدۇ. لېكىن، مەن ھازىر ئىشلەۋاتقان ئىداريگە ئوخشاش چوڭ شىركەتتە بولسا ئۇنداق قىلىش مۇتلەق مۇمكىن ئەمەس.

ئامېرىكىدا مەن يۇقىرىدا ئېيتقاندەك كىشىلەرنىڭ خىزمەت ئەخلاقى توغرىسىدىكى ئاڭ-

سەۋىيىسى ئىنتايىن يۇقىرى بولۇپ، كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت قانۇن بويىچە نورمال خىزمەت مۇناسىۋىتى تەرىقىسىدە ئېلىپ بېرىلىدىغان بولغاچقا، كىشىلەر ئىنتايىن كۆڭۈل ئازادىلىكى ئىچىدە ياشايدۇ. ئادەم كەمىستىش، ھەققانىيەتسىزلىك، ئەخلاقسىزلىق، ئادالەتسىزلىك دېگەندەك نەرسىلەرنى ئانچە ئۇچراتمايمىز. جۇڭگودىكىگە ئوخشاش بىر ئادەمنىڭ يەنە بىر ئادەمگە ھاجىتى چۈشىدىغان ئىش ئاساسەن مەۋجۇت ئەمەس. پۇللا بولسا، ھەممە ئىشنى قانۇنلۇق ياكى نورمال مۇناسىۋەت

بـــلەن هەل قىلغىلـــى بولـــدۇ. مەن مۇشۇ سوئالغا بـــرەر سـەلبىي مـــسال تېـــپىش ئۈچـــۈن خېلـــى تىرىـــشىپ باققـــــــــان بولـــــــــساممۇ، ئۆز سەرگۈزەشتلىرىمنىڭ ئىچـىدىن بـــرەر ياخـشى مـــسال تاپالمـــدىم. پەقەت كـــالىفورنىيە شـــتاتلىق ھۆكۈمىتىـــدە بۇنىڭدىن بىر قانچە يىل بـۇرۇن يـۈز بەرگەن مۇنـداق بـــر ئـــش ئېـــسىمگە كەلـــدى. دۇنيـــادىكى ئەڭ چـــوڭ سـانلىق ئامبـار باشـقۇرۇش يۇمـشاق دېتالىنى چىقىرىـدىغان «Oracle» دېـــگەن شـــىركەت بىزنىـــڭ بـــۇرۇنقى ئۆيىمـــــــــزدىن 10 كىلـــــــــومېتىر يىراقلىقتىكـــى بـــر شـــەھەردە بولـــۇپ،

كالىفورنىيە شتاتلىق ھۆكۈمىتى بىر قېتىم ئۇلاردىن تەخمىنەن 30 مىليون دوللار قىممىتىدىكى يۇمشاق دېتالنى سېتىۋاپتۇ. بۇ ئىشقا مەسئۇل بولغان كىشى «Oracle» دېگەن شىركەتتىكى سودا-سېتىققا مەسئۇل كىشى بىلەن يېقىن بولۇپ، سودا پۈتكەندىن كېيىن ئۇراچلە ھېلىقى ئەمەلدارغا بىرەر يۈزمىڭ دوللار ئەتراپىدا «مۇكاپات پۇلى» بېرىپتۇ. كېيىن بۇ ئىش پاش بولۇپ قالدى. ھۆكۈمەت تەكشۈرۈپ قارىسا، ئالغان يۇمشاق دېتالنىڭ سانى ئۇنى ئىشلىتەلەيدىغان خىزمەتچىلىرىنىڭ سانىدىنمۇ كۆپ ئىكەن.

شۇنىڭ بىلەن، شىتاتلىق ھۆكۈمەت ھېلىقى سودا ئۈستىدىن « قانۇنسىز ئىش» (ئىنگلىزچىدا «illegal practice» دەپ ئاتايدۇ) دېگەن خۇلاسىنى چىقىرىپ، ئۇ يۇمشاق دېتاللارنىڭ بىر قىسمىنى ئوراچلەغا قايتۇرۇپ، ھېلىقى ئەمەلدار ئېرىشكەن مۇكاپات پۇلىنى تارتىۋېلىپ، ئۇ ئەمەلدارنى ئىشتىن بوشتىۋەتتى. بۇ يەردىمۇ بىر ئاددىي ھېساب بار. ھېلىقى ئەمەلدارنىڭ يىللىق مائاشى چوقۇم بىر يۈز مىڭ دوللاردىن جىق يۇقىرى. مانا ئەمدى ئۇ خىزمىتىدىن قۇرۇق قېلىش بىلەن بۇنداق ماشىتىنمۇ قۇرۇق قالدى،

دېگەن سۆز. ئۇ كىشىنىڭ باشقا بىر خىزمەت تېپىشى پۈتۈنلەي مۇمكىن. لېكىن، ئەگەر ئامېرىكىدا بىرى پارە يېمەكچى بولسا، ئۇ پارىنى خېلى كۆپ يېمىسە، ئۇ كىشىنىڭ تۇرمۇشىغا ئانچە تەسىر كۆرسەتمەسلىكى، ھەتتا ئۇنىڭ نەتىجىسىدە چوڭ زىيانلارنى تارتىپ قېلىشى مۇمكىن. مۇشۇنداق بىر رېاللىق ئامېرىكىدا كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنىڭ بىر خىل نورمال خىزمەت مۇناسىۋىتى بولۇشىدىكى ئاساسلىق سەۋەبلەرنىڭ بىرى بولۇشى مۇمكىن.

ئاخىرىدا، گەرچە يۇقىرىقى سوئال

بـــــلەن بىۋاســـــتە مۇناســـــۋەتتى بولمـــسىمۇ، مەن ئامېرىكىنىڭ يـــاش ئۆســـمۈرلەرنى تەربىيىلەشـــتىكى يەنە بىر ئىشنى سۆزلەپ بېرەي. ئالدىنقى پەيـــــشەنبە (2005-يىلـــــى 28-ئاپرېـــــل) كـــــۈنى كـــــالىفورنىيەدە «بالـــــسىنى ئاتـــــا-ئانـــــسىنىڭ ئىدارىسىگە ئاپىرىش كۈنى» بولـدى. يـــاش-ئۆســـمۈرلەر داۋاملىـــق ئاتـــا-ئانىسىدىن ئۆزىنىڭ خىزمىتىگە ئايت نەرسىلەرنى ئاڭلاپ تۇرىـــدۇ. ھەمـــدە ئۆزىنىـــڭ چـــوڭ بولغانـــدا قىلىـــدىغان خىزمىتىنىڭ قانداق بولـــدىغانلىقىنى بىلگۈسى كېلىدۇ. شۇڭلاشقا ئامېرىكا ھۆكۈمىتى يۇقىرىقى كۈننى بالىلارنىڭ

دادىسى ياكى ئاپىسىنىڭ ئىدارىسىگە بېرىپ، بىر كۈن ئۇلار قىلىدىغان خىزمەتنىڭ پۈتۈن جەريانىنى كۆرۈپ باقىدىغان كۈن قىلىپ بېكىتكەن ئىكەن. مەكتەپلەرمۇ ئۇ كۈنى مۇشۇ ئىش مۇناسىۋىتى بىلەن مەكتەپكە كەلمەيدىغانلارغا يول قويىدۇ. مەن ئوغلۇمنى ئۆزۈمنىڭ ئىدارىسىگە ئاپاردىم. ئادەتتىكىگە ئوخشاشلا بىز ئەتىگەن سائەت 5:45 دە ئورنىمىزدىن تۇرۇپ، سائەت 6:15 دە ئۆيدىن يولغا چىقىپ، سائەت 6:30دە ئىدارىنىڭ مىنبۇسى بىلەن يىغىلىش ئورنىدىن يولغا چىقىپ ئىشقا باردۇق. ئۇ كۈنى بىزنىڭ

ئىداريگە 400-500 گە يېقىن بالا بېرىپتۇ. ھەممە يەردە بالىسنى يېتىلەپ كېتىپ بارغانلارنى ئۇچراتتۇق. چۈشتىن بۇرۇن بالىلارنى 4 چوڭ گۇرۇپپىغا بۆلۈپ، نۆۋەت بويىچە بىر چوڭ زالنىڭ ئىچىدە بۇ ئىدارىدە ئاتا-ئانىلار نېمە خىزمەتلەرنى قىلىدىغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ئۆز ئارا قانداق باغلىنىشلىق ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈردى. ئولتۇرغان ئاتا-ئانىلاردىن 4-5 نى ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن سەھنىگە چاقىرىپ چىقىپ، ئۇلارنىڭ نېمە ئىش قىلىدىغىنىنى سوراپ، ئاندىن ئۇلاردىن ھەرىكەت بىلەن ئۆز

خىزمىنىتىنىڭ قانداق ئىشلەيدىغانلىقىنى كۆرسەتكۈزدى. بىر قىسىم باللارنىمۇ سەھنىگە ئېلىپ چىقىپ، ئۇلارنىمۇ ئاتا-ئانىلارغا يارەملەشتۈرۈپ، بەزى ھەرىكەتلەرنى قىلدۇردى. يىغىن باشقۇرغۇچى ئىنتايىن قىزىقچى ئادەم بولۇپ، ئۇنىڭ سۆزى ۋە قىلىقىنىڭ قىزىقلىقىدىن بۇ پاالىيەتنىڭ بېشىدىن تارتىپ ئاخىرغىچە ھەممە ئادەملەر قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ تۇردى. بۇ پاالىيەتتىن كېيىن، باللارنى ئالدىن تەييارلاپ قويغان 3-4 تەجرىبىخانىغا ئاپاردۇق. ئۇ يەردە روبوت (ماشىنا

ئادەم) قاتارلىق نەرسىلەرنىڭ قانداق ئىشلەيدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بەردى. ئىداردىن ھەر بىر بالىغا بىر خالىتا سوۋغاتمۇ تەييارلاپ قويۇپتۇ. بىزدىن بالىلاردىن بىر قەدەممۇ ئايرىلماسلىق تەلەپ قىلىنغان بولۇپ، بىز پۈتۈن بىر كۈن بالىمىز بىلەن بىرگە يۈردۇق. چۈشتىن كېيىن بىزنىڭ گۇرۇپپىنىڭ بىر تېخنىكىلىق يىغىنى بار بولۇپ، مەن ئۇنىڭغا قاتناشمىسام بولمايتتى. ئۇ بىر نايابەتتى مەخپىي يىغىن بولۇپ، ئادەتتە سىرتتىكىلەرنى ھەرگىزمۇ كىرگۈزمەيتتى. مەن باشلىقىمدىن ئوغلۇمنى ئېلىپ كىرسەم بولىدىغان-

بولمایدىغانلىقىنى سورىسام، ئۇ كىشى: «ئېلىپ كىرىۋەر» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئوغلۇممۇ بۇ يىغىنغا باشتىن-ئاخىر قاتناشتى. ئۆزى چۈشەنگەن بەزى گەپلەرنى مەندىن پىچىرلاپ سوراپ ئولتۇردى. بىزنىڭ باش ئىداريەمىز بولغان كالىفورنىيە تېخنىكىلىق ئىنستىتۇتى بىزنىڭ ئىداريەدىن 10 كىلومېتىر يىراقلىقتا بولۇپ، دىلىشات بىلەن ئىككىمىز ئۇ ئىداريگىمۇ بېرىپ، بىر سائەت ئۇ مەكتەپنى ئايلىنىپ كەلدۇق. بۇ بىر كۈن ئىچىدە خىزمىتىمنىڭ ئاساسەن ھېچ ئۈنۈمى بولمىدى. مۇشۇنداق بولسىمۇ، ئامېرىكا ھۆكۈمىتى

باللارنىڭ ساغلام ئۆسۈپ-يېتىلىشى ئۈچۈن، مۇشۇنداق ئىقتىسادىي زىيانغىمۇ چىداپ، يىلدا بىر كۈننى بالىلار ئۈچۈن ئاجراتقان. بۇ پاالىيەتنىڭ يەنە بىر پايدىسى باللار ئاتا-ئانىلارنىڭ ھەر ئايدا ئۆيگە ئەكىرىدىغان پۇلنى قانداق ئىشلەپ تاپىدىغانلىقىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈشتۈر. شۇ ئارقىلىق باللار كىچىكىدىن تارتىپ پۇلنى قەدىرلەشنى ئۆگىنىدۇ. بىزنىڭ ئايلىدە مەن باللارنىڭ بىر نەرسىنىڭ باھاسىنى «ئاران xxx پۇل ئىكەن» دېيىشنى پۈتۈنلەي مەنئى قىلغان بولۇپ، ئۇلار قىممىتى بىر دوللاردىن

يۇقىرى نەرسىلەرگە بۇ سۆزنى ھەرگىز ئىشلەتمەيدۇ. ئۇلارنىڭ پۇلنى قەدىرلەش ئادەتتىنى يېتىلدۇرۇش ئۈچۈن مۇشۇنداق قاددىنى چىقارغاندىم.

بىر قېتىم بىز بالىلىرىمىزنى ئۆيىمىزدىن 40 كىلومېتىر يىراقلىقتىكى بىر ھاۋا ئارمىيە بازىسىدا ئۆتكۈزۈلگەن ھەربىي ئايروپىلان ئۇچۇرۇش ئويۇنىغا ئاپارغان ئىدۇق. بۇمۇ ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ ئۆز پۇقرالىرىغا يىلدا بىر قېتىم ئۆتكۈزۈپ بېرىدىغان پائالىيەت بولۇپ، ئۇنىڭغا ھېچ كىمدىن پۇل ئېلىنمايدۇ.

ئامېرىكىلىقلارنىڭ نۇرغۇنلىرى ھەر يىلى بۇ پائالىيەتكە بالىلىرىنى ئاپىرىدۇ. بىز بارغان بازىغىمۇ ئۇ كۈنى 5 مىڭ ئەتراپىدىكى ئادەم بارغان بولۇپ، كىچىك بالىلارمۇ ئىنتايىن كۆپ ئىكەن. ھەربىي ئايروپىلان ئۇچۇرۇش ئويۇنىدىن كېيىن، بىز قاتارى تىزىپ قويۇلغان ھەر خىل ئايروپىلانلارنى كۆردۇق. بىر تىك ئۇچار ئايروپىلان بىلەن بىر چوڭ تىپلىق ھەربىي توشۇغۇچى ئايروپىلانغا تاماشىچىلارنى كىرگىلى قويىدىكەن. بىزمۇ ئۇلارنىڭ ئىچىگە كىرىپ، كۆرۈپ چىقتۇق. ئامېرىكىنىڭ ئەڭ يېڭى تىپتىكى

چاشقان-شەپەرەڭ شەكلىدىكى، رادار كۆرەلمەيدىغان ئايروپىلانلىرىدىن تارتىپ بار ئىكەن. ئۇنىڭ ئىچىگە كىرىش مەنىسى قىلىنغان بولۇپ، بىز 3-4 مېتىر يېقىنلىققا كېلىپ كۆردۇق. ئامېرىكىدا ئىشلەپ چىقىرىلغان ئايروپىلانلارنىڭ ھەممىسىدىن بىرەرسى بارەڭ ھېس قىلدۇق. بىز شىمالىي كالىفورنىيەدە تۇرۇۋاتقان ۋاقتىمىزدا، بىر قېتىم ئامېرىكىنىڭ بىر چوڭ تىپلىق ھەربىي ئايروپىلان توشۇغۇچى پاراخوتى سان فرانچىسچو دېڭىزىغا بوغۇزىدا توختىدى. ئۇ پاراخوت سان

فرانچىسچودا تۇرغان كۈنلەردە ئۇمۇ پۇقرالارنىڭ كۆرۈشىگە ئېچىپ بېرىلدى. ئامېرىكا ھۆكۈمىتى ئۆز پۇقراسى ۋە ئامېرىكلىق ياش-ئۆسمۈرلەر ئۈچۈن بۇنداق ئىشلارنى ناھايىتى كۆپ قىلىپ بېرىدۇ. ئامېرىكىلىقلارمۇ بالىلىرىنى مۇشۇنداق پائالىيەتلەرگە ئېرىنماي ئاپىرىپ تۇرىدۇ. ياش-ئۆسمۈرلەر مۇشۇنداق ئىشلارغا قاتنىشىش ئارقىلىق كۆزى ئېچىلىپ، چوڭ بولغۇچە دۇنيادىكى نۇرغۇن يۇقىرى تېخنىكىلىق نەرسىلەرنى بىلىدىغان بولۇپ كېتىدۇ.

مەن ئالدىنقى بۆلۈملەردىمۇ تىلغا

ئالغانـــدەك، باللارنـــڭ ســـاغلام ئۆســـۈپ-تېرىلىـــشى مۇنـــداق 3 تەرەپكە باغلىق: 1) ئاتا-ئانا؛ 2) مەكتەپ؛ 3) جەمئىيەت. ئامىرىكا ھۆكـــۈمىتى ھەمـــمە مەكـــتەپلەرگە ئوخـــشاش مىقـــداردىكى مەبـــلەغ ئاجرىتىـــپ، ھەمـــمە مەكـــتەپكە ئوخـــشاش قارايـــدىغان بولـــسىمۇ، ئوخـشىمىغان مىللەتلەردىـن كېلىـپ چىققـــان ئاتـــا-ئانـــلار بـــلەن ئوخشىمىغان مىللەتنىـڭ جەمئىيىتى ئوخـشاش بولمىغاچقـا، باللارنـــڭ تەربىيىلىنىشىمۇ ئوخشاش بولمايـدۇ. مەســـىلەن، مەيلـــى كـــالىفورنىيە ئۇنىۋېرســـىتېتىدا بولـــسۇن يـــاكى

كالىفورنىيە شتات ئۇنۋېرسىتېتىدا بولسۇن، مەن مېكسىكىلىق ۋە قارا تەنلىك ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنى ئىنتايىن ئاز كۆردۈم. ئاسپىرانتلارنىڭ ئىچىدە بولسا تېخىمۇ شۇنداق. ئامېرىكا ھۆكۈمىتى 2000-يىلى ئېلان قىلغان بىر دوكلاتتا ئاساسلانغاندا، گەرچە ئامېرىكىدىكى قارا تەنلىكلەرنىڭ سانى نوپۇسنىڭ ئاران 12 پىرسەنتىنى ئىگىلىسىمۇ، ئامېرىكا تۈرمىلىرىدىكى جىنايەتچىلەرنىڭ 44 پىرسەنتى قارا تەنلىكلەر ئىكەن. مانا بۇ ئاتا-ئانا ۋە جەمئىيەتنىڭ بالا

تەربىيلەشتىكى رولىنىڭ بوشلۇقىنىڭ نەتىجىسىدۇر. ئۇيغۇرلارچۇ؟ يۇرتىمىزدا ئاق چېپكىش، AIDS كېسىلىگە گىرىپتار بولۇش، ئادەتتىكى جىنايى ئىشلار تۈپەيلىدىن تۈرمىگە كىرىش، بۇ جەھەتتە ئۇيغۇرلارنىڭ نىسبىتى قانداق؟ مېنىڭ ئاڭلىشىمچە ئۇيغۇرلارنىڭ نىسبىتى ئىنتايىن يۇقىرى ئىكەن. ئامېرىكىلىقلار ئۆز پەرزەنتلىرىنى سىرتقى مېھمانلاردىن، ھەتتا ئۆزىنىڭ يېپقىن ئۇرۇق-تۇغقانلىرىدىن مۇتلەق ئۈستۈن كۆرىدۇ. ئۆز بالىلىرىنىڭ ئېھتىياجىنى تولۇق قاندۇرۇپ، ئۇنىڭدىن ئېشىنسا

ئانـدىن باشـقىلارغا يـاردەم قىلـدۇ. ئۇيغۇرلارچـۇ؟ بـىر ئادەمـگە 5 كىشىلىك تاماق بۇيرۇتـۇپ، تامـاقنى ۋەھـشىيلەرچە ئـسراپ قىلـپ كەيپـى-ساپالىق تۇرمـۇش كۆچۈرۈۋاتقان ئاشۇ كـىشىلىرىمىز ئۆز بالىلىرىـدىن قانچىلىـك خەۋەر ئېلىۋاتـدۇ؟ ئۇيغـۇر جەمئىيىتـى ئۇيغـۇر بـالىلىرى ئۈسـتىدىن ئازراق نـازارەت قىلـش رولىنـى ئۆتەمـدۇ؟ ئەگەر ئۇيغـۇرلار ئۆز-ئۆزىـگە كۆيۈنمەيـدىكەن، باشـقىلار تېخمـۇ كۆيۈنمەيـدۇ. ئەگەر ئۇيغـۇرلار ئۆز-ئۆزىـدىن خەۋەر ئالمايـدىكەن، باشقىلارنىڭ تېخمۇ كارى يوق. شۇڭا

ئويلىنىش كېرەك.

مەن بۇ بۆلۈمنى 2 ھەپتىدىن ئىلگىرى يۇرتىمىزدىن كەلگەن بىر پارچە خەت بىلەن ئاخىرلاشتۇراي: «مەن بىر يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى. بۇ يەردە كىتاب پۇللۇق. ھەر دائىم كىتاب پۇلى يىگىدىغان ۋاقتىمدا بىر قېتىم كۆز يېشى قىلىمەن. نۇرغۇن بالىلار كىتاب پۇلى ئۈچۈن 2-3 دانە تۇخۇم ياكى توشقان، توخۇ كۆتۈرۈپ كېلىپ، كىتاب بېرىشىمنى قاپقارا كۆزلىرى بىلەن تەلمۈرۈپ تۇرۇپ سورايدۇ. نۇرغۇن قېتىم ماشىمنى بالىلار ئۈچۈن تۆلەپ، ئۆزۈمگە پۇل

ئاشمدى. باللارنىڭ ئاتا-ئانىسى بالىسىنى مەكتەپكە ئەۋەتمەيدۇ. بۇ چاغدا بىز ئۆيىگە بېرىپ، چاقىرىپ كېلىمىز. بەزى ئاتا-ئانىلار بىزنى تىللاپ يولغا سالىدۇ. ئۇلارنىڭ دېيىشىچە يەيدىغانغا نەرسە يوق، مەكتەپكە نەدە پۇل؟ ئۇنىڭدىن ئۆيدە ئىش قىلسۇن، دەپ قوپال گەپ قىلىدۇ. يەنە بېزىلەر بىر يىلدا بىر قېتىم تويغۇدەك گۆش يېيەلمىگەنلىكىنى، باللارنى ئوقۇتۇشنى تولىمۇ خالايدىغانلىقىنى، ئەمما ئامال يوق ئىكەنلىكىنى دەپ، كۆز يېشى قىلىشىپ كېتىدۇ. نۇرغۇن باللار ئوقۇشسىز قېلىۋاتىدۇ. ئالىي

مەكــتەپكە ئۆتــكەن تەقــدىردىمۇ، ئوقـۇش پـۇلى تاپـشۇرالماي، تـارام-تــارام يىغــلاپ كەلــگەن ئوغــۇل-قىزلارنـــى كـــۆرۈپ، چـــىدىيالماي قالىمان. بىزنىڭمۇ تۇرمۇشىمىز ئارانلا كېتىــپ بارغاچقــا، جــىق ئامــال قىلالمايمىز».

18- ســوئال: ئامېرىكــدا يېڭــى شــىركەت قــۇرۇش ئــىشلىرى قانــداق بولـــــــــدۇ؟ ئۆزىڭىزنـــــــــڭ سەرگۈزەشـــتىلىرىگە بىرلەشـــتۈرۈپ سۆزلەپ بەرگەن بولسىڭىز؟

جــاۋاب: كالىفورنىيەنــــڭ San Francisco شـــەھىرى قۇرۇقلـــۇقتىن دېڭىز ئىچىگە سوزۇلغان، خۇددى بىر

كىچىك ئارالدەك يەرگە جايلاشقان بولۇپ، ئەگەر ئۇ شەھەرنىڭ ئۈستىدىن ئايروپىلان بىلەن ئۆتسىڭىز، بىر توپ ئىنتايىن ھەيۋەتلىك ۋە چىرايلىق ئىگىز بىنالارنى كۆرىسىز. بۇ بىنالاردا ئىشلەيدىغان ئادەملەرنىڭ ئىچىدە ئىنگلىزچە «Venture Capitalist» دەپ ئاتىلىدىغان، قىسقارتىپ «VC» دەپ يازىدىغان كەسىپتىكىلەر ئەڭ كۆپ. ئۇنىڭدىن قالسا ئادۋوكاتلار كۆپ. بۇ يەردىكى «Venture» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى ئۇيغۇرچىدە «دەتتىكام دەپ ئوتتۇرىغا چۈشۈپ، تەلەي سىناپ

بېقىش» دەپ چۈشەنسەك ئانچە خاتالاشمايمىز. يەنى، بۇ كاپىتالىستلار يېڭىدىن قۇرۇلىدىغان شىركەتلەرگە مەبلەغ سالىدۇ. ئەگەر ئۇ شىركەت ياخشى مېڭىپ قالسا، ئۇلار مەبلەغ سالغان پۇلىدىن 10 ھەسسە ھەتتا 100 ھەسسىلەپ پايدا كۆرىدۇ. ئەگەر ئۇ شىركەت مەغلۇپ بولۇپ كەتسە، ئۇلارنىڭ سالغان مەبلىغى يوق بولۇپ كېتىدۇ. San Francisco دىن باشقا، سىلىكون جىلغىسىنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان Palo Alto دېگەن شەھەردىمۇ كىشىلەر «VCلار كوچىسى» دەپ ئاتايدىغان بىر

كوچا بار بولۇپ، بۇ كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىگە نۇرغۇن VC شىركەتلىرى جايلاشقان.

ئەگەر بىر ئادەمدە بىرەر يېڭى تېخنىكا ياكى يېڭى ئىدىيە بولسا، ئۇ ئادەم كەم دېگەندە يەنە بىر ئىككى ئادەمنى يېنىغا يىغىپ، بىر شىركەت قۇرۇش توغرىسىدا ئىگىلىك پىلانى تۈزىدۇ. بۇلار ئاشۇ شىركەتنىڭ قۇرغۇچىلىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر بىر شىركەتنى 2 ئادەم باشلىسا، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىرى ئادەتتە «رەئىس»، «باش ئىجرالىغۇچى ئەمەلدار» (ئىنگلىزچە «Chief Executive Officer»

دېيىلىپ، قىسقارتىلىپ «CEO» دەپ ئاتىلىدۇ)، ياكى «Reis ۋە CEO» دېگەن ۋەزىپىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ كىشى شىركەتنىڭ ئومۇمىي ئىگىلىك ئىشلىرىغا، بولۇپمۇ دەسلەپكى مەزگىللەردە شىركەتكە مەبلەغ ئېلىش ئىشلىرىغا مەسئۇل بولىدۇ. يەنە بىر ئادەم «باش تېخنىكا ئەمەلدارى» (ئىنگلىزچە «Chief Technology Officer» دېيىلىپ، قىسقارتىلىپ «CTO» دەپ ئاتىلىدۇ) دېگەن ۋەزىپىنى ئۆتەيدۇ. بۇ كىشى شىركەت چىقارماقچى بولغان يۇقىرى تېخنىكىلىق مەھسۇلاتنى لايىھىلەش،

ئۇ مەشـــۇلاتنى چىقىرىـــشقا زۆرۈر بولغان ئادەم، ئەسۆاب-ئاپپـارات ۋە ۋاقـت جەدۋىلىنـى پىلانـلاش، ئۆزى چىقارمـاقچى بولغـان، شـۇ ۋاقىتتـا باشـــقا شـــىركەتلەر تەرەپـــدىن ياســـــلىپ ســـــىپتىلىۋاتقان مەھـــسۇلاتلارنىڭ ئـــشلەتكەن تېخنىكىسىنى تەپـسىلي تەكـشۈرۈپ تەتقـىق قىلـش ئـشلىرىغا مەسـئۇل بولىدۇ. يېڭـى مەھـسۇلاتنى تەتقـىق ۋە تەرەققـــي قىلـــدۇرۇپ ئـــشلەپ چىقىرىش ۋەزىپىسى ئاساسەن مۇشـۇ كـشىگە يـۈكلەنگەن بولغاچقـا، بـۇ كىشى شـىركەتنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولـــۇش-بولماســـلىقىدا ئىنتـــايىن

مۇھىم رول ئوينايدۇ. كۆپىنچە ئەھۋالدا 3-بىر كىشىمۇ شىركەتنىڭ قۇرۇلىشىغا قاتنىشىدىغان بولۇپ، ئۇ كىشى شىركەتنىڭ سودا-سېتىقىغا مەسىئۇل مۇئاۋىن رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى ئۆز ئۈستىگە ئالىدۇ. شىركەتنىڭ ئەڭ دەسلەپكى باسقۇچىدىلا مۇشۇنداق بىر كىشىنىڭ بولۇشى ئىنتايىن مۇھىم بولۇپ، بۇ كىشى مەملىكەت ئىچى ۋە خەلقئارالىق بازارنىڭ ئەھۋالى توغرىسىدا ئىنتايىن مۇكەممەل تەكشۈرۈش ۋە تەتقىقات ئېلىپ بېرىپ، بۇ شىركەت چىقارماقچى بولغان يېڭى مەھسۇلاتنىڭ قانچىلىك

بازىرى بارلىقى توغرىسىدا تەپسىلىي ئۇچۇرغا ئىگە بولىدۇ. شۇنداقلا دەسلەپكى مەزگىلدىلا بۇ شىركەت چىقارماقچى بولغان مەھسۇلاتقا خېرىدار توپلاشنى باشلايدۇ. بۇمۇ شىركەت ئۈچۈن مەبلەغ ئېلىشتا ئىنتايىن مۇھىم رول ئوينايدۇ.

شىركەتنىڭ قۇرغۇچىلىرى VC كاپىتالىستلارنىڭ ئالدىغا مەبلەغ تەلەپ قىلىپ بېرىشتىن بۇرۇن، چوقۇم بىر تەپسىلىي «ئىگىلىك پىلانى» تۈزۈپ چىقشى كېرەك. بۇ پىلان كەم دېگەندە تۆۋەندىكىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ:

1) بۇ شىركەت ئىگە بولغان يېڭى

ئىدىيە ۋە يېڭى تېخنىكا ھەمدە بۇ شىركەتنىڭ تېخنىكىسىنى باشقىلارنىڭ كۆچۈرۈۋېلىشىنىڭ ئالدىنى ئالىدىغان مۇھىم توسالغۇلار. ئەگەر مۇشۇ شىركەتنىڭ قۇرغۇچىلىرىغا تەۋە بىر قانچە پاتېنت بولسا تېخىمۇ ياخشى. بۇ يېڭى ئىدىيە ۋە تېخنىكىنىڭ باشقا تېخنىكىغا سېلىشتۇرغاندىكى ئالاھىدىلىكلىرى تەپسىلىي بايان قىلىنىشى كېرەك.

2) مەھسۇلات چىقىرىش ۋاقىت جەدۋىلى. مەسىلەن، شىركەتكە مەبلەغ بېرىلىپ بىر يىلدىن كېيىن مەھسۇلاتنىڭ 1-نۇسخىسىنى، بىر

يېرىم يىلدىن كېيىن 2- نۇسخىسىنى، ئىككى يىلدىن كېيىن رەسمىي نۇسخىسىنى ئىشلەپ چىقىرىپ، مەھسۇلاتنى بازارغا سېلىش. تۆت يىلدىن كېيىن كىرىم- چىقىم تەڭلىشىش. ئالتە يىلدىن كېيىن پايدا كۆرۈش قاتارلىقلار.

3) مەھسۇلاتنى ئىشلەپ چىقىرىشنىڭ ئوخشىمىغان باسقۇچلىرىدا ئىشلىتىلىدىغان ئادەملەرنىڭ كەسپي تۈرلىرى ۋە سانى.

4) مەھسۇلاتنى ئىشلەپ چىقىرىشنىڭ ئوخشىمىغان باسقۇچلىرىدا سېتىپ ئېلىنىدىغان

ئاپپارات-ئۈسكۈنىلەر (ئىنگلىزچە «capital equipment» دەپ ئاتىلىدۇ) نىڭ تۈرلىرى، سانى ۋە باھاسى.

5) مەھسۇلاتنى تەتقىق ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇپ ئىشلەپ چىقىرىش ئۈچۈن، ھەمدە پايدا كۆرۈشكىچە بولغان ۋاقىت جەريانىدا چىقىم بولىدىغان پۇلنىڭ تەپسىلي سانى، پىلانى ۋە جەمئىي مەبلەغ پۇلنىڭ سانى.

سىز ئىشلەپ چىقىرىدىغان نەرسىگە باشقا شىركەتنىڭ زاپچاسلىرى ئىشلىتىلىدىغان بولسا، سىز ئۇلار بىلەن بىر-بىرلەپ كۆرۈشۈپ، سىزگە

كېرەكلىك نەرسىلەرنىڭ بار-يوقلۇقى، ئۇنىڭ باھاسى قاتارلىقلارنىمۇ تەپسىلىي تەكشۈرۈپ چىقىسىز.

مۇشۇنداق بىر ئىگىلىك پىلاننى يېرىم يىلدەك ۋاقىت سەرپ قىلىپ پۈتتۈرگەندىن كېيىن، شىركەتنىڭ قۇرغۇچىلىرى ئۆزلىرى بىلىدىغان ياكى بىر ئاز ئىشەنچ باغلىغان، كاپىتالىستلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇلارغا ئۆز ئىگىلىك پىلانىدىن دوكلات بېرىپ، ئۇلاردىن مەبلەغ تەلەپ قىلىدۇ. بۇ كاپىتالىستلار كەم دېگەندە بىرەر كەسپىي ساھەدە باكالاۋۇر ئۇنۋانى، كۆپىنچە ھاللاردا ماگىستىرلىق ھەتتا دوكتورلۇق

ئۇنۇتۇانى ئالغانلار ھەمدە ئۆزننىڭ كەسىپي ساھەسىدە 10 يىلدىن ئارتۇق ئىشلەپ باققانلار بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئاساسلىق قىلىدىغان ئىشى مەملىكەتلىك ۋە خەلقئارالىق تېخنىكا بازىرىنى تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشتىن ئىبارەت بولىدۇ. شۇڭا ئۇلار بازار ئەھۋالىدىنمۇ ھەمدە تېخنىكا ئەھۋالىدىنمۇ تولۇق خەۋەردار بولۇپ، ئالدىغا پۇل سوراپ كەلگەنلەرنى تەرەپ-تەرەپلەردىن سقىپ تەرلىتىۋەتىدۇ. ئۇلار ئالدىغا كەلگەنلەرنىڭ دوكلاتىنى قايتا-قايتا ئاڭلاپ، ئۆزلىرى بۇ «ئىگىلىك پىلانى» دىكى ھەممە مەزمۇنلارنى

تەپسىلىي تەكشۈرۈپ، ئۇنىڭدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان نەرسىلەرنىڭ راستلىقىغا ھەمدە بۇ شىركەتنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولىدىغانلىقىدا ئۈمىد بارلىقىغا تولۇق ئىشەنگەندىن كېيىن، ئاندىن بۇ شىركەتكە ئىنتايىن قاتتىق شەرت ئاستىدا مەبلەغ سالىدۇ. بۇ شەرت مۇنداق بولۇشى مۇمكىن: شىركەتنىڭ 50 پىرسەنتىنى ئۆزلىرىگە بېرىش. بۇ، ئەگەر ئۇلار بۇ شىركەتكە 5 مىليون دوللار مەبلەغ سالغان بولۇپ، 5 يىلدىن كېيىن بۇ شىركەتنىڭ پاي چېكى بازارغا سېلىنىپ، ئۇنىڭ بازار قىممىتى 100 مىليون دوللارغا

ياريسا، ئۇنىڭ 50 مليون دوللار قىسمى مۇشۇ كاپىتالىستلارنىڭ بولىدۇ، دېگەنلىكتۇر. ئەگەر 5 يىلدىن كېيىن بۇ شىركەت ئەسلىدە پىلانلىغان مەھسۇلاتنى چىقىرالماي قالسا، ئۇ ھالدا بۇ شىركەت تاقىلىپ، ھېلىقى كاپىتالىستلار مەبلەغ سالغان 5 مليون دوللار پۇلىدىن پۈتۈنلەي قۇرۇق قالىدۇ. شىركەتنى قۇرغۇچىلار ھەرگىز قانۇن جەھەتتىن جاۋابكارلىققا تارتىلمايدۇ. ئاڭلىشىمچە، ئادەتتە كاپىتالىستلار مەبلەغ سالغان 10 شىركەتنىڭ ئىچىدە 3ى مۇۋەپپەقىيەت قازىنىپ، قالغان يەتتىسى مەغلۇپ

بولىدىكەن. شۇنداقتىمۇ ياخشى ماڭغان 30 پىرسەنت شىركەتتىنلا ئۆزلىرىنىڭ مەبلەغ سالغان ھەممە پۇلىنىڭ 10 ھەسسىسىدىن كۆپرەكىگە تەڭ كېلىدىغان پايدا كۆرىدىكەن. شۇڭا بۇ كەسپكە كىرىپ قالغانلار ھەرگىز باشقا كەسپنى قىلغۇسى كەلمەيدىكەن.

كاپىتالىستلار ئۆزلىرى تېخنىكا ۋە سودا بازارلىرىنى ئىزچىل تۈردە تەكشۈرۈپ، تەتقىق قىلغاندىن باشقا، ئامېرىكىدا يەنە نۇرغۇن مەخسۇس كەسپلەر بويىچە ئوخشىمىغان مەھسۇلاتلارنى تەھلىل قىلىپ، شۇ ئاساستا يېزىپ چىققان

ئلمي دوكلاتنى باشقا شەخسلەر ۋە شىركەتلەرگە سېتىپ بېرىدىغان شىركەتلەر بار. ئۇلار تېخنىكا ساھەسىدىكى يېڭى يۈزلىنىشلەرنى ئانالىز قىلىپ، كەلگۈسىدىكى بازار ھەققىدە ئىلمي مۆلچەرنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ. ئۇلارنىڭ بىر دوكلاتنى ئادەتتە 1500 دوللارغا سېتىۋالغىلى بولىدۇ.

ئامېرىكىدا خۇسۇسىي مەبلەغ سالىدىغان كاپىتالىستلاردىن باشقا، ئامېرىكا ھۆكۈمىتىمۇ كىچىك تېپلىق ئىگىلىكلەر ئۈچۈن ھەر يىلى بەلگىلىك پۇل ئاجرىتىپ مەبلەغ سالىدۇ. مېنىڭ پەرزىمچە

هۆكۈمەتنىڭ مەبلەغ ئۈچۈن ئاجراتقان پۈلى پۈتۈن ئامېرىكا بويىچە ھەر يىلى مەبلەغ سېلىندىغان پۇلنىڭ تەخمىنەن 10 پىرسەنتىنى ئىگىلىشى مۇمكىن. ھۆكۈمەت مەبلىغىنىڭ كۆپ قىسمى دۆلەت مۇداپىئەسى بىلەن مۇناسىۋەتلىك مەھسۇلات ئىشلەپ چىقىرىدىغان شىركەتلەرگە بېرىلىدۇ.

مەن تېخى يەنە بىر مۇھىم مەسىلىنى چۈشەندۈرمىدىم VC دەپ ئاتالغان كاپىتالىستلارنىڭ ئەسلىدىكى پۇلى نەدىن كېلىدۇ؟ ئۇنى ھەرگىز ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئىشلەپ تاپقان مائاشىدىن يىغقان

ئەمەس. ئامېرىكىدا مائاشنى يېغىپ ئۈنچىلىك پۇل توپلاش ئاساسەن مۇمكىن ئەمەس. ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى ئەينى ۋاقىتتا كەم دېگەندە بىر شىركەت قۇرۇپ، ئۇنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ماڭدۇرۇپ، 5-10 يىلنىڭ ئىچىدە ئۆز شىركىتىنىڭ پاي چېكىنى بازارغا سېلىپ، شۇ ئارقىلىق نەچچە مىليون دوللارلىق بولغانلاردۇر. مەن سىلىكون جىلغىسىدىكى SDL دېگەن يېرىم ئۆتكۈزگۈچ لازېر نۇرى زاپچىسى ئىشلەپ چىقىرىدىغان بىر شىركەتتىكى سودا-سېتىققا مەسئۇل بىر ئوتتۇرا دەرىجىلىك باشلىقنى

تونۇيتتۇم. ئۇ شىركەتنىڭ پاي چېكنى 2000-يىلنىڭ ئاخىرلىرى 20 دوللاردىن بازارغا سالغاندى، 2001-يىلنىڭ ئاخىرى بىر پاي چېچكنىڭ باھاسى 300 دوللارغا چىقىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ شىركەتكە بالدۇر كىرگەنلەرنىڭ ھەممىسى مىليونېر بولۇپ كەتتى. مەن كېيىن بىر ئىش بىلەن ھېلىقى تونۇشۇمنى ئىزدەپ بارسام، شىركەتتىكىلەر ماڭا ئۇ كىشىنىڭ بۇ شىركەتتىكى خىزمىتىدىن ئىستېپا بېرىپ، كاپىتالىست بولۇپ كەتكەنلىكىنى ئېيتتى. ئەگەر سىز بىر يېڭى قۇرۇلغان شىركەتكە قانچە

بالدۇر كىرسىڭىز، ئۇ شىركەت سىزگە ئىنگلىـــــــــزچە «Option» دەپ ئاتىلىدىغان پاي چەكتىن شۇنچە كۆپ ۋە شۇنچە ئەرزان بېرىدۇ. ئۇنى سىــــبىتىپ ئېلىـــــش-ئالماســـــلىق ئۆزىڭىزنىــڭ ئىختىيارلىقىــدا. ئەگەر شىركەت ئوبدان مېڭىپ، ئۇنىڭ پاي چېكىنى بازارغا سالغاندىن كېيىن ئۇ پــاي چەكنىــڭ باھاســى شــىركەت سىزگە سېتىپ بەرگەندىكى باھادىن يۇقىرى بولسا، سىز ئۆزىڭىــزگە تەۋە پاي چەكنى سېتىۋېلىپ، ئۇنى بازاردا ساتىــسىز. شــۇنىڭ بىــلەن پايــدا كۆرىــسىز. ئەگەر شــىركەت ياخــشى ماڭمىسا، ئۇ پاي چەكنى ئالمايسىز.

سىلىكون جىلغىسىدا «Cisco» دېگەن بىر چوڭ شىركەت بار. پۈتۈن دۇنيادا خەۋەرلىشىش تورلىرى ياساش ئۈچۈن ئىشلىتىۋاتقان يۇقىرى تېخنىكىلىق ئەسۋاب-ئاپپاراتلارنىڭ يېرىمىدىن تولىسىنى مۇشۇ شىركەت ئىشلەپ چىقارغان بولۇشى مۇمكىن. بۇ ئاپپاراتلار بىر تەرىپىنىڭ ئۇزۇنلۇقى يېرىم مېتىردىن ئاشمايدىغان قەلەي ساندۇققا قاچىلانغان بولۇپ، ئۇنىڭ باھاسى ئىنتايىن يۇقىرى. بەزىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، «Cisco» ئىشلەپ چىقارغان بىر ساندۇق بىلەن ھەجمى شۇ ساندۇق بىلەن ئوخشاش بولغان

ئالتۇننىڭ باھاسىنى سېلىشتۇرغاندا، «Cisco»نىڭ ساندۇقى ئالتۇندىن جىق قىممەت توختايدىكەن. بۇ شىركەتنىڭ پاي چېكىنىڭ باھاسىمۇ 2001-يىلى ئىنتايىن ئۆسۈپ كېتىپ، شىركەتتە بىرەر باشلىق دەرىجىسى بار كىشىلەرنىڭ ھەممىسى بىر يىلنىڭ ئىچىدىلا مىليونېر بولۇپ كەتتى. شۇ يىلى «Cisco» دىكى مىليونېر بولغانلارنىڭ سانى 800 كىشىدىن ئاشىدىكەن.

شۇنى ئەسكەرتىپ قويۇش كېرەككى، ئامېرىكىدا شىركەتنىڭ پاي چېكى بىلەن باي بولۇپ كېتىدىغانلارنىڭ بولغىنىدەك، شۇ

پـاي چەك بـلەن كەمـبەغەل بولـۇپ كېتـدىغان ئەھۋاللارمـۇ بـار. يەنـى، ئىقتـــــساد ياخـــــشى بولغانـــــدا، شىركەتلەرنىڭ ئىقتـسادي قىممىتـى ئۆسـۈپ، ئادەمـــلەر بـــاي بولـــدۇ. ئىقتـــــساد ياخـــــشى بولمىغانـــــدا، شـىركەتنىڭ، جۈملـىدىن شـىركەتلەر پـاي-چېكىنـىڭ قىممىتـى چۈشـۈپ كېتىپ، كـىشىلەر نۇرغـۇن بـايلىقتىن ئايرىلـــــپ قالـــــدۇ. مەن مۇشـــــۇ سۆھبەتنىڭ ئالـدىنقى بـىر بۆلۈمـىدە ئېيتقانـــــدەك، 2001-يىلـــــدىن 2003-يىلغا قەدەر 2 يىل ئىچىدە، ئامېرىكا ئىقتـسادىنىڭ، جۈملـىدىن كالىفورنىيەنـــــڭ نۇرلـــــۇق تـــــالا

خەۋەرلىشىشنى مەركەز قىلغان يۇقىرى تېخنىكىلىق سانائىتىنىڭ ناچارلىشىپ كېتىشى سەۋەبىدىن، كالىفورنىيە شتاتىدا 2.3 تريۇللىيون دولار قىممىتىدىكى ئىقتىساد يوقىلىپ كەتكەن. ماڭا 30 «WaveSplitter» مىڭ پاي چېكنى بىر دوللاردىن بەرگەندى. ئارىلىقتا شىركەتنى بازارغا سالىدىغان گەپ-سۆزلەر كۆچىيىپ قالغاندا، مەن ئۇنىڭدىن 5 مىڭنى 5 مىڭ دولار خەجلەپ سېتىۋالغانىدىم. دەل شۇنىڭدىن كېيىن ئامېرىكىنىڭ نۇرلۇق تالا خەۋەرلىشىش سانائىتى پەسكە چۈشۈشكە قاراپ مېڭىپ، بىر

چۈشكەنچە توختىمىدى. بىزنىڭ شىركەتنىڭ پاي چېكى دەپتەر ئۈستىدە بىر دوللاردىن 9 دوللارغا ئۆسكەن بولۇپ، ئىقتىسادنىڭ چۈشۈشى بىلەن ئۇنىڭ باھاسىمۇ چۈشۈپ، ئاخىرىدا بىر پاي چېكىنىڭ قىممىتى 3 سەنت (يەنى 0.03 دوللار) بولۇپ قالدى. مېنىڭ 5 مىڭ دوللار مەبلىغىم 150 دوللارغا چۈشۈپ قالدى. بۇ 150 دوللار پۇلمۇ ماڭا قايتىپ كېلەمدۇ-يوق، ئۇنىمۇ بىلمەيمەن. بىزنىڭ شىركەتتىكى يەنە بىر بالا مۇشۇنداق ئىش بىلەن 10 نەچچە يىل يىغقان 90 مىڭ دوللار پۇلىدىن قۇرۇق

قالدى. ئاشۇ ۋاقىتتا مەن رادىيو خەۋەرلىرىدە ئىقتىسادىي جەھەتتىن ۋەيران بولۇپ، يىغلاپ كەتكەن كىشىلەرنىڭ ئاۋازىنى خېلى ئاڭلىدىم. مەسىلەن، بىر كىشى شىركەتتىن بەرگەن پاي-چېكنىڭ دەپتەردىكى قىممىتىنى ھېسابلاپ، پايدا تېخى ئۆز قولىغا تەگمىگەن بولسىمۇ، 3 مىليون دوللارلىق ئۆيدىن بىرنى قەرزگە ئالغان پۇل بىلەن سېتىۋاپتۇ. كېيىن ئۇ پاي چېكنىڭ قىممىتى يوق بولۇپ كېتىپتۇ. ئۆيىنىڭ باھاسىمۇ 2 مىليون دوللارغا چۈشۈپ قاپتۇ. ئۆيىنى سېتىپ، قەرز تۆلەپ، بانكىغا

يەنە بىر مىليون دولـلار قەرز بولـۇپ قـاپتۇ. شـىركىتى يوقـاپ كېتىـپ، خىزمىتىـدىنمۇ قـۇرۇق قـاپتۇ. ئەگەر سـىزنىڭ بانكىغـا يىللىـق ئۆسـۈمى 6 پىرسـەنتلىك بىـر مىليـون دولـلار قەرزىڭىـز بولـسا، ئۇنـىڭ ئۆسـۈمى ئۈچـۈنلا ھەر ئايـدا 5000 دولـلار تۆلـىشىڭىز كېـرەك. يۇقىرىقىـدەك ئەھۋالدا، كـىشىلەر نۇرغـۇن شـەرتلەر ئاسـتىدا ئىنگلىزچـە «bankruptcy» دەپ ئاتىلىـدىغان ۋەيـران بولغـانلىقىنى ئېـلان قىلىـپ، قەرز پۇلـىدىن قۇتۇلالايـدۇ. ۋەيـران بولغانلىقىنى ئېـلان قىلىـشىنىڭ خېلـى كـۆپ زىيىنـى بـار. مەسـىلەن، سـىز

ئۇنىڭدىن كېيىنكى 10 يىل ئىچىدە بانكىدىن ھېچقانداق قەرز پۇل ئالالمايسىز.

1996-يىلى 6-ئايدا، مەن ساندىئا دۆلەت تەجرىبىخانىسىدا دوكتۇرئاشتىلىق قىلىۋاتقان ۋاقتىمدا، مېنىڭ ئاشۇ ئىدارىدىكى ئۇستازىمنىڭ تونۇشتۇرۇشى بىلەن، بىر يۇقىرى تېخنىكىلىق يېڭى شىركەت قۇرماقچى بولغان 3 كىشىنىڭ بىرى بولدۇم. بىزگە «CEO» بولغان كىشى ھىندىستاندىن 6 يېشىدا كەلگەن، سىلىكون جىلغىسىدا ئۇزۇن يىل ئىشلەپ، ئۆزى بىرۇن 2 شىركەت

قـــۇرۇپ باققـــان، يېـــشى 60 قـــا يېقىنلىشىپ قالغان بىر كىشى ئـىدى. ســودا-ســېتىققا مەســئۇل مــۇئاۋىن رەئىس بولسا ئەينى ۋاقىتتا ســىلىكون جىلغىسىدىكى يىللىـق سودىـسى بىـر قانچە مىليـارت دوللارلىـق بىـر چـوڭ شىركەتنىڭ سودا-سېتىقىغا مەسـئۇل مــۇئاۋىن رەئــسى بولــۇپ، بىزنــىڭ «CEO» بــىلەن يــېقىن دوســت ئـــىدى. مەن بولـــسام «CTO» بولــدۇم. شـــىركىتىمىزنىڭ ئـــسمى «Telelase» بولــۇپ، بــۇ يەردىكــى «Tele» دېگەننىڭ مەنىسى خـۇددى «تېلېگـــــرام»، «تېلېفـــــون» دېگەنـــدىكىگە ئوخـــشاش «يـــراق»

دېگەن مەنانى ئۇقتۇراتتى. «Lase» بولسا (ئىنگلىزچە «Laser» يەنى لازېر نۇرى) نىڭ بىر قىسمى ئىدى. بىزنىڭ چىقارماقچى بولغىنىمىز، لازېر نۇرىنى ھاۋادا ماڭدۇرۇپ، ئارىلىقى 1 كىلومېتردىن 4 كىلومېترغىچە بولغان بىنالارنىڭ ئارىلىقىدا يۇقىرى سىغىملىق خەۋەرلىشىش تورى قۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىدىغان ئاپپاراتنى ئىدى. بۇ ئاپپاراتنىڭ كۆرۈنۈشى بىر خىل تېلېسكوپقا ئوخشاش بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدە تېلېسكوپتىن باشقا يەنە نۇر سىگنالىنى ئېلېكتىر سىگنالىغا ئايلاندۇرىدىغان يۇقىرى سۈرئەتلىك

زاپچاسلار هەمدە يۇقىرى سۈرئەتلىك ئېلېكتىر سىگنالىنى باشقا خەۋەرلىشىش تورلىرىغا يەتكۈزۈپ بېرىدىغان زاپچاسلارمۇ بار ئىدى. . San Francisco غا ئوخشاش چوڭ شەھەرلەر ۋە ئالىي مەكتەپلەردە بىنالار بەك زىچ بولغاچقا، ئەگەر يەرنى كولاپ نۇرلۇق تالا كۆمۈپ، خەۋەرلىشىش تورى ياسىماقچى بولسا، ئۇنىڭغا ۋاقىت ۋە ئىقتىساد ئىنتايىن كۆپ كېتەتتى. بەزى جايلاردا بولسا ئۇنداق قىلىش مۇمكىن، پۈتۈنلەي مۇمكىن بولمايمۇ قالىدۇ. ئەگەر بىزنىڭ ئاپپاراتتىن ئىككىنى بىر-

بىرىگە قارىتىپ ئورناتسا، بىر-ئىككى ھەپتىنىڭ ئىچىدىلا ئىككى بىنانى بىر-بىرىگە ئۇلىغىلى بولاتتى. مەن مۇشۇنداق ئاپپاراتتىن 3 خىلنى لايىھىلىدىم. ئۇچىمىز بىرلىشىپ شىركىتىمىزگە ئىگىلىك پىلانى تۈزۈپ، نۇرغۇن «VC» لارنىڭ قېشىغا ئاپاردۇق. لېكىن، بىزنىڭ ئىگىلىك پىلانىمىز ئۇلارنى قانائەتلەندۈرەلمەي، بىز زادىلا پۇل ئالالمىدۇق. بۇ جەريانىدا مەن ئۆز يېنىمدىن 5 مىڭ دوللاردەك پۇلنى مۇشۇ شىركەت ئۈچۈن خەجلىدىم. بىزنىڭ يېڭى قۇرغان شىركىتىمىزنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇشى ھېچ

قانداق كاپالەتكە ئىگە بولمىغاچقا، مەن بۇ شىركەتكە ئۆزۈمنىڭ 2- نىشانى تەرىقىسىدە مۇئامىلە قىلىپ، ئۆزۈمنىڭ رەسمىي خىزمىتىنى زادىلا توختاتمىدىم. پەقەت بىزنىڭ «CEO» لا بۇ شىركىتىمىز ئۈچۈن پۈتۈن كۈن ئىشلىدى. 1996-يىلى 9-ئايدا، مەن «CVI» دېگەن لازېر شىركىتىگە خىزمەتكە كىردىم. بىر تەرەپتىن «CVI» دىكى خىزمىتىمنى نورمال داۋاملاشتۇرۇپ، ھەر كۈنى ئاخشىمى، شەنبە-يەكشەنبە ۋە باشقا دەم ئېلىش كۈنلىرىنىڭ ھەممىسى «Telelase» نىڭ ئىشىنى قىلدىم. بىز مەبلەغ ئېلىش جەھەتتە

قـــاتموُ-قـــات قيينچىلىققـــا دوُچ كەلسەكموُ، ھەرگىز بوُ شىركەتتىن ۋاز كەچمـــدوُق. ئەممـــا، 1998-يىلـــى ئامېرىكـــــدىكى غـــايەت چـــوڭ شىركەتنىڭ بـــرى بولغـــان « Lucent Technology» شـــركىتى ۋاشـــىنگتون شـــــتاتىنىڭ Seattle شـــــەھىردە قوُرۇلغان «Terrabeam» دېگەن بـــر شـــــىركەتكە 500 مىلىـــــون دولـــــلار مەبلەغ سـالدى «Terrabeam» نىـڭ چىقارمـــــاقچى بولغىنىمـــــوُ بىزنىـــــڭ چىقارماقچى بولغىنىمىز بىلەن ئوپ-ئوخشاش ئىدى. بـوُ ئـشتىن كېـيىن بىزنىـــــڭ مەبـــــلەغ ئالالـــــشىمىزدا ئاساسەن ئۈمـــد قالمـــدى. شـوُنداق

بولـــسمۇ بـــز باشـــقا يـــۇقىرى تېخنىكىلىق نەرسە چىقىرىش يولىدا ئىزدەنـــدۇق. مۇشـــۇ جەريانـــدا «Telelase» نىڭ ئېھتىياجى بىلەن مەن ئۆزلۈكىمـــــــدىن Windows پروگراممـــسى ۋە SMNP قاتـــارلىق يۇمـــشاق دېتـــاللارنى ئۆگەنـــدىم. 2001-يىلىغـــا كەلگەنـــدە مەن ئىنتايىن ھارغىنلىق ھېس قىلىـپ، بـۇ شـىركەتتىكى ۋەزىپەمـدىن ئىـستېپا بەردىم. «Telelase» بىـر رەسـمىي تىزىمغـــا ئالـــدۇرۇلغان شـــىركەت بولـۇپ، ئۇ ھـازىرمۇ مەۋجـۇت. مەن يەنـلا ئۇنـىڭ بىـر ئاساسـلىق پـاي چەك ئىگـسى. ھـازىر ئۇنـى بىزنـىڭ

ئەینی ۋاقىتتا «CEO» بولغان كىشى ئۆزى يالغۇز ماڭدۇرۇۋاتىدۇ. باشقا شىركەت-ئىدارىلەرگە مەسلىھەتچىلىك قىلىپ بېرىپ، ئىشخانىنىڭ ئىجارىسى بىلەن ئۆزىنىڭ مائاشىنى تېپىپ ياشاۋاتىدۇ. ھازىر بىز چىقارماقچى بولغان ھېلىقى ئاپپاراتنى چىقىرىدىغان شىركەتلەر ئامېرىكا، ياپونىيە، ئىسرائىلىيە، ئەنگلىيە قاتارلىق نۇرغۇن دۆلەتلەردە قۇرۇلۇپ كەتتى. ھازىر يەر شارى بىلەن ئالەم بوشلۇقى ئوتتۇرىسىدىكى خەۋەرلىشىشتە ئىشلىتىدىغان «Deep Space Network, DSN» دەپ ئاتىلىدىغان

(ئۇيغۇرچە مەنىسى «چوڭقۇر ئالەم بوشلۇقى تورى» دېگەنگە يېقىن كېلىدىغان) بىر مىكرو دولقۇنلۇق خەۋەرلىشىش تورى ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلىدۇ. ھازىر مارسىتىكى ئىككى تەكشۈرگۈچى ماشىنا تارتقان رەسىملەرنىمۇ ئاشۇ تور ئارقىلىق يەر شارىغا ماڭدۇرۇپ تۇرۇۋاتىدۇ. بۇ تورنىڭ ئانتېننىسى قازان شەكلىدە بولۇپ، ئۇنىڭدىن جەمئىي 3 ى بار. ئۇلار يەر شارىنىڭ ئۈستىدىكى ئۆز-ئارا 120 گىرادۇس ياسىغان جايلارغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولۇپ، ئۇنىڭ بىرى ئامېرىكىنىڭ كالىفورنىيە شتاتىدا، بىرى ئاۋستىرالىيەدە، يەنە

بىرى ئىسپانىيەدە. بۇ ئانتېننانىڭ دىئامېترى 34 مېتىر ۋە 70 مېتىر چوڭلۇقتا بولۇپ، ئىگىزلىگى بىر 10 قەۋەتلىك بىنا بىلەن باراۋەر كېلىدۇ. مىكرو دولقۇنلۇق خەۋەرلىشىشنىڭ سۈرئىتى تېز بولمىغاچقا، ھازىر ئامېرىكا ۋە غەرب ئەللىرى يەر شارى بىلەن ئالەم بوشلۇقى ئوتتۇرىسىدىكى خەۋەرلىشىش ۋە ئالەم بوشلۇقىدىكى ئۆز ئارا خەۋەرلىشىشنى نۇر دولقۇنى ئارقىلىق ئېلىپ بېرىش توغرىسىدا نۇرغۇن تەتقىقاتلارنى ئېلىپ بېرىۋاتىدۇ.

تۆۋەندە يازىدىغان نەرسىنى چۈشىنىش ئاسان بولسۇن ئۈچۈن،

نۇرلـۇق تـالا (ئىنگلىـزچە «optical-fiber») خەۋەرلىشـــشىگە ئائـــت ئازراق ئۇقۇم بېرىـپ ئۆتـۈپ كېـتەي. هـازىر كـۆپ سـانلىق نۇرلـۇق تـالا خەۋەرلىشـــشتە بـــر كانالىنـــڭ تېزلىكى بىر سېكۇنتىغا 10 گىگا بىت بولۇپ، ئۇنى قـىسقارتىپ 10 GBPS (ئىنگلىـــزچە «10 giga bit per second») دەپ ئاتايدۇ. بىر نۇرلۇق تـــالادا مۇشـــۇنداق كانالـــدىن تەخمـــىنەن 40 بولـــدۇ. بـــر ئاۋاز كانالىنـــڭ ئىگىلەيـــدىغان مىقتـــارى (بەزى بىر يېڭى تېخنىكىنىڭ يارىدىمى بىـــلەن) تەخمـــىنەن سـېكۇنتىغا 10 كىلو-بىت (10 Kbps)بولغاچقا، بىر

نۇرلۇق تالادا 40 مىليون ئاۋاز (يەنى تېلېفون) كانالى ماڭدۇرغىلى بولىدۇ. 2001-يىلنىڭ ئالدى كەينىدە بىر نۇرلۇق تالا خەۋەرلىشىش كانالىنىڭ سۈرئىتىنى 40Gbps قىلىش توغرىسىدا نۇرغۇن گەپلەر بولدى. بۇ تېخنىكىغا كېرەكلىك بولغان زاپچاس-ئاپپاراتلارنى ياسايدىغان نۇرغۇن شىركەتلەر قۇرۇلدى. لېكىن، 2003-يىلىغا كەلگەندە بۇ تېخنىكىنىڭ ئىقتىسادىي ئۈنۈمى يۇقىرى ئەمەسلىكى بايقىلىپ، بۇ تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرمايدىغان بولۇپ، يېڭىدىن قۇرۇلغان نەچچە مىڭ شىركەت ۋەيران بولدى.

كانادادا بىر تۈركىيەلىك ئۆمەر ئىسملىك تۈرك قۇرغان بىر ئوپتىكا شىركىتى بار. ئۇ بىر 200 كىشىلىك شىركەت بولۇپ، ئۇنىڭ مەھسۇلاتى ئامېرىكىدىمۇ كۆپ سېتىلىدۇ. مەن «CVI» ۋە «WaveSplitter» دېگەن شىركەتلەردە ئىشلەۋاتقان ۋاقتىمدا، بۇ شىركەتتىن نەچچە قېتىم ئوپتىكا زاپچاسلىرى سېتىۋالغانىدىم. 2001-يىلنىڭ بېشىدا بىر خەلقئارالىق نۇرلۇق تالا خەۋەرلىشىش يىغىنىغا بېرىپ، كۆرگەزمە زالىدا بۇ شىركەتنىڭ كۆرگەزمىسىنىمۇ زىيارەت قىلىپ، ئۆمەر بىلەن كۆرۈشتۈم. ھەمدە بۇ

شـــركەتنىڭ ئامېرىكـــدىكى بـــر تەتقىقات ئىشخانىسىغا مەسـئۇل بـر مۇئاۋىن رەئىسى بىلەنمـۇ تونۇشـتۇم. ئۇ بـــر دوكتورلـــۇق ئۇنـــۋانى بـــار، زەيـــنەپ ئـــسملىك ئايـــال كـــشى بولـــۇپ، ئۇمـــۇ تۈركىيەلـــىك تـــۈرك ھەمـــدە يېـــشى ئۆمەرنىڭكـــدىن 10 ياشـلارچە چـوڭ ئـدى. بـز كەسـپ توغرىـــسىدا كـــۆپ پاراڭلاشـــتۇق. پارىڭمىزنـــڭ ئاخىرىـــدا زەيـــنەپ مېنـــڭ ئۇلارنـــڭ شـــركىتىگە يۆتكىلـــىپ، ئۇلار ئۈچـــۈن ئـــشلەپ بېرىـــشمىنى تەكلىـــپ قىلـــدى. گەرچە شـــۇ چاغـــدا بـــۇ شـــركەت «WaveSplitter»گە قارىغانـــدا

كۆپ پىشىپ يېتىلگەن شىركەت بولۇپ، ئىستىقبالىمۇ كۆپ ياخشىدەك كۆرۈنگەن بولسىمۇ، مەن ئۇنى رەت قىلدىم. بۇنىڭ سەۋەبى، مەن زەينەپ بىلەن پاراڭلىشىۋاتقان ۋاقتىمدا، بىر قېتىم ئۆمەر بىزنىڭ قېشىمىزغا كېلىپ، زەينەپنى «ئىشلىمەي كەچكىچە پاراڭ سالامسەن؟» دېگەندەك گەپلەر بىلەن ئىنتايىن سەت سىلكىشلىۋەتتى. زەينەپ ئۆز شىركىتىنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن كۈچەۋاتقان بولۇپ، ئۆمەرنىڭ ئۆزىنىڭ ھەدىسىدەك بىر كىشىگە ئۇنداق مۇئامىلە قىلىشى مېنى

ئىنتايىن سەسكىندۈرگەنىدى. شۇڭا مەن ئۆزۈمنىڭ ئويلىنىغىنىنى زەينەپكە شۇ پەيتتىلا ئېيتتىم.

2001-يىلنىڭ ئاخىرى زەينەپ مېنى بىر ئايرىم كۆرۈشۈشكە چاقىرىپ، ئۆزىنىڭ بىر يېڭى شىركەت قۇرماقچى بولغانلىقىنى ئېيتتى. ھەمدە مېنىڭ ئىنژىنېرلىققا مەسئۇل مۇئاۋىن رەئىس بولۇپ ئىشلەپ بېرىشىمنى تەلەپ قىلدى. زەينەپ مەندىن باشقا يۇمشاق دېتال مۇتەخەسسىسدىن بىرنى ۋە ئېلېكتىر ئىنژىنېرلىق مۇتەخىسسىسدىن بىرنىمۇ ئۆز يېنىغا يىغىپ بولغانىكەن. ئۇلار

ئۆمەرنىڭ شىركىتى سېتىۋالغان بىر كىچىك شىركەتنىڭ رەئىس ۋە مۇئاۋىن رەئىسلىرى بولۇپ، زەينەپ بىلەن بىرلىكتە بۇ يېڭى شىركەتنى قۇرۇشقا ماقۇل بولغانكەن. بىزنىڭ چىقارماقچى بولغىنىمىز، ئۇزۇن يوللۇق، Gbps40 لىق نۇرلۇق تالا خەۋەرلىشىشگە ئىشلىتىدىغان بىر ئاپپارات بولۇپ، مۇشۇنداق خەۋەرلىشىش تورىدا كەم بولسا بولمايدىغان، ئىنگلىز تىلىدا Polarization Mode Dispersion (PMD) دېگەن بىر خىل ھادىسىنىڭ نۇر سىگنالىنىڭ سۈپىتىنى بۇزۇۋېتىشىنىڭ ئالدىنى ئالىدىغان

بىر يېڭى ۋە يۇقىرى تېخنىكىلىق ئاپپاراتىنى ئىدى. ئۇ بىر يېڭى نەرسە بولغاچقا، ئۇنى بۇرۇن ھېچكىم قىلىپ باقمىغانىدى. بىزنىڭ «WaveSplitter» دېگەن شىركىتىمىزدە مۇشۇ PMD پارامېتىرىنى ئۆلچەيدىغان بىر ئاپپاراتنى لازىم بولۇپ قېلىپ، ئاشۇنداق ئاپپاراتنى چىقىرىدىغان بىر شىركەتنىڭ ئادەملىرى بىزنىڭ شىركەتكە كېلىپ، ئۆز مەھسۇلاتىنى تونۇشتۇرغاندا، مەن ئۇ ئاپپاراتنىڭ ئىشلەش پرىنسىپىنى پۈتۈنلەي چۈشىنىۋالغانىدىم. مەن ئۆزىمىزنىڭ شىركىتىگە «ماڭا 6 ئاي ۋاقىت

بېرىڭلار. ئۇنى مەن لايىھىلەپ ياساپ چىقاي» دېگەندە، شىركەتتىكىلەر «بىزنىڭ 6 ئاي ۋاقتىمىز يوق» دەپ، ئۇ ئۆلچەش ئاپپاراتىدىن بىرنى 120 مىڭ دوللارغا سېتىۋالغاندى.

مەن ئۆزۈمنىڭ «Telelase» دىكى تەجرىبەمگە ئاساسەن، بىزنىڭ بۇ ساھەدە تېخى تەجرىبىمىز ياكى تېخنىكىمىز يوقلۇقىنى، شۇڭا مەبلەغ ئېلىشنىڭ ئىنتايىن تەسلىكىنى ئېيتقاندا، زەيىنەپ ئۆزىگە پۇل بېرىشكە تەييار بولۇپ قالغان بىر قانچە «VC» كاپىتالىستلارنىڭ بارلىقىنى ئېيتتى. شۇنىڭ بىلەن

مەندە خېلى كۆچلۈك ئىشەنچ پەيدا بولدى، مەن بۇ يېڭى شىركەت مەبلەغ ئېلىپ بولغاندىلا ئاندىن ئۇنىڭدا پۈتۈن كۈن ئىشلەيدىغانغا، ئۇنىڭغىچە «WaveSplitter»دىكى خىزمىتىمنى تاشلىمايدىغانغا شەرت قويۇپ، زەينەپنىڭ تەلىپىگە ماقۇل بولدۇم. بىز تۆت كىشى بىرلىشىپ ئىگىلىك پىلانى تۈزگەندە، زەينەپ پىلانغا «بىزنىڭ بۇ ساھەدە يېڭى تېخنىكىمىز بار» دەپ يېزىپ قويۇپتۇ. مەن ئۇنىڭ نېمىشقا بۇنداق قىلىدىغانلىقىنى سوريغىنىمدا، ئۇ ئەگەر بىز ئۇنداق قىلمىساق، كاپىتالىستلار پۇل بەرمەيدىغانلىقىنى

ئېيتتى. ئۇنداق قىلىش مېنىڭ كەسپي ئەخلاقىمغا ۋە كىشىلىك پرىنسىپىمغا پۈتۈنلەي خىلاپ بولۇپ، مەن بۇ ئىشنى ئازراقمۇ ياقتۇرمىدىم. شۇنىڭ بىلەن قالغان 3 كىشىگە «يېڭى تېخنىكىمىز بار» دەپ يالغان ئېيتماي، بىزدە ئاشۇنداق بىر ئاپپاراتنى ئىشلەپ چىقىرالايدىغان تالانت ئىگىلىرى ۋە بىلىم بارلىقىنى، ئەگەر بىزگە مەبلەغ سېلىنسا، بىز ئۇ ئاپپاراتنى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە لايىھىلەپ ياساپ چىقىرالايدىغانلىقىمىزنى ئېيتىشنى تەشەببۇس قىلدىم. لېكىن مېنىڭ گېپىمنى قالغانلار ئاڭلىمىدى

«VC» كاپىتالىستلارنىڭ ئالدىغا دوكلات بېرىش ئۈچۈن باردىغاندا، ئۇلار بىزنىڭ ئىگىلىك پىلانىمىزدىكى ئوپتىكىلىق تېخنىكىغا ئائىت مەزمۇن توغرىسىدا مېنىڭ دوكلات بېرىشىمنى تەلەپ قىلدى. لېكىن مەن ئۇنىڭغا ئۇنىمىدىم. مەن ئادەتتىكى ئىشلاردا يالغان گەپ قىلالمايدىغان بىر ئادەم، بۇنداق يۇقىرى تېخنىكىلىق ئىشلاردا تېخىمۇ يالغان سۆزلىيەلمەيتتىم. شۇنداق بولسىمۇ مەن بۇ گۇرۇپپىنىڭ دوكلاتىنى تەييارلاشقا پۈتۈن كۈچۈم بىلەن يارداەم قىلدىم. بىز بىر ھەپتىنىڭ ئىچىدە ئىككى «VC»

كاپىتالىست شىركىتىگە بېرىپ، ئۇلارغا دوكلات بەردۇق. بىزنىڭ تېخنىكىمىز توغرىسىدىكى مەزمۇنلارنى زەينەپ ئۆزى دوكلات قىلدى. ئەمما، خۇددى مەن پەرەز قىلغاندەك، ھەر ئىككىلىسىدىلا كاپىتالىستلار «سىلەر ئۆزەڭلاردا يېڭى تېخنىكا بارلىقىنى دېدىڭلار. كېلەر قېتىم شۇ تېخنىكا توغرىسىدا بىزگە تەپسىلىي ئۇچۇر بېرىڭلار» دەپ، بىزنى چىرايلىق يولغا سالدى. بىز ئۆزىمىزنىڭ پۇتىغا ئۆزىمىز پالتا چېپىپ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا قايتا بېرىشقا ئامالسىز قالدۇق. يەنە، ئەگەر بىز دوكلاتنى مەن يۇقىرىدا

تەشـــەببۇس قىلغانـــدەك بەرگەن بولـــــساق، بىزنـــــــڭ «VC» كاپىتالىستلارنى ئۆزىمىزنىڭ تـالانتى بـــلەن تەجـــربىە-بىلىملـــرىگە ئىشەندۈرۈش ئېھتىماللىقى بار ئىدى. بـــز ئۇنـداق قىلمـاي، يالغـان گەپ قىلـــپ، ئىنتـايىن ئوسـال ئەھۋالغـا قالدۇق. شۇ چاغدا مەن قالغانلارنىڭ بـــۇ ســـاھەدە تېخـــى مەنچىلـــك تەجرىبىگە ئىگە ئەمەسلىكىنى ھېس قىلـدىم. ئارىلىقتـا بـر ئىككـى ئاي ۋاقىت ئۆتۈپ، بىز كېيىنكى قەدەمنـى قانـداق ئېلىـشنى مۇزاكىرلىـشۋاتقان مەزگىلدە، ئامېرىكىنىڭ نۇرلـۇق تـالا خەۋەرلـــــشىش ســـــانائىتى 180

گـــرادۇس بۇرۇلـــۇپ، ئىنتـــايىن تـــز سـۈرئەتتە تـۆۋەنگە قـاراپ ماڭـدى. شـــۇنىڭ بـــلەن بىزنـــىڭ مەبـــلەغ ئالالـشىمىزدىن ئۈمـىد قالمـاي، بـىز تۆتىمىز تارقىلـىپ كېتىـشكە مەجبـۇر بولدۇق.

2000-يىلىنـــىڭ بېـــشىدا، مەن «CVI» دىن چىقىپ كېتىـپ، يېڭـى خـــزمەت تاپىدىغانـــدا جەمئـــي 3 شىركەتكە تەڭـلا ئىلتىمـاس قىلـدىم. ئۇ 3 شـىركەتنىڭ ھەممـــىسىمۇ مېنـى قوبـــۇل قىلـــدى. ئۇنـــىڭ بـــىرى «WaveSplitter» بولۇپ، يەنە بىرى «KLA-Tencor» دەپ

ئاتىلـــدىغان، يىللـــىق سودىـــسى 4

مليـــارت دوللاردـــن ئاشـــدىغان، يېـرىم ئۆتكۈزگـۈچ ئـشلەپچىقىرىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان چوڭ تىپلىق ئۈسكۈنىلەرنى ئىشلەپ چىقىرىـدىغان بىـــر خەلقئارالـــق چـــوڭ شـــىركەت ئىدى. بۇ شـىركەتتىكى مېنـى قوبـۇل قىلغـــان كـــشى مەنـــدىن 5 يـــاش ئەتراپـــــدا چـــــوڭ، ئەنگلىيەنـــــڭ ئوكـــــــسفورد ئۇنىۋېرســـــــىتېتىدا دوكتورلۇق ئۇنۋانىغـا ئېرىـشكەن، بـۇ شـــىركەتتە ئـــشلىگىلى 10 يىلـــدەك بولغان، شىركەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولـــۇپ، شـــىركەتنىڭ پۈتـــۈن يېڭـــى تـــۈرلەرنى تەتقـــــق قىلـــــدىغان بۆلۈمىگە مەسئۇل كىشى ئىكەنـدۇق.

ئۇ ئەسلىدە ئىرانلىق بولۇپ، چىرايى ئۇيغۇرغىلا ئوخشايتتى. مەنمۇ بىۋاستە شۇ كىشىنىڭ قولىدا ئىشلەيدىغان بولۇپ، ئۇ مەندىن ھەر خىل ئىمتىھانلارنى ئېلىپ بېقىپ، مېنى ئىنتايىن ياقتۇرۇپ قالدى ھەمدە مېنى ئالغان 3 شىركەتنىڭ ئىچىدە مائاشنىمۇ ئەڭ كۆپ بەردى. لېكىن، ئاخىرىدا قارار قىلىدىغاندا، مەن يەنىلا «WaveSplitter»نى تاللىدىم. سەۋەبى «WaveSplitter» پاي چېكى تېخى بازارغا سېلىنمىغان يېڭى شىركەت بولغاچقا، پاي چېكى ئارقىلىق بىراقلا باي بولۇش ئېھتىماللىقى بار ئىدى. مەن «KLA-

«Tencor» غا بارمىغان بولسامۇ، شۇنىڭدىن كېيىن مېنى ئالغان ھېلىقى ئىرانلىق بىلەن دوست بولۇپ قالدىم. ئۇنى بىر قېتىم ئۆيۈمگە چاقىردىم. ئۇ بىزنىڭ ئۆي تۇتىشىمىز ۋە دۇتتىرىمىزنىڭ ئۆزلىرىنىڭكى بىلەن قانچىلىك ئوخشايدىغانلىقىغا ئىنتايىن ھەيران قالدى. بىز ئادەتتە پات-پات تېلېفونىدا كۆرۈشۈپ تۇردۇق. ئۇ ئاللىقاچان مىليونېر بولۇپ بولغان بولۇپ، 2002-يىلى ئۇ خىزمىتىدىن ئىستېپا بېرىپ، نۇرلۇق تالا خەۋەرلىشىش ساھەسىدە شىركەت قۇرماقچى بولۇپ، مېنىڭ ئۇنىڭ بىلەن بىرگە ئىشلىشىمنى

تەلەپ قىلىدى. بۇ چاغدا ئامېرىكىنىڭ نۇرلۇق تالا خەۋەرلىشىش سانائىتى ھەدەپ تۆۋەنگە قاراپ مېڭىۋاتقانىدى. مەن ئۇنىڭغا پۇل ئېلىشنىڭ ئىنتايىن تەسلىكىنى، ھەتتا ئاساسەن مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ئېيتقاندا، ئۇمۇ ئۆزىنىڭ «VC» كاپىتالىستلاردىن يېقىن تونۇشلىرىنىڭ بارلىقىنى، شۇڭا پۇل ئالالايدىغانلىقىنى ئېيتتى. شۇنىڭ بىلەن مەن شىركەتكە پۇل ئېلىشتىن بۇرۇن «WaveSplitter» دىكى ئىشىمنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىدىغانغا، پۇل ئالغاندىن كېيىن ئاندىن رەسمىي

ئـــــشلەيدىغانغا مـــاقۇل بولـــدۇم. شـــىركەتكە ئۇ ئۆزى رەئـــىس، مەن ئىنژىنېرلىقتا مەسئۇل مۇئاۋىن رەئىس بولدۇم.

بىزنـــىڭ دەســـلەپتە چىقارمـــاقچى بولغىنىمىز ئۇزۇن يوللۇق نۇرلۇق تـــالا خەۋەرلـــىشىش تورىغـــا بـــىر كانـــالنى قوشۇپ، بىر كانالنى چۈشـۈرىدىغان، ئىنگلـــىزچە « Optical Add/Drop Multiplexer, OADM» دەپ ئاتىلـــــىدىغان ئاپپـــــارات ئـــــدى. مەســـلەن، جەنـــۇبىي شـــىنجاڭدىن بېـــيجىڭغىچە بولغـــان خەۋەرلـــىشىش تـــۈرىنى ئېلـــىپ ئېيتـــساق، بـــۇ تـــور ئۈرۈمچىگە كەلگەندە ئۇنىڭدىكى بىر

كانالنى چۈشۈرۈپ، ئۇنىڭغا يېڭى بىر كانالنى قوشۇش كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا قەشقەردىن ئۈرۈمچىگە ماڭىدۇرغان ئېلىخەت ئۈرۈمچىگە، قەشقەردىن بېيجىڭغا ماڭىدۇرغان ئېلخەت بېيجىڭغا، ۋە ئۈرۈمچىدىن بېيجىڭغا ماڭىدۇرغان ئېلىخەت بېيجىڭغا يېتىپ بارالايدۇ. مەن پۈتۈن دۇنيادىكى مۇشۇنداق نەرسە چىقىرىدىغان شىركەتلەرنىڭ تېخنىكىسىنى تەكشۈرۈپ، ئۆزۈمنىڭ «WaveSplitter» دە قىلىۋاتقان نەرسىلىرىمدىنمۇ پايدىلىنىپ، چىقىرىدىغان نەرسىنى لايىھىلەپ چىقتىم. ئىگىلىك پىلانىنى تۈزۈپ، بىز

«VC» كاپىتالىستلار بىلەن كۆرۈشۈشنى باشلىدۇق. مېنىڭ ھەيران قالغنىم، ئامېرىكىنىڭ يۇقىرى تېخنىكىلىق سانائىتىدە ناھايىتى مۇھىم ئورۇنلاردا ئىشلەيدىغان ئىرانلىقلار خېلى كۆپ ئىكەن. مەسىلەن، مەن يۇقىرىدا تەسۋىرلەپ ئۆتۈپ كەتكەن «Cisco» شىركىتىنىڭ سودا-سېتىققا مەسئۇل مۇئاۋىن رەئىسى ئىرانلىق ئىكەن. ياپونىيەنىڭ «Hitachi» خىتاچى شىركىتىنىڭ ئامېرىكىدىكى مەبلەغ سېلىش ئىشخانىسىنىڭ مەسئۇلمۇ ئىرانلىق ئىكەن. مەن ئۇ ئىرانلىق شىرىكىمگە

ئۇزۇن يوللـۇق خەۋەرلـشش تـورى ئاپپـاراتى چىقىرىـدىغان، «OADM» نى ئـشلىتىش ئېھتىمـاللىقى بـار بـر شـىركەتنى تونۇشـتۇرۇپ قويـسام، ئۇنىڭ ئاساسلىق قۇرغۇچىسى ۋە 1- قـول باشـلىقىمۇ ئىرانلـىق چىقـىپ قالـدى. مۇشـۇنداق تونۇشـلىرىمىز بولغان بولسىمۇ، ئامېرىكىنىڭ ئەينـى ۋاقىتتىكـى بـزگە پايدىـسىز ئىقتىـسادىي ئەھـۋالى تۈپەيلىـدىن، بـز بـۇ شـىركەتكىمۇ پـۇل ھەل قىلالمىدۇق. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭدىن ۋاز كېچىـشكە مەجبـۇر بولـدۇق. ئامېرىكىدا ئۆزىنىڭ دۆلتـى بـار ھەر قانداق بـر مىللەتنـى سۈرۈشتۈرسـە،

ئۇلارنىڭ ئامېرىكىدا ياشاۋاتقان ئادەم نوپۇسىنىڭ خېلى كۆپلۈكى بايقىلىدۇ. مېنىڭ پەرزىمچە، ئامېرىكىدا ئۇيغۇردەك نوپۇسى ئاز ئىككىنچى بىر مىللەت بولمىسا كېرەك.

بۇ ئىشتىن كېيىن، مەن سىلىكون جىلغىسىدىكى 15 تەك ئادىمى بار بىر يېڭى قۇرۇلغان شىركەتكە خىزمەت تېپىش كۆرۈشۈشىگە باردىم. مەن شىركەتنىڭ 5-6 باشلىق ۋە ئىنژېنېرلىرىغا ئۆزۈمنىڭ بۇرۇن قىلغان ئىشلىرىم ۋە «OADM» توغرىسىدىكى بىلىدىغانلىرىم توغرىسىدا بىر سائەت

دوكلات بەردىم. دوكلات جەريانىدا ئۇلار مەندىن ئۈزۈلدۈرمەي سوئال سوراپ تۇردى. بۇمۇ «OADM» ئاپپاراتى چىقارماقچى بولغان بىر شىركەت بولۇپ، تېخى قايسى تېخنىكىنى ئىشلىتىشنى قارار قىلىپ بولالمىغان ئىكەن. دوكلاتنىڭ ئاخىرىدا شىركەتنىڭ «CEO» باشلىقى مەندىن: «ئەگەر بىز قايسى تېخنىكىنى ئىشلىتىشنى سېنىڭ ئۆز ئىختىيارىڭغا قويساق، سەن بىر OADM نى قانچە پۇلغا پۈتتۈرەلەيسەن؟» دەپ سوردى. مەن «4500 دوللاردىن 6000 دوللارغىچە» دەپ جاۋاب بەردىم. ئۇ

كىشى: «ساڭا بىر ھەپتە ۋاقىت بېرىمىز. ئەگەر مۇشۇ بىر ھەپتە ئىچىدە 2500 دوللارغا پۈتىدىغان OADM دىن بىرنى لايىھەلىسەڭ، بىر ھەپتىدىن كېيىن بىزنىڭ شىركەتكە كېلىپ ئىشقا چۈشكىن. ئەگەر لايىھەلىمىسەڭ، بىز بىلەن ئىككىنچى ئالاقىلەشمە» دەپ مېنى يولغا سالدى. مەن بۇرۇن قانداق قىلىپ قاتتىق رىقابەتتە ئۇتۇپ چىققىلى بولىدىغان «OADM» توغرىسىدا كۆپ ئىزدەنگەن بولغاچقا، 2500 دوللارغا «OADM» دىن بىر پۈتتۈرگىلى بولمايدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتىم.

شۇڭا بۇ كۆرۈشۈشتىن چىقىپلا بۇ شىركەتنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كەتتىم. بۇنىڭدىن 2-3 ئاي ۋاقىت ئۆتكەندە، بۇ شىركەتتىكى مەن ئالاقىلەشكەن كىشىگە تېلېفون قىلسام، شىركەتنىڭ تېلېفونى ئىشلىمىدى. قارىغاندا ئۇلار «OADM» نىڭ 2500 دوللارغا پۈتىدىغان لايىھىسىنى تاپالماي، «VC» كاپىتالىستلار يېڭى پۇل بەرمەي، شۇنىڭ بىلەن ئىشكنى تاقاپ ئۆيلىرىگە كەتكەن ئوخشايدۇ. سىلىكون جىلغىسىدا بۇنداق ئىشلار ئىنتايىن كۆپ. ئەگەر ھازىر سىز ئۇ يەرگە بېرىپ، ماشىنا

بىلەن ئايلانىسىڭىز، ئۇ يەردىكى شىركەت بىنالىرىنىڭ يېرىمىنىڭ ئىچى قۇرۇق ئىكەنلىكىنى كۆرىسىز.

2003-يىللىرى نۇرغۇن شىركەتلەر تاقىلىپ كېتىپ، نۇرغۇن كىشىلەر سىلىكون جىلغىسىدىن باشقا جايلارغا، ھەتتا باشقا شىتاتلارغا كۆچۈپ كەتتى. ئالدىنقى بىر بۆلۈمدە تىلغا ئالغىنىمدەك، بىزمۇ جورجىئا شىتاتىنىڭ ئاتلانتا شەھىرىگە كۆچۈپ كەتكىلى تاس قالدۇق.

2003-يىلى ئەتىيازدا، مەن «WaveSplitter»دىن چىقىپ كېتىپ، ئىنتېرنېت ئارقىلىق بىر

كىچىك، يۇقىرى تېخنىكىلىق بىئولوگىيە شىركىتىنى تېپىپ، شۇنىڭغا يېڭى ئىشقا كىردىم. مەن كىرىشتىن بۇرۇن بۇ شىركەتتە جەمئىي 7 ئادەم بار بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئۈچىنىڭ دوكتورلۇق ئۇنۋانى، بىرىنىڭ ماگىستېرلىق ئۇنۋانى، قالغانلىرىنىڭ باكالاۋۇر ئۇنۋانى بار ئىكەن. مەن 4-دوكتور ئۇنۋانلىق خادىم بولدۇم. بۇلارنىڭ ئىچىدە بىر ئاق تەنلىك دوكتورنىڭ كەسپى بىئولوگىيە (شىركەتنىڭ رەئىسى)، بىر ئاق تەنلىك دوكتورنىڭ كەسپى خىمىيە، يەنە بىر ئىرانلىق دوكتورنىڭ كەسپى مېخانىكا بولۇپ،

مېنىڭ كەسىپىم ئېلېكتىر بىلەن ئوپتىكا ئىدى. قالغان 3 دوكتور كالىفورنىيەدىكى «Livermore» دۆلەتلىك تەجرىبىخانىسى ۋە يەنە بىر شەخسىي شىركەتتە بىرگە ئىشلىگەن دوستلاردىن بولۇپ، ھەممىسى ئۆز كەسپىي ساھەسىدە كۆزگە كۆرۈنگەن، مەملىكەتلىك مۇكاپاتلارغا ئېرىشىپ باققان كىشىلەر ئىكەن. شىركەتنىڭ رەئىسى 2003-يىللىق مىكرو ئېقىملىق ئۆلچەش ئەسۋابلىرى بويىچە ئېچىلغان بىر خەلقئارالىق يىغىنىنىڭ رەئىسلىكىنى ئۆتىدى. ئۇلار قىلىۋاتقان ئىشلاردىن بىر قانچىسى

بولۇپ، ئۇنىڭ بىرى ئامېرىكا هۆكۈمىتىگە بىر كىچىك تىپلىق، هاۋادىكى بىئولوگىيەلىك ۋە خىمىيەلىك قورالنى تەكشۈرۈپ ئېنىقلايدىغان ئاپپارات ياساپ بېرىش ئىكەن. ئامېرىكا هۆكۈمىتى هەر بىر تېخنىكىلىق ساهەدە مۇشۇنداق شىركەتلەردىن هەر يىلى بىر قانچىسىگە مەبلەغ سېلىپ، ئۇلارنى رىقابەتكە سېلىپ، قايسى شىركەتنىڭ مەهسۇلاتى ئۇتۇپ چىقسا، شۇنى ئىشلىتىدۇ. بۇ ئىش ئۈچۈن بۇ شىركەتكە هۆكۈمەتتىن 1.5 مىليون دولار پۇل بەرگەن ئىكەن. ئەگەر مۇۋەپپەقىيەتلىك

بولسا، یاسالغان نەرسىنىڭ ئىراق ئۇرۇشىغا ئېلىپ بېرىلىش ئېھتىماللىقىمۇ بار ئىكەنىدۇق. بۇ ئاپپاراتنى ھاۋادىكى زەررىچىلەرنى يىغىپ، ئۇنى كۆپەيتىپ، DNA ئارقىلىق ئۇنىڭ تەركىبىنى ئانالىز قىلىپ، شۇ ئارقىلىق ھاۋادا بىئولوگىيەلىك ۋە خىمىيەلىك قورالنىڭ بار-يوقلۇقىنى ئېنىقلاپ چىقىدىكەن. بۇ زەررىچىنىڭ تەركىبىنى ئانالىز قىلىدىغان نەرسە بىر ئوپتىكىلىق ئاپپاراتنى بولۇپ، مېنىڭ ئىشىم ئەنە شۇنى لايىھىلەپ ئىشلەپ چىقىرىش ئىدى. مەن بۇ ئوپتىكىلىق قىسمىنىڭ ئوپتىكا،

ئېلېكتىر، مېخانىكا ۋە يۇمشاق دېتاللارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزۈم لايىھىلەپ ھەمدە ياساپ چىقتىم. ھەمدە ئۇنى ئامېرىكىدا سېتىلىۋاتقان، پەقەت بىرلا ئىشنى قىلالايدىغان يەنە بىر ئاپپارات بىلەن سېلىشتۇرۇپ، مەن ياسىغان ئاپپاراتنىڭ فۇنكسىيەسى باشقىلارنىڭكىدىن سەل ياخشىراق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ چىقتىم. شىركەتتىكىلەر مەندىن ئىنتايىن رازى بولدى. بۇ ئومۇمىي مەھسۇلاتنى ھۆكۈمەتكە 2003-يىلى نويابىردا تاپشۇرىدىغان بولۇپ، ۋاقىت توشقاندا ئۇنىڭ مىكرو

ئېقىملىق زەررىچىلەرنى بىر تەرەپ قىلىش قىسمى ئىشلىمىدى. شۇنداق بولسىمۇ، شىركەت بۇ ئاپپاراتتىن بىرنى ئامېرىكىنىڭ پايتەختىگە ماڭدۇردى. بۇ ئاپپارات گەرچە ئىنگلىز تىلىدا «portable» يەنى «كۆتۈرۈپ يۈرگىلى بولىدىغان» دەپ ئاتالغان بولسىمۇ، ئۇنى بىر بىر توننىلىق ماشىنا ئاران سۆرىدى. بۇ ئاپپاراتنى ماڭدۇرۇپ بولۇپلا، شىركەتنىڭ باشلىقلىرى بىزنىڭ ماگىستېرلىق ئۇنۋانى ۋە كۆپ يىللىق تەجرىبىسى بار مېخانىكىلىق ئىنژىنېرىمىزنى ئىشتىن بوشاتتى. ئەگەر بىر شىركەت ئۆزىنىڭ

خېرىدارلىرىغا ئىشلىمەيدىغان ياكى سۈپىتى ناچار مەھسۇلاتنى ماڭدۇرسا، ئۇ بۇ شىركەتنىڭ ئۆمرىنىڭ ئۇزۇنغا بارمايدىغانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. شۇڭا، مەن بۇ شىركەتتە داۋاملىق تۇرۇشنىڭ ياخشى ئىستىقبالى يوقلۇقىنى ھېس قىلىپ، يېڭى ئىش تېپىش قارارىغا كەلدىم. بۇ شىركەت ھازىرمۇ مەۋجۇت. ئۇنىڭ قۇرغۇچىلىرى كەسپىي جەھەتتە ناھايىتى نوپۇزلۇق كىشىلەر بولغاچقا، ئۇلار ئامېرىكا ھۆكۈمىتىدىن ئالىدىغان مەبلەغ ئۇزۇلۇپ قالماي، شىركەت ھازىرمۇ

مېڭىۋاتىدۇ.

2003-يىلىنى نويابىردا مەن ئۆزۈمنىڭ ھازىرقى ئىدارەم بولغان JPL بىلەن ئىنتېرنېت ئارقىلىق ئالاقىلىشىپ، بىر كۈنلۈك خىزمەت تېپىش كۆرۈشۈشىگە ئېرىشتىم ھەمدە مەن ئىشلەۋاتقان يۇقىرىدىكى شىركەتتىن ئىككى كۈنلۈك تەتىل رۇخسىتى ئېلىپ، «JPL» بىلەن كۆرۈشۈپ كەلدىم. بۇ كۆرۈشۈشنىڭ رەسمىي نەتىجىسى چىققىچە مەن ئىلتىماس قىلغان، سىلىكون جىلغىسىدىكى يەنە بىر يېڭى قۇرۇلغان شىركەت مېنى كۆرۈشۈشكە چاقىردى. بۇ شىركەت ياپونىيەنىڭ «

قاتـــارلىق 3 «Hitachi ،Xerox ،Fuji چوڭ شـىركـتىدىن چىققـان 3 ئادەم بىرلـىشىپ قۇرغـان شـىركەت بولـۇپ، ئۇنىڭ بىـر قـىسىم مەبلىغىنـى يـاپون ھۆكـــۈمىتى ســـالغان ئـــكەن. شىركەتنىڭ تەتقىقات ۋە تەرەققىيات بۆلـــۈمى ئامېرىكـــدا بولـــۇپ، مەن كىرســەم ئاشــۇ بۆلۈمــدە «ئوپتىكــا لايىھـــلەش دىرېكتـــورى» بولـــۇپ ئـــشلەيدىكەنمەن. شـــىركەتنىڭ ئـــشلەپچىقىرىش فابرىكـــسى يـــاپونىيەدە بولـــۇپ، مەن دەســلەپتە ياپونغا بېرىپ، 6 ئاي ۋاقىت ئىچىدە بىر تەجرىبىخانا قۇرىدىكەنمەن. مەن ئۇلار بىـلەن كۆرۈشۈشـكە كېلىـشتىن

بۇرۇن، ئۇلارنىڭ ئېلان قىلغان مائاشىنىڭ ئازلىقىنى، ماڭا يىللىق مائاش ئۈچۈن يەنە 5000 دولار قوشۇپ بېرىشنى ئېيتتىم. ئۇلار ماقۇل بولدى. ھەمدە 45 مىنۇتلۇق دوكلات ۋاقتى بەردى. لېكىن، مېنىڭ دوكلاتىم باشلانغاندىن كېيىن، يىغىنغا كىرگەنلەر يالغۇز تېخنىكا ئەمەس، مەندىن شىركەت باشقۇرۇش، خېرىدار تېپىش، يېڭى شىركەت قۇرۇش توغرىسىدا ھەر خىل سوئاللارنى سوراپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ دوكلات يىغىنىمىز 3 سائەتتە ئاران تۈگىدى. شىركەتنىڭ ياپونلۇق باشلىقلىرى

مېنى ئىنتايىن ياقتۇردى. دوكلاتتىن كېيىن مەن بىلەن يەنە ئايرىم-ئايرىم كۆرۈشتى. بەزىدە ياپونچىلا سۆزلەشتۇق. ئۇلار مېنى ئىشقا ئالىدىغانلىقىنى شۇ چاغدىلا قارار قىلىپ، مېنىڭ قارار قىلىشىم ئۈچۈن ساق بىر ھەپتە ۋاقىت بەردى. مەن ئۇلاردىن ئايرىلىشتىن بۇرۇن، ئۆزۈمنىڭ «JPL» بىلەنمۇ كۆرۈشۈپ بولغانلىقىمنى، ئەگەر «JPL» مېنى خىزمەتكە ئېلىپ قالسا، چوقۇم «JPL»گە كېتىدىغانلىقىمنى ئېيتتىم. ئۇلار مېنىڭ بۇ قىلغىنىمدىن ئىنتايىن تەسىرلىنىپتۇ. ماڭا «ھەقىقەتەنمۇ

ئەخلاقى يۇقىرى، سەممىي كىشى ئىكەن» دەپ باھا بېرىپتۇ. ئارىلىقتا بىر ھەپتە بولمايلا ئۇلاردىن ماڭا تېلېفون كەلدى:

- ئەگەر مائاشىڭنى يەنە ئۆستۈرۈپ بەرسەك، بىزنىڭ شىركەتكە كېلەمسەن؟

- رەھمەت. مەن «JPL»نى باھانە قىلىپ تۇرۇپ، بۇ شىركەتتىكى مائاشىمنى ئۆستۈرۈۋېلىشنى خالىمايمەن. مەن ئۇنداق ئادەم ئەمەس. ئەگەر سىلەرنىڭ شىركەتكە بارسام، ھازىرقى مائاش بىلەنلا بارىمەن. بىر مەزگىل ئىشلىگەندىن كېيىن، مېنىڭ ئېپادەمگە قاراپ

بېقىپ ئاندىن مائاشىمنى ئۆستۈرۈپ بەرسەڭلار بولىۋېرىدۇ. مەن «JPL» نىڭ جاۋابىنى چوقۇم كۈتمىسەم بولمايدۇ.

- «JPL» ساڭا قانچىلىك مائاش بەرسە، بىزمۇ شۇنچىلىك مائاش بېرەيلى. شۇنداقتا كېلەمسەن؟

- رەھمەت. ئەمما، مەن ئۇنداق قىلالمايمەن. بۇ پەقەت پۇلنىڭلا ئىشى ئەمەس.

ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار ماڭا «JPL» دەك چوڭ ئىدارىنىڭ ئۇلارنىڭكىدەك كىچىك شىركەت بىلەن سېلىشتۇرغاندا قانداق يېتەرسىزلىكى بارلىقىنى تەپسىلي

چۈشەندۈردى. ئۇلارنىڭ ماڭا دېگەنلىرى توغرا بولۇپ، مەن ئۇنىڭ ھەممىسىگە قوشۇلدۇم. لېكىن، «JPL» كىملا بولسا كىرەلەيدىغان ئورۇن ئەمەس، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ ئالەم تېخنىكىسى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان دۇنيادىكى ئەڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ھەم ئىنتايىن مۇقىم بىر ئورۇن بولغاچقا، «JPL» نى ئۇ شىركەت بىلەن سېلىشتۇرغىلى بولمايتتى. شۇڭا مەن «JPL» نىڭ جاۋابىنى كۈتتۈم. ئۇلارمۇ ئەسلىدىكى مېنىڭ بىر ھەپتە ئىچىدە جاۋاب بېرىشىم كېرەكلىگى توغرىسىدىكى شەرتىنى ئۆزگەرتىپ،

ئۇلارمۇ «JPL» نىڭ جاۋابنى ساقلىدى. ماڭا «JPL» دىن رەسمىي خىزمەتكە قوبۇل قىلىش خېتى كەلگەندىن كېيىن، مەن ئۇلار بىلەن تېلېفوندا يەنە بىر ئاز پاراڭلىشىپ، چىرايلىق خوشلاشتىم. مەن بۇگۈن مۇشۇ قىسمنى يېزىۋاتقاندا، ئۇ شىركەتنىڭ تور بېتىگە كىرىپ قاراپ باقتىم. ئۇلارنىڭ تور بېتى ئېچىلدى. لېكىن، «شىركەتنىڭ تارىخى» دېگەن بەتتە پەقەت 2003-يىلىغىچە بولغان ئۇچۇر بار ئىكەن. قارىغاندا بۇ شىركەتمۇ 2004-يىلنى چىقىرالمىغان ئوخشايدۇ.

مەن يۇقىرىدا ئامېرىكىدا يېڭى ئىگىلىك يارىتىشتىكى سەلبىي نەرسىلەرنى كۆپرەك سۆزلىدىم. بۇ ھەرگىز ئامېرىكا بىر ناچار مەملىكەت دېگەنلىك ئەمەس. مەن بېشىمدىن ئۆتكۈزگەن بىر قانچە يىل ئىچىدە، ئامېرىكىدا ئەنە ئاشۇنداق ئىشلار بولۇپ ئۆتكەنىدى. مەن ئۇلارنى شۇ پېتىچە يازدىم. پۈتۈن دۇنيا مىقياسىدىن ئېيتقاندا، ئامېرىكا يەنىلا يېڭى ئىگىلىك يارىتىشتىكى ئەڭ ئىلغار، ئەڭ ياخشى دۆلەتتۇر. دۇنيادىكى يەڭى ئىلىم-پەن ۋە يېڭى تېخنىكىنىڭ كۆپىنچىسىمۇ يەنىلا ئامېرىكىدا

ئىجات قىلىندۇ. ئامېرىكىدا شىركەتلەر دەسلەپتە كىچىك قۇرۇلۇپ، سېتىۋېلىش ۋە قوشۇلۇش ئارقىلىق ئۇ بارغانسېرى چوڭىيىپ ماڭىدۇ ھەمدە يېڭى ئىگىلىك يارىتىش پۇرسىتى ھەممە مىللەتلەر ئۈچۈن ئوخشاش. مەسىلەن، كومپيۇتېرنىڭ «CPU» سىنى چىقىرىدىغان ئىنتېل شىركىتىنى ئەسلىدە بىر ۋېنگرىيىلىك ئىنژېنېر قۇرغان. مېنىڭ بىلىشىمچە، ئۇ ئادەم ھازىرمۇ ئىنتىلنىڭ «CEO» سى بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ. ئىگىلىك يارىتىشتا، بىز ئۇيغۇرلاردا نۇرغۇن ئاجىزلىق بار. مەن بۇرۇن يۇرتىمىزغا

بېرىپ كېلىپ يۈرگەن ۋاقتىمدا، ئاتا-بالا ئىككەيلەنمۇ بىر-بىرى بىلەن كېلىشەلمەي، دۇكان ئايرىغىنىنى كۆرگەندىم. بىز بىرلەشمەي، بۆلۈنمىز. بۇنىڭ زىيىنى ئىنتايىن چوڭ. مەسىلەن، ئۈرۈمچىدە 100 ئۇيغۇر دۇكان ئاچقان بولسا، ئۇلار بېيجىڭغا كەم دېگەندە 100 ئادەم ماڭدۇرۇپ، شىنجاڭغا مال توشۇيدۇ. ئەگەر مۇشۇ 100 ئادەم بىرلىشىپ، بىر چوڭ دۇكان ئاچقان بولسا، بېيجىڭدىن مال توشۇش ئۈچۈن بىر قانچە ئادەم ماڭدۇرۇلسىلا كۇپايە قىلاتتى. ئۇنىڭدىن باشقا،

ئامېرىكىنىڭ ئىگىلىكى زەنجىرسىمان ۋە ئومۇملاشقان بولىدۇ. بۇ يەردىكى «زەنجىرسىمان» دېگىنىمىز، ئەگەر بىرى «رابىيە سودا سارىيى» دېگەن بىر شىركەتنى قۇرغان بولسا، 6 شەھەرنىڭ ھەممىسىدە بۇ شىركەتنىڭ سودا سارىيىدىن بىرنى ئاچىدۇ («ئارمان» شىركىتىدەك). «ئومۇملىششش» دېگىنىمىز، ئەگەر بىر ئادەم قەشقەر بىلەن ئۈرۈمچىنىڭ ئارىلىقىدا قاتنايدىغان بىر يولۇچى توشۇش شىركىتى ئاچقان بولسا، بۇ 1500 كىلومېتىر ئارىلىقتا يولۇچىلار كېچىسى چۈشىدىغان مېھمانساراي، يول بويى تاماق يەيدىغان ئاشخانا

قاتـــارلىقلارنىمۇ مۇشـــۇ ئادەم ئۆزى قۇربىدۇ. زەنجىرسىمان ئىگىلىك بىلەن ئومۇملاشـــــــقان ئىگىلىكنىـــــــڭ باشـــــقۇرغۇچىلىرى، مالىيەســـــى، تەشۋىقاتى، مال يۆتكىـشى قاتـارلىق ئىـــشلىرى بىـــر تۈتـــاش بولـــىدىغان بولغاچقا، ئايرىم-ئايرىم ئىش ئېلىپ بارىـــدىغان كىچـــىك شـــىركەتلەرگە قارىغانـــــدا، نۇرغـــــۇن چىقىمنـــــى ئازايتـــىپ، پايـــدىنىمۇ شـــۇنىڭغا ئوڭ تاناسىپ ھالدا كۆپەيتكىلى بولىدۇ.

ئۇيغۇرلارنـــىڭ بـــۇ ئـــشلاردا ئاجـــز بولـــــۇپ قېلىـــــشىنىڭ ســـــەۋەبلىرى ئىنتايىن كۆپ. ئۇنـىڭ ئىچـىدىكى 3 ســەۋەپ مۇنـداق بولۇشـى مـۇمكىن:

1) ئۇيغۇرلارنىڭ مەدەنىيەت ساپاسى تۆۋەن؛ 2) ئۇيغۇرلاردا ئۆز شىرىكلىرىگە بولغان سەممىيەت يېتەرلىك ئەمەس؛ 3) ئۇيغۇرلار ھازىرقى زاماندا بىر نورمال ھالەتتە ياشاپ مېڭىشى ئۈچۈن، چوقۇم بىر-بىرىنى شەرتسىز يۆلەپ مېڭىشى كېرەكلىكىنى تېخى تونۇپ يەتمىگەن.

مەن بىر دوستۇمدىن مۇنداق بىر ھېكايىنى ئاڭلىغان. ئۇنىڭ راست-يالغانلىقىنى بىلمەيمەن، لېكىن، ئۇ ھازىر ئۇيغۇرلار ئىچىدە ساقلىنىۋاتقان بىر گەۋدىلىك مەسىلىنى ناھايىتى جانلىق

چۈشەندۈرۈپ بەرگەن. ئۇ ھېكايىدە مۇنداق دېيىلگەن:

چىڭ سۇلالىسى مەزگىلىدە، چىڭ ئەسكەرلىرى ئۇيغۇرلارنى زادىلا بېسۋالالماي، پادىشاھ ئۆزىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلىرىدىن بىر قانچىنى ئۇيغۇرغا ئوخشىتىپ ياساپ، ئۇيغۇر دىيارىغا ماڭدۇرۇپتۇ. ئۇلار ئۇيغۇر دىيارىغا كېلىپ قارىسا، ھەممە ئادەم ئىنتايىن قاۋۇل ۋە جەڭگىۋار بولۇپ، كىچىك بالىلارمۇ بىر ياغاچنى ئات قىلىپ مىنىپ، يەنە بىر تاياقنى قېلىچ قىلىپ، ئۇرۇش قىلىشنى مەشق قىلىپ ئوينايدىكەن. بۇلارنى كۆرگەن چىڭ پادىشاھىنىڭ

ئادەملىرى «ئۇيغۇرلارنى ئۇرۇش بىلەن يېڭىش مۇمكىن ئەمەس ئىكەن» دېگەن خۇلاسىگە كېلىپتۇ. دەل شۇ چاغدا ئۇلارنىڭ بىرى بىر قوغۇنچى ئۇيغۇرنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنىڭ قوغۇنلىرىنى كۆرۈپ، باھاسىنى سوراپتۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن مۇشۇ قوغۇنچىنىڭ يېنىدىكى يەنە بىر قوغۇن دۆۋىسىگە قاراپ ماڭسا، بۇ قوغۇنچى «ئۇنىڭ قوغۇننى ئالما. ئۇنىڭ ياخشى ئەمەس. سۇنى جىق قويۇپ، چىرايلىق قوغۇنلارنى چۈشۈرگەن بىلەن، ئۇنىڭ قوغۇنى تاتلىق ئەمەس. مېنىڭكى كۆپ ياخشى». دەپتۇ. بۇنى كۆرگەن

چـــــڭ پادىـــــشاھنىڭ ئادىمـــــى «ئۇيغۇرلارنى ئۇرۇش بىلەن ئەمەس، ھـېلە بـىلەن، بـىر-بىرنـى ئۇرۇشـقا ســـــېلىپ، ئاســـــانلا يەڭگىلـــــى بولىدىكەن. چـۈنكى ئۇلاردا ئۆز-ئارا ھېچقانداق ساداقەتلىك يوق ئىكەن» دېـگەن خۇلاسـىگە كېلىـپ، قايتـىپ كېتىپتـــــۇ. شـــــۇنداقلا، راســـــتتىنلا كېيىنلىكـــتە ھـــېلە-مىكـــر بـــىلەن ئۇيغۇرلارنى يېڭىۋاپتۇ.

مەن 1991-يىلـى يۇرتتـا بېـرىش ئۈچـۈن بېيجىڭغـا بېرىـپ، شـىنجاڭ ئىش ئورنىغا چۈشكەندە، بىـر قېـتىم گەنجياكوغا چۈشلۈك تاماق يېگىلـى بـــاردىم. ياتاققـــا ئەڭ يـــېقىن بـــىر

ئۇيغۇر ئاشخانىسىغا كىرىپ، يېرىم سائەت ساقلىسام، ئاشپەز ئۇستام ماڭا زادىلا تاماق كەلتۈرمىدى. مەندىن كېيىن كىرگەن خەنزۇلاردىن نەچچە گۇرۇپپا كىشىلەرگە تاماق كەلتۈرۈپ بولدى. مېنىڭ قورسىقىم بەك ئېچىپ كېتىپ ھەم بۇ ئىشلارغا قورسىقىم كۆپۈپ، ئاشپەز ئۇستامدىن نېمىشقا مەندىن كېيىن كەلگەنلەرگە مەندىن بۇرۇن تاماق بېرىدىغانلىقىنى سورىسام، ئۇ كىشى «ئۇكام، سىز تاماقتىن ئاران بىر كىشىلىك بۇيرۇتىدىكەنسىز. ماۋۇلار دېگەن بىر قېتىمدىلا 40-50 كويلۇق تاماق بۇيرۇيدۇ. شۇڭا

ئالدى بىلەن شۇلارنى كۆتمىسەك بولمايدۇ. يەنە سەل ساقلاپ تۇرۇڭ» دېدى. مېنىڭ غەزەپ ئاچچىقىم كېلىپ، بۇ ئاشخانىدىن چىقىپ كەتتىم. يەنە بىر ئاشخانىغا بېرىپ، ئۇ يەردە يەنە بىر ئاز ساقلاپ، ئاران تاماق ئېلىپ، بىر ۋاق قورسىقىمنى تويغۇزدۇم. يەھۇدىيلار ئارىسىدا بۇنداق ئەھۋالنى تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن ئەمەس. مەن ئالدىنقى بىر بۆلۈمدە، يەھۇدىيلارنىڭ «ياشاش يولى» نى خۇلاسىلىگەندە، «بىر-بىرىنى شەرتسىز يۆلەيدۇ» دېگەندىم. بۇنىڭ مەنىسىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلەمسىز؟ ئامېرىكا

نیۇ-یورك شەھرىنىڭ مانخاتتون دېگەن رایوندا یەھۇدىلار ئىنتایىن كۆپ ئولتۇراقلاشقان بولۇپ، ئۇلار بىر نەرسە ئالماقچى بولسا، پەقەت یەھۇدىلارنىڭ دۇكىنىدىنلا ئالىدىكەن. مېنىڭ ئاڭلىشىمچە، یەھۇدىلارنىڭ ماللىرى باشقا یەردىن قىممەت ھەمدە باشقا دۇكانلاردا یوق بىر خىل ئالاھىدە باج پۇلىمۇ بار ئىكەن. بەزى یەھۇدىلارنىڭ ئۆيىنىڭ یېنىدىلا باشقا دۇكانلار بار بولۇپ، یەھۇدىنىڭ دۇكىنى نەچچە كىلومېتر یىراقلىقتا بولسىمۇ، یەھۇدىلار ئاشۇ یىراق یەرگە

ئېرىنمەي بېرىپ، نەرسە-كېرەكنى شۇ يەردىن ئالىدىكەن. بىز شىمالي كالىفورنىيەدە تۇرۇۋاتقان ۋاقتىمىزدا، تاللىغان ئائىلە دوختۇرىمىز بىر يەھۇدي دوختۇر ئىكەن. كېيىن ئۇ بىزنى بەل ئاغرىقى دوختۇرى، كۆز دوختۇرى ۋە بالىلار دوختۇرى قاتارلىق باشقا دوختۇرغا ماڭدۇرغاندا، ئۆز شەھرىمىزدىكى دوختۇرنى كورستىپ بەرمەي، نەچچە شەھەر يىراقلىقتىكى دوختۇرلارنى كۆرستىپ بەردى. بىز دەسلەپتە بۇنىڭ نېمىشقىلىقىنى بىلمەپتىمىز. كېيىن ئۇقساق، بىزنى داۋالىغان بۇ دوختۇرلارنىڭ ھەممىسى

يەھۇدي ئىكەن. «بىر-بىرىنى شەرتسىز يۆلەش» دېگەن مانا شۇ. بۇلار بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ئۆزىنىڭ ئازراق ماددىي مەنپەئەتىنى دەپ، ئۆز مىللىتىگە زىيان سالىدىغان، ئۆز مىللىتىنى خارلايدىغان، ئۆز مىللىتىدىن يۈز ئۆرۈيدىغان ئۇيغۇرلارنى بىز نېمە دەپ ئاتىساق بولىدۇ؟ مەن ئۇنى بىلمەيمەن. مېنىڭچە، كۆپ سانلىق ئۇيغۇرلار «مىللەت»نىڭ مەنپەئەتىنى ئۆزىنىڭ شەخسىي مەنپەئەتىدىن يالغۇز ئېغىزدىلا ئەمەس، ئەمەلىيەتتىمۇ ئۈستۈن قويۇپ، قىلغان ھەر بىر ئىشدا ئاڭلىق ھالدا ئۆز-ئارا بىر-

بىرىنى يۆلىشىدىغان بىر ۋەزىيەتنى شەكىللەندۈرگەندىلا، ئۇيغۇرنىڭ كۈنى ھازىرقىدىن كۆپ ياخشىلىنىشقا قاراپ مېڭىشى مۇمكىن.

ھازىر ئۇيغۇر دىياردا باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەردە خەنزۇ تىلىدا ئوقۇتۇشنى ئومۇملاشتۇرۇش ئىشلىرى ناھايىتى چىڭ تۇتۇلۇۋېتىپتۇ. بۇ ئىش ئەمەلگە ئاشقاندىن كېيىن، خەنزۇ تىلىدا ئوقۇغان ياش-ئۆسمۈرلەر بارا-بارا ئۇيغۇر تىلىدا يېزىلغان كىتابلارنى ئوقۇمايدىغان بولۇپ قالىدۇ. ئۇ چاغدا تەبىئى پەن ئۇچۇن پۈتۈنلەي خەنزۇچە

كىتابلارنى قوللىنىدىغان بولۇپ، ئەگەر ئىجتىمائىي پەن ۋە ئۇيغۇر ئەدەبىياتىغا ئائىت كىتابلارمۇ ئانچە ئوقۇلمايدىغان بىر ھالەت شەكىللەنسە، ئۇيغۇر مىللىي نەشرىياتچىلىقى ئىنتايىن ئېغىر تەھدىدكە ئۇچرىشى مۇمكىن. ئەگەر ئۇيغۇر مىللىي نەشرىياتچىلىقى ۋەيران بولسا، شېئىر، ھېكايە، رومان قاتارلىق ئۇيغۇر ئەدەبىي ئەسەرلىرىنى باشقا تىلدا يازغىلى بولمىغاچقا، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىمۇ بىر ئېچىنىشلىق تەقدىرگە دۇچ كېلىشى مۇمكىن. ئەمما، ئاشۇنداق بىر شارائىتتا،

ئەگەر بىر مىليون ئۇيغۇر ئائىلىسى ھەر يىلى بىر-ئىككى مېھماندارچىلىقتىن ۋاز كېچىپ، بىر يىلدا 100 سوم پۇلنى ئۇيغۇر تىلىدىكى كىتابلارنى سېتىۋېلىشقا خەجلىسە، ئۇيغۇر مىللىي نەشرىياتچىلىقىنى، شۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ۋە ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىمۇ يەنە بىر مەزگىل قوغداپ قېلىش مۇمكىن. مۇشۇ ئىشنى بىز ئۇيغۇرلار قىلالارمىزمۇ؟

19- سوئال: بىزنىڭ ھازىرچە سىزدىن سورايدىغان سوئاللىرىمىز يۇقىرىقىلار بىلەن ئاخىرلاشتى.

سـزنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا ئۇيغۇر دىياردىكى ۋەتەنداشلارغا دەيدىغان يەنە قانداق سۆزلىرىڭىز بار؟

جاۋاب: 1976-يىلى 7-ئايدا، مەن ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن كۈنلا تراكتور ۋاگونىدا ئولتۇرۇپ، يوتقان-كۆرپىلىرىم بىلەن بىر كەتمەننى كۆتۈرۈپ، يېزىغا قايتا تەربىيە ئېلىشقا ماڭغاندا، مېنىڭ كۆز ئالدىمدا ھېچ قانداق نۇر كۆرۈنمىگەندى. مەن ئۈچۈن ئىستىقبال دېگەن بىر قاپقارا ئۆتۈكۈردىن ئىبارەت ئىدى. ئىچىمدە «مەن قاچانمۇ بىر ئېيىغا 25 سوم

مائاش بېرىدىغان بىر ئىشچىلىق ياكى باشقا خىزمەتكە ئېرىشەلەرمەن؟» دەپ ئويلايتتىم. ۋەتەندىكى نۇرغۇن ياشلىرىمىز ھازىر دەل ئاشۇنداق بىر ئەھۋالغا دۇچ كېلىپ، ئوتتۇرا مەكتەپ ھەتتا ئالىي مەكتەپ ئوقۇشنى بىر خىل كۆڭۈلۈكتىن ئۆتۈش ئىشى قىلىۋېلىشقا يۈزلەنگىلى تۇرغاندەك قىلىدۇ. مەن بۇ ئىشلار توغرىسىدا كۆپ ئويلىنىپ، ئۇلارغا ئىنتايىن ئىچ ئاغرىتتىم. مېنىڭ كۆڭلۈم ئۇلارغا نىسبەتەن چوڭقۇر ھېسداشلىق تۇيغۇسى بىلەن تولدى. مەن ئازابلىنىش ئىچىدە ئۇلارغا بىرەر ئىش قىلىپ بېرىشكە

يـول تاپالمـاي تۇرغـان بـر ۋاقىتتـا، بىلىۋال تـور بېكىتىنىڭ قۇرغۇچىسى قۇربانجـان روزى ئەپەنـدىم بىـلەن ئۇنـىڭ يارده‌مچـىسى «مـۇخبىر» ئەپەنـدىم ئۇشـبۇ سـۆھبەتنى ئېلىـپ بېرىشنى ماڭا تەكلىـپ قىلـدى. مەن ئۇلارنىڭ تەكلىپىگە خۇشاللىق بىلەن قوشـۇلدۇم. بـز بـۇ سـۆھبەتنى باشلىغان 3 ئاي ئەتراپـىدىكى ۋاقىت جەريانىـدا، قۇربانجـان بىـلەن «مـۇخبىر» ئەپەنـدىلەر ئۆزلىرىنىـڭ قانچىلىك ئالدىراشلىقىغا قارىماي، بۇ ئىش ئۈچۈن نۇرغۇن ۋاقىت ۋە كـۈچ سـەرپ قىلـدى. مېنىـڭ يازمـامنى تەھرىـرلەپ، ئۇنـى ئۆز ۋاقتىـدا

ئوقۇرمەنلەر بىلەن يۈز كۆرۈشتۈرۈش ئۈچۈن، ئۇلار كېچە سائەت 2 گىچە ئىشلىگەن ۋاقىتلار ئاز ئەمەس. مەن مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، قۇربانجان روزى ئەپەندىم بىلەن «مۇخبىر» ئەپەندىمگە چىن كۆڭلۈمدىن رەھمەت ئېيتىمەن. بۇ ئىككى ئوت يۈرەك قېرىندىشىمزدىن باشقا، بىلىك تور بېتىنىڭ باشقۇرغۇچىسى ئەلياز ئەپەندىم بۇ سۆھبەتنى ئەڭ دەسلىپىدىن تارتىپلا ئۇيغۇر لاتىن يېزىقى (ULY) دىن ئۇيغۇر ئەرەپچە يېزىقى (UEY) غا ئۆزگەرتىپ، ئۇنى بىلىك تور بېتىگە قويۇپ، ULY نى بىلمەيدىغان

ئوقۇرمەنلەرنىڭ بۇ سۆھبەت خاتىرىسىدىن پايدىلىنىشغا ئوڭايلىق تۇغدۇرۇپ بېرىپ كېلىۋاتىدۇ. بۇ يەردە مەن ئەلياز ئەپەندىمگىمۇ چىن كۆڭلۈمدىن رەھمەت ئېيتىمەن. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، مەيىن شامال، نەۋرۇز ۋە شەھرىزات، ئىزدىيارى ۋە باشقا بىر قىسىم تور بەتلىرى بۇ قېتىمقى سۆھبەتنى ھەمدە مەن يۇرتىمىزدىكى ئۇيغۇر ياشلىرى ئۈچۈن تەييارلىغان http://www.meripet.com دېگەن تور بېتىنى تەشۋىق قىلىش يولىدا ئىزچىل تۈردە كۈچ چىقىرىپ

كېلىۋاتىدۇ. مەيىن شامال تور بېتى مېنى ئۆزلىرىنىڭ ئاۋازلىق چايخانىسىغا 2 قېتىم تەكلىپ قىلىپ، مېنى يۇرتىمىزدىكى ياشلار بىلەن يۈز كۆرۈشتۈرۈۋىشى بىلەن، مەن خۇددى ئۆزۈمنى ئۆز خەلقىمنىڭ ئارىسىغا قايتىپ بارغاندەك ھېس قىلىپ، چەكسىز خۇشاللىق ۋە ھاياجانغا چۆمدۈم. مەندە ئۇنداق بىر ھېسسىيات بولۇپ باقمىغىلى 15 يىلدىن ئاشقاندى. مەن يۇقىرىقى تور بەتلىرىنىڭ باشقۇرغۇچىلىرىغىمۇ ئۆزۈمنىڭ سەممىي تەشەككۇرىنى بىلدۈرىمەن.

بىز بۇ سۆھبەتنى باشلىغاندىن

كېيىن، نۇرغۇن كىشىلەردىن ئىنكاس تاپشۇرۇپ ئالدۇق. ئۇلار ئۆز ئىنكاسلىرىدا مەندىن تەلەپ قىلغان نەرسىلەرنىڭ بىرى، بۇ سۆھبەتنى ئىمكان قەدەر ئۇزۇنراق يېزىش. ماڭا كەلگەن بۇ ئىنكاسلار مەن ئۈچۈن زور ئىلھام بولدى. ماڭا زور كۈچ-قۇۋۋەت بېغىشلىدى. شۇنىڭ بىلەن مەن ھەر بىر سوئالنىڭ جاۋابىنى بارغانسېرى ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئۇزۇنراق قىلىپ يازىدىغان بولۇپ كەتتىم. مەن ۋەتەندىكى قېرىنداشلارغا ئېيتىپ بېرىشنى ئارزۇ قىلغان ئىشلارنىڭ ھەممىسى توغرىسىدا بىردىن سوئال چىقىرىش

مـــــۇمكىن بولمىغاچقـــــا، مەن چىقىرىلغـــان سـوئالنى چۆرىـــدىگەن ھالدا، شۇ چاغدا ئېـسىمگە كەلـگەن نەرســـلەرنىڭ ھەممـــسىنى يېزىـــشقا تىرىـــشتىم. بولۇپمـــۇ چەت ئەلـــگە چىقىش پۇرسىتىگە ئىـگە بولالمىغـان كەڭ ئوقۇرمەنلەرنىـــــڭ ئوقـــــۇپ پايدىلىنىـشى ئۈچـۈن، ئامېرىكىنىـڭ ھەر ســـــاھەدىكى ئەھـــــۋالنى تونۇشـــــــتۇرىدىغان ھەمـــــــدە ئامېرىكىلىقلارنىـــڭ بـــالىنى قانـــداق تەربىيلەيـــدىغانلىقى توغرىـــسىدىكى مەزمـــۇنلارنى كـــۆپلەپ قوشـــۇپ قويـــدۇم. مەن ئېلېكتىـــر ۋە ئوپتىكـــا ساھەسىدىكى كەسپ ئەھلى، ئىلمـــي

تەتقىقاتچى ۋە ئىنژىنېر. ئەمما، ئىجتىمائي پەن ساھەسىدىكى كەسىپ ئەھلى ياكى تەتقىقاتچى ئەمەس. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ماڭا ۋەتەندىن، ئۇيغۇر تىلىدا سۆزلىشىدىغان مۇھىتتىن ئايرىلغىلى 20 يىلدىن ئاشتى. مەن بۇ سۆھبەتنىڭ خاتىرىسىنى ئاشۇنداق بىر سالاھىيەت بىلەن يازدىم. ئىجتىمائي پەن ساھەسىدىكى بەزى كەسىپ نۇقتىسىدىن قارىغاندا، يازغانلىرىمنىڭ بەزى يەرلىرى دېگەندەك توغرا بولماي قالغان بولۇشىمۇ مۇمكىن. مەن ئوقۇرمەنلەرنىڭ توغرا چۈشىنىشىنى

سورایمەن. هەمدە ماڭا ئىلهام بېرىپ يازغان ئېلخەت ۋە باشقا ئىنكاسلىرى ئۈچۈن، بارلىق ئوقۇرمەنلەرگە چىن كۆڭلۈمدىن رەھمەت ئېيتىمەن.

بىلىۋال بىلەن مېنىڭ بۇ قېتىمقى سۆھبەتنى ئېلىپ بېرىشىمىزدىكى مەقسىدىمىز پەقەت بىرلا: يۇرتىمىزدىكى ياش ئوقۇغۇچىلارغا قولىمىزدىن كېلىشچە روھىي جەھەتتىن بولسىمۇ بىر ئاز ئىلهام بېرىپ، ئۇلارنىڭ كەلگۈسى ئۈچۈن بىر توغرا يول تاللىۋېلىشىغا ئازراق بولسىمۇ ياردەم قىلىش. مېنىڭچە، ماڭا ئوخشاش هەر خىل ئىگىز-پەس، ئەگرى-توقايلىقنى ئۆز

بېشىدىن كەچۈرۈپ، كىشىلىك هاياتىنىڭ بىر قىسمىنى ياشاپ بولغان هەمدە ئۆزى ئۈچۈن بىر قەدەر توغرا يول تېپىپ، كىشىلىك ۋە كەسپىي هاياتىنى بىر قەدەر مۇۋەپپەقىيەتلىك ئېلىپ ماڭالىغان هەر بىر ئۇيغۇر قېرىندىشىمىزنىڭ، يۇرتىمىزدىكى ياش ئوقۇغۇچىلىرىمىزغا مۇنداق بىر چۈشەنچىنى تەشەببۇس قىلىش مەجبۇرىيىتىمىز بار: هازىر ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە ئالىي مەكتەپتىكى ئوقۇشنى قانداق داۋام قىلىشتا، جۇڭگونىڭ نۆۋەتتىكى ۋەزىيىتىنى ئەمەس، بۇنىڭدىن 10 يىل، 20 يىل هەتتا 30 يىلدىن كېيىنكى

ۋەزىيەتنى كۆزدە تۇتۇش كېرەك. جۇڭگو ھازىر ئىنتايىن تېز ئۆزگىرىۋاتىدۇ. بۇنىڭدىن 10-20 يىل بۇرۇنقى "خىزمەتنى بىر تۇتاش تەقسىم قىلىش" تۈزۈمى ھازىر رىقابەت تۈزۈمىگە ئۆزگەردى. ئەگەر قانۇن-تۈزۈملەر مۇكەممەللىشىپ، رىقابەت ۋە خىزمەت پۇرسىتى ئالدىدا ھەممە ئادەم باراۋەر بولىدىغان بىر ۋەزىيەت شەكىللەنسە، ھازىر ئىگىلىگەن بىلىم، تەربىيىلەپ يەتىشتۈرگەن ئىقتىدارلار ئەڭ قىممەتلىك گۆھەرگە ئايلىنىدۇ. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بۇ جەھەتتىكى چۈشەنچىسىنى ئۆستۈرۈش

جەھەتتە، ھازىرغىچە ئۇزۇن مۇددەت تىرىشىپ، چەت ئەلگە ئوقۇشقا چىقالىغان ھەر بىر ئۇيغۇر ۋەتەندىشىمىز ئوخشىمىغان دەرىجىدە تۆھپە قوشالايدۇ. مېنىڭ بۇ قېتىم يېزىپ چىققىنىم ئۆزۈمدىن ئىبارەت بىر ئادەمنىڭ ھېكايىسى. ئىشىنمەنكى، ھازىر چەت ئەلدە ئوقۇۋاتقان ۋە ئىشلەۋاتقان يۇرتداشلارنىڭ ئىچىدە مەندەك ھېكايىسى بارلار ئىنتايىن كۆپ. ھەر خىل ئەگىرى-توقايلىقنى ئۆز بېشىدىن كەچۈرۈپ، ئەڭ ئاخىرىدا بىر مۇۋەپپەقىيەت يولىغا ئېرىشەلىگەنلەر ھەمدە بۇ يولدا ئۆز

ئائىلىسى، ئاتا-ئانا، ئۇرۇق-تۇغقانلىرى ۋە ئۇيغۇر مىللىتى ئۈچۈن ئوخشىمىغان دەرىجىدە شان-شەرەپ كەلتۈرۈۋاتقان، ئۇيغۇر دېگەن بىر مىللەتنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى دۇنياغا بىلدۈرۈش جەھەتتە ئوخشىمىغان دەرىجىدە تۆھپە قوشۇۋاتقانلار خېلى كۆپ. مۇۋەپپەقىيەت بالدىقىنىڭ ئەڭ يۇقىرىسىغا تېخى چىقىپ بولالماي، تېخىچە جاپا-مۇشەققەتلىك دەۋرىنى ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزۈۋاتقان بولسىمۇ، ۋەتەن ۋە مىللەتنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالىنى كۆزلەپ، مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش يولىدا

كـــــپچه-كۈنـــــدۈز بوشاشـــــماي تـرىـــشۋاتقانلارمۇ ئاز ئەمەس. مەن شـۇلاردىن، ئۆز ھېكـايىلىرىنى ماڭـا ئوخشاش يېزىپ چىقىپ، ئۇنىڭـدىن ۋەتەنـــدىكى يـــاش ئەۋلادلارنـــى خەۋەردار قىلـــشنى ســـەممىيلىك بىـــلەن ســـورايمەن. بـــز ھەممـــز قېرىيمـــز. ئەڭ ئاخىرىـــدا ئۆلـــۈپ كېتىمىز. شـۇڭا يـۇرتىمىزدىكى يېڭـى ئەۋلادلار ئۈچـــــۈن پايـــــدىلىق نەرســـــلەرنى ئۇلارغـــا قالـــدۇرۇپ قويايلى. بۇ يەردە، ھازىرغىچە ئازراق بولسىمۇ ئۆز ھېكايىـسىنى ۋە ئۇيغـۇر مەسلىـسىگە بولغـان كـۆز قارىـشنى يېزىـپ، ئۇنـى بىلـۋال تـور بېكىتـى

ئارقىلىق كەڭ ئوقۇرمەنلەرگە سۈنغان ياپونىيەدىكى دوكتور دىلشات ئابلا ئەپەندىم قاتارلىق ۋەتەنداشلارغىمۇ چىن كۆڭلۈمدىن رەھمەت ئېيتىمەن.

مەن ئۆزۈم بېسىپ ئۆتكەن يولنى خۇلاسىلەپ، مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشنىڭ مۇنداق بىر فورمۇلاسىنى خۇلاسىلەپ چىقتىم:

مۇۋەپپەقىيەت = تالانت + تىرىشچانلىق + پۇرسەت

ھازىرغىچە http://www.meripet.com تور بېتىنى كۆرۈپ باققان يۇرتداشلار ئۇچۇن بۇ فورمۇلا ناتونۇش ئەمەس. ئەمەلىيەتتە، بۇ بىر يېڭى فورمۇلا

بولماستىن، مەن ئۇنى بۇنىڭدىن 20 نەچچە يىل بۇرۇن، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇۋاتقان ۋاقتىمدىلا ئوتتۇرىغا قويغانىدىم. ئېسىمدە قېلىشچە، مەن ئۇنى بىر قېتىملىق مەكتەپ بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن «يېڭى ئوقۇغۇچىلارنى قارشى ئېلىش چوڭ يىغىنى» دا سۆزلىگەن سۆزۈمگە كىرگۈزگەنىدىم. ئەسلىدە ئۇنى بىر چوڭ قەغەزغە يېزىپ، يىغىن زالىنىڭ سەھنىسىگە ئېسىپ قويۇپ تۇرۇپ چۈشەندۈرۈشنى ئويلىغان بولساممۇ، ئۇنىڭغا ئىمكانىيەت بولمىغاندى. بۇ قېتىمقى سۆھبەتنى تولۇق ئوقۇغان

كىشى، مېنىڭ نېمە ئۈچۈن يۇقىرىقى فورمۇلادا كۆرسىتىلگەن بىر خۇلاسىگە كەلگەنلىكىمنى ئاسانلا چۈشىنەلەيدۇ. بۇ فورمۇلادىكى 3 ئاملىنىڭ ھەر بىرىنى مەن http://www.meripet.com تور بېتىدە بىر قەدەر تەپسىلىي چۈشەندۈردۈم. شۇڭا ئۇلارنى بۇ يەردە تەكرارلىمايمەن. مەن بۇ يەردە تىلغا ئېلىپ ئۆتۈپ كېتىشنى مۇۋاپىق كۆرگەن، ئامېرىكىلىقلارنىڭ مۇنداق بىر مىجەزى بار:

ئامېرىكىلىقلار ھەرگىز ئېرىشكەن مۇۋەپپەقىيىتى ئۈچۈنلا ئەمەس، بىر چوڭ مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشەلمىگەن

تەقـــدىردىمۇ، ئۆزىنىـــڭ شـــۇ مـــۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىـــشىش يولـــدا كۆرســـەتكەن تىرىـــشچانلىقىدىن پەخرلىنىدۇ.

ھەر بىـــر ئادەم ئۈچـــۈن ئېيتقانـــدا، يـــۇقىرىقى فورمـــۇلادىكى «تالانـــت» بىـــلەن «تىرىـــشچانلىق»نىـــڭ قانـــداق بولۇشـــى شـــۇ ئادەمنىـــڭ ئۆزىـــگە باغلىق. لېكىن، «پۇرسـەت» ئۇنـداق ئەمەس. ھازىر زور كۆپ مىقتـاردىكى ئۇيغۇرلار «پۇرسـەت» ئالدىـدا ئۆزى ئۈچـــۈن بىـــر ئىنتـــايىن پايدىـــسىز ئورۇنـــدا ياشـــاۋاتىدۇ. ئەمـــا، بىـــز بۇنـــڭ ئۈچـــۈن ئاھ ئۇرۇپ، بىـــر چۈشكۈنلىـــشىش، يـــوقىلىش يولىغـــا

قاراپ ماڭساق، ئۇ ئۇچىغا چىققان نادانلىق بولدۇ. چۈشكۈنلىشىش ئۆزىمىزنىڭ ئۆلۈمنى ساقلاپ تۇرغان بىلەن باراۋەر. ئۇنداق قىلىش بىزنىڭ ھازىرقى ھالىتىمىزنى ئۆزگەرتىشكە ئېلىپ بارمايدۇ. ئۇنداق قىلىشنىڭ بىز ئۈچۈن ھېچ قانداق قىممىتى يوق. ئۇنىڭ ئەكسىچە، بىز چۈشكۈنلۈكنى كۈچكە ئايلاندۇرۇپ، ئۆز-ئۆزىمىزگە بىر ياشاش يولى ئېچىش ئۈچۈن تىرىشىشىمىز كېرەك. يېڭى پۇرسەت يارىتىش جەھەتتە ئەڭ كۈچلۈك رول ئوينايدىغىنى بىلىم. مەن بۇ سۆھبەتتە مۇشۇنداق بىر نۇقتىنى تولۇق نامايەن قىلىش

ئۇچۇن ئىنتايىن كۆپ تىرىشتىم. ئۆزۈمنىڭ بۇ دۇنيادىكى ئەڭ ئىلغار مىللەتلەر ئارىسىدىن كېلىپ چىققان ئەڭ ئىلغار كىشىلەر بىلەن قانداق رىقابەتلەشكەنلىكىمنى ھەمدە بۇ رىقابەت ئىچىدە قانداق قىلىپ ئۆزۈمگە توختىماي يېڭى يول ئېچىپ ماڭغانلىقىمنى تەپسىلىي يېزىپ چىقتىم. بىلىمنىڭ پۇرسەت ئېلىپ كېلىدىغانلىقى بىر دۇنياۋي ھەقىقەت بولۇپ، ئۇ ھەممە مىللەت ئۇچۇن ئورتاق. مەن مۇشۇ سۆھبەتتە نەقىل كەلتۈرگەن، ئوغلۇم دىلشات ئۆزىنىڭ مەكتىپىدىكى بىر پائالىيەتتە ئوقۇغان،

ئامېركىلىقلارنىڭ بۇ جەھەتتىكى كۆز قارىشى مۇنداق ئىدى: «بىلىم ھاياتلىقنىڭ ئەڭ ئۇلۇغ تەركىبىي قىسمى بولۇپ، ئۇ بىر ئادەمنى ئەڭ يۇقىرى دەرىجىلىك مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشتۈرىدۇ. ئۇنى ئىگىلەشنىڭ پەقەت بىرلا يولى بار: سەممىيلىك ۋە تىرىشچانلىق. ئۆگىنىش بىر چىراق بولۇپ، بىز ئۇ ئارقىلىق ئۆزىمىزنىڭ ئۆتمۈشىنى ئوقۇيالايمىز، ھەمدە ئۆزىمىزنىڭ كەلگۈسىنى يورۇتالايمىز. كىشىلەر بىلىم ئارقىلىق تەمىن ئېتىلىدىغان پۇرسەتلەر ئارقىلىق ئۆز دۇنياسىنى كېڭەيتەلەيدىغان كۈچ-قۇدرەتكە ئىگىدۇر». مەن

يۇرتىمىزدىكى ھەر بىر ياش-ئۆسمۈرنىڭ بۇ سۆزلەرنى ئېسىدە چىڭ تۇتۇپ، ئۆزىنىڭ ياشلىق دەۋرىنى ئىسراپ قىلماي، ۋاقتىنى يۈزدە-يۈز پىرسەنت بىلىم ئىگىلەش ئۈچۈن سەرپ قىلىشنى تولىمۇ ئۈمىد قىلىمەن.

مەن بۇ سۆھبەتتە يەھۇدىيلارنىڭ ئىشلىرىنى خېلى كۆپ تەسۋىرلىدىم. ئۇلارنىڭ «ياشاش يولى» نىمۇ خۇلاسىلەپ ئوتتۇرىغا قويدۇم. شۇ خۇلاسىنىڭ ئىچىگە تېخى كىرگۈزۈلمىگەن يەنە بىر ئىش بار. ئۇ بولسىمۇ، يەھۇدىيلار داۋاملىق ئۆزلىرى دۇچ كېلىش ئېھتىماللىقى

بولغـــان ئەڭ ناچـــار ئەهـــۋالنى تەســـەۋۋۇر قىلـــىپ، شـــۇنىڭغا ھەر تەرەپلىمە تەييارلىق كـۆرۈپ تـۇرۇپ ياشايدۇ. بـۇ خـۇددى بـىر كـۆپ يەر تەۋرەيـــدىغان رايونـــدا ياشـــاۋاتقان كـــشىلەر «ئەگەر ھـــازىرلا 8 بـــال يەر تەۋرەپ قالسا، بىز قانداق قىلىمىز؟» دەپ سوراپ تۇرغانغا ئوخشاش ئىش. شـــۇنداقلا، بـــىر ئۇرۇش بولۇۋاتقـــان رايونـــدا ياشـــاۋاتقان بـــىر ئائـــلە كـــشىلىرى «ئەگەر ھـــازىرلا بىزنـــڭ ئۆينىڭ ئۈستىگە بىر بومبـا چۈشـسە، بـىز قانـداق قىلىمـىز؟» دەپ سـوراپ تۇرغىنىغـا ئوخـشاش ئـش. ھـازىر ئۇيغۇرلار ئىنتايىن كۆپ ۋە ئىنتـايىن

كەسـكىن مەسـلىلىرگە دۇچ كېلىۋاتىدۇ. مېنىڭچە ئەقلى-ھوشى جايىدا، ھەقىقىي ۋىجدانى بار بىر كىشىنىڭ بۇنداق كەسكىن ئەھۋاللارنى كۆرمەسلىككە سېلىپ، كاللىسىنى پۈركىۋېلىپ ياشاپ ماڭالىشى ئاسان ئەمەس. شۇڭا ئۇيغۇرلارمۇ ئارىلاپ-ئارىلاپ، «بىز دۇچ كېلىشىمىز مۇمكىن بولغان ئەڭ ناچار ئەھۋال قايسى؟» دەپ ئۆز-ئۆزىدىن سوراپ تۇرغىنى ياخشى. تېخىمۇ مۇھىمى، يالغۇز ئۆز-ئۆزىدىن سوئال سوراپلا قالماستىن، ئاشۇنداق ناچار ئەھۋالنىڭ يۈز بېرىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن،

توختماي تىرىشىشى كېرەك. يەھۇدىيلار دەل ئاشۇنداق قىلىدۇ. يەھۇدىيلارنىڭ ئانچە كۆپ كۆلمەي، ناخشا ئېيتماي، ئۇسسۇل ئوينىماي، كۆپىنچە ۋاقىتتا بىر خىل جىددىي ھالەتتە تۇرغاندەك كۆرۈنىشى، مانا مۇشۇنداق سەۋەبتىن بولۇشى مۇمكىن. بۇ خۇددى ئۇيغۇرلارنىڭ بىر تەمسىلىدە ئېيتىلغانىدەك ئىش: «مىدىرلاپ تۇرغان قۇرۇت كۆمۈلۈپ قالمايدۇ». مەن يۇقىرىقى ئىشنى ئۆزىنىڭ ئادىتىگە ئايلاندۇرۇشنى ھازىر ئۆز ئىستىقبالىدىن ئۈمىدسىزلىنىپ، ئانچە تىرىشمايدىغان بولۇپ قالغان ھەر

بىر ئۇيغۇر ياش-ئۆسمۈر ئۈچۈنمۇ تەشەببۇس قىلىمەن. چۈشكۈنلىشىپ ھېچ بىر ئىش خوش ياقمىغان ۋاقتىدا، ئۆزىگىزدىن يۇقىرىقىدەك بىر سوئالنى سوراپ بېقىڭ. چوقۇم چۈشكۈنلۈكنى كۆچكە ئايلاندۇرالايسىز. ھېچ بولمىغاندا، مەن شۇنداق بولۇشىغا تىلەكداشمەن.

ئادەم جاپالىق ئىشلىگەنگە، ئىزچىل تۈردە قاتتىق تىرىشقانغا ئۆلۈپ قالمايدۇ. قىينچىلىققا باش ئەگمەي، ئەڭ قىيىن ئىشلاردا باشقىلار ئاسانلىقچە قىلالمىغان ئىشلارنى قىلىشقا جۈرئەت قىلىش

ئارقىلىق، ئۆزىگە بارغانسېرى كۆپ يول ئېچىپ ماڭالايدۇ. مەن يۇقىرىقى يازمامدا بۇ نۇقتىنى ئىلگىرى سۈرۈشكىمۇ كۆپ تىرىشتىم. بۇ يىل (يەنى 2005-يىلى) 6-مارت كۈنى، 20-ئەسىرنىڭ ئەڭ مەشھۇر فىزىكا ئالىمىنىڭ بىرى بولغان Bethe ئەپەندىم ئۆلۈپ كەتتى. ئۇ كىشى 2-دۇنيا ئۇرۇشى مەزگىلىدە ئامېرىكىنىڭ لوس-ئانژىلىس دۆلەت تەجرىبىخانىسىكى مانخاتتون پروجەكتىنىڭ نەزەرىيۋي فىزىكا بۆلۈمىنىڭ باشلىقى بولۇپ، ئاتوم بومبىسىنىڭ كەشپ قىلىنىشىدا ئاچقۇچلۇق رول ئوينىغان ھەمدە

قۇياش ۋە يۇلتۇزلارنىڭ ئىسسىقلىق ئېنېرگىيەسىنىڭ پەيدا بولۇش جەريانىنى بايقاش ئارقىلىق 1967-يىلى نوبېل مۇكاپىتىغا ئېرىشكەن. 1906 Bethe- يىلى تۇغۇلغان بولۇپ، ئاپىسى يەھۇدي بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ گېرمانىيەدىكى پروفېسسورلۇق خىزمىتىدىن قۇرۇق قېلىپ، 1933- يىلى گېرمانىيەدىن قېچىپ كەتكەن. 1935-يىلى ئامېرىكىنىڭ Cornell ئۇنىۋېرسىتېتىغا پروفېسسور بولۇپ كىرگەن. بۇ كىشىنىڭ يۇقىرىقىدەك بىر قانچە جۈملە سەرگۈزەشتىلىرىدىن ئۇنىڭ

ئۆز ئۆمرىدە قانچىلىك جاپا-
مۇشەقەتلەرنى ئۆز بېشىدىن
ئۆتكۈزگەنلىكىنى، قانچىلىك
تىرىشچانلىق كۆرسەتكەنلىكىنى
كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. شۇنداق قىلىپ
تۇرۇپمۇ، ئۇ كىشى 99 يىل ئۆمۈر
كۆرۈپتۇ. شۇڭا بىر ئادەم ھەرگىز
ئۆزىنىڭ قاتتىق ئىشلەپ، ئاسان
قېرىپ كېتىشىدىن ياكى بالدۇر
ئۆلۈپ كېتىشىدىن ئەنسىرىمەسلىكى
كېرەك. خاتىرجەم ھالدا ئۆزىنىڭ
بارلىق ئىقتىدارىنى ئەڭ يۇقىرى
دەرىجىدە ئىشقا سېلىپ، ئۆزىنىڭ
يوشۇرۇن كۈچىدىن ئەڭ يۇقىرى
دەرىجىدە پايدىلىنىش ئۈچۈن بىر

ئۆمۇر تىرىشىشى كېرەك. باشقىلار قىلالمىغانىنى قىلىش، باشقىلاردىن ياخشىراق ياشاش ئۈچۈن، چوقۇم باشقىلارغا قارىغاندا بەكرەك تىرىشىش كېرەك. بۇنىڭدىن باشقا يول يوق.

بىر ئادەم ئۆزىنىڭ ئىش ھەرىكىتىنى بىر نىشان ياكى بايانىنامە (ئىنگلىزچە «declaration») ئارقىلىق كونترول قىلغاندا، ئۇنىڭ ئۈنۈمى ئەڭ ياخشى بولىدۇ. مەن ئوتتۇرا مەكتەپتە ئۆزۈم ئۈچۈن تۈزگەن بايانناملەرنىڭ بىرى: «باشقىلار قىلالىغان ئىشنى ئۇيغۇرلارنىڭمۇ قىلالايدىغانلىقىنى ئىسپاتلاش»

بولغانـــدى. مەن بـــۇ بايانـــامنى مەلۇم دەرىجىدە ئەمەلگە ئاشـۇردۇم. ئۇنى مەندىن باشقا جۇڭگـودىكى ۋە چەت ئەلدىكى نۇرغۇن شـىجائەتلىك ئۇيغۇر ياشلىرىمۇ ئىسپاتلىدى. ئۇنـى بۇنىڭـــدىن كېـــيىن يەنە كـــۆپلىگەن تىرىشچان ئۇيغۇر ياشلىرى داۋاملىـق ئىسپاتلايدۇ.

مەن بـۇ يەردە بـارلىق ئوت يـۈرەك ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ ئۆزلـىرى ئۈچـۈن مۇنـداق بـىر بايانـنامنى تۈزۈشـنى تەكلىپ قىلـمەن: «مەن توختىمـاي تىرىـشىپ، ئۇيغـۇردىن ئىبـارەت بـىر مىللەتنـىڭ مەۋجۇتلـۇقىنى دۇنياغـا بىلـــدۈرۈش ئۈچـــۈن بـــىر كـــشىلىك

تۆھپە قوشمەن». ھازىر بۇ جەھەتتە نۇرغۇن كىشلەر جاپالىق تىرىشچانلىق كۆرسىتىۋاتىدۇ. لېكىن بۇ قوشۇن يەنىلا ئىنتايىن كىچىك. يەنىلا ئىنتايىن ئاجىز. بۇ جەھەتتە بىر ئاز كۆزگە كۆرۈنەرلىك نەتىجە يارىتىش ئۈچۈن، يەنە نۇرغۇن ئۇيغۇر ياشلىرى بۇ قوشۇنغا قوشۇلشى كېرەك.

مەن بۇ يەردە پۈتۈن ئۇيغۇر خەلقىگىمۇ ئۆزلىرى ئۈچۈن بۇنىڭدىن كېيىن ئەمەلگە ئاشۇرىدىغانغا مۇنداق بىر بايانناممنى تاللىۋېلىشنى تەكلىپ قىلىمەن: «مەن توختماي

تىرىشىپ، ئۇيغۇرنىڭ كىملىكىنى مەڭگۈ ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن بىر كىشىلىك تۆھپە قوشىمەن». بۇ باياننامىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش بىر ئۇزۇن مۇددەتلىك مۇشكۈل ۋەزىپە. ھەر بىر ئۇيغۇرنىڭ بۇ ساھەدە ئوينىغان رولىنىڭ قانداق بولۇشى پۈتۈن ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ كەلگۈسىدىكى تەقدىرىنى بەلگىلەيدۇ. ئۇيغۇرنىڭ ئىستىقبالىغا، ئۇيغۇرنىڭ كېيىنكى ئەۋلادلىرىغا كۆڭۈل بۆلىدىغان ھەر قانداق بىر ئادەم، بۇنداق بىر باياننامىدىن ئۆزىنى ئېلىپ قاچماسلىقى كېرەك. بىز پەقەت شۇنداق قىلىش ئارقىلىقلا،

ئۆزىمىزنىڭ كەلگۈسى ئەۋلادلىرىغا يۈز كېلەلەيمىز. بىز پەقەت شۇنداق قىلغاندىلا، ئۆزىمىز ئۆلىدىغان ۋاقىتتا: «مېنىڭ ھېچ قانداق ئارمىنىم يوق. چۈنكى، مەن ئۆزۈمنىڭ پۈتۈن ھاياتىنى ئىنتايىن مەنىلىك ئۆتكۈزدۈم» دەپ ئېيتالايمىز. ياخشى ئادەم ئەڭ ئاخىرى چوقۇم ئۇتۇپ چىقىدۇ. بىر ياخشى مىللەتمۇ شۇنداق. بىز ھەممىز ئورتاق تىرىشىپ، ئۇيغۇرنىڭ بىر ياخشى مىللەتلىكىدىن ئىبارەت بىر ھەقىقەتنى ئىسپاتلاپ چىقايلى.

ئەركىن سىدىق

2005-يىلى 19-ماي

خۇلاسە

«بىلىۋال» تور بېتىنىڭ تەھرىر ئىلاۋىسى:

شۇنداق قىلىپ «ئۇيغۇر ئالىمى ئەركىن سىدىق بىلەن سۆھبەت»تىن ئىبارەت ئىلھامبەخش ئەسەرنىڭ تور بېتىمىزنىڭ ماقالىلەر سەھىپىسىدە بېرىلىدىغان قىسمى تامام بولدى. ئەمما ھازىرغىچە ئېلان قىلىنغىنى سۆھبەتنىڭ ئاساسىي قىسمى، شۇنداقلا رەت تەرتىپ نومۇرى بويىچە ئېيتقاندا ئالدىنقى يېرىمى.

قالغان سوئاللارغا ئەركىن ئەپەندى داۋاملىق جاۋاب بېرىدىغان بولدى، سوئاللارغا تولۇق جاۋاب

بېرىلىپ بولغاندا بىز ئۇنى تېزلىكتەتوردا PDF فورماتىدا، ULY ۋە UEY يېزىقىدا كىتاب قىلىپ چىقىرىمىز. ئەگەر ئىمكانىيەت يار بەرسە، ئۇنى رەسمىي باسما شەكلىدە چىقىرىشىمىزمۇ مۇمكىن، بۇ چەت ئەلدىكى قېرىنداشلارنىڭ مەسىلىمىتى، شۇنداقلا ۋەتەندىكى توردىشلارنىڭ ئۈمىدى.

ئەركىن ئەپەندىنىڭ دەسلەپتىن باشلاپلا بەرگەن مۇكەممەل ھەم ئەتراپلىق جاۋابلىرىدىن ئىلھاملىنىپ چىقارغان سوئاللىرىمىز توردىشلىرىمىزنىمۇ رازى قىلدى، چۈنكى جاۋابلار بىزنىڭ تەسەۋۋۇر

قىلغىنىمىزدىنمۇ كەڭ مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئېلىپ داۋام قىلدى. شۇنداق ئېيتالايمىزكى، بۇ سۆھبەت بىزنىڭ پۈتكۈل ھايات مۇساپىمىزگە ئىجابىي تەسىر كۆرسىتىدۇ. بۇ يەردە بىز ئەركىن ئەپەندىگە يەنە بىر قېتىم چوڭقۇر رەھمىتىمىزنى بىلدۈرۈش بىلەن بىلە، «سۆھبەت»نى ئاخىرلاشتى دېيىشكە ئېغىز ئاچمىقىمىزنىڭ تولىمۇ قىيىنغا توختىغانلىقىنى ئېيتماي تۇرالمايمىز، بىز ئۇنىڭ سۆھبەتلىرىگە ھەمىشە مۇھتاج. شۇڭا بىز بۇنىڭدىن كېيىن تور بېتىمىزنى ئىشلەش جەريانىدا، تورداشلىرىمىزنىڭ رايىغا يېقىندىن

دىقـقەت قىلىـپ، ئەتراپلىـق جـاۋاب بېرىشكە توغرا كېلىدىغان مەسـىلىلەر يولۇقـــسا ئەركـــــن ئەپەنـــدىنىڭ يارداىمىگە ئېرىششىنى ئۈمىد قىلىمىز.

ئەركـــــن ئەپەنـــدى ۋە ئۇنـــــڭ ئائىلىسىگە بەخت تىلەيمىز.

ئەركـىـن ئەپەنـدىگە2- تۈركۈمـدە جاۋاپ بىرىـشىگە يوللانغـان قالغـان سوئاللار تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

1. هـــازىر جۇڭگـــو خەلقئارادىكـــى ئەڭ چـــــــــوڭ بـــــــــازار دەپ قارىلىۋاتـــــدۇ.جۇڭگـــو «غەربـــي رايـــوننى كەڭ كۆلەمـــدە ئېچـــش» ستراتېگىيىسىنى يولغـا قويۇۋاتـىـدۇ. سىزچە، بـازار ئىگىلىكـى دەۋرىـدىكى

جۇڭگو بازىرىنى ئېچىش، پۈت دەسسەپ تۇرۇشتا قانداق قىلىش كېرەك؟ قانداق يولدا ماڭغاندا بۇ جەھەتتە تېز ئۈنۈم يارىتىلى بولىدۇ؟

2. ئالدىنقى ئەسىرنىڭ 90-يىللىرىدىن باشلاپ شىنجاڭدا ئۇيغۇر قاتارلىق ئاز سانلىق مىللەت خۇسۇسىي كارخانىچىلىرى كۆپلەپ مەيدانغا كېلىشكە باشلىدى، شۇغىنىسى، بۇ شىركەتلەر مەھسۇلاتلىرىنى رايوندىن ھالقىتالمىدى. سىزچە خۇسۇسىي مىللىي كارخانىلار قانداق قىلغاندا ساھەدىن، رايوندىن، چېگرىدىن

هالقيالايدۇ؟

3. سىزچە، بىر مىللەت قۇدرەت تېپىشتا ئالدى بىلەن ئىقتىسادىي ساھەدە ئۆزىنى نامايان قىلىشى كېرەكمۇ؟ ناۋادا شۇنداق بولسا قانداق قىلىش كېرەك؟ ئەكسىچە بولسىچۇ؟

4. سىز ھازىر ئىلىم-پەندە ئالەمگە يۈزۈش قىلىۋاتىسىز، ۋەتەندىكى ئۇيغۇرلار بولسا ئاپىرىدە بولغان شۇ جايىنىڭ ئەسلى-ۋەسلىنى بىلمەس ھالەتتە تۇرۇۋاتىدۇ. دېمەكچى، سىزنىڭ نەزەرىڭىزدىكى دۇنيا بىلەن شىنجاڭدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ نەزەرىدىكى دۇنيا ھەققىدىكى قاراش

قارىمۇ-قارشى، سىز بۇ ئوبيېكتىپ مەسىلىگە قانداق قارايسىز؟

5. سىزچە مىللەتپەرۋەرلىك، ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسىنىڭ ئەھمىيىتى بارمۇ؟ بۇ تەربىيىنى باللاردىن باشلاپ تۇتۇش كېرەكمۇ-يوق؟

6. مۇستەقىل ئىگىلىك تىكلەشكە بولغان قاراشلىرىڭىز قانداق؟ قانداق قىلغاندا تېز ھەم مۇستەھكەم ئىگىلىك تىكلىگىلى بولىدۇ؟

7. ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش سىياستى يولغا قويۇلغاندىن بۇيان دۆلىتىمىزدىن چەت ئەللەرگە چىقىپ ئوقۇيدىغان ئۇيغۇرلار كۆپەيدى.

ئوقـــۇش پۈتتۈرگەنـــدىن كېـــيىن بۇلارنىڭ بەزىلىرى قايتىپ كەلدى، بەزىلىرى قېلىپ قالدى، سىز بۇ ئىككى مەسىلىگە قانداق قارايسىز؟

8. جۇڭگـــو مائارىپىـــدا، ئالـــي مەكـــتەپلەردە ئىجتىمـــائىي پەن، تەبىئىي پەن دەپ ئايرىلغان. بىزدە يېقىنقـــى 25 يىلـــدىن بۇيـــان ئىجتىمـــائىي پەنـــدە ئوقۇغـــانلار ھەقىقەتەن كۆپ بولدى. سىزچە تەبىئـــي پەنـــدە ئوقـــۇش ئالەمنىڭ خوجـــــايىنى بولۇشـــــنىڭ مۇقەددەمسىمۇ؟

9. مىللىتىمـــــز ئارىـــــسىدا «پېشقەدەملەر» ئۆزىنى كۆز-كۆز

قىلىش، ياشلارنىڭ ئۇتۇقلىرىغا ئاكتىپ، توغرا باھا بەرمەسلىك مەسلىسىمۇ مەۋجۇت. دېمەكچى، بىزنىڭ پىشۋالىرىمىزدا بازار ئىگىلىكى شارائىتىدا ئۆسۈپ-يېتىلىۋاتقان ياشلىرىمىزغا «كەڭ قورساق بولماسلىق» مەۋجۇت، چەت ئەللەرنىڭ بۇ ساھەدىكى ئىشلىرى قانداق؟

10. ھازىر ئۇيغۇرلاردا چەت ئەللەرگە چىقىشقا قىزىقىدىغان ھالەت بار، ھازىر دۆلىتىمىزدە بۇنىڭغا ئىلھام بېرىش سىياستى بار. شۇغىنىسى، بۇ جەھەتتە «كۆز قورقۇش» مەسىلىسى ئېغىر. سىزنىڭ

بۇ جەھەتتىكى قارىشىڭىز قانداق؟

11. ئامېرىكىلىقلارنىڭ «سوروۇن مەدەنىيىتى» ھەققىدە ئىككى كەلىمە سۆزلەپ ئۆتەمسىز؟

بۇ سۇئاللارنىڭ جاۋابى يېقىن مەزگىل ئىچىدە تور بىتكىتىمىزدە ئىلان قىلىنىدۇ. قەدەم تەشرىپ قىلىپ تۇرغايسىزلەر.

بىرىنچى تۈركۈمدىكى سۆھبىتىمىز تامام.

تەھرىرلىگۈچى:

بىلىۋال نىڭ باشقۇرغۇچىسى: قۇربانجان رۇزى،مۇخبىر ئەپەندى

UEY بۆلىگىنى كوررېكتورلۇق قىلغۇچى: ساداق ، ئەلىيار

ئىزاھات:

1)قايتا كوررېكتورلۇق قىلىش داۋامىدا سۆھبەت ئېلان قىلىنىپ بولغاندىن كېيىن ئۆزگەرتىلگەن تور بەت ئادرېسلىرى تەھرىرلەپ قۇيۇلدى.

2) 8-بۆلۈمگە ULYئېلىپبەسى قۇشۇپ قۇيۇلدى.

نەشرىھوقۇقى www.biliwal.com دا

تەييارلىغۇچى: www.bilik.cn/bbs